T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RİZE VE ÇEVRESİNDE DİNÎ KURUMLARIN FİNANSMANI, İDARESİ VE DENETİMİ (17-19. YÜZYIL)

Yazar
Mahmut KAVAKLI

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL

RİZE
2026

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

RİZE VE ÇEVRESİNDE DİNÎ KURUMLARIN FİNANSMANI, İDARESİ VE DENETİMİ (17-19. YÜZYIL)

Yüksek Lisans Tezi

Mahmut KAVAKLI

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL

RİZE
2026

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programında, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL danışmanlığında Mahmut KAVAKLI tarafından hazırlanan **Rize ve Çevresinde Dinî Kurumların Finansmanı, İdaresi ve Denetimi (17-19. Yüzyıl)** adlı bu tez çalışması, 05/08/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**Ünvanı, Adı SOYADI**	**Sonuç**
Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	: Prof. Dr. Abdullah BAY	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Ali TUZLU	☒ Kabul ☐ Ret

ETİK BEYAN

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim **Rize ve Çevresinde Dinî Kurumların Finansmanı, İdaresi ve Denetimi (17-19. Yüzyıl)** adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılacak bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.
05/08/2026

Mahmut KAVAKLI

ÖN SÖZ

Rize ve çevresindeki Osmanlı dönemi dinî kurumlarına ilişkin kayıtların farklı defterlerde ve arşiv gruplarında dağınık hâlde bulunması, bu kurumların tarihsel sürekliliğinin, görevli kadrolarının ve mali yapılarının birlikte takip edilmesini güçleştirmektedir. Bu çalışma, başta Vakıf Rûznâmçe (Hurûfât) Defterleri olmak üzere ilgili arşiv kayıtlarını bir araya getirerek Rize, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarındaki dinî kurumları idare, denetim ve finansman boyutlarıyla değerlendirme düşüncesinden hareketle hazırlanmıştır.

Tezin hazırlanması sürecinde ilmî birikimi, yönlendirmeleri ve desteğiyle çalışmanın şekillenmesine katkıda bulunan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL'a teşekkür ederim. Konunun belirlenmesi ve araştırma sürecindeki çok kıymetli katkılarından dolayı Prof. Dr. Abdullah BAY'a da şükranlarımı sunarım.

Osmanlı arşiv belgelerinin okunması ve değerlendirilmesi sürecinde eğitim ve çalışmalarından istifade ettiğim Zafer ŞIK'a; Hurûfât Defterleri üzerine yaptıkları çalışmalarla araştırmaya katkı sağlayan Necmettin AYGÜN, Turan AÇIK ve Eyyub ŞİMŞEK'e teşekkür ederim. Araştırma sırasında arşiv malzemesine erişim konusunda yardımcı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı çalışanlarına da teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım ve tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen eşime, çocuklarıma, aileme ve dostlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Mahmut KAVAKLI

Rize/2026

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY I
ETİK BEYAN II
ÖN SÖZ III
İÇİNDEKİLER IV
ÖZET XIX
ABSTRACT XX
KISALTMALAR XXI
TABLOLAR LISTESI XXII
GİRİŞ 1
1. RİZE KAZÂSINDA DÎNÎ KURUMLAR, GÖREVLİLERİ VE FİNANSMANI 11
1.1. Çarşı(/Pîrî Çelebi Mah./Rize)-Dizdâr/Mataracızâde Hüseyin Ağa/Şeyh Câmî (H.1102 / M.1691) 14
1.2. Kuvaroz (Gülbahar/Rize) Mah.-El-Hâc Süleyman Câmî (H.1103 / M. 1692) 21
1.3. İmâde/Humrik/Hamzabey (/İslampaşa/Rize) Mah.-İslam Paşa/El-Hâc Ahmed Câmî (H.1103 / M.1692) 24
1.4. Rôşî (Reşâdiye/Rize) Mah.-Hacı Mâ'den/el-Hâc Ahmed b. Mâ'den Câmî (H.1108 / M.1697) 28
1.5. Çarşı Yakını-Başçılar Câmî (H.1109 / M.1698) 31
1.6. Rize'de-Kasım Paşa Evkâfı (H.1112 / M.1700) 32
1.7. Rize'de-El-Hâc Abdülbâkî Câmî (H.1113 / M.1701) 33
1.8. Humrik (İslampaşa/Rize) Mah.-Büyük Bey Türbesi (H.1113 / M.1701) 34
1.9. İmâde/Mandil (Müftü/Rize) Mah.-Müfti Mehmed Efendi Câmî (H.1115 / M.1703) 36
1.10. Hâldôz (Bağdatlı ve Portakallık/Rize) Mah.-Bağdatlı Hacı Osman Câmî (H.1116 / M.1704) 38
1.11. Kâtô Kânbôz (Atmeydanı/Rize) ve Paşayân (Çarşı/Rize) Mah.-Müftî Mehmed Efendi ve Habibzâde Mustafa Câmî (H.1136 / M.1724) 41
1.12. Yaka (Eminettin/Rize) Mahallesi-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1138 / M.1726) 45

1.13. Akrotir (Câmiönü/Rize) Mah.-Çolak Hacı Ahmed Mescidi (H.1143 / M.1731) 48
1.14. Çarşı-Kaptan Ali Paşa Câmî (H.1146 / M.1734) ve Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi (H.1175 / M.1761) 51
1.15. Çarşı Merkezi (Rize)-Osman/Mehmed b. Osman/Malkoçoğlu Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî (H.1148 / M.1735) 55
1.16. Rize'de (?)-Âyşe binti İslâm Paşa Câmî (H.1180 / M.1766) 59
1.17. Babik (Tophane/Rize) Mah.-Attâr Hacı Osman Câmî (H.1181 / M.1767) .. 62
1.18. Kale (/Rize)-Halil Ağa Mescidi (H.1181 / M.1767) 64
1.19. Kankalanoz (Yağlıtaş/Rize) Mahallesi Câmî (H.1189 / M.1775) 67
1.20. Çarşı-Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed (Memiş) Câmî (H.1210 / M.1795) 68
1.21. İskelmene/Uskulmanoz/Uskulin (Hurtoz/Fener/Rize) Mah. Câmî (H.1187 / M.1773) 72
1.22. Salarha (Çaykent/Rize) Köyü Câmî (H.1103 / M.1692) 75
1.23. Salarha-İveroz/İveros (Müderrisler/Rize) Mah. Câmî (H.1201 / M.1787) .. 79
1.24. Salarha-Andon (Küçükçayır/Rize) Köyü Câmî (H.1202 / M.1787) 80
1.25. Kafka/Kafkame (Çağrankaya, Zafer, Çarşı/İkizdere) Köyü-Uzun Ahmed Câmî (H.1107 / M.1696) 82
1.26. Kafkame-Mize (Rüzgârlı/İkizdere) Köyü-Süleyman Câmî (H.1177 / M.1764) 83
1.27. Kafkame-Velkü (Dereköy/İkizdere) Köyü-Ekşizâde Mustafa Ağa Câmî (H.1213 / M.1798) 84
1.28. Kafkame-Pilâkorim(n)/Bilakorim (Cevizlik/İkizdere) Köyü Câmî (H.1219 / M.1804) 85
1.29. Hômôsa/Homoze (Demirkapı/İkizdere) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1112 / M.1700) 85
1.30. Ruspa/Ursba/Urusba (Uzunkaya/Derepazarı) Köyü-Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi Câmî (H.1112 / M.1700) 86
1.31. Hâncî/Hânzî (Sandıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1118 / M.1706) 88
1.32. Göl (?/?) Köyü Mescidi (H.1124 / M.1712) 89

1.33. Mâhôr/Mâhûr (Tozköy/İkizdere) Mah.-Şimşirân Hâtûn Muallimhanesi/Hacı Ali Vakfı (H.1124 / M.1712)..... 90
1.34. Çavri (?/?) Köyü Mescidi (H.1127 / M.1715)..... 91
1.35. Ruspa/Rûsba İstanko/Lestenkoz (Muradiye ve Taşköprü/Rize) Köyü Câmî (H.1136 / M.1723)..... 91
1.36. Lestenkoz Anbarlık (Ambarlık/Rize) Köyü Câmî (H.1176 / M.1762)..... 94
1.37. Sîlyân(-ı Ahya/Yokuşlu/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1135 / M.1723)..... 95
1.38. Sîlyân-ı Ayanos (Çayırlı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1170 / M.1757)..... 96
1.39. Sîlyân-ı Valarid/Valarit (Fındıklı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1177 / M.1763) 97
1.40. Vandri (Çağlayan/Kalkandere) Köyü-Hâfız Hasan Ağa Câmî (H.1135 / M.1723)..... 98
1.41. İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (I.) Câmî (H.1137 / M.1725)..... 99
1.42. İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (II.) Câmî (H.1171 / M.1758)..... 100
1.43. Mâvrând/Mâvrânt (Kalecik/İyidere) Köyü Câmî (H.1138 / M.1726) 100
1.44. Vane (Gündoğdu ve Ilıcaköy/İkizdere) Köyü-Ali Câmî (H.1139 / M.1726) 102
1.45. Bâdiye/Bâdya/Bâviye (?/?) Köyü-Seyyid Ömer Türbesi (H.1140 / M.1728) 102
1.46. Besâlet (Aksu, Aşağı/Yukarı Tatlısu/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Mahmud Câmî (H.1143 / M.1731)..... 103
1.47. Besâlet-Mandulli (?/Kalkandere) Mah. Câmî (H.1221 / M.1806) 104
1.48. Üçkayalı (Üçkaya/Rize) Köyü-Hacı Bekir ve Uzun Süleyman Câmî (H.1143 / M.1731)..... 105
1.49. Pers/Peres/Pirkes (Güryaprak/Oltu/Erzurum) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1144 / M.1732)..... 106
1.50. Ohta/Ethone (Gürdere/İkizdere) Köyü-Hacı Mahmud b. İsmail Câmî (H.1147 / M.1734)..... 107
1.51. Arğôlâvûz (Yanıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1148 / M.1735) 109

1.52. Fôsa/Forsa (Kocatepe ve Köprülü/Rize) Köyü-Molla Mustafa Câmî (H.1150 / M.1737) 110
1.53. Baskird/Yaskird (?/?) Köyü Câmî (H.1168 / M.1755) 111
1.54. Mâşî/Mâşer (Dülgerli/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1168 / M.1755) 112
1.55. Kâmenet/Kaminet (Kavaklı/Rize) Köyü Câmî (H.1169 / M.1755) 112
1.56. İncû (İnciköy/Kalkandere) Köyü-Mehmed Câmî (H.1170 / M.1757) 113
1.57. Kapnes (Dağdibi/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1170 / M.1757) 114
1.58. Hôç/Hôs (Maltepe/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1172 / M.1758) 115
1.59. Hôç/Hôs/Hôca-Şimadiyoz (Esentepe ve Kirazdağı/Derepazarı) Köyü-Bıyıklızâde Mustafa Câmî (H.1211 / M.1797) 116
1.60. Vâlârende (?/?) Köyü Câmî (H.1172 / M.1758) 116
1.61. Ahundoz/Ahincoz/Ahungöz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü-Ahmed, Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa Câmî (H.1172 / M.1759) 117
1.62. Yereakar/Sivârne (Hüseyinhoca/Kalkandere) Köyü-Hüseyin Efendi Câmî (H.1173 / M.1760) 118
1.63. Mâsî/Hazar/Masihazar/Mashandoz (Hazar/İyidere) Köyü-Seyyid Hasan Halîfe Câmî (H.1173 / M.1759) 119
1.64. Liparit/Liparid (Yalıköy/İyidere) Mah. Câmî (H.1173 / M.1760) 120
1.65. Sıkrık (Azaklıhoca/Rize) Köyü Câmî (H.1175 / M.1762) 121
1.66. Vîrânkôz/Varankoz (Fıçıcılar/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1175 / M.1761) 122
1.67. Atyânôz (Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar, Melekköy/Rize) Köyü-İsmail oğlu Mehmed Câmî (H.1209 / M.1794) 123
1.68. Ğâlôs (Ğoloz/Kendirli; Düz, Asmalık, Sırt, Halaslar, Orta/Rize) Köyü Câmî (H.1178 / M.1765) 124
1.69. Kulâd (?/?) Köyü-Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed Câmî (H.1178 / M.1765) 125
1.70. Andra (Esentepe, Hurmalık, Kayabaşı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1179 / M.1765) 126
1.71. Ğôncivânya/Ğoncivânoz (Denizgören/İyidere) Köyü Câmî (H.1179 / M.1766) 127

1.72. Vârôta/Varatlar (Köşklü/İyidere) Köyü-Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed Câmî (H.1179 / M.1765)..... 128
1.73. Aspet/Asbet (Fethiye/İyidere) Köyü-Kurt/Kürt oğlu İdris Câmî (H.1180 / M.1766)..... 129
1.74. Secar (?/?) Mahallesi-Mehmed Mescidi (H.1180 / M.1766)..... 130
1.75. Hûr/Sâhûr/İsâhûr (Düzköy/Rize) Köyü-Hacı Ali Câmî (H.1183 / M.1769) 130
1.76. Sevaloz (Alipaşa/Rize) Köyü Câmî (H.1184 / M.1770) 131
1.77. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(I. Câmî) Mescid-i Cedîd (H.1185 / M.1771)..... 132
1.78. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(II. Câmî) (H.1249 / M.1833) 133
1.79. Tohli/Uma (Ortapazar/Rize) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1186 / M.1772) 133
1.80. Kapse (Ayvalık ve Ihlamur/İkizdere) Köyü Câmî (H.1187 / M.1773)..... 135
1.81. Tûrânôz/Tûrânöz/Tivranoz (Geçitli/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1187 / M.1773)..... 135
1.82. Harvel (Güzelköy ve Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî (H.1115 / M.1703) 136
1.83. Kômsâ/Kûmsâ/Kômes/Komes (Şimşirli/İkizdere) Köyü Câmî (H.1188 / M.1774)..... 137
1.84. Tûlûn/Tôlôn/Tôlûn (Taşçılar/Kalkandere) Köyü-Ali b. İsmail Câmî (H.1189 / M.1775)..... 138
1.85. Mağloz/Mâğlôz/Mağlos (Câmidağı/Rize) Köyü-Ahmed Câmî (H.1191 / M.1777)..... 139
1.86. Petros/Betroz (Fıçıtaşı/İyidere) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778)..... 140
1.87. Hâma (Bahattinpaşa/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1200 / M.1786) 141
1.88. Serândenôz/Sarandinoz (Yemişlik/Rize) Köyü-Hacı Mehmed Câmî (H.1204 / M.1790)..... 141
1.89. Ğônôr (?/?) mea Varda (Güneyce/İkizdere) Köyü (H.1205/M.1791)..... 143
1.90. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü-II. Câmî (H.1205 / M.1790)..... 144

1.91. Mânle/Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt/İkizdere) Köyü Câmî (H.1206 / M.1792) 145
1.92. Petrân/Petran (Kama ve Meşeköy/İkizdere) Köyü Câmî (H.1207 / M.1793) 145
1.93. Sâlandôz (Taşhane ve Yapraklar/İyidere) Köyü Câmî (H.1208 / M.1793) 146
1.94. Çiler/Çeler (Kuruköy/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Ahmed Câmî (H.1210 / M.1795) 147
1.95. Kôliçe (Subaşı/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1210 / M.1795) 148
1.96. Mûskâs (Çeşmeköy/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1210 / M.1795) 148
1.97. Mahanca (Tuğlalı/Rize) Köyü-İsmail Câmî (H.1213 / M.1798) 149
1.98. Filândôz (Merkez/Derepazarı) Mah. Câmî (H.1214 / M.1799) 149
1.99. Arkôlâhôz/Arkulikoz (Ekmekçiler/Rize) Köyü-Zaroz (?/?) Mah. Câmî (H.1216 / M.1801) 150
1.100. Pindoz (Değirmendere/Rize) Köyü Câmî (H.1216 / M.1801) 151
1.101. Pelâymânôz (Çakmakçılar/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1223 / M.1808) 151
1.102. Kalanboz/Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü Câmî (H.1217 / M.1791) 152
1.103. Çaklı (Çukurlu/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1218 / M.1803) 152
1.104. Zavendik (Çiftlikköy/İyidere) Köyü Câmî (H.1228 / M.1813) 153
1.105. Askoroz (Engindere, Taşlıdere/Rize) Köyü Câmî (H.1229 / M.1814) 153
1.106. Ahûyôz/Ahîyôz (Armud Ahiyoz/Armutlu/Büyükköy/Çayeli) Köyü Câmî (H.1231/M.1816) 154
1.107. Kanbôz (İslahiye ve Selamet/Güneysu) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816) 155
1.108. Rômânôz/Ramanoz (Hayrat ya da Hamzabey / Rize) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816) 155
1.109. Filârgôz/Filârğôz/Filargoz (Topkaya/Rize) Köyü Câmî (H.1233 / M.1818) 156
1.110. Saklınâr/Çiklenâr (Sarayköy/İyidere) Köyü Câmî (H.1233 / M.1818).... 157
1.111. Kaçarân (Salarha Kaçaran/Elmalı/Rize veya Zincirliköprü / Rize) Köyü Câmî (H.1240 / M.1824) 157
1.112. Kozluca (?/?) Köyü Câmî (H.1242 / M.1826) 158
1.113. Kayluklar/Kâlûklar (Çanakçeşme/İyidere) Köyü Câmî (H.1246 / M.1830) 158

1.114. Karasu (/Rize) Köyü Câmî (H.1246 / M.1831) 159
1.115. Rize Kazasında Dinî Kurumların İdare, Denetim ve Finansmanına Dair Değerlendirmeler 160
2. MAPAVRİ, ATİNA, HEMŞİN ve VİÇE KAZÂLARINDA DÎNÎ KURUMLAR, GÖREVLİLERİ VE FİNANSMANI 164
2.1. Mapavri (Çayeli) Kazâsında Dînî Kurumlar 164
2.1.1. Mapavri'de-Hacı Ömer ve Mehmed Efendi Câmî (H.1128 / M.1716) ..164
2.1.2. Hôlô/Holonte/Holotene/Pazaryeri (Eskipazar/Çayeli)-Hacı Hasan Câmî (H.1131 / M.1719) 165
2.1.3. Murçiva (Yenipazar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1216 / M.1801) 166
2.1.4. Hârvân/Hârvânî/Hâvreyn/Hâvrânâ/Mervâne (Yanıkdağ/Çayeli) Köyü Câmî ve Mektebi (H.1103 / M.1691) 167
2.1.5. Havye Köylerinden-Yeniköy (Erdemli, Sırtköy/Çayeli) Mah. Câmî (H.1190 / M.1776) 169
2.1.6. Mûsa/Arpik/Arpik Makraş (Musadağı, Şirinköy/Çayeli) Köyü Câmî (H.1103 / M.1691) 169
2.1.7. Leroz/Leros Kalandôs/Kanator (Büyükköy/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî (H.1109 / M.1697) 170
2.1.8. Kalamoz (Akpınar / Rize) Köyü (I.) Câmî (H.1112 / M.1700).....172
2.1.9. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (II.) Câmî (H.1136 / M.1723) 173
2.1.10. Ruspa (Uzunkaya/Derepazarı) ve Rûspa İstanko/Lestenkoz (Taşköprü ve Muradiye/Rize) Köyleri Câmî 173
2.1.11. Cüzdî (?/?) Köyü Câmî 173
2.1.12. Harvel (Güzelköy/Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî 174
2.1.13. Diyet/Dînle/Dînek/Dinet/Vînet (?/?) Köyü Câmi (H.1115 / M.1703)..174
2.1.14. Pôtâmya Gûrgân (Gürgen ve Başköy/Güneysu) Köyü-Hüseyin Câmî (H.1116 / M.1704) 175
2.1.15. Çonkâr/Çangâr (Büyük Câfer Paşa/Çayeli) Köyü-Câfer Paşa Câmî ve Cennet/Cinâne Hâtun Muallimhanesi (H.1104 / M.1692) 176
2.1.16. Taşözü (?/?) Köyü Câmî (H.1126 / M.1714).....185
2.1.17. Perkâm/Perhâm (Demirhisar ve Yenihisar/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1129 / M.1717) 186

2.1.18. Baş/Bâyezid/Çenkâr Pâlmir (?/Çayeli) Mah.-Sûfîzâde Hacı Mehmed Mescid ve Mektebi (H.1131 / M.1719) 187
2.1.19. Martova/Merdâne/Kadı Nûh (?/?) Köyü-Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî (H.1131 / M.1719) 188
2.1.20. Potâmya (Merkez/Güneysu) Deresi/Köyü-Müftî Mehmed Efendi Câmî (H.1131 / M.1719) 190
2.1.21. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü (I.) Câmî ve Mektep (H.1131 / M.1719) 191
2.1.22. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(II.) Câmî (H.1173 / M.1760) 192
2.1.23. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(III.) Câmî (H.1193 / M.1779) 192
2.1.24. Lâtûm (Madenli/Çayeli) Köyü- Monla Bekir, Abdullah ve Derviş Mustafa Câmî (H.1132 / M.1720) 193
2.1.25. Lâtûm (Madenli/Çayeli)-Darğozlu/Dragozlu/Varğozlu Mah. Câmî (H.1220 / M.1805) 195
2.1.26. Katûr (?) mea Kabahôr (Gölyayla/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Câmî ve Mektebi (H.1133 / M.1721) 195
2.1.27. Mağlos/Mağloz(Camidağı/Rize) Köyü Câmî ve Mektebi (H.1133 / M.1721)……197
2.1.28. Halacur/Holocur/Hodoçur (Sırakonak/İspir/Erzurum) Köyü-Molla Hasan Muallimhânesi (H.1134 / M.1722) 198
2.1.29. Atyânôz/Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale/Rize) Köyü- Hacı İbrahim b. Mehmed, Hacı Ahmed, Mehmed b. Ahmed ve Osman b. Ali Câmî (H.1136 / M.1723) 199
2.1.30. Atyanoz/İspinoz/İspânôz Köyü Kulç/Hôlca/Havlice Mah. Câmî (H.1219 / M.1804) 202
2.1.31. Komika (Küçüktaşhâne/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1144 / M.1731) 203
2.1.32. Ayane (/Rize) Köyü-Mustafa b. Abdullah Ağa Câmî (H.1145 / M.1732) 204

2.1.33. Mirakaloz (Taşlıdere ve Hamidiye/Rize) Köyü-Ahmed Halîfe Câmî (H.1156/M.1743) 205
2.1.34. Hazavit (Ulucami / Güneysu) Köyü Mescidi (H.1156 / M.1744).....206
2.1.35. Mamul/Mâ'mûl/Mâmûr (Kesmetaş/Çayeli) Köyü-Fatma Hâtun Câmî ve Muallimhanesi (H.1166 / M.1753) 206
2.1.36. Ahundoz/Ahincoz/Ahungöz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü Câmî (H.1172 /M.1759) 208
2.1.37. Hamalyoz (Balıkçılar/Rize) Köyü Câmî (H.1176 / M.1763) 208
2.1.38. Karnevâ/Kandeva (Kırklartepesi/Rize) Köyü Câmî (H.1177/ M.1763) 209
2.1.39. Çilingir (/Çayeli) Köyü Câmî (H.1178 / M.1764) 209
2.1.40. Kûrûlôz/Kuriloz (Adacami, Yenicami/Güneysu) Köyü-Kanburzâde Ömer Câmî (H.1180 / M.1766) 210
2.1.41. Kuzandanoz/Kuzandinoz (Kurtuluş-Taşlık/Rize) Köyü Câmî (H.1181 / M.1768) 211
2.1.42. Aytoroz (Haytoroz/İncesırt/Çayeli) Köyü Câmî (H.1189 / M.1776)....212
2.1.43. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü- (I.) Câmî (H.1193 / M.1779).....213
2.1.44. Palodya (Beyazsu/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ömer Câmî (H.1201 / M.1787) 214
2.1.45. Puluhoz/Pûlûhôz (/Pûlîhôz/Pilohoz/Dumankaya/Güneysu) Köyü Câmî (H.1204 / M.1790) 215
2.1.46. Vilâ/Vila/Veyla (Veliköy/Çayeli) Köyü-Osman b. Hasan Câmî (H.1204 / M.1790) 216
2.1.47. Kâlihûrâf/Kaluharaf (Kiremitköy/Güneysu) Köyü Câmî (H.1228 / M.1802) 217
2.1.48. Çoncik/Côncik (Aktaş ve Taşpınar/Rize) Köyü Câmî (H.1221 / M.1806) 217
2.1.49. Ğotoz (Pekmezli / Rize) Köyü Câmî (H.1235 / M.1820) 218
2.1.50. Çeçeva (Güzeltepe, Haremtepe, Yenitepe/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ali, Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer Câmî (H.1240 / M.1824).....219
2.1.51. Aponcenoz (Ketenli/Rize)-Ahmed b. Hasan Câmî (H.1246/M.1830)..220
2.1.52. Asrifos (Âşıklar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1246 / M.1830) 221

2.2. Atina (Pazar) Kazâsında Dînî Kurumlar 222
2.2.1. Pazaryeri/Sultanpazarı (Pazar Mah./Pazar)-Hâtûniye Câmî (H.1130 / M.1718) 223
2.2.2. Zelek (Balıkçı/Pazar) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1125 / M.1713) 228
2.2.3. Kuzukolu/Kuzudolu/Kuzudölü (?/?) Köyü-Fatma Hâtûn Câmî (H.1125 / M.1713) 229
2.2.4. Kospilavur/Kospilaver İskelesinde-Beşpâre (/Ardeşen) Köyleri Câmî (H.1176 / M.1762) 230
2.2.5. Mekâliskirit (Dikkaya/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1176 / M.1762)...231
2.2.6. Kemer (Kemerköy/Çayeli) Köyü-Mehmed b. İbrahim Câmî (H.1183 / M.1769) 232
2.2.7. Apso (Suçatı/Pazar) Köyü Câmî (H.1185 / M.1771) 233
2.2.8. Ğere Nâhiyesi-Ziğem Köyü (Aşağıdurak/Ardeşen) Câmî (H.1186/ M.1772) 234
2.2.9. Ğere Nâhiyesi-Ziğem-i Ulyâ (Yukarıdurak/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1201 /M.1787) 235
2.2.10. Ğere Nâhiyesi-Ziğem (?/Ardeşen)-III. Câmî (H.1219/M.1804) 236
2.2.11. Ğere Nâhiyesi-Salunin/Salinköy (Armağan, Serindere), Siyad (Baş, Cami, Kahveciler, Kuzey), Zürhat/Zürğe (Kurtuluş/Ardeşen) Köyleri Câmî (H.1190 / M.1776) 237
2.2.12. Ğere Nâhiyesi-Okordule-i Ardâşin/Çukluvât/Çokilvât/Çukalavat (Yayla / Ardeşen) ve Ardaşin (Merkez/Ardeşen) Köyü (H.1191 / M.1777) 238
2.2.13. Ğere Nâhiyesi-Melmanastas (Işıklı/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1199 / M.1785) 240
2.2.14. Ğere Nâhiyesi-Baş Ğere-Mûtâfî (Gündoğan/Ardeşen) Köyü-Hacı Mustafa Câmî (H.1209 / M.1794) 241
2.2.15. Ğere Nâhiyesi-Şângûl/Şangul (Doğanay ve Yeşiltepe/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1214 / M.1799) 242
2.2.16. Ğere Nâhiyesi-Meshorun Limanı (?/?) Mevkii Câmî (H.1235 / M.1820) 243
2.2.17. Dutha (Tunca/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1191 / M.1777) 244
2.2.18. Aranas/Aranaş (Darılı/Pazar) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778).....245

2.2.19. Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin) ve Tavalvat (Tütüncüler/ Pazar) Köyü (H.1192 / M.1778) 246
2.2.20. Temurçivat (Mamakivat/Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/ Pazar) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778) 247
2.2.21. Mâmâkcât (Mamakivat/Mamaçivat) Köyü-Köprübaşı (Ortaırmak /Pazar) Mah.-Tuhal oğlu Mustafa Câmî (H.1232 / M.1816) 248
2.2.22. Zânû (Sânô/Çanô/Topluca/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1179/ M.1778) 249
2.2.23. Amokdan/Amokta (Şenköy/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1200 / M.1786) 250
2.2.24. Hodri (Hotri/Kocaköprü/Pazar) Köyü-Osman b. Hasan Câmî (H.1200 / M.1786) 250
2.2.25. Avramit/Emuramîd (Güneyköy/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî (H.1201 / M.1787) 251
2.2.26. Kukulata (İkiztepe/Pazar) Köyü-el-Hâc İbrâhim b. Hacı Ali Câmî (H.1203 / M.1788) 252
2.2.27. Kale/Tordivat (Sivrikale/Pazar) Köyü-Hacı İbrahimzâde Ali Câmî (H.1206 / M.1791) 253
2.2.28. Belergivat/Pelergivat (Akkaya/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1207/ M.1793) 253
2.2.29. Hâkô/Hako (Şehitlik/Pazar) Köyü Câmî (H.1207 / M.1793) 254
2.2.30. Lango/Lânkô/Lânkû/Lâmğô (Yücehisar/Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1793) 255
2.2.31. Başköy (Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1794) 256
2.2.32. Ciğetore (Boğazlı/Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1794) 256
2.2.33. Mûhlabs/Nohlapso (Hasköy ve Yavuzköy/Pazar) Köyü-Mehmed Emin ve İbrahim Câmî (H.1210 / M.1795) 257
2.2.34. Zâğnat (Derinsu/Pazar) Köyü-Mustafa Câmî (H.1211 / M.1796) 258
2.2.35. Lâros/Laroz (İkiztepe/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî (H.1211 / M.1796) 259
2.2.36. Hançkûn (Alçılı/Pazar) Köyü-Ahmed Ağa Câmî (H.1214 / M.1799) 260
2.2.37. Kûzîka/Kuzika (Elmalık/Pazar) Köyü Câmî (H.1221 / M.1806) 260

2.2.38. Yânvad (Yanivat/Bayırcık/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1224/M.1809) 261
2.2.39. Bûleb İskelesi (Kirazlık ve Zafer/ Pazar) Câmî (H.1229 / M.1814) 261
2.2.40. Hudisina/Hudista/Hudisa (Kesikköprü/Pazar) Köyü Câmî (H.1230 / M.1815) 262
2.2.41. Tûlûkcet/Tolikçet (Duygulu ve Şehitlik/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816) 263
2.2.42. Mâlâtya (Melyat/Merdivenli/Pazar) Köyü Câmî (1231 / M.1816) 263
2.2.43. Kitat (Aktepe/Pazar) Köyü-Molla Hasan b. Ahmed Câmî (H.1231 / M.1816) 264
2.2.44. Ğaner/Ğatr (?/?) Köyü Câmî (H.1232 / M.1817) 265
2.2.45. Apicho/Apişho/Apicko/İbişho (Köprübaşı/Çamlıhemşin) Köyü-Musa b. Ahmed Câmî (H.1236 / M.1820) 266
2.3. Hemşin Kazâsında Dînî Kurumlar 267
2.3.1. Orta (Zuğa Ortaköy/Hemşin) Köyü Câmî (H.1103/M.1692) 268
2.3.2. Zuğa/Tôğô (Çamlıtepe), Bataravat/Badara (Bahar), Tepan (Bilenköy), Sağırlı (Hilal), Hubiyar (?)/(Hemşin) Köyleri Ahâlî ve el-Hâc İbrahim Câmî (H.1183 / M.1769) 269
2.3.3. Arılı (?/?) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1134 / M.1721) 270
2.3.4. Ğumna/Ğumno (Yaltkaya/Hemşin) Köyü-Ali Çelebi ve Hacı Mehmed b. Arslan Câmî (H.1144 / M.1732) 271
2.3.5. Molevints (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Köyü-el-Hâc Ali ve oğlu Abdullah Câmî (H.1145 / M.1732) 272
2.3.6. Mezmûn (Mollaveys–Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Köyü-Halid b. Mehmed Câmî (H.1229 / M.1814) 273
2.3.7. Mezmûn (Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Mah. Arasında-Ali b. Osman Câmî (H.1246 / M.1830) 274
2.3.8. Başhemşin (Ortaklar / Çamlıhemşin) Köyü-Alaybeyzâde Ömer Ağa Câmî (H.1145 / M.1732) 274
2.3.9. Başhemşin-Aşağıköy/Mahall-i Vustâ (Ortayayla ve Sıraköy / Çamlıhemşin) Köyü- Molla oğlu Halid b. Hasan Câmî (H.1246 / M.1830) 275
2.3.10. Kal'a-yı Bâlâ (Kale ve Yazlık/Çamlıhemşin) Köyü-Hacı Kâmil ve Mataracızâde İbrahim Ağa Câmî (H.1149 / M1736) 276

2.3.11. Kôdince/Kûdince/Kôdence (?/?) Köyü Câmî (H.1150 / M.1737) 277
2.3.12. Bodul ve Pârmaksız (Mutlu/Hemşin) Köyü-Yeniköprübaşı Mevkî- Balta Hacı Mehmed Câmî (H.1152 / M.1739) 277
2.3.13. İncirli (?/Hemşin) Köyü Câmî (H.1197 / M.1783) 279
2.3.14. Mîlmenât/Melmânây (Melmenat/Akbucâk/Pazar) Köyü Câmî (H.1154 / M.1741) 279
2.3.15. Hâlâ Köylerinden-Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) Köyü-Ömer Ağa Câmî (H.1154 / M.1741) 280
2.3.16. Hâlâ Köylerinden-Livik (Güroluk/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159 / M.1746) 281
2.3.17. Hâlâ-Hôlca (Holco/Kaplıca/Ayder/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1188 / M.1764) 282
2.3.18. Mikrônkavâk (Kavak/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159/M.1746) 283
2.3.19. Vîze ve Vîroz / Vervize, Verviçe (Yukarı/Aşağı Viçe/Çamlıca/ Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159 / M.1746) 283
2.3.20. Senoz/İksenoz Deresi-Berâstân/Birastan (Perâştân/Piraştan/ Uzundere / Çayeli) Köyü-Hacı Osman ve Hacı Mehmed Ağa Câmî (H.1159 / M.1746)...285
2.3.21. Senoz/İksenoz Deresi-Pâlâhôr/Balâhôr (Yenice/Çayeli) Köyü Câmî (H.1212 / M.1797) 286
2.3.22. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü Câmî (H.1176 / M.1763) 286
2.3.23. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü–Hâce Abdullah Câmî (H.1204 / M.1789).....287
2.3.24. Senoz-Hâhûnç (Çataldere/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî (H.1194 / M1780) 288
2.3.25. Senoz-Bâbik/Babik/Babek (Çukurluhoca/Çayeli) Köyü Şâhinzâde Osman Câmî (H.1212 / M.1797) 289
2.3.26. Senoz-Tôlanîç/Tûlanîç (Yeşiltepe/Çayeli) Köyü-el-Hâc Abdi Ağa Câmî (H.1213 / M.1798) 289
2.3.27. Mîsâhôr/Mesahor(Kaptanpaşa/Çayeli) Köyü-Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa Câmî (H.1176 / M.1762) 290
2.3.28. Makrevis (Konaklar/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1178 / M.1764) 291

2.3.29. Ortan (Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1180 / M.1766).....292
2.3.30. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Nûmân b. Hüseyin Câmî (H.1180/ M.1766) 292
2.3.31. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Çat Düzü Mevkî-Habib b. Mahmud Câmî (H.1227 / M.1812).....293
2.3.32. Tezinâ (Akyamaç/Hemşin) Köyü Câmî (H.1182 / M.1768).....294
2.3.33. Keşüve/Küşüve/Kuşova/Kuşiva (Yolkıyı/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1182 / M.1768).....295
2.3.34. Sırt (Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1188 / M.1774).....295
2.3.35. Çingit (Uğrak/Pazar) Köyü-Hacı Osman ve Hacı İbrahim Câmî (H.1189 / M.1775).....296
2.3.36. Makribûdâm/Mağribûdâm (İncesu/Çayeli) Köyü Câmî (H.1190/ M.1766) 297
2.3.37. Kâmanôz (Buzlupınar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1194 / M.1780).....297
2.3.38. Cimîl(-i Ulyâ/Cimilbaşköy/Başköy/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Ağa Câmî (H.1195 / M.1781).....298
2.3.39. Cimîlortaköy (Cimil-i Vasat/Paşaköy/Ortaköy/İkizdere) Köyü Câmî (H.1217 / M.1802).....298
2.3.40. Sânova (Çaneva/Nurluca/Hemşin) Köyü-Hasan b. Hüseyin Câmî (H.1204 / M.1790).....299
2.3.41. Cinçû (Çinçiva/Şenyuva/Çamlıhemşin) Köyü-Şeyh Hüseyin Efendi Câmî (H.1211 / M1796).....299
2.3.42. Kôlûna (Zilkale/Çamlıhemşin) Köyü-Mehmed Câmî (H.1221/ 1806).300
2.4. Viçe (Fındıklı) Kazâsında Dînî Kurumlar..... 300
2.4.1. Nefs-i Viçe (Merkez/Fındıklı)-Çavuşzâde el-Hâc Ahmed Ağa Câmî (H.1104 / M.1692).....301
2.4.2. Nefs-i Viçe'de Kûsûpî İskelesi/Zuğu (Hürriyet, Tatlısu/Fındıklı) Mah. Câmî (H.1201 / M.1786).....303
2.4.3. Nefs-i Viçe-Baçva (Yenimahalle/Fındıklı) Köyü-Hacı Mustafa ve Şâhinzâde Osman Ağa Câmî (H.1181 / M.1767).....305
2.4.4. Kapsara İskelesi (Yalı ve Kale/Arhavi)-Hâtûniye ve el-Hâc Kara Ali Ağa Câmî (H.1117 / M.1704).....306

2.4.5. Kapsara (Güngören ve/ya Yemişlik/Arhavi) Köyü-İslâm Reis Câmî (H.1117 / M.1705) 308
2.4.6. Kapsara-Lûm/Lum/Luma (Yolgeçen/Arhavi) Köyü Câmî (H.1187/ M.1773) 309
2.4.7. Môshora (Kıyıcık/Fındıklı) Köyü-Mehmed/Hacı Muhammed/Hacı Hasan ve Hacı Mehmed Câmî (H.1131 / M.1719) 310
2.4.8. Yakût/Yâkôvît (Kavakköy/Arhavi) Köyü Câmî (H.1134 / M.1722) 311
2.4.9. Abû (Aksu ve Çağlayan/Fındıklı) Köyü-Hacı Ali Câmî (H.1137 / M.1725) 312
2.4.10. Abû Köyü (Aksu/Fındıklı) İskelesi Câmî (H.1143 / M.1731) 313
2.4.11. Sûmle/Sümlâ (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hacı Hasan b. Hacı Ahmed Câmî (H.1138 / M.1726) 314
2.4.12. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hasan Çelebi Câmî (H.1139 / M.1727) 316
2.4.13. Sûmle (Aksu/Fındıklı) Köyü–Hacı Yahya Câmî (H.1180 / M.1766) 318
2.4.14. Pishala/Peshâla/Pichala/Başköy (Arılı ve Gürsu/Fındıklı) Köyü Câmî (H.1183 / M.1769) 319
2.4.15. Kürtuma/Kurtume (Ilıca/Fındıklı) Köyü-Abdullah Câmî (H.1211 / M.1796) 320
2.4.16. Bibilasakdon/Bâsîlâsâkdôn (?/?) Köyü-Mehmed b. Ali Câmî (H.1216 / M.1801) 321
2.4.17. Zebilit (Tepecik / Fındıklı) Köyü Câmî (H.1220/M.1805) 321
2.4.18. Podocur (Potocur/Dülgerli ve Soğucak/Arhavi) Köyü Câmî (H.1229 / M.1814) 322
2.5. Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe Kazalarında Dinî Kurumların İdare, Denetim ve Finansmanına Dair Değerlendirmeler 322
3. SONUÇ 328
KAYNAKÇA 342

ÖZET

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Hazırlayan: Mahmut KAVAKLI
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL
Yıl: 2026, Sayfa Sayısı: 379

Rize ve Çevresinde Dinî Kurumların Finansmanı, İdaresi Ve Denetimi (17-19. Yüzyıl)

Bu çalışma, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla kadar Rize, Mapavri (Çayeli), Atina (Pazar), Hemşin ve Viçe (Fındıklı) kazalarında faaliyet gösteren dinî kurumları finansman, idare ve denetim boyutlarıyla incelemektedir. Araştırmanın temel kaynaklarını Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen Vakıf Rûznâmçe (Hurûfât) Defterleri ile Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan 1260/1844 tarihli EV.d. 12206 numaralı *Vakf İcâre, Hâsılât ve Mesârifât Defteri* oluşturmaktadır. Hurûfât Defterlerindeki görev tevcihi kayıtları ile mali nitelikteki evkaf kayıtlarının birlikte değerlendirilmesi suretiyle kurumların tarihsel devamlılığı, görevli kadroları, gelir kaynakları ve idarî işleyişleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada arşiv kayıtları kaza, yerleşim birimi, kurum, bânî, görev türü, görevli ve tarih esas alınarak tasnif edilmiş; farklı defterlere dağılmış aynı kuruma ait kayıtlar yer adı, kurum veya bânî adı ve görevli devamlılığı dikkate alınarak kronolojik biçimde bir araya getirilmiştir. Böylece cami, mescit, mektep, muallimhâne ve türbe gibi dinî ve eğitim kurumlarının yanı sıra bunların faaliyetlerini destekleyen nakit vakıflar ve diğer gelir unsurları da takip edilebilmiştir. Çalışmada Rize ve çevresindeki dinî kurumların idaresinde imam, hatip, müezzin, mütevelli, nâzır, muallim, dersiam, kayyım, ferrâş ve türbedar gibi farklı görevlilerin yer aldığı; görev tevcihlerinin ölüm, feragat, ehliyet, vakfiye şartı, berat yenileme ve benzeri idarî gerekçeler çerçevesinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Azil, ref‘, ibkā, tecdîd ve şikâyet üzerine yapılan işlemler, kurum ve görevlilerin belirli idarî ve hukukî denetim mekanizmalarına tâbi olduğunu göstermektedir. Mali kayıtlar ise özellikle XIX. yüzyıl ortalarında bazı dinî kurumların nakit vakıflar, nemâ gelirleri ve çeşitli vakıf akarları aracılığıyla finanse edildiğini ortaya koymaktadır. Araştırmanın temel katkısı, Hurûfât Defterlerinde farklı tarihlere dağılmış görev ve kurum kayıtlarını kurumsal devamlılık çerçevesinde bir araya getirmesi ve bu verileri 1844 tarihli mali kayıtlarla birlikte değerlendirmesidir. Bu yönüyle çalışma, Rize ve çevresindeki dinî kurumların yalnızca varlıklarını tespit etmekle kalmayıp bunların taşradaki idarî ve mali işleyişine ilişkin bütüncül bir veri zemini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Hurûfât Defterleri, Vakıflar, Dinî Kurumlar, Finansman.

ABSTRACT

Recep Tayyip Erdoğan University Graduate Education Institute
Department of Islamic History and Arts
Prepared by: Mahmut KAVAKLI
Master's Thesis
Supervisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet KAZDAL
Year: 2026, Number of Pages: 379

The Financing, Administration, And Oversight Of Religious Institutions In Rize And the Surrounding Region (17th–19th Centuries)

This thesis examines the financing, administration, and oversight of religious institutions in the Ottoman districts of Rize, Mapavri (Çayeli), Atina (Pazar), Hemşin, and Viçe (Fındıklı) from the late seventeenth to the nineteenth century. The study is primarily based on the *Vakıf Rûznâmçe*, commonly known as the *Hurûfât Registers*, preserved in the Archive of the General Directorate of Foundations, and the *Vakf İcâre, Hâsılât ve Mesârifât Defteri*, dated 1260/1844 and catalogued as EV.d. 12206 in the Ottoman Archives of the Directorate of State Archives. By examining appointment records together with financial registers, the study traces the institutional continuity, personnel, sources of revenue, and administrative practices of religious institutions in the region. The archival records were classified according to district, settlement, institution, founder, office, officeholder, and date. Records concerning the same institution but dispersed across different registers were brought together chronologically by comparing place names, institutional or founder names, and the continuity of officeholders. This approach made it possible to examine mosques, masjids, schools, *muallimhânes*, and tombs together with cash endowments and other sources of revenue that supported their activities. The findings indicate that a range of officials, including imams, *khatibs*, muezzins, trustees (*mütevelli*), supervisors (*nâzır*), teachers, *dersiâms*, caretakers, and tomb custodians served in the religious institutions of Rize and its surrounding districts. Appointments were made for various reasons, including death, resignation, eligibility, stipulations in endowment deeds, and the renewal of appointment certificates. Administrative procedures such as dismissal, reinstatement, renewal of appointments, and interventions following complaints also reveal the operation of administrative and legal mechanisms of oversight. Financial records, particularly those dating from the mid-nineteenth century, further show that some institutions were supported by cash endowments, returns generated from endowed capital, and other waqf revenues. The main contribution of this study lies in reconstructing institutional and personnel continuity from appointment records dispersed across the *Hurûfât Registers* and examining these records together with the financial data contained in the 1844 register. It therefore moves beyond identifying the existence and location of religious institutions and provides a more integrated account of their administrative and financial operation in the Ottoman provincial context.

Keywords: Rize, Hurûfât Registers, Waqfs, Religious Institutions, Financing.

KISALTMALAR

AE.SMST.III	:	Ali Emiri, Sultan Mustafa III.
AE.SSLM	:	Ali Emiri, Sultan Selim
AE.SSLM.III	:	Ali Emiri, Sultan Selim III.
b.	:	ibn (oğlu), binti (kızı)
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C: EV.	:	Cevdet, Evkâf
Dr.	:	Doktor
Dr. Öğr. Üyesi	:	Doktor Öğretim Üyesi
EV.BRT.	:	Evkâf, Berat
EV.d.	:	Evkâf Defterleri (Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri)
H./M.	:	Hicrî / Milâdî
Hz.	:	Hazreti
İ.DH.	:	İrade, Dahliye
Mah.	:	Mahalle
ö. / öl.	:	Ölüm Tarihi
Prof.	:	Profesör
r.a.	:	Radıyallâhu anh
s.a.v	:	Sallallâhu aleyhi ve sellem
TS.MA. d.	:	Topkapı Sarayı, Müze Arşivi, Defterleri
vb. / vs. / vd.	:	ve benzeri, ve sâire, ve diğerleri
VGMAHD	:	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurûfât Defterleri
yy.	:	Yüzyıl

TABLOLAR LISTESI

Tablo 1. Nefs-i Rize / Çarşı (/ Pîrî Çelebi / Rize) Mah. - Dizdâr / Mataracızâde Hüseyin Ağa/Şeyh Câmî .....**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
Tablo 2. Kuvaroz (Gülbahar / Rize) Mah. - el-Hâc Süleyman Câmî 24
Tablo 3. İmâde/Humrik/Hamzabey (İslampaşa / Rize) Mah.-İslâm Paşa/El-Hâc Ahmed Câmî 28
Tablo 4. Rôşî (Reşâdiye/Rize) Mah.-Hacı Mâden/el-Hâc Ahmed b. Mâ'den Câmî. 31
Tablo 5. Çarşı yakını/Rize-Başçılar Câmî 32
Tablo 6. Rize'de – Kasım Paşa Evkâfı 33
Tablo 7. Rize - el-Hâc Abdülbâkî Câmî 34
Tablo 8. Humrik (İslampaşa / Rize) Mah. - Büyük Bey Türbesi 35
Tablo 9. İmâde / Mandil (Müftü / Rize) Mahallesi - Müftî Mehmed Efendi Câmî .. 38
Tablo 10. Hâldôz (Bağdatlı ve Portakallık/Rize) Mah.-Bağdatlı Hacı Osman Câmî 41
Tablo 11. Kâtô Kânbôz (Atmeydanı/Rize) ve Pâşayân (Çarşı/Rize) Mah.-Müftî Mehmed Efendi/Habibzâde Mustafa Câmî 45
Tablo 12. Yaka (Eminettin/Rize) Mah. - Pîr Hacı Ahmed Câmî 47
Tablo 13. Akrotir (Câmiönü/Rize) Mah.-Çolak Hacı Ahmed Mescidi 51
Tablo 14. Çarşı Merkezi (Rize)-Kaptan Ali Paşa Câmî ve Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi 55
Tablo 15. Çarşı Merkezi (Rize)-Osman/Mehmed b. Osman / Malkoçoğlu Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî 59
Tablo 16. Rize'de (?)-İslam Paşa kızı Âyşe Hâtun 61
Tablo 17. Babik (Tophane / Rize) Mah.-Attâr Hacı Osman Câmî..... 64
Tablo 18. Kale (Rize) Mah.-Merhûm Halil Ağa Mescidi..... 67
Tablo 19. Kankalanoz (Yağlıtaş / Rize) Mah.-Köy halkı (Ahâlî-yi karye) Câmî..... 68
Tablo 20. Çarşı (Rize)-Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed/Memiş Câmî..... 72
Tablo 21. İskelmene/Uskulmanoz/Uskulin (Hurtoz/Fener/Rize) Mah.-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 74
Tablo 22. Salarha (Çaykent) Köyü-Âhâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî 78
Tablo 23. Salarha - Îverôz (Müderrisler) Mah.-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî ... 80
Tablo 24. Salarha-Andon (Küçükçayır) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî 81

Tablo 25. Kafka/Kafkame (Çağrankaya, Zafer, Çarşı/İkizdere) Köyü-Uzun Ahmed Câmî 83
Tablo 26. Kafkame–Mize (Rüzgarlı/İkizdere) Köyü-Süleyman Câmî..... 84
Tablo 27. Kafkame-Velkü (Dereköy/İkizdere) Köyü-Ekşizâde Mustafa Ağa Câmî 84
Tablo 28. Kafkame-Pilâkorim/Bilakorim (Cevizlik/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî..... 85
Tablo 29. Hômôsa/Homoze (Demirkapı/İkizdere) Köyü-Hacı Ahmed Câmî 86
Tablo 30. Ruspa/Ursba/Urusba (Uzunkaya/Derepazarı) Köyü-Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi Câmî..... 88
Tablo 31. Hâncî/Hânzî (Sandıktaş/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî ... 89
Tablo 32. Göl Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Mescidi..... 89
Tablo 33. Mâhôr (Tozköy/İkizdere) Mah.-Şimşirân Hâtûn Muallimhanesi/Hacı Ali Vakfı..... 90
Tablo 34. Çavri (?) Köyü Mescidi..... 91
Tablo 35. Rûspa/Ruspa İstanko/Uruspa/Lestekoz (Muradiye/Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî 94
Tablo 36. Lestenkoz Anbarlık/(Ambarlık/Rize)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî 95
Tablo 37. Sîlyân (Çayırlı, Yokuşlu / İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî ... 96
Tablo 38. Sîlyân-ı Ayanos (Çayırlı, Yokuşlu/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 97
Tablo 39. Sîlyân-Valarid /Valarit (Fındıklı/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 98
Tablo 40. Vândri (Çağlayan/Kalkandere)-Ahâlî / Hafız Hasan Ağa..... 99
Tablo 41. İsteftâr/İstefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü-Ali Halîfe Câmî 99
Tablo 42. İsteftâr/İsdefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü -(II. Câmî)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 100
Tablo 43. Mâvrând/Mâvrânt (Kalecik/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 101
Tablo 44. Vane (Gündoğdu ve Ilıcaköy / İkizdere) Köyü-Ali Câmî..... 102
Tablo 45. Bâdiye / Bâdya / Bâviye (?) Köyü-Seyyid Ömer Türbesi..... 103
Tablo 46. Besâlet (Aşağı/Yukarı Tatlısu/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Mahmud Câmî 104

Tablo 47. Besalet Mandulli Mahallesi. (?/Kalkandere)-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî..... 105
Tablo 48. Üçkayalı (Üçkaya/Rize) Köyü-Hacı Bekir ve Uzun Süleyman Câmî 106
Tablo 49. Pirkes/Pirekes (Güryaprak/Oltu/Erzurum) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî107
Tablo 50. Ôhta/Ôhtana/Ôhsana/Ethone (Gürdere/İkizdere) Köyü-Hacı Mahmud b. İsmail Câmî..... 109
Tablo 51. Arğôlâvûz (Yanıktaş/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî 110
Tablo 52. Fôsa / Forsa (Kocatepe ve Köprülü / Rize) Köyü-Molla Mustafa Câmî 111
Tablo 53. Baskird/Yaskird (?) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 111
Tablo 54. Mâşî/Mâşer (Dülgerli/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî.. 112
Tablo 55. Kâmenet (Kavaklı/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî..... 113
Tablo 56. İncû (İnciköy/Kalkandere) Köyü Câmî-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) / Mehmed Câmî..... 113
Tablo 57. Kapnâs (Kapnes/Dağdibi/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 114
Tablo 58. Hôs/Hôç (Maltepe/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî 115
Tablo 59. Şimadiyoz (Esentepe ve Kirazdağı / Derepazarı) Köyü-Bıyıklızâde Mustafa Câmi 116
Tablo 60. Vâlârende (?) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî 116
Tablo 61. Ahundoz (Ahincoz/Ahungöz/Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü-Ahmed, Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa Câmî..... 117
Tablo 62. Birefad/Yereakar/Sivârne (Hüseyinhoca/Kalkandere) Köyü-Hüseyin Efendi Câmî 119
Tablo 63. Mâsî/Hazar/Masihazar/Mashandoz (Hazar/İyidere) Köyü-es-Seyyid Hasan Halîfe Câmî..... 120
Tablo 64. Liparit/Liparid (Yalıköy/İyidere) Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 121
Tablo 65. Sıkrık (Azaklıhoca / Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 122
Tablo 66. Vîrânkôz/Varankoz (Fıçıcılar/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 123
Tablo 67. Atyanoz (Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar, Kasarcılar, Melekköy/Rize) Köyü-İsmail oğlu Mehmed Câmî 124

Tablo 68. Ğâlôs (Ğoloz/Kendirli; Düz, Asmalık, Sırt, Halaslar, Orta/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 125
Tablo 69. Kulâd (?/?) Köyü-Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed Câmî 126
Tablo 70. Andra (Esentepe, Hurmalık, Kayabaşı/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 127
Tablo 71. Ğôncivânya/Ğuncivanoz (Denizgören/İyidere)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 128
Tablo 72. Vârôta/Varatlar (Köşklü/İyidere) Köyü-Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed Câmî 129
Tablo 73. Aspet/Asbet (Fethiye/İyidere) Köyü-Kurt/Kürt oğlu İdris Efendi Câmî 130
Tablo 74. Secar (?/?) Mahallesi-Mehmed Mescidi 130
Tablo 75. Hûr/İsâhûr/Sâhûr (Düzköy/Rize) Köyü-Hacı Ali Câmî 131
Tablo 76. Sevaloz (Alipaşa / Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 132
Tablo 77. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü Mescid-i cedîd/Yeni Mescit - Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 133
Tablo 78. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü (II. Câmî) -Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 133
Tablo 79. Tohli/Uma (Ortapazar/Rize) Köyü-Ahâlî/Pîr Hacı Ahmed Câmî 134
Tablo 80. Kapse (Ayvalık ve Ihlamur/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 135
Tablo 81. Tûvrânôz/Tûranöz/Tivranoz (Geçitli/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 136
Tablo 82. Harvel (Güzelköy ve Yeni Güzelköy) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) / Arapzâde Abdullah Çelebî Câmî 137
Tablo 83. Kômsâ/Kûmsâ/Kômes/Komes (Şimşirli/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 138
Tablo 84. Tûlûn/Tôlôn (Taşçılar Kalkandere) Köyü-Ali bin İsmail/Ahâlî Câmî ... 139
Tablo 85. Mağloz/Mâğlôz/Mağlos (Câmidağı / Rize) Köyü-Ahmed Câmî 140
Tablo 86. Petros/Betroz (Fıçıtaşı/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî ... 140
Tablo 87. Hâma (Bahattinpaşa/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) (I. ve II.) Câmî 141
Tablo 88. Serandenoz/Sarandinoz (Yemişlik/Rize) Köyü-Hacı Mehmed/Âhâlî Câmî 143

Tablo 89. Ğônôr (?/?) mea Varda (Varda/Güneyce/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 143
Tablo 90. Ğozri (Dağınıksu/Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) (II.) Câmî ... 144
Tablo 91. Mânle/Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 145
Tablo 92. Petrân/Petran/Petrona (Kama ve Meşeköy/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî 146
Tablo 93. Sâlandôz (Taşhane ve Yapraklar/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 147
Tablo 94. Çiler/Çeler (Kuruköy/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Ahmed Câmî..... 147
Tablo 95. Kôliçe (Subaşı/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî.... 148
Tablo 96. Mûskâs (Çeşmeköy/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 149
Tablo 97. Mahanca (Tuğlalı/Rize) Köyü-İsmail Câmî 149
Tablo 98. Filândôz (Merkez/Derepazarı) Mahallesi-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî 150
Tablo 99. Arkôlâhôz/Arkulikoz (Ekmekçiler/Rize) Köyü-Zaroz (?) Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 151
Tablo 100. Pindoz (Değirmendere/Rize) Mahallesi-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî 151
Tablo 101. Pelâymânôz (Çakmakçılar/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 152
Tablo 102. Çaklı (Çukurlu/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî . 153
Tablo 103. Zâvendik/Zavendik (Çiftlikköy/İyidere)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 153
Tablo 104. Askôrôz/Askoroz (Engindere, Taşlıdere/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 154
Tablo 105. Ahûyôz/Ahîyôz (Armud Ahiyoz/Armutlu/Büyükköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 154
Tablo 106. Kanbôz (İslahiye ve Selamet/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 155
Tablo 107. Rômânôz/Ramanoz (Hayrat ya da Hamzabey/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 156

Tablo 108. Filârgôz/Filârğôz/Filargoz (Topkaya/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 156
Tablo 109. Saklınâr/Çiklenâr (Sarayköy/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 157
Tablo 110. Kaçarân (Salarha Kaçaran/Elmalı veya Zincirliköprü/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 158
Tablo 111. Kozluca (?/?) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 158
Tablo 112. Kayluklar/Kâlûklar (Çanakçeşme/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 159
Tablo 113. Karasu (Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 159
Tablo 114. Sâhil-i Bahr'(Deniz sahilin)da-Hacı Ömer ve Mehmed Efendi Câmî .. 165
Tablo 115. Hôlô/Holonte/Holotene/Pazaryeri (Eskipazar/Çayeli) Köyü-Hacı Hasan Câmî 166
Tablo 116. Murçiva (Yenipazar / Çayeli) Mevzî-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 167
Tablo 117. Hârvân/Hâvreyn/Hâvrânâ/Mervâne (Yanıkdağ/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi 168
Tablo 118. Havye-Yeniköy (Erdemli ve Sırtköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 169
Tablo 119. Mûsa/Arpik (Musadağı, Şirinköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 170
Tablo 120. Leroz/Leros Kalandôs/Kanator (Büyükköy/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî..... 171
Tablo 121. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (I.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 173
Tablo 122. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (II.) Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 173
Tablo 123. Diyet/Dînle/Dînek/Dinet/Vînet (?) Köyü-Mustafa Bey/Müftî Hacı Mehmed/Hasan Câmî 175
Tablo 124. Pôtâmya Gûrgân (Gürgen ve Başköy/Güneysu) Köyü-Hüseyin Câmî. 176
Tablo 125. Çonkâr/Çangâr/Usul/Ruslar/Mî'sâr/Devs/Dûs/Rûs/Menâhôrid-i Büzürk/ Bozürk/Pâlbôperikôz/Pâlbûpirikôz (Büyük/Küçük Câfer Paşa/Çayeli) Köyü-Câfer Paşa/Cennet /Cinâne Hâtun Câmî/Mektebi/Muallimhânesi 183
Tablo 126. Cafer Paşanın Aslı, Nesli ve Kurumdaki Tevliyet Geçişi 184
Tablo 127. Perkâm/Perhâm (Demirhisar ve Yenihisar/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî 187

Tablo 128. Baş/Bâyezid/Çenkâr Pâlmir Mahallesi/Köyü-Sûfîzâde Hacı Mehmed Mescidi ve Mektebi 188
Tablo 129. Martova/Merdane/Kadı Nûh (?) Köyü-Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî 190
Tablo 130. Potâmya Deresi/Köyü (Merkez/Güneysu)-Müftî Mehmed Efendi Câmî 191
Tablo 131. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi 191
Tablo 132. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli)-(II.) Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 192
Tablo 133. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli)-(III.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 192
Tablo 134. Lâtûm (Madenli/Çayeli) Köyü-Monla Bekir, Abdullah ve Derviş Mustafa Câmî 194
Tablo 135. Latum (Madenli/Çayeli)-Darğozlu/Varğozlu Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 195
Tablo 136. Katûr (?) mea Kabahôr (Gölyayla/İkizdere) Köyü-el-Hâc Osman Câmî ve Mektebi..... 197
Tablo 137. Mağlos (Camidağı / Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi..... 198
Tablo 138. Halacur/Holocur (Hodoçur-Sırakonak/İspir/Erzurum) Köyü-Molla Hasan Muallimhânesi..... 199
Tablo 139. Atyânôz/Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale / Rize) Köyü-Hacı İbrahim, Hacı Ahmed, Mehmed bin Ahmed ve Osman bin Ali ve (baştaki İbrahim b. Mehmed) Câmî 202
Tablo 140. İspinoz/İspânôz/Atyanoz Köyü Kulç/Hôlca/Havlice Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 203
Tablo 141. Komika (Küçüktaşhâne/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî..... 204
Tablo 142. Ayane (Rize) Köyü-Mustafa b. Abdullah Ağa Câmî..... 204
Tablo 143. Mirakaloz (Taşlıdere ve Hamidiye/Rize) Köyü-Ahmed Halîfe Câmî .. 206
Tablo 144. Hazavit (Ulucami/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 206
Tablo 145. Mâmûr/Mâ‘mûl (Kesmetaş/Çayeli) Köyü-Fatma Hatun Câmî ve Muallimhânesi..... 207
Tablo 146. Hamalyoz (Balıkçılar/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî . 209

Tablo 147. Karnevâ (Kandeva/Kırklartepesi/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 209
Tablo 148. Çilingir (Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 210
Tablo 149. Kûrûlôz/Kuriloz (Adacami, Yenicami/Güneysu) Köyü-Kanburzâde Ömer Câmî 211
Tablo 150. Kuzandanoz/Kuzandinoz (Kurtuluş-Taşlık/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 212
Tablo 151. Aytoroz (Haytoroz/İncesırt/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 213
Tablo 152. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü-(I.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî. 214
Tablo 153. Palodya (Beyazsu/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ömer Câmî 215
Tablo 154. Puluhoz/Pulihoz (Dumankaya/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 216
Tablo 155. Vilâ (Veliköy/Çayeli) Köyü-Osman b. Hasan Câmi 216
Tablo 156. Kâlihûrâf/Kaluharaf (Kiremitköy/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 217
Tablo 157. Çoncik/Côncik (Aktaş ve Taşpınar/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 218
Tablo 158. Ğotoz (Pekmezli/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 219
Tablo 159. Çeçeva (Güzeltepe, Haremtepe, Yenitepe/Çayeli)-Mehmed b. Ali ve Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer Câmî 219
Tablo 160. Aponcenoz/Apancenoz (Ketenli/Rize) Köyü-Ahmed b. Hasan Câmî.. 221
Tablo 161. Asrifos (Âşıklar/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 221
Tablo 162. Pazaryeri/Sultanpazarı (Pazar Mah./Pazar)-Sultân Selîm Vâlidesi Gülbahar Sultan Câmî (İkinci Bânî (1816): Paşazâde Mustafa Ağa ve eşi Âyşe Hâtûne)..... 228
Tablo 163. Zelek (Balıkçı/Pazar) Köyü-Hacı Ahmed Câmî..... 229
Tablo 164. Kuzukolu/Kuzudolu/Kuzudölü (?/?) Köyü-Fatma Hâtûn Câmî..... 230
Tablo 165. Kospilavur İskelesinde (?/?) Beşpâre Köyleri Câmî-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 231
Tablo 166. Mekâliskirit (Dikkaya/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 232
Tablo 167. Kemer (Kemerköy/Çayeli) Köyü-Mehmed b. İbrahim Câmî 233
Tablo 168. Apso (Suçatı/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 234

Tablo 169. Ziğem-i Süflâ (Aşağıdurak/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 235
Tablo 170. Ziğem-i Ulya (Yukarı Durak) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî .. 236
Tablo 171. Ğere Nâhiyesi-Ziğem (?/Ardeşen)-(III. Câmî)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) ve Hâfız Mehmed bin Ali Câmî 236
Tablo 172. Salunin/Salinköy (Armağan, Serindere), Siyad (Baş, Cami, Kahveciler, Kuzey), Zürhat/Zürğe (Kurtuluş/Ardeşen) Köyleri-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 238
Tablo 173. Ğere Nâhiyesi–Okordule-i Ardâşen/Çukluvât/Çokilvât (?) Köyü-Ekşi Hacı Mustafa b. Mehmed Câmî 240
Tablo 174. Ğere Nâhiyesi-Melmanastas/Selmanastas (Işıklı/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 241
Tablo 175. Ğere Nâhiyesi-Mûtâfî (Gündoğan/Ardeşen) Köyü-Hacı Mustafa Câmî... 242
Tablo 176. Şângûl (Doğanay ve Yeşiltepe/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 242
Tablo 177. Meshorun Limanı (?/?) Mevkii-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 243
Tablo 178. Dutha (Tunca/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 245
Tablo 179. Aranas/Aranaş (Darılı/Pazar) Köyü Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî246
Tablo 180. Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin), Tavalvat (Tütüncüler/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 247
Tablo 181. Temurçivat (Mamakivat, Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 248
Tablo 182. Mâmâkcât (Mamakivat/Mamaçivat)-Köprübaşı (Ortaırmak/Pazar) Mahallesi - Tuhal oğlu Mustafa Câmî..... 249
Tablo 183. Zânû (Sânô/Çanô/Topluca/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 250
Tablo 184. Amokdan (Amokta/Şenköy/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 250
Tablo 185. Hodri (/Hotri/Abdioğlu/Abdoğlu/Kocaköprü/Pazar) Köyü-Osman b. Hasan Câmî..... 251
Tablo 186. Emuramîd (Avramit/Güneyköy/Pazar)Köyü-Ali b. İbrahim Câmî 252
Tablo 187. Kukulata (İkiztepe/Pazar) Köyü-el-Hâc İbrâhim bin Hacı Ali Câmî ... 252
Tablo 188. Kal‘a / Kale (Sivrikale/Pazar) Köyü-İbrahimzade Ali Câmî 253

Tablo 189. Belergivat/Pelergivat (Akkaya/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 254
Tablo 190. Hâkô (Şehitlik/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 255
Tablo 191. Lango/Lânkô/Lânkû/Lâmğô (Yücehisar/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 255
Tablo 192. Başköy (Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 256
Tablo 193. Ciğetore (Boğazlı/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 257
Tablo 194. Mûhlabs (Nohlapso/Hasköy ve Yavuzköy/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) / Mehmed Emin ve İbrahim Câmî 258
Tablo 195. Zâğnat (Derinsu/Pazar) Köyü-Mustafa Câmî..... 259
Tablo 196. Lâros/Laroz (İkiztepe/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî 260
Tablo 197. Hançkûn (Alçılı / Pazar) Köyü-Ahmed Ağa Câmî 260
Tablo 198. Kûzîka (Elmalık/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 261
Tablo 199. Yanvad (Yanivat/Bayırcık/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 261
Tablo 200. Buleb İskelesi (Kirazlık ve Zafer/Pazar)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî . 262
Tablo 201. Hudisina/Hudista/Hudisa (Kesikköprü/Pazar)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 263
Tablo 202. Tûlûkcet/Tolikçet (Duygulu ve Şehitlik/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 263
Tablo 203. Mâlâtya (Melyat/Merdivenli/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 264
Tablo 204. Kitat (Aktepe / Pazar) Köyü-Molla Hasan b. Ahmed Câmî..... 265
Tablo 205. Ğaner/Ğatr (?-Hunar-Aktaş/Pazar olabilir) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 265
Tablo 206. Apicho (Apicko/Köprübaşı/Çamlıhemşin) Köyü-Musa b. Ahmed Câmî 266
Tablo 207. Orta (Zuğa Ortaköy/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 269
Tablo 208. Zuğa/Tôğô (Çamlıtepe), Bataravat/Badara (Bahar), Tepan (Bilenköy), Sağırlı (Hilal), Hubiyâr (?) / (Hemşin) Köyleri-Ahâlî ve el-Hâc İbrahim Câmî 270
Tablo 209. Arılı/Araplı (?/?) Köyü-Hacı Ahmed Câmî..... 271
Tablo 210. Ğumna (Yaltkaya/Hemşin) Köyü-Ali Çelebi/Hacı Mehmed b. Arslan Câmî 272

Tablo 211. Molevints (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Köyü-Hacı Ali ve oğlu Abdullah Câmî 273
Tablo 212. Mezmûn (Mollaveys–Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Köyü-Halid b. Mehmed Câmî..... 274
Tablo 213. Ülkü ve Câmî (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Mahalleleri Arasındaki-Ali b. Osman Câmî..... 274
Tablo 214. Başhemşin (Ortaklar/Çamlıhemşin) Köyü-Alaybeyzâde Ömer Ağa Câmî.... 275
Tablo 215. Başhemşin-Aşağıköy/Mahalli Vustâ (Ortayayla, Sıraköy / Çamlıhemşin) Köyü-Molla oğlu Halid b. Hasan Câmî..... 276
Tablo 216. Kal'a-yı Bâlâ (Kale/Çamlıhemşin) Köyü-Mataracızâde İbrahim Ağa Câmî . 277
Tablo 217. Kôdince/Kûdince/Kôdence (?/?)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî.... 277
Tablo 218. Pârmaksız ve Bodul (Mutlu/Hemşin) Köyü-Yeniköprübaşı Mevkî-Balta Hacı Mehmed Câmî..... 278
Tablo 219. İncirli (?/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî..... 279
Tablo 220. Mîlmenât/Melmânây (Melmenat/Akbucâk/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî..... 280
Tablo 221. Hala Köylerinden-Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) Köyü-Ömer Ağa / Ahâlî Câmî..... 281
Tablo 222. Hâlâ Köylerinden-Livik (Güroluk/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 282
Tablo 223. Hala Köylerinden Holco (Kaplıca/Ayder/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 282
Tablo 224. Mikrônkavâk (Kavak/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 283
Tablo 225. Vîze ve Vîroz/Vervize, Verviçe (Yukarı/Aşağı Viçe/Çamlıca / Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 284
Tablo 226. Berâstân/Birastan (Perâştân/Piraştan/Uzundere/Çayeli) Köyü-Hacı Osman ve Hacı Mehmed Ağa Câmî..... 285
Tablo 227. Senoz/İksenoz Deresi-Bilâhôr/Pilâhôr (Pâlâhôr/Yenice/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 286
Tablo 228. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 287

Tablo 229. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü-Hâce Abdullah Câmî 288
Tablo 230. Hâhûnç (Çataldere / Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî..... 288
Tablo 231. Senoz-Bâbik (Çukurluhoca/Çayeli) Köyü-Şâhinzâde Osman Câmî 289
Tablo 232. Senoz-Tôlanîç/Tûlanîç (Yeşiltepe/Çayeli) Köyü-el-Hâc Abdi Ağa Câmî 290
Tablo 233. Mîsâhôr/Mesahor (Kaptanpaşa/Çayeli) Köyü-Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa Câmî..... 291
Tablo 234. Makrevis (Konaklar/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 292
Tablo 235. Ortan (Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 292
Tablo 236. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Nûmân b. Hüseyin Câmî 293
Tablo 237. Çât Köyü–Çat Düzü/Mevkî-Habib b. Mahmud Câmî 294
Tablo 238. Tezinâ (Akyamaç/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî.. 294
Tablo 239. Keşüve/Küşüve/Kuşova/Kuşiva (Yolkıyı/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 295
Tablo 240. Sırt (Çamlıhemşin Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 296
Tablo 241. Çingit (Uğrak/Pazar) Köyü-Hacı Osman ve Hacı İbrahim Câmî 296
Tablo 242. Makribûdâm/Mağribûdâm (İncesu/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 297
Tablo 243. Kâmanôz (Buzlupınar/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 298
Tablo 244. Cimîl(-i Ulyâ/Cimilbaşköy/Başköy/İkizdere) Köyü Hacı Osman Ağa Câmî. 298
Tablo 245. Cimîlortaköy (Cimil-i Vasat/Paşaköy/Ortaköy/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 299
Tablo 246. Sânova (Çaneva/Nurluca/Hemşin) Köyü-Hasan b. Hüseyin Câmî 299
Tablo 247. Cinçû (Çinçiva/Şenyuva/Çamlıhemşin) Köyü-Şeyh Hüseyin Efendi Câmî... 300
Tablo 248. Kôlûna (Zilkale/Çamlıhemşin) Köyü-Mehmed Câmî 300
Tablo 249. Nefs-i Viçe/Viçe (Fındıklı) Merkez-Çavuşzâde Ahmed Ağa Câmî 303
Tablo 250. Nefs-i Viçe/Zûğû/Kûsûbî/Kûsûpî Mahallesi/İskelesi- Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 304
Tablo 251. Nefs-i Viçe ve Bâçva (Yenimahalle/Fındıklı) Köyü-Hacı Mustafa ve Şâhinzâde Osman Ağa Câmî 306
Tablo 252. Kapsara (Yalı/Kale/Arhavi) İskelesi-Hâtûniye ve el-Hâc Kara Ali Ağa Câmî 307

Tablo 253. Kapsara (Kale, Güngören, Yemişlik, Yolgeçen/Arhavi) Köyü-İslâm Reis Câmî 309
Tablo 254. Kapsara–Luma (Yolgeçen/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 310
Tablo 255. Môshore/Meshôra (Kıyıcık/Fındıklı) Köyü-Mehmed/Hacı Muhammed / Hacı Hasan ve Hacı Mehmed Câmî 311
Tablo 256. Yakût (Kavakköy/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ... 312
Tablo 257. Abû/Abu (Aksu ve Çağlayan/Fındıklı) Köyü-Hacı Ali Câmî 313
Tablo 258. Abû (Aksu/Fındıklı) Köyü İskelesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 314
Tablo 259. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hacı Hasan b. Hacı Ahmed Câmî..... 316
Tablo 260. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-(II. Câmî)-Hasan Çelebi Câmî 317
Tablo 261. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-(III. Câmî)- Hacı Yahya Câmî..... 319
Tablo 262. Pishala/Peshâla (Arılı ve Gürsu/Fındıklı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 320
Tablo 263. Kürtuma (Ilıca/Fındıklı) Köyü-Abdullah Câmî..... 320
Tablo 264. Bibilasakdon/Besîlâsâkdon (?/?) Köyü-Mehmed b. Ali Câmî 321
Tablo 265. Zebilit (Tepecik/Fındıklı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî 322
Tablo 266. Podocur (Potocur/Dülgerli ve Soğucak/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî..... 322

GİRİŞ

İslâm toplumlarında dinî ve sosyal hizmetlerin kurumsal bir yapı içerisinde sürdürülmesinde vakıflar önemli bir yere sahip olmuştur. İslâm tarihinin erken dönemlerinden itibaren gelişen vakıf uygulamaları, zaman içerisinde ibadet ve eğitim kurumlarından sosyal yardım ve bayındırlık hizmetlerine kadar geniş bir faaliyet alanının sürekliliğini sağlayan başlıca yapılardan biri hâline gelmiştir. Osmanlı döneminde ise vakıf müessesesi, gerek yaygınlığı gerekse üstlendiği hizmetlerin çeşitliliği bakımından daha kapsamlı bir kurumsal nitelik kazanmıştır. Cami ve mescitler başta olmak üzere mektep, medrese, tekke, zaviye ve türbe gibi kurumların önemli bir kısmı vakıflar aracılığıyla kurulmuş, bunların faaliyetlerinin devamı için çeşitli gelir kaynakları tahsis edilmiştir.

Dinî kurumların tarihini yalnızca kuruluş tarihleri, bânileri veya mimari özellikleri üzerinden ele almak, söz konusu yapıların Osmanlı toplum ve idare düzenindeki yerini açıklamak bakımından yeterli değildir. Bu kurumların hangi kaynaklarla finanse edildiği, gelirlerinin nasıl kullanıldığı, hizmetlerin kimler tarafından yürütüldüğü, görevlilerin hangi usullerle tayin edildiği ve kurumların hangi idarî ve hukukî mekanizmalar aracılığıyla denetlendiği de meselenin temel boyutları arasında yer almaktadır. Bu sebeple vakıf temelli dinî kurumların finansman, idare ve denetim süreçlerinin birlikte incelenmesi, Osmanlı taşrasında dinî hayatın kurumsal yapısının yanı sıra merkez ile taşra arasındaki idarî ilişkilerin anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır.

Doğu Karadeniz, Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesinin ardından idarî, demografik ve toplumsal yapısında önemli değişimlerin yaşandığı bölgelerden biridir. Trabzon ve Gönye sancaklarıyla idarî ilişkisi bulunan Rize, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarında kurulan cami, mescit, mektep, muallimhane ve diğer vakıf kurumları, bölgedeki dinî ve toplumsal hayatın kurumsal unsurlarını meydana getirmiştir. Bununla birlikte bu kurumların yalnızca varlıklarının tespit edilmesi değil, görevli kadrolarının, vakıf gelirlerinin ve bunların idare ve denetimine ilişkin uygulamaların birlikte incelenmesi, bölgenin Osmanlı dönemindeki kurumsal yapısının daha bütüncül biçimde değerlendirilmesine imkân vermektedir.

Araştırmanın Problemi, Amacı ve Soruları

Rize ve çevresinin Osmanlı dönemi tarihine ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte bölgedeki dinî kurumları uzun bir zaman dilimi içerisinde finansman, idare ve denetim boyutlarıyla birlikte ele alan çalışmalar sınırlıdır. Mevcut araştırmalarda daha çok belirli bir kaza, dönem veya vakıf eseri üzerinde durulmuş; dinî kurumların görevli kadrolarının tarihsel devamlılığı ile bunların mali kaynakları ve denetim süreçlerini aynı kaynak zemini üzerinde karşılaştırmalı biçimde değerlendiren bütüncül bir yaklaşım yeterince geliştirilememiştir. Bu durum, Hurûfât Defterlerinin sağladığı görev tevcihi kayıtlarıyla mali nitelikteki evkaf defterlerinin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla uzanan dönemde Rize ve çevresindeki dinî kurumların tarihsel gelişimini finansman, idare ve denetim ilişkileri içerisinde ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda bölgedeki dinî kurumların tespit edilmesi, bunlara bağlı vakıfların ve gelir kaynaklarının belirlenmesi, kurumlarda görev yapan personelin mümkün olduğu ölçüde kronolojik olarak takip edilmesi, görev tevcihlerinin hangi usul ve gerekçelere dayandığının incelenmesi ve vakıf kurumları üzerindeki idarî, hukukî ve mali denetim mekanizmalarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın temel araştırma soruları şunlardır:

XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla kadar Rize ve çevresinde hangi dinî kurumlar faaliyet göstermiş ve bunlar kazalara göre nasıl bir dağılım göstermiştir?

Bu kurumların faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli mali kaynaklar hangi yollarla temin edilmiştir?

Dinî kurumlarda hangi görev ve hizmet alanları bulunmuş, bu görevlere yapılan tevcihler hangi idarî usul ve gerekçelere dayandırılmıştır?

Görevlerin aile içerisinde intikali, vakfiye şartları, cemaatin talebi ve göreve ehliyet gibi unsurlar tevcih süreçlerinde nasıl bir rol oynamıştır?

Dinî kurumların ve bunlara bağlı vakıfların idarî, hukukî ve mali denetimi hangi aktörler ve mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir?

Hurûfât Defterleri ile XIX. yüzyıla ait mali evkaf kayıtları birlikte değerlendirildiğinde Rize ve çevresindeki dinî kurumların kurumsal sürekliliği hakkında nasıl bir görünüm ortaya çıkmaktadır?

Bu sorular çerçevesinde çalışma, yalnızca bölgedeki dinî kurumların bir envanterini oluşturmayı değil, söz konusu kurumların Osmanlı taşrasındaki işleyiş biçimini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın coğrafi kapsamını Rize, Mapavri (Çayeli), Atina (Pazar), Hemşin ve Viçe (Fındıklı) kazaları oluşturmaktadır. Burada kullanılan "Rize ve çevresi" ifadesi doğrudan bugünkü Rize ilinin idarî sınırlarını geçmişe taşımak amacıyla kullanılmamıştır. Çalışmada esas olan, incelenen dönemde belgelerde Rize, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına bağlı olarak kaydedilen yerleşim birimleridir. Bununla birlikte okuyucunun tarihî yerleşimleri günümüzdeki karşılıklarıyla ilişkilendirebilmesi amacıyla tespit edilebildiği ölçüde eski yer adlarının günümüzdeki karşılıkları da gösterilmiştir.

Araştırmanın kronolojik sınırlarının belirlenmesinde kullanılan kaynakların niteliği belirleyici olmuştur. Hurûfât Defterleri, XVII. yüzyılın sonlarından itibaren dinî kurumlara yapılan görev tevcihlerinin ve bu görevlere ilişkin çeşitli idarî işlemlerin takip edilmesine imkân vermektedir. Buna karşılık kurumların finansmanına ilişkin en kapsamlı ve sistematik veriler 1260/1844 tarihli EV.d. 12206 numaralı defterde bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma, XVII-XIX. yüzyıllar arasındaki bütün dönemler için aynı yoğunlukta mali veri bulunduğu iddiasına dayanmamaktadır. Kurumların varlığı, görevli kadroları ve idarî devamlılıkları daha geniş bir kronolojik çerçevede incelenirken finansman yapısı, kaynakların imkân verdiği ölçüde ve özellikle 1844 tarihli defter üzerinden ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir.

Araştırmanın başlangıcında çalışma sahasının Giresun'dan Batum'a uzanan daha geniş bir Doğu Karadeniz coğrafyasını kapsaması düşünülmüş; ancak kaynak külliyatının hacmi, tarihî yer adlarının tespitinde karşılaşılan güçlükler ve yüksek lisans tezinin makul sınırları dikkate alınarak araştırma Rize ve çevresindeki söz konusu kazalarla sınırlandırılmıştır. Aynı nedenle her bir dinî kurumun mimari özellikleri, günümüzdeki durumu, görsel malzemesi, bütün vakfiyeleri ve Osmanlı Arşivindeki diğer fonlarda bulunan kayıtlarının tamamının incelenmesi hedeflenmemiştir. Bu hususlar araştırmanın kaynak ve kapsam bakımından sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırmanın temel kaynak grubunu Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde muhafaza edilen ve literatürde yaygın olarak Hurûfât Defterleri adıyla anılan Vakıf Rûznâmçe Defterleri oluşturmaktadır. Bu defterlerde kazalar esas alınarak vakıf kurumlarında bulunan görev ve cihetlere ilişkin tevcih kayıtlarına yer verilmiştir.[1] İmamet, hitabet, müezzinlik, tevliyet, nezaret, ferraşlık ve benzeri görevlere ilişkin tayin, feragat, vefat, azil ve görev yenileme kayıtları, kurumların ve bunlara bağlı görevlerin zaman içerisindeki seyrinin takip edilmesine imkân vermektedir.[2] Defterlerin "Hurûfât" adıyla anılması, kayıtların kazaların baş harfleri esas alınarak alfabetik bir düzen içerisinde tutulmasıyla ilişkilendirilmektedir. [3]

İncelenen kayıtlarda "Askerî Rûznâmçe", "Anadolu Muhasebesi" ve "Aklâm-ı Sâire" gibi bürokratik birim ve kayıt mercilerine yapılan atıflara da rastlanmaktadır.[4] Bu ifadeler, görev tevcihlerine ilişkin işlemlerin farklı bürokratik aşamalar ve kayıtlar üzerinden takip edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte tezde yalnızca Vakıf Rûznâmçe (Hurûfât) Defterleri ile EV.d. 12206 numaralı defterde yer alan bilgiler ana kaynak olarak kullanılacaktır. Hurûfât kayıtlarının yazı türü genel olarak divânî olarak ifade edilse de kayıtlar bürokratik işlemler çerçevesinde günlük tutulmaları sebebiyle literatürde "kırma divânî" olarak nitelendirilmiştir. [5]

Araştırmada Rize, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ilişkin Hurûfât kayıtları mümkün olduğu ölçüde sistematik biçimde taranmıştır. Kullanılan defter ve

---

[1] Bu defterlerle ilgili daha önce yapılmış çalışmlar: Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, 5-16; Demirtaş, "Hurûfât Defterleri: 'Kangırı Örneği'", 52; Beyazıt, "Hurufat Defterlerinde Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri", 44; Yıldırım vd., *Osmanlı Arşiv Rehberi*, 15-34; Baltacı, "Kâdî-asker Rûz-nâmçeleri'nin Tarihi ve Kültürel Ehemmiyeti", 60-62; Erünsal, "Nuruosmaniye Kütüphânesinde Bulunan Bazı Kazasker Ruznamçeleri", 19-32; Gündoğdu, "Osmanlı Tarihi Kaynaklarında Kazaskerlik Rûznâmçe Defterleri ve Önemi", 697-722; Çam vd., *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, 62.

[2] Câhid Baltacı, "Kâdî-asker Rûz-nâmçeleri'nin Tarihi ve Kültürel Ehemmiyeti", İslam Medeniyeti Dergisi 4/37 (15 Temmuz 1979), 60-62; İsmail Erünsal, "Nuruosmaniye Kütüphânesinde Bulunan Bazı Kazasker Ruznamçeleri", İslam Medeniyeti Dergisi 4/32 (1980), 19-32; İsmail Gündoğdu, "Osmanlı Tarihi Kaynaklarından Kazaskerlik Rûznâmçe Defterleri ve Önemi", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi 6/2 (2009), 697-722.

[3] Çam vd., *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*, 62.

[4] *VGMAHD, Rize: 549-32/56; 5. kayıt, 550-30/51; 6, 7, 13. kayıtlar; Atina: 534-155/320; 13, 18, 19. kayıtlar, 535-114/225; 8. kayıt, Mapavri: 563-90/176; 3; 559-30/56; 4, Hemşin: 559-65/128; 3, 4. 5, 6, 8. kayıtlar*.

[5] Demirtaş, "Hurûfât Defterleri: 'Kangırı Örneği'", 59.

kayıt numaralarının tamamı metin içerisinde tekrar edilmek yerine araştırmada kullanılan arşiv malzemesini gösterecek şekilde ilgili yerlerde ve gerekli durumlarda tablolar hâlinde verilmiştir. Kaynak gösteriminde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Hurûfât Defterleri için "VGMAHD" kısaltması kullanılmış; defter, dijital belge/sayfa ve kayıt numarası sırasıyla gösterilmiştir.

Çalışmanın ikinci temel kaynağını Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde EV.d. 12206 numarasıyla kayıtlı *Trabzon ve Gönye Sancakları Kazalarındaki Vakıfların İcâre, Hâsılât ve Mesârifât Defteri* oluşturmaktadır. 1260/1844 tarihli bu defter, Trabzon ve Gönye sancaklarına bağlı kazalardaki vakıfların gelir ve giderleri, gelir kaynakları, bazı görevli ve ücret bilgileri ile mali yükümlülükleri hakkında ayrıntılı veriler içermektedir. Bu yönüyle defter, Hurûfât kayıtlarının sağladığı idarî ve personel verilerini mali bilgilerle tamamlamaktadır.

İki temel kaynak grubunun birlikte kullanılması çalışmanın yöntemsel bakımdan önemli yönlerinden biridir. Hurûfât Defterleri bir kurumun ve ona bağlı görevlerin farklı tarihlerdeki durumunun takip edilmesini sağlarken EV.d. 12206 numaralı defter, özellikle XIX. yüzyıl ortalarında aynı kurumun vakıf gelirlerinin ve mali yapısının görülmesine imkân vermektedir. Böylece Hurûfât kayıtlarında ücret veya gelir kaynağı açıkça belirtilmeyen bazı görev ve kurumların mali yapısı, 1844 tarihli kayıtlarla karşılaştırılabilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel tarih araştırması çerçevesinde tarihsel doküman analizi yöntemi benimsenmiştir. Arşiv belgeleri okunarak çevriyazıya aktarılmış; elde edilen veriler kaza, yerleşim yeri, kurum, bânî, görev türü, görevli ve tarih esas alınarak tasnif edilmiştir. Aynı kuruma ilişkin farklı tarihlerdeki kayıtların bir araya getirilmesinde köy veya mahalle adı, kurum veya bânî adı ve görevli devamlılığı birlikte dikkate alınmıştır. Böylece farklı defterlerde dağınık hâlde bulunan kayıtların aynı kurumsal yapı etrafında kronolojik olarak takip edilmesi amaçlanmıştır.

Kurumlara ait kayıtların sunumunda önce tarihî yer adı, tespit edilebildiği durumlarda günümüzdeki karşılığı ve ardından kurum veya bânî adı verilmiştir. Aynı kuruma ait kayıtlar kronolojik biçimde sıralanmış; bunların ardından mevcut olduğu ölçüde finansman bilgileri ve görevli listeleri değerlendirilmiştir. 1844 tarihli mali

defterde zikredilen görevlilerin fiilî görev tarihleri belirlenemediğinden bu isimler, defterin düzenlenme tarihiyle belirtilmeşlerdir.

Araştırmanın başlığında yer alan "finansman", "idare" ve "denetim" kavramları, kaynaklarda karşılığı bulunan somut göstergeler üzerinden ele alınmıştır. Finansman kapsamında dinî kurumlara tahsis edilen nakit veya aynî gelirler ile arazi, dükkân, değirmen ve benzeri gelir getirici vakıf unsurları değerlendirilmiştir. Bu sebeple değirmen, han, dükkân, iskele ve benzeri ekonomik unsurlar doğrudan dinî kurum kategorisine dahil edilmemiş; ilgili oldukları ölçüde vakıf ekonomisinin ve kurumların finansman kaynaklarının unsurları olarak değerlendirilmiştir.

İdare kapsamında mütevelli ve nâzır gibi doğrudan vakıf yönetimiyle ilgili görevlilerin yanı sıra imamet, hitabet, müezzinlik, vaizlik, tedris, kayyımlık, ferraşlık ve türbedarlık gibi cihetlere yapılan tevcihler incelenmiştir. Mütevellinin vakfiyede belirlenen şartlar ve yürürlükteki hukuk çerçevesinde vakfın idaresinden sorumlu olması sebebiyle bu görev, vakıf idaresinin değerlendirilmesinde temel göstergelerden biri olarak kabul edilmiştir.[6] Belgelerde kadınların da tevliyet görevini üstlendiğini gösteren örneklerin bulunması, görevin yalnızca erkeklerle sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır.[7] Nâzırlık ise vakıf yönetiminin gözetim ve denetim boyutunun değerlendirilmesinde dikkate alınmıştır.[8] İncelenen Rize, Viçe ve Atina kayıtlarında nâzır unvanıyla görev yapan kişilere rastlanması, bu görevin araştırma sahasında da karşılığının bulunduğunu göstermektedir.[9]

Denetim kavramı ise yalnızca müstakil bir teftiş faaliyeti anlamında kullanılmamıştır. Görev tevcihi, azil, refʿ, ibkâ, tecdîd, şikâyet üzerine müdahale ve vakıf gelir-giderlerinin kayda geçirilmesi gibi işlemler de kurumsal denetimin göstergeleri olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı vakıflarında yönetim ve denetimin farklı görevliler ve zaman içerisinde değişen idarî yapılar aracılığıyla yürütüldüğüne

---

[6] Nazif Öztürk, "Mütevelli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/217.

[7] *VGMAHD, 1145-136/264; 10. kayıt, 1148-102/190; 1. kayıt, 1157-101/189; 18. kayıt, 1145-136/264; 16. kayıt.*

[8] Cengiz Tomar, "Nâzır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32/449; Genç, "Nâzır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/449-450.

[9] *VGMAHD, 565-103/210; 10. kayıt, 1128-144/280; 1. kayıt; BOA.EV.d. 12206, Atina, s.98.*

ilişkin literatür, bu kayıtların değerlendirilmesinde genel çerçeveyi sağlamaktadır.[10] Bununla birlikte bu çalışmada Osmanlı vakıf denetiminin bütün kurumsal tarihini yeniden ortaya koymak yerine, söz konusu mekanizmaların incelenen Rize ve çevresi kayıtlarına yansıyan yönleri esas alınmıştır.

Görev tevcihi kayıtları atamayı gerçekleştiren makam ve tevcihin gerekçesi bakımından değerlendirilmiştir. Belgelerde padişah beratı veya üst makamların işareti yanında kadı, nâib, mütevelli veya diğer arz yetkililerinin girişimleriyle gerçekleştirilen tevcihlere rastlanmaktadır. Ölüm, feragat veya görevden alınma sonucunda boşalan cihetlere yapılan atamalar; vakfiye şartına bağlı görevlendirmeler; görevi bırakma veya göreve iade anlamındaki ibkâ işlemleri ve berat yenileme anlamındaki tecdîd kayıtları, görevlerin idarî devamlılığının izlenmesinde kullanılmıştır.

Görevli ücretlerine ilişkin kayıtların değerlendirilmesinde "hasbî" ve "ber-vech-i hasbî" tabirleri ayrıca dikkate alınmıştır. Bu ifadeler, ilk bakışta herhangi bir ücret tahsis edilmeksizin yürütülen görevleri düşündürmekle birlikte, incelenen kayıtlar bütün örneklerin aynı şekilde değerlendirilmesine imkân vermemektedir. Bazı kayıtlarda görev "hasbî" olarak nitelendirildiği hâlde ilgili kurum veya cihetle bağlantılı bir vakıf gelirinin bulunduğu görülmektedir. Nitekim Atina kazasına bağlı Tordivat köyü câmiine ait kayıtta "Gâzî Mustafa Câmî vakfından almak üzere ber-vech-i hasbî" ifadesine yer verilmiştir. Nitekim bazı kayıtlarda görev "hasbî" olarak nitelendirildiği hâlde ilgili kurum veya cihetle bağlantılı bir vakıf gelirinin bulunduğu görülmektedir.[11] Bu örnek, "hasbî" nitelemesi ile vakıftan sağlanan bir gelirin aynı kayıt bağlamında birlikte bulunabildiğini göstermektedir. Bu sebeple söz konusu tabir çalışmada her durumda doğrudan "ücretsiz" şeklinde karşılanmamış, ilgili kaydın mali

---

[10] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 276-286; Hasan Doğan, "Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Sisteminde Vakıfların Teftişi ve Evkâf-ı Haremeyn Müfettişliği", *Vakıflar Dergisi* 61 (2024), 10-25; Elif Genca, "Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkâf-ı Hümayun Nezareti)", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi M.* 72/1 (2014), 537.

[11] Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 49-70; *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 9. Kayıt (Tordivat/Sivrikale / Pazar) Köyü).* İlgili kayıtta Tordivat köyü câmi imam hatibi için "Gâzî Mustafa Câmî vakfından almak üzere ber-vech-i hasbî" ifadesinin kullanılması, "hasbî" nitelemesinin en azından bu örnekte hasbî denilmesine rağmen görevli ücretinin nereden temin edildiğini göstermektedir. Bu nedenle tabir doğrudan "ücretsiz" şeklinde değil, kaydın mali ve idarî bağlamı içinde değerlendirilmiştir.

ve idarî bağlamı içerisinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte tek bir örnekten hareketle "hasbî" veya "ber-vech-i hasbî" tabirlerine bütün dönem ve kayıtlar için geçerli sabit bir anlam yüklemek mümkün değildir. Bu nedenle terimlerin anlamı, görev, ücret ve vakıf geliriyle ilgili diğer kayıt unsurları dikkate alınarak her örnek özelinde değerlendirilmiştir.

Literatür Değerlendirmesi ve Araştırmanın Özgün Değeri

Rize ve çevresinin Osmanlı dönemi tarihine ilişkin doğrudan veya dolaylı biçimde dinî kurumlara temas eden çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bunlardan Hüseyin Saraç'ın *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazâsı (1875-1920)* adlı çalışması, Atina kazasının özellikle geç Osmanlı dönemindeki idarî ve toplumsal yapısı hakkında önemli bilgiler içermektedir. [12] Eserin tarihî yer adlarının belirlenmesi bakımından da katkısı bulunmakla birlikte yalnızca Atina kazasına ve 1875-1920 dönemine yoğunlaşması sebebiyle bu tezde ele alınan daha geniş coğrafi ve kronolojik çerçeveden ayrılmaktadır.

İshak Güven Güvelioğlu'nun *Rize'nin Tarihe Gömülen Vakıf Eserleri* adlı eseri ise Rize'deki vakıf eserlerinin belirlenmesi bakımından önemli bir başvuru kaynağıdır.[13] Bununla birlikte çalışma ağırlıklı olarak Rize merkezindeki vakıf eserlerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarını da kapsayan ve dinî kurumları finansman, idare ve denetim ilişkisi içerisinde inceleyen bu tez daha farklı bir problem ve kaynak çerçevesine sahiptir.

Konu bakımından bu araştırmaya en yakın çalışmalardan biri Eyüp Kul'un *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)* adlı eseridir.[14] Kul'un çalışması Rize'nin Osmanlı dönemindeki tarihini geniş bir perspektiften ele alması ve dinî kurumlara ilişkin çeşitli bilgiler içermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu tez ise Rize'nin genel tarihini ortaya koymaktan ziyade dinî kurumların kurumsal yapısına yoğunlaşmakta; Rize'nin yanı sıra Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarını da

---

[12] Hüseyin Saraç, Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazâsı (1875-1920) (Ankara: Pazar Kaymakamlığı, 2015).

[13] İshak Güven Güvelioğlu, Rize'nin Tarihe Gömülen Vakıf Eserleri (İstanbul: Rize Araştırmaları İktisadi İşletmesi Yayınları, 2017).

[14] Eyüp Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)* (İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2020).

araştırma alanına dahil etmekte ve Hurûfât Defterlerindeki görev tevcihi kayıtlarını 1844 tarihli mali evkaf defteriyle karşılaştırmalı biçimde değerlendirmektedir.

Bu bakımdan çalışmanın özgün katkılarından biri, Hurûfât Defterlerinde farklı tarihler ve defterler içerisinde dağınık hâlde bulunan kayıtların kurum ve görevli devamlılığı esas alınarak bir araya getirilmesidir. Bu yöntem, aynı dinî kurumda farklı tarihlerde görev yapan personelin ve meydana gelen idarî işlemlerin kronolojik olarak takip edilmesine imkân sağlamaktadır. İkinci önemli katkı, bu idarî kayıtların 1844 tarihli mali verilerle karşılaştırılmasıdır. Böylece Hurûfât kayıtlarında açık bir ücret veya gelir kaynağı belirtilmeyen bazı kurum ve görevlerin vakıf gelirleriyle ilişkisi daha açık biçimde görülebilmektedir.

Çalışmanın diğer bir katkısı, dinî kurumların yalnızca sayı, yer, bânî ve kuruluş tarihi bakımından tespit edilmesiyle yetinmeyip bunları mali kaynakları ve görevli kadrolarıyla birlikte değerlendirmesidir. Bu yaklaşım, dinî kurumların taşradaki toplumsal ve idarî işlevlerini anlamaya imkân vermekte; aynı zamanda vakıf sisteminin yerel ölçekteki uygulamasına ilişkin veriler sunmaktadır. Bununla birlikte Rize ve çevresinden elde edilen bulgulardan hareketle bütün Osmanlı coğrafyası için doğrudan genelleme yapılmamış; sonuçlar öncelikle araştırma sahasının kaynakları ve tarihsel şartları içerisinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Düzeni

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Rize kazasına bağlı merkez, mahalle ve köylerde tespit edilen dinî kurumlar incelenmektedir. Bu kapsamda günümüzde Rize merkez ile Derepazarı, İyidere, İkizdere, Kalkandere ve kısmen Güneysu sınırları içerisinde bulunan yerleşimlere ilişkin kayıtlar ele alınmıştır. Dinî kurumlar mümkün olduğu ölçüde ilk tespit edilen kayıtlarından itibaren kronolojik biçimde değerlendirilmiş; kurumların görevli kadroları ile mevcut finansman bilgileri birlikte ele alınmıştır.

İkinci bölümde Mapavri (Çayeli), Atina (Pazar), Hemşin ve Viçe (Fındıklı) kazalarındaki dinî kurumlar aynı yöntem doğrultusunda incelenmiştir. Böylece kazaların her biri kendi tarihsel bağlamı içerisinde ele alınırken, araştırma sonunda bölgedeki kurumların finansman, idare ve denetim yapılarının karşılaştırılmasına imkân sağlayacak ortak bir veri zemini oluşturulmuştur.

Bu çerçevede araştırma, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla kadar Rize ve çevresindeki dinî kurumların yalnızca nerede ve ne zaman mevcut olduklarını belirlemeyi değil; bunların hangi mali kaynaklarla varlıklarını sürdürdüklerini, idarî devamlılıklarının hangi görevli kadroları ve tevcih mekanizmaları üzerinden sağlandığını ve vakıf sistemi içerisinde hangi idarî, hukukî ve mali denetim uygulamalarına tâbi olduklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece yerel tarih verilerinden hareketle Osmanlı taşrasında dinî kurumların işleyişine ve vakıf sisteminin kurumsal niteliğine ilişkin daha geniş tarihsel değerlendirmelere katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1. RİZE KAZÂSINDA DÎNÎ KURUMLAR, GÖREVLİLERİ VE FİNANSMANI

Osmanlı kaynaklarında "*Kazâ-i Rize*" veya "*Kasaba-i Rize*" şeklinde kaydedilen Rize, Trabzon'un 1461 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından bölgenin idarî yapılanması içerisinde yer almıştır. Dönem içerisinde idarî sınırlarda bazı değişiklikler meydana gelmiş olmakla birlikte, Rize kazasının İyidere, Derepazarı, İkizdere, Kalkandere, Güneysu ve bugünkü Rize merkez çevresindeki çok sayıda köy ve mahalleyi içine alan bir sahayı kapsadığı anlaşılmaktadır.[15] Rize adının kökeni hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre ad, "pirinç yetiştirilen yer" anlamındaki "rýzi" kelimesiyle; diğer bir görüşe göre ise "yamaç, dağ eteği veya dağ dibi" anlamlarını taşıdığı belirtilen "ríza plagiás lófou" ifadesiyle ilişkilendirilmektedir.[16]

Rize ve çevresinin Osmanlı öncesi tarihi, bölgenin Karadeniz ve Kafkasya arasındaki konumu sebebiyle farklı siyasî ve toplumsal unsurlarla ilişkilendirilmektedir. Bölgede Miletlilerin ardından Kimmerler, İskitler ve çeşitli toplulukların bulunduğu; daha sonraki dönemlerde Pers, İyonya ve Pontus hâkimiyetlerinin etkili olduğu belirtilmektedir.[17] İslâm fetihlerinin Kafkasya ve Doğu Anadolu yönünde ilerlediği VII. ve VIII. yüzyıllarda Rize ve çevresinin de Müslüman kuvvetlerin askerî faaliyet alanına girdiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Hz. Osman döneminde Habîb b. Mesleme kumandasındaki kuvvetlerin Ermenistan bölgesine yönelik seferleri sırasında Rize'nin vergiye bağlandığı, kısa bir süre sonra yeniden Bizans hâkimiyetine geçtiği; 737 yılında ise Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik döneminde Hazarlar üzerine gönderilen kuvvetlerin faaliyetleri sırasında bölgenin yeniden Müslümanların kontrolüne girdiği ifade edilmektedir. Malazgirt Savaşı'nın

---

[15] Abdullah Bay - Resul Turan, *19. Yüzyıldan Cumhuriyete Rize* (Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2021), 23.

[16] İdris Bostan, "Rize", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35/147; Fatma Yılmaz, *Osmanlı Öncesi Dönemde Rize ve Çevresinde Türklük İzleri* (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 2.

[17] Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş-1 Anadolunun İdârî Taksimâtı* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988), 24.

ardından ise Rize ve çevresinin Danişmendliler ve Anadolu Selçukluları ile ilişkili siyasî gelişmelerin etkisi altında kaldığı belirtilmektedir.[18]

Rize'nin Osmanlı idarî teşkilatı içerisindeki yeri ise Trabzon'un fethinden sonra daha belirgin hâle gelmiş; bölge Trabzon sancağına bağlı bir kazâ olarak teşkilatlanmıştır. Bu süreçte daha önce Gelibolu sancak beyliği ve kaptân-ı deryalık görevlerinde bulunan Cezerî Kasım Paşa'nın Trabzon'un idarî yapılanmasında rol oynadığı bilinmektedir.[19]

İncelenen belgeler, Rize kazasının araştırma dönemindeki idarî coğrafyasının bazı yönlerini takip etmeye de imkân vermektedir. Kayıtlardan tespit edilebildiği kadarıyla kazanın batı yönündeki yerleşimleri arasında İyidere Deresi'nin doğusunda bulunan Hazar/Masihazar köyü yer almakta, doğu yönünde ise Salarha/Çaykent istikametinden geçen Taşlıdere hattı Rize ile Mapavri arasındaki idarî ayrım bakımından dikkat çekmektedir. Nitekim Hazar/Masihazar (İyidere) Rize kazası içerisinde kaydedilirken, Mirakaloz (Hamidiye/Taşlıdere) Mapavri kazasına bağlı yerleşimler arasında görünmektedir. Bununla birlikte bu sınırların bütün dönem boyunca değişmeden kaldığını varsaymak yerine, belgelerdeki idarî aidiyetlerin dönemsel farklılıklar gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bölümde dinî kurumlar ve bunların bulunduğu yerleşimler alfabetik olarak değil, ulaşılabilen kayıtların tarihleri esas alınarak kronolojik bir sıralama içerisinde ele alınmıştır. Böylece kurumların belgelerde görünür hâle geldikleri tarih ile sonraki görevli ve idarî kayıtlarının mümkün olduğu ölçüde birlikte takip edilmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber alt başlıklarda verilen tarihler, kurumların kuruluş tarihleri olarak değil, mevcut kaynaklarda tespit edilebilen en erken kayıt tarihleri olarak değerlendirilmelidir.

Hurûfât kayıtlarında kurumların bazen bânîlerinin, bazen vakıf sahiplerinin, bazen de daha sonraki bir tarihte tamir veya yeniden inşa faaliyetinde bulunan kişilerin

---

[18] Bostan, "Rize", 35/147-151; Yılmaz, *Osmanlı Öncesi Dönemde Rize ve Çevresinde Türklük İzleri*, 3-48.

[19] Bay - Turan, *Rize*, 23; Bostan, "Rize", 35/147-151; İsmail E. Erünsal, "Kasım Paşa, Cezerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/545-546; Kadriye Figen Vardar, "Tarihsel Süreçte Cezeri Kasım Paşa Caminin Mimari ve Süsleme Özelliklerinin Değerlendirilmesi", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 10 (İstanbul 2017), 351.

adlarıyla kaydedildiği görülmektedir. Bu durum, aynı kuruma ait kayıtların farklı tarihlerde farklı isimlerle karşımıza çıkabilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple kayıtların birbirleriyle ilişkilendirilmesinde yerleşim adı, kurum veya bânî adı, görev türü, görevli isimleri, aile ilişkileri, ücret bilgileri ve kronolojik devamlılık birlikte dikkate alınmıştır. Bununla birlikte söz konusu unsurların kesin bir eşleştirmeye imkân vermediği örneklerde, farklı bir kurum ihtimali ayrıca belirtilmiştir.

Dinî kurumların idaresi ve denetimi bakımından Hurûfât kayıtlarında yer alan tevcih, yenileme, görevden alma ve görevin devamına ilişkin ifadeler önemli bilgiler sunmaktadır. "İnâyet" ve "sadaka" gibi tabirler çoğu örnekte bir görevin tevcihiyle; "tecdîd" beratın yenilenmesiyle; "ref'" görevden alma işlemiyle ilişkilidir. "İbkā" ise bağlamına göre kişinin görevde bırakılması, mevcut görevin devamının tasdik edilmesi veya bazı örneklerde görevine yönelik müdahalenin ardından görevinin yeniden teyit edilmesi anlamında kullanılabilmektedir. Bu sebeple söz konusu terimler, her kayıt içerisinde taşıdıkları anlam dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Kayıtlarda yeni bir mescid veya cami inşası, mevcut yapının tamiri yahut mescide minber konulması gibi işlemlerin "*izn-i hümâyûn*" çerçevesinde gerçekleştirildiğine ilişkin ifadelere de rastlanmaktadır. Dinî görevlere ilişkin taleplerin ise hayır sahibi, köy veya mahalle halkı, kadı, nâib, mütevellî yahut diğer ilgililer tarafından ilgili makamlara iletildiği görülmektedir. Tevcih sürecinde aynı görev üzerinde başka bir kişinin hak sahibi olup olmadığı, önceki görevlinin vefatı veya görevden ayrılması ve yeni adayın tevcihe ehil veya hak sahibi bulunup bulunmadığı gibi hususlar kayıtlar üzerinden araştırılabilmektedir. Bazı örneklerde eski kayıtlara müracaat edilerek yapılan kontrollerin "*der-kenâr*" kayıtlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu uygulamalar, görev tevcihlerinin yalnızca yerel taleplerden ibaret olmayıp belirli bir bürokratik kayıt ve kontrol süreci içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Hurûfât kayıtlarında yer alan ücretler çoğunlukla günlük, yani yevmî tahsisleri ifade etmektedir. Bunun dışındaki ödeme biçimleri ilgili kurumun kaydı içerisinde ayrıca belirtilmiştir. Hurûfât kayıtlarındaki ücret bilgileri ile 1844 tarihli vakıf defterindeki mali veriler birlikte değerlendirildiğinde, çok sayıda dinî kurumun vakıf gelirleri veya farklı gelir kaynaklarıyla desteklendiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yalnızca bir görevliye ücret tahsis edilmiş olmasından hareketle her kurum için

bağımsız bir vakıf veya akarın varlığını kesin olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu nedenle mali yapı, mümkün olduğu ölçüde Hurûfât kayıtları ile vakıf defterindeki verilerin birlikte değerlendirilmesi suretiyle ele alınmıştır.

Kayıtların önemli bir bölümünde cami inşa edilmesi, mevcut yapının tamiri veya mescide minber konulması gibi işlemlerin izin alınarak gerçekleştirildiği özellikle belirtilmektedir. Bu tür kayıtlarda bânî, tamiri gerçekleştiren veya minber yaptıran kişinin bazı durumlarda imamet, hitabet veya tevliyet gibi görevlere de tayin edildiği görülmektedir. Bu örnekler, hayır sahiplerinin yalnızca yapının meydana getirilmesinde değil, kurumun ilk dönem idarî işleyişinde de rol alabildiklerini göstermektedir. Bununla birlikte bu durumun bütün kurumlar için geçerli genel bir uygulama olduğu ileri sürülmemeli; her örnek kendi kayıt bağlamı içerisinde değerlendirilmelidir.[20]

Çalışmanın temel kaynak grubunu Vakıf Rûznamçe (Hurûfât) Defterleri oluşturduğundan, kurumların tespitinde öncelikle bu defterlerde görevli veya tevcih kaydı bulunan yapılar esas alınmıştır. 1844 tarihli vakıf defterinde, bu bölümde ele alınan kurumların dışında bazı köy ve camilere ait mali kayıtlara da rastlanmaktadır. Ancak söz konusu kurumlara ilişkin Hurûfât kayıtlarında görevli veya tevcih bilgisi tespit edilemediğinden bunlar çalışmanın ana inceleme grubuna dahil edilmemiştir.[21] Dolayısıyla aşağıda verilen kurum sayıları, incelenen dönemde Rize kazasında mevcut bütün dinî kurumların toplamını değil, esas alınan kaynaklarda görevli veya tevcih kaydı tespit edilebilen kurumları ifade etmektedir.

Belgelerde görevli kaydı bulunan dinî kurumlar aşağıda kronolojik olarak ele alınmıştır.

1.1. Çarşı(/Pîrî Çelebi Mah./Rize)-Dizdâr/Mataracızâde Hüseyin Ağa/Şeyh Câmî (H.1102 / M.1691)

Kaynaklarda "Rize'de Çarşu Mahallesi", "Çarşı yakını", "Çarşu Câmî", "Pîr-i Çelebî Mahallesi" ve "Nefs-i Rize" gibi farklı ifadelerle kaydedilen cami, Hâtuniye

[20] *VGMAHD, 532-136/279; 5. kayıt.*
[21] *BOA.EV.d. 12206. s.79-111*.

Evkafı bünyesinde yer almaktadır.[22] Kayıtlardan birinde caminin Şeyh Ali Semerkandî'nin[23] merkadı yakınında bulunduğunun belirtilmesi,[24] söz konusu yapının günümüzde Şeyh Camii adıyla bilinen camiyle aynı yapı olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte farklı tarihlerde kullanılan yer ve kurum adlarının aynı yapıya işaret ettiği hususunda kayıtların devamlılığı dikkate alınmalı ve bu eşleştirme kesin bir hüküm olarak değerlendirilmemelidir. İlk dönem kayıtlarında camiyle bağlantılı olarak adı geçen Hüseyin Ağa'nın "Dizdâr" unvanını taşıması, kale hizmetiyle ilişkili bir görevde bulunduğuna işaret etmektedir. 1844 tarihli vakıf kaydında ise "Mataracızâde Hüseyin Ağa" şeklinde anılmaktadır.[25]

Vakıf Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde camiye ilişkin tespit edilen en erken kayıt H. 1102/M. 1691 tarihlidir. Bununla birlikte başka arşiv belgeleri, caminin tarihini daha geriye götürmeye imkân vermektedir. Nitekim 1668 tarihli bir belgede imam ve hatip Hüseyin'in vefatı üzerine yerine oğlu Mehmed'in tayini için arzda bulunulduğu görülmektedir.[26] Dolayısıyla 1691 tarihi caminin kuruluşunu değil, incelenen Hurûfât kayıtlarında tespit edilebilen en erken tarihi ifade etmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde caminin görevlilerine ilişkin on üç kayıt tespit edilmiştir. Bunların ilkinde, 1691 yılında hatip Hüseyin'in kendi isteğiyle görevinden ayrılması üzerine yerine Mahmud'un tayin edildiği, ancak görev için

---

[22] *VGMAHD, 1140-165/314; 2. kayıt*; Özkan Özer KESKİN, *Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*, s.92 ve 95.

[23] Anadolunun birçok yerinde benzer şekilde birden fazla kabri veya türbesi bulunan, tasavvufî / menkıbevî kişilerden biri olarak görünen Ali Semerkandi'nin Ankara / Çamlıbel ilçesinde de bir türbesi olduğu bilinmektedir. "Menâkıb-ı Ali Semerkandî" adlı eseriyle ilgili (İsmail Hakkı Mercan, (1996). *Şeyh Alaeddin Ali b. Yahya es-Semerkandî ve Menâkıb-nâmesi'nin Transkribe, Tahlil ve Tenkidi*. Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi ve Osman Yılmaz, (1998). *Bursa'da Semerkandiyye Kültürü ve Menâkıb-ı Ali Semerkandî*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) yapılmış iki adet tez çalışması mevcuttur. Yine Diyanet İslam Ansiklopedisi, Mustafa Kara'nın "Hüsâmeddin Bursevî" Maddesin(c.18, s.511-512)de bilgi verilmektedir.

[24] *VGMAHD;* 1091-16/27; 4. kayıt.

[25] *Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ev. d. (Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri) 12206, s.78, 6. kayıt ve s.80, 21. kayıt*; Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994); Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022); Abdülkadir Özcan, "Kapıcı" (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001).

[26] *Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), C.EV. 90/4496/1.1.* ; Eyüp Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)* (İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2020), 121.

herhangi bir ücret belirtilmediği görülmektedir. 1697 tarihli ikinci kayıtta imam Mahmud'un vefatı üzerine, hâlihazırda hatiplik görevini yürüten diğer Mahmud'un imamet görevini de üstlendiği ve Hâtûniye Evkafı'ndan tahsis edilen günlük üç akçalık ödemenin kendisine geçtiği anlaşılmaktadır.[27] Aynı yıla ait üçüncü kayıtta, vefat eden imam Mahmud'un günlük yarım akça ile mütevellîlik görevini de yürüttüğü ve onun ölümü üzerine tevliyetin de imam ve hatip Mahmud'a verildiği kaydedilmiştir. Böylece imamet, hitabet ve tevliyet görevlerinin bu tarihte aynı kişi üzerinde toplandığı görülmektedir.

1698 tarihli dördüncü kayıtta Süleyman'ın günlük bir akça ile dersiam-vâiz olarak tayin edildiği, tayin için arzda bulunan kişinin ise mütevellî Hasan olduğu anlaşılmaktadır. 1704 tarihli beşinci kayıtta kayyım Veli'nin "hasbî" olarak yürüttüğü göreve ilişkin beratının yenilendiği görülmektedir. Buradaki "hasbî" ifadesini doğrudan ve her durumda ücretsiz hizmet şeklinde değerlendirmek mümkün değildir. Nitekim bu çalışmada aynı tabirin farklı mali bağlamlarda kullanılabildiği dikkate alınarak, söz konusu kayıtta ayrıca açık bir ücret tahsisinin belirtilmediğini söylemekle yetinilmiştir. 1726 tarihli altıncı kayıtta yapı, "Şeyh Ali Semerkandî kabri yakınındaki câmî" şeklinde tanımlanmıştır. Günlük yarım akça ile müezzinlik yapan Hasan'ın vefatı üzerine es-Seyyid Mehmed Halîfe'nin göreve tayin edildiği kaydedilmiştir. 1731 tarihli yedinci kayıtta ise günlük yarım akça ücretle vaizlik yapan Muhammed'in yerine oğlu Osman Halîfe'nin getirildiği görülmektedir. Kayıttaki ifade, işlemin yeni bir tevcihten ziyade beratın yenilenmesiyle ilgili olabileceğini de düşündürmektedir.

1734 tarihli sekizinci kayıtta vâiz ve nâsih Osman'ın görevinden ayrılması üzerine Aziz b. Mustafa'nın tayin edildiği belirtilmiştir. 1741 tarihli dokuzuncu kayıtta müezzin Mehmed'in vefatı üzerine Mahmud'un göreve getirildiği görülmektedir. Burada adı geçen Mehmed'in, 1726 tarihli kayıtta "Şeyh Ali Semerkandî kabri yakınındaki câmî"nin müezzini olarak zikredilen es-Seyyid Mehmed Halîfe ile aynı kişi olması hâlinde, söz konusu kayıtlar Hüseyin Ağa Camii ile Şeyh Ali Semerkandî merkadı yakınındaki caminin aynı yapıya işaret ettiği yönündeki ihtimali güçlendirmektedir. Bununla birlikte yalnızca bu görevli devamlılığından hareketle iki

[27] *VGMAHD, 1140-165/314; 2. kayıt*; Özkan Özer KESKİN, *Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı* (Doktora Tezi), s.92 ve 95.

adlandırmanın kesin olarak aynı yapıya ait olduğu sonucuna varmak yerine, bu hususu kuvvetli bir ihtimal olarak değerlendirmek daha uygundur. 1759 tarihli onuncu kayıtta günlük yarım akça ile şeyhlik görevini yürüten Mustafa'nın vefatı üzerine, Şeyhülislâm İsmail Âsım Efendi'nin işaretiyle Mahmud Halîfe'nin tayin edildiği görülmektedir. Aynı yıla ait başka bir arşiv belgesinde ise günlük beş akça ile imam ve hatiplik yapan Osman Halîfe'nin vefatı üzerine kardeşi Mahmud'un bu görevlere getirildiği kaydedilmiştir.[28] Bu iki kayıt birlikte değerlendirildiğinde, aynı kurum bünyesinde farklı dinî görevlerin ve bunlara bağlı farklı ücret tahsislerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

1774 tarihli on birinci kayıtta hasbî olarak imamet ve hitabet görevlerini yürüten Hüseyin'in vefatı üzerine Hasan'ın tayin edildiği görülmektedir. Aynı tarihe ait başka bir belgede ise hatip Mahmud'un kendi isteğiyle görevden ayrıldığı ve yerine Ali Halîfe'nin getirilmesini talep ettiği belirtilmektedir.[29] Aynı yıl içerisinde farklı isimler ve görevlerle karşılaşılması, camide imamet ve hitabet görevlerinin her zaman aynı kişi üzerinde bulunmadığını veya kayıtların farklı görev cihetlerine ilişkin olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle söz konusu kayıtların tek bir görev silsilesi içerisinde doğrudan birleştirilmesi ihtiyat gerektirmektedir.

1788 tarihli on ikinci kayıtta imam ve hatip Hasan'ın görevinden ayrılması üzerine İsmail'in tayin edildiği belirtilmektedir. 1792 tarihli on üçüncü kayıtta ise günlük birer akça ile müezzinlik ve kayyımlık görevlerini yürüten Veliyyüddin'in vefatı üzerine oğlu Hacı Ömer'in göreve getirildiği kaydedilmiştir. Veliyyüddin'in bu görevlere hangi tarihte başladığı mevcut kayıtlardan tespit edilememiştir. [30]

1803 tarihli başka bir arşiv belgesinde ise günlük üçer akça ücretli imamet ve hitabet ile bir akça ücretli müezzinlik görevlerinin Mahmud b. Mustafa'nın vefatı üzerine Müftîzâde Hâfız Atâullah Efendi'ye tevcih edildiği görülmektedir.[31] Bu kayıt, farklı hizmetlerin aynı kişi üzerinde toplanabildiğini göstermesi bakımından dikkat

---

[28] *BOA,C.EV.243.12230.1.1.*

[29] *BOA,AE.SMST.III. (Ali Emiri, Sultan Mustafa III.) 77.5703.1.1.*

[30] *VGMAHD, 1160-52/140; 1. kayıt; 1140-165/314; 2, 4 ve 7. kayıtlar, 1160-52/140; 26. kayıt, 1091-16/27; 4. kayıt, 1088-35/63; 2 ve 18. kayıtlar, 1088-36/64; 12. kayıt, 1090-73/135; 8. kayıt, 1084-56/103; 6. kayıt, 1095-81/164; 18. kayıt, 548-47/95; 15. kayıt.*

[31] *BOA,AE.SSLM.III. (Ali Emiri, Sultan Selim III.) 419.24010.2.1.*

çekicidir.1844 tarihli vakıf defterinde camiyle ilişkilendirilen kayıtlarda Hasan Efendi b. Hüseyin'in imam ve hatip,[32] Emîn Mehmed Efendi b. Osman'ın imam, hatip ve mütevelli,[33] Hacı Bilal Efendi b. Ali'nin ise hatip ve mütevellî [34] olarak kaydedildiği görülmektedir. Aynı kurumla ilişkilendirilen kayıtlarda birden fazla mütevellînin bulunması, camiye bağlı birden fazla vakıf veya gelir biriminin bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte aşağıda ele alınan mali kayıtların tamamının aynı camiye aidiyeti kesin olarak ortaya konulamadığından, yalnızca mütevellî sayısından hareketle caminin birden fazla vakfı bulunduğu sonucuna kesin biçimde varmak mümkün değildir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde farklı kayıtlar bulunmaktadır. Bunlardan "Hüseyin Ağa" adıyla kaydedilen vakfın yedi dükkândan yıllık 300 kuruş kira geliri elde ettiği görülmektedir. Bu gelirin 18 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*" adıyla kaydedilen mali kesintiye, 282 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâire*" kalemine ayrılmıştır.[35]

Aynı defterde "Mumcuoğlu atîk binâ ve inşa eylediği Orta Câmî-i şerîfe" şeklinde tanımlanan başka bir vakıf kaydı da bulunmaktadır. Buna göre üç dükkândan 84 kuruş kira geliri sağlanmakta, ayrıca zimemde bulunan 3.500 kuruşluk nakit vakıf sermayesinden 525 kuruş murâbaha geliri elde edilmektedir. Böylece vakfın kaydedilen yıllık toplam geliri 609 kuruşa ulaşmaktadır. Bunun 36,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*", 572,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâire*" olarak gösterilmiştir.

"Şeyh Merhûm" adıyla kaydedilen diğer bir vakıfta ise üç dükkândan 168 kuruş kira geliri ile zimemde bulunan 2.700 kuruşluk nakit sermayeden 405 kuruş murâbaha geliri kaydedilmiştir. Böylece toplam yıllık gelir 573 kuruştur. Bunun 34 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*", 539 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâire*" kalemi altında gösterilmiştir.[36]

---

[32] *BOA.EV.d. 12206; Rize, s.78, 5 no'lu kayıt*.
[33] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 3 no'lu kayıt*.
[34] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 6 no'lu kayıt,*.
[35] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 3 no'lu kayıt*.
[36] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 5 no'lu kayıt*.

Defterde "mesârifât-ı sâire" başlığı altında yer alan meblağın hangi giderlere ne ölçüde tahsis edildiği ayrıca belirtilmediğinden, bu miktarın tamamını personel ücreti veya belirli bir harcama kalemiyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

Vakıf defterindeki bir başka kayıt "Mataracızâde Hüseyin Ağa" adına düzenlenmiştir. Bu kayıtta dört dükkândan yıllık 200 kuruş kira geliri elde edildiği, bunun 12 kuruşunun "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*", 188 kuruşunun ise "*mesârifât-ı sâire*" olarak ayrıldığı görülmektedir.

Aynı isim adına kayıtlı bir diğer kayıtta bir dükkandan 60 kuruş kira geliri, zimemde 2550 kuruş nakit parası bulunduğu, bundan elde edilen 385 kuruş murâbaha geliri olduğu, kira ile birlikte 60+385=445 kuruş toplam gelir bulunduğu ifade edilmektedir. Bunun 26,5 kuruş "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*", 418,5 kuruşunun ise "*mesârifât-ı sâire*" olarak ifade edildiği görülmektedir.[37]

Bu kayıtlar birlikte ele alındığında, camiyle ilişkilendirilebilecek mali yapının yalnız nakit vakıf sermayesine dayanmadığı; dükkân kiraları gibi gayrimenkul gelirlerinin de finansmanda yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte "Hüseyin Ağa", "Orta Câmî", "Şeyh Merhûm" ve "Mataracızâde Hüseyin Ağa" adlarıyla kaydedilen bütün vakıfların aynı camiye ait olduğunu kesin olarak kabul etmek yerine, kayıtlar arasındaki aidiyet ilişkisinin ihtiyatla değerlendirilmesi gerekir.

Caminin idarî yapısı bakımından dikkat çeken bir diğer husus, vakfın nezareti ile görevli tayinlerine ilişkin arzlarda Dârüssaâde Ağası'nın yetkisinin kayıtlara yansımasıdır.[38] Bu durum, caminin Hâtuniye Evkafı içerisindeki konumunun yalnız mali kaynaklar bakımından değil, görev tevcihi ve vakıf idaresi bakımından da belirli bir idarî çerçeve içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte tekil tevcih kayıtlarından hareketle bütün işlemlerin aynı makam tarafından yürütüldüğü yönünde genel bir sonuca varılmamalıdır.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[37] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 6 ve 21 no'lu kayıtlar*.

[38] *BOA.AE. SSLM.419.24010.1.1*; Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 123.

Tablo 1. Nefs-i Rize/Çarşı (/Pîrî Çelebi/Rize) Mah.-Dizdâr/Mataracızâde Hüseyin Ağa/Şeyh Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1668-vefat	Hüseyin (İmam+Hatip)	?
1668-Atama, ?	Mehmed (İmam+Hatip)	?
?, 1691-Çekilme	Hüseyin (Hatip)	3 akça
1691-Atama, 1697-vefat	Mahmud (İmam+Hatip+Mütevellî)	3+0,5 akça
1697-Atama, ?	Mahmud (İmam+Hatip+Mütevellî)	3+0,5 akça
1698-Atama, ?	Süleyman (Dersiâm + Vâiz)	1 akça
?, 1698-görevde, ?	Hasan (Mütevellî)	?
?-1704-? Yenileme	Veli (Kayyım)	Hasbî
?, 1726-vefat	Hasan (Müezzin)	0,5 akça
1726-Atama, 1740-ölüm	Seyyid Mehmed Halîfe (Müezzin)	0,5 akça
?-1731 ölüm	Muhammed (Vâiz)	0,5 akça
1731-Atama, 1734-çekilme	Osman Halîfe b. Muhammed (Vâiz/Nâsih)	0,5 akça
1734- Atama, ?	Aziz b. Mustafa (Vâiz/Nâsih)	-
1741-Atama, ?	Mahmud (Müezzin)	0,5 akça
?, 1759-Ölüm	Mustafa (Şeyh)	0,5 akça
?, 1759-vefat	Osman Halîfe (İmam+Hatip)	5 akça
1759-Atama, 1774-Çekilme	Mahmud Bey (İmam+Hatip)	5 akça
1759-Atama, ?	Mahmut Halîfe (Şeyh)	0,5 akça
?, 1774-Ölüm	Hüseyin (İmam + Hatip)	Hasbî
1774-Atama- ?	Ali (İmam+Hatip)	5 akça
1774-Atama, 1788-Çekilme	Hasan (İmam + Hatip)	Hasbî
1788-Atama, ?	İsmail (İmam + Hatip)	Hasbî
?-1792 Ölüm	Hacı Veliyyüddin (Müezzin+Kayyım)-	1+1 akça
1792-? Atama	Hacı Ömer b. Veliyyüddin (Müezzin+Kayyım)	1+1 akça
?, 1803-vefat	Mahmud b. Mustafa (İmam+Hatip+Müezzin)	3+3+1 akça
1803-Atama, ?	Müftîzâde Mehmed Atâullah Efendi (İmam+Hatip+Müezzin)	3+3+1 akça
1844[39]	Emîn Mehmed Efendi b. Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
	Hâfız Atâullah Efendi (Hatip)	?
	Velkû'li Molla Hüseyin Efendi (Berâtsız Mütevellî)	?
	Hasan Efendi b. Hüseyin (İmam+Hatip)	?
	Hacı Bilal Efendi b. Ali (Hatip + Mütevelli)	?

[39] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 3, 4, 5 ve 6 no'lu kayıtlar*. Bu noktada belirtilen vakıf defterinin tarihi olan H.1259 /M.1844 yılındaki bu beş görevli ile ilgili bilgilerin (yazıldığı dönem için) güncelliği ve bu üç ayrı vakfın Hüseyin Ağa câmîsine ait olup olmadıkları kesin değildir. 3. ve 6. kayıtlarda "Hüseyin Ağa" adı geçtiği, 5. kayıtta da "Şeyh Merhûm" şeklinde kaydedildiği ve bu iki câmînin görevli kayıtlarından aynı câmî olduklarını belirtmiştik, 4. kayıtta da "Mumcuoğlu atik binâ ettiği Orta Câmî" şeklinde kaydedildiği ve "Orta Câmî" isimlendirmesi de "Dizdâr / Mataracı / Şeyh Câmî" ile örtüşmektedir. Bakınız: "Tuzcuzâde Mehmed Memiş Câmî" ile ilgili bilgiler ve dipnotlar.

1.2. Kuvaroz (Gülbahar/Rize) Mah.-El-Hâc Süleyman Câmî (H.1103 / M. 1692)

Kuvaroz (Gülbahar) Mahallesi'nde bulunduğu belirtilen el-Hâc Süleyman Câmii'ne ilişkin Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde tespit edilen en erken kayıt H.1103/M.1692 tarihlidir. Bununla birlikte bu tarih caminin kuruluşunu değil, incelenen kayıtlar içerisinde ulaşılabilen en erken tarihi göstermektedir. Nitekim ilk kayıtta mevcut bir görevlinin beratının yenilenmesi, caminin 1692'den önce de faal olduğunu düşündürmektedir. Camiyle ilgili toplam on dört kayıt tespit edilmiştir.

Birinci kayıtta, 1692 yılında bânîsinin Hacı Süleyman olduğu belirtilen camide hatip Hasan'ın beratının yenilendiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kayıt, hem bânî adını belirlemeye hem de kurumun söz konusu tarihten önce mevcut olduğunu anlamaya imkân vermektedir. İkinci kayıtta 1704 yılında, önceki kayıtta adı geçen Hasan'ın sonraki durumuna ilişkin bilgi verilmeksizin, günlük bir akça ile hatiplik yapan Halil'in beratının yenilendiği kaydedilmiştir. Aynı tarihli üçüncü kayıtta ise Hasan adlı bir kişinin günlük bir akça ile kayyım ve ferrâş olarak tayin edildiği görülmektedir. Dördüncü kayıt, camideki görevlerin yürütülmesi ve bu görevler üzerindeki idarî müdahale bakımından dikkat çekicidir. 1732 yılında imam ve hatip Muhammed'in, kayıttaki "*ahâlî-yi tüccârdan olub terk-i hidmet olmağla ref'inden…*" ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla ticaretle meşgul olması ve hizmetini terk ettiği gerekçesiyle görevden alındığı, yerine el-Hâc Ali b. Hasan'ın tayin edildiği belirtilmektedir. Bununla birlikte sonraki kayıtlar, bu görevden alma işleminin tartışmalı hâle geldiğini göstermektedir. Beşinci kayıt doğrudan el-Hâc Süleyman Câmii'ne ait olmamakla birlikte, görevden alınan Muhammed Halîfe'nin sonraki faaliyetini göstermesi bakımından önemlidir. Buna göre Muhammed Halîfe 1740 yılında kendi malıyla bir mescid inşa ettirmiş, buraya nakit para vakfetmiş ve günlük yarım akça ile imam olarak tayin edilmiştir. Bu mescidin daha sonraki durumu mevcut kayıtlarla takip edilememektedir. Ancak Muhammed Halîfe'nin kısa süre sonra el-Hâc Süleyman Câmii'ndeki eski görevine dönmesi, bu kaydı camide yaşanan görev ihtilafının seyri bakımından anlamlı hâle getirmektedir. Altıncı kayıtta, 1741 yılında önceki mütevellî hakkında bilgi verilmeksizin caminin tevliyet görevinin boş olduğu belirtilmiş ve Abdullah Halîfe hasbî mütevellî olarak tayin edilmiştir. Yedinci kayıt ise 1732'deki görevden alma işleminin daha sonra yeniden değerlendirildiğini

göstermektedir. Kayıtta Muhammed Halîfe'nin imam ve hatiplik görevlerini beratla yürüttüğü, hizmetinde kusur veya azlini gerektiren bir durum bulunmadığı hâlde el-Hâc Ali b. Hasan'ın "*hilâf-ı inhâ*" bir yolla kendi adına berat elde ederek ona "*ğadr*" ettiği belirtilmektedir. Bunun üzerine Ali'nin görevden alındığı ve Muhammed Halîfe'nin 1741 yılında yeniden görevine iade edildiği kaydedilmiştir. Buradaki ifadeler, önceki görevden alma işleminin sonraki bir inceleme veya başvuru neticesinde geçersiz sayıldığını ve Muhammed Halîfe'nin görev hakkının yeniden tanındığını göstermektedir. Bununla birlikte kaydın kullandığı "ğadr" ve benzeri ifadeler, doğrudan belgenin hükmünü yansıttığından, bunları tarihçinin bağımsız olarak doğruladığı bir olay şeklinde değerlendirmemek gerekir. Sekizinci kayıtta 1755 yılında Muhammed Halîfe'nin vefatı üzerine oğlu Abdullah'ın imam ve hatip olarak tayin edildiği görülmektedir. Dokuzuncu kayıtta ise 1773 yılında Abdullah Halîfe'nin de babasına benzer biçimde görevini terk ettiği gerekçesiyle görevden alındığı ve yerine Ali adlı bir kişinin getirildiği kaydedilmiştir. Ancak aynı yıl düzenlenen onuncu kayıt, bu işlemin de yeniden değerlendirildiğini göstermektedir. Yaklaşık iki ay sonra Ali'nin görevden alınarak Abdullah'ın eski görevine iade edildiği anlaşılmaktadır. Bu iki kayıtta görevden alma ve iade işlemlerinde rol oynayan Ali'nin, 1732-1741 yılları arasındaki ihtilafta adı geçen el-Hâc Ali b. Hasan ile aynı kişi olup olmadığı mevcut bilgilerle kesin olarak belirlenememektedir. Bu sebeple yalnız isim benzerliğinden hareketle her iki olayın aynı kişiyle ilişkilendirilmesi ihtiyatla ele alınmalıdır. On birinci kayıtta 1777 yılında Abdullah'ın vefat ettiği ve yerine oğlu Aziz Ali'nin tayin edildiği belirtilmektedir. On ikinci kayıtta 1790 yılında Aziz Ali'nin görevini sürdürecek erkek evladı bulunmadan vefatı üzerine Osman'ın göreve getirildiği görülmektedir. On üçüncü kayıtta 1808 yılında hasbî olarak görev yaptığı belirtilen Osman'ın vefatı üzerine oğlu Mehmed Memiş Halîfe'nin tayin edildiği, on dördüncü kayıtta ise 1813 yılında Mehmed Memiş'in vefatı üzerine kardeşi Ömer b. Osman'ın imam ve hatip olarak görevlendirildiği kaydedilmiştir.[40] Bu görev silsilesi, camide aile bağlarının görev devamlılığında etkili olabildiğini göstermekle birlikte, görevlerin

[40] *VGMAHD, 1160-53/141; 1. kayıt, 1160-52/140; 24 ve 32 kayıtlar, 1088-35/63; 14. kayıt, 1088-36/64; 9, 15 ve 16. kayıtlar, 1090-72/134; 6. kayıt, 1084-56/102; 9 ve 13. kayıtlar, 1096-126/262; 17. kayıt, 548-47/95; 5. kayıt, 536-5/193; 1. kayıt, 568-119/240; 15. kayıt.*

doğrudan ve otomatik biçimde babadan oğula geçtiği şeklinde değerlendirilmemelidir. Özellikle erkek evladın bulunmadığı durumlarda aile dışından tayin yapılabilmesi, tevcihin ayrıca idarî bir işlem gerektirdiğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin vakıf defterinde "*Kuvaroz Köyü*" adıyla kaydedilmiş bir vakıf bulunmaktadır. Kaydın "*...bâ-hüccet-i şeriyye mütevellîsi Ömer oğlu Ali...*" ifadesiyle başladığı ve vakfa ait zimemde 2.000 kuruş nakit sermayenin bulunduğu görülmektedir. Bu paranın işletilmesinden 300 kuruş gelir elde edilmiş; bunun 18 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 282 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâire*" olarak kaydedilmiştir.[41] Söz konusu mali kaydın Rize'deki Kuvaroz Mahallesi el-Hâc Süleyman Câmii'ne aidiyeti kesin değildir. Vakıf defterinde Kuvaroz'un Mapavri'ye bağlı görünmesi bu konuda ihtiyatlı olunmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte Mapavri Hurûfât kayıtlarında aynı adla bir camiye rastlanmaması ve vakıf kaydındaki mütevellî Ömer oğlu Ali isminin, el-Hâc Süleyman Câmii'nin son görevli silsilesiyle ilişkilendirilebilme ihtimali, kaydın Rize'deki bu camiye ait olabileceğini düşündürmektedir. Bu sebeple söz konusu mali veriler burada muhtemel bir eşleştirme olarak değerlendirilmiştir.

Camiye ait kayıtlar, yalnız görevli silsilesini değil, görevlerin denetlenme biçimini göstermesi bakımından da önemlidir. Özellikle Muhammed Halîfe ile oğlu Abdullah'ın görevden alınmaları ve kısa süre sonra yeniden görevlerine iade edilmeleri, görev tevcihlerinin kesinleşmiş ve değiştirilemez işlemler olmadığını; şikâyet, itiraz veya yeniden inceleme sonucunda önceki kararların gözden geçirilebildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kayıtlar, söz konusu

---

[41] *BOA.EV.d. 12206, s.94, 126 no'lu kayıt(146 gibi yazılmış olsa da, 126 no'lu kayıt olması gerek, numaralandırmada hata yapılmış, öncesi ve sonrası 125, 127 şeklindedir)*. Bu kayıttaki Kuvârôz Mahallesi Mapavri'ye bağlı gözükmektedir. Ancak Mapavri kazâsı içinde bu isimde bir köye ait atama kaydı bulunan bir câmî mevcut değildir. İdari olarak statüsü birkaç kere değişiklik gösteren Rize, Mapavri vd. kazâlara ait köyler, zaman zaman eski veya yeni, bağlı oldukları konuma göre kaydedildikleri için tespitleri zaman zaman problemli olabilmektedir. Vakıf defterindeki bu bilginin de Rize'de Kuvaroz Mahallesinde el-Hâc Süleyman câmîine ait olduğunu düşünmekteyiz. Bu kanaate varmamızdaki temel etkenlerin birincisi belirttiğimiz gibi Mapavri'de bu isimde bir köye ait câmî kaydı bulunmayışı, ikincisi de yukarıda da belirttiğimiz şekilde vakıf defterinde mütevellî olarak görünen "…Ömer oğlu Ali…" isimli kişinin câmînin son kaydında geçen Ömer'in oğlu olması kuvvetle muhtemeldir. Mapavri'de Kuvaroz köyü, Sabuncular köyünün eski adı olarak bilinmektedir ancak dediğimiz gibi atama kaydı mevcut değildir.

değerlendirme sürecinin nasıl yürütüldüğü ve hangi delillerin dikkate alındığı hakkında ayrıntılı bilgi vermediğinden, bu örneklerden hareketle denetim mekanizmasının bütün aşamalarını yeniden kurmak mümkün değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 2. Kuvaroz (Gülbahar/Rize) Mah.-el-Hâc Süleyman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1692-yenileme, ?	Hasan (Hatip)	?
?, 1704-yenileme, ?	Halil (Hatip)	1 akça
1704-Atama, ?	Hasan (Kayyım+Ferrâş)	1 akça
?-1732-Alınma, 1740-atanma, 1741-iade, 1755-vefat	Muhammed Halîfe (İmam+Hatip)	? / 0,5 akça
1732-Atama, 1741-alınma, 1773-Atama ve alınma	El-Hâc Ali bin Hasan (İmam+Hatip)	?
1755-Atama, 1773-alınma ve atama, 1777-vefat	Abdullah Halîfe (Mütevellî)	?
1777-Atama, 1790-vefat	Aziz Ali/Ali Aziz b. Abdullah (İmam+Hatip)	?
1790-Atama, 1808-vefat	Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1808-Atama, 1813-vefat	Mehmed Memiş Halîfe b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, ?	Ömer b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Ali b. Ömer (Mütevellî-Kuvaroz)	-

1.3. İmâde/Humrik/Hamzabey (/İslampaşa/Rize) Mah.-İslam Paşa/El-Hâc Ahmed Câmî (H.1103 / M.1692)

Kayıtlarda "İmâde",[42] Humrik" ve "Hamzabey Mahallesi" gibi farklı adlarla anılan cami, şehrin doğu kesiminde yer alan geniş bir yerleşim sahası içerisinde görünmektedir. Zaman içerisinde bu alanın Humrik ve Hamzabey gibi daha sınırlı mahalle adlarıyla da kaydedildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde "Eminettin" şeklinde kullanılan yer adının, belgelerdeki farklı yazım biçimleri dikkate alındığında "'İmâdüddîn" ile ilişkili olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte bu etimolojik ilişkinin yalnız arşiv kayıtlarındaki imlâ benzerliğine dayanarak kesinleştirilmesi mümkün değildir; dolayısıyla ihtimalli bir açıklama olarak değerlendirilmesi daha uygundur.

Günümüzde Kurşunlu Camii olarak bilinen yapının bânîsi konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Câminin İskender Câfer Paşa ile

[42] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 81-82. Kul, Avarız defterlerine göre Rize'yi ve mahallelerini genel yapısıyla üç bölüme ayırmakta, batı kısmına Yofa, Merkez/Orta kısmına Rize, doğu kısmına Emâre denildiğini ifade etmektedir.

ilişkilendirilmesi hususu tartışmalı görünmektedir.[43] Mapavri kazasına bağlı Çonkar/Çangar köyündeki Câfer Paşa Camii ile Cinâne Hâtun Muallimhânesine ait kayıtlarda İskender ve Ahmed isimlerinin geçmesi, bu şahıslar arasındaki muhtemel bağlantıların ayrıca incelenmesini gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde Sicill-i Osmânî'de zikredilen İslâm Paşalar ile buradaki bânî arasında doğrudan bir ilişki kurmak mevcut verilerle mümkün görünmemektedir. Camiye ilişkin Hurûfât kayıtlarının 1692'de başlaması, Sicill-i Osmânî'de 1644'te Zilkale'de öldüğü belirtilen ilk İslâm Paşa ile tarih bakımından bütünüyle uyumsuz değildir; ancak bu durum tek başına kimlik tespiti için yeterli değildir. 1711'de vefat ettiği belirtilen ikinci Câfer Paşa da tarih bakımından ihtimal dâhilinde görünmekle birlikte, mevcut kayıtlar bânî kimliğini kesin biçimde belirlemeye imkân vermemektedir.[44] İslâm Paşa'nın oğlunun Trabzon'a vali tayin edilmesi ve 1658 yılında idam edilmesi hakkındaki bilgiler de ailenin bölgeyle ilişkisini göstermesi bakımından dikkate değer olmakla birlikte, doğrudan bu caminin bânîliği meselesini çözmemektedir.[45]

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde camiyle ilgili on iki kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta 1692 yılında mahalle adı "İmâde", bânî adı ise "İslâm Paşa" olarak geçmektedir. İmam ve hatip Mehmed'in vefatı üzerine İbrahim'in göreve uygun görülerek tayin edildiği kaydedilmiştir. Bu kayıt, caminin 1692'den önce de faal olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla söz konusu tarih, caminin kuruluşundan ziyade mevcut Hurûfât kayıtlarında tespit edilen en erken tarih olarak değerlendirilmelidir. İkinci kayıtta 1704 yılında, önceki kayıtta adı geçen İbrahim'in sonraki durumuna ilişkin bilgi verilmeksizin, imam ve hatip Ali'nin beratının yenilendiği görülmektedir. Üçüncü kayıtta 1731 yılında imam ve hatip Ali Halîfe'nin beratını yenilemesinin ardından, oğlu Mustafa lehine görevinden çekildiği

---

[43] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 137; Eyüp Kul, "Osmanlı Fethinin Akabinde Trabzon Sancağı'na Bağlı Rize'nin Kurulduğu Yer Neresidir?", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Trabzon-1* (Trabzon: Trabzon Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2023), 295-309; Abdullah Bay, "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)", *Rize Defteri* (İstanbul: Revak (Rize Araştırmaları Vakfı), 2021), 5/9-23.

[44] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996), s.810-811, (PDF-c.3, s.130-131).

[45] Bay, "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)", 5/14-15.

anlaşılmaktadır. Bu kayıt, görevlerin aile içerisinde devam edebildiğine işaret etmekle birlikte, tevcihin doğrudan ve otomatik bir intikal şeklinde değerlendirilmemesi gerekir. Dördüncü kayıtta 1733 yılında mahalle adı "Humrik" şeklinde geçmektedir. Câmide uzun süredir müezzin bulunmadığının belirtilmesi üzerine İbrahim Halîfe'nin günlük yarım akça ücretle müezzinliğe tayin edildiği kaydedilmiştir. Bu kayıt, caminin yalnız imamet ve hitabet değil, müezzinlik ciheti bakımından da düzenli bir görev yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Beşinci kayıtta 1757 yılında bânî adı bu defa "el-Hâc Ahmed" olarak zikredilmektedir. Hasbî olarak imam, hatip ve mütevellî olduğu belirtilen Ali'nin vefatı üzerine İbrahim Halîfe'nin tayin edildiği görülmektedir. Buradaki Ahmed adının İslâm Paşa'nın başka bir adı mı olduğu, yoksa caminin daha sonraki bir tamir veya yeniden inşa sürecinde öne çıkan başka bir hayır sahibini mi ifade ettiği mevcut kayıtlarla kesinleştirilememektedir. Bu sebeple İslâm Paşa ile el-Hâc Ahmed arasında doğrudan bir kimlik eşitliği kurmak yerine, iki farklı bânî adının aynı kurumun kayıtlarında yer aldığı belirtilmekle yetinilmelidir. Altıncı kayıtta 1758 yılında İbrahim Halîfe'nin, baba adı Mustafa ve görevleriyle birlikte zikredilerek beratının yenilendiği görülmektedir. Yedinci kayıtta aynı yıl imam ve hatip Mustafa Halîfe'nin cemaatle anlaşarak yıllık elli kuruş karşılığında yürüttüğü görevinden ayrıldığı ve yerine Şerif Ali Halîfe'nin tayin edildiği kaydedilmiştir. Bu kayıt, ücretin günlük akça üzerinden değil yıllık kuruş hesabıyla belirlenmiş olması bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Sekizinci kayıtta 1759 yılında, önceki kayıtta "Şerif", burada ise "Seyyid" sıfatıyla anılan Ali'nin, Mustafa Halîfe hakkında olumsuz beyanda bulunduğu ve kendisini vakıf sahibinin soyundan göstererek görev beratını elde ettiği belirtilmektedir. Ayrıca görevin gereklerini yerine getirmediği gerekçesiyle Ali'nin görevden alındığı ve Mustafa Halîfe'nin önceki görevine iade edildiği kaydedilmiştir. Buradaki ithamlar belgenin değerlendirmesini yansıttığından, metinde bunların tarihçinin doğruladığı bağımsız olgular gibi değil, kayıtta bu şekilde ifade edilen gerekçeler olarak aktarılması daha uygundur. Bununla birlikte kayıt, görev tevcihlerinin itiraz ve yeniden değerlendirme sonucunda değiştirilebildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Dokuzuncu kayıtta 1786 yılında yıllık elli kuruş ücretle imam ve hatiplik yapan Mustafa b. Ali'nin, görevini sürdürecek erkek evladı kalmadan vefat ettiği ve yerine Mehmed b. Osman'ın tayin edildiği görülmektedir. Onuncu kayıtta 1790 yılında Mehmed b. Osman'ın da aynı miktarda, yıllık elli kuruş

ücret aldığı ve vefatı üzerine Seyyid Ali b. Seyyid Osman'ın göreve getirildiği kaydedilmiştir. Baba adlarının aynı olması, iki görevli arasında kardeşlik ihtimalini düşündürmekle birlikte, bu ilişkinin mevcut kayıtla kesin olarak kurulması mümkün değildir. On birinci kayıtta 1794 yılında mahalle adı "Hamzabey" şeklinde geçmektedir. Yıllık elli kuruş ücretle imam ve hatip olan Ali b. Osman'ın vefatı üzerine çocuklarının görevi üstlenmek istememeleri sebebiyle Seyyid Hüseyin b. Seyyid Ahmed'in tayin edildiği kaydedilmiştir. Bu örnek, aile bağının görev devamlılığında etkili olmakla birlikte tek belirleyici unsur olmadığını göstermektedir. Aile mensuplarının göreve rağbet etmemesi hâlinde dışarıdan bir kişinin tayin edilebilmesi, tevcihin ayrıca idarî bir işlem olarak yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. On ikinci ve son kayıtta 1830 yılında mahalle adı yeniden "Hamza Bey" şeklinde kaydedilmiş, yıllık elli kuruşluk ücret tahsisi de tekrar edilmiştir. Seyyid Hüseyin'in vefatı üzerine Kurudereli Mehmed'in oğlu Mustafa'nın tayini gündeme gelmiş; ancak atamanın, önceki görevlinin gerçekten çocuksuz vefat etmiş olması ve yeni adayın göreve hak sahibi bulunduğunu gösteren beratı ibraz etmesi şartına bağlandığı görülmektedir. Bu kayıt, XIX. yüzyılın ilk yarısında görev tevcihlerinde yalnız yerel talebin değil, önceki görevlinin aile durumu ile adayın hak ve ehliyetini gösteren belgelerin de dikkate alındığını göstermesi bakımından önemlidir.[46]

Caminin finansmanına ilişkin vakıf defterinde, zimemde bulunan 4.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin murâbaha yoluyla işletilmesi sonucunda yıllık 600 kuruş gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu gelirin 36 kuruşu "harc-ı muhâsebe-i hazînesi" adıyla kaydedilen mali kesintiye, 564 kuruşu ise "mesârifât-ı sâire" kalemine ayrılmıştır.[47] Defterde "mesârifât-ı sâire"nin hangi giderlerden oluştuğu ayrıntılı biçimde gösterilmediğinden, bu meblağın tamamını görevli ücretleriyle veya belirli bir harcama kalemiyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

İslâm Paşa/el-Hâc Ahmed Camii'ne ait kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde, kurumun yaklaşık bir buçuk asır boyunca imamet, hitabet, müezzinlik ve tevliyet gibi

---

[46] *VGMAHD, 1160-52/140; 4 ve 20. kayıtlar, 1088-35/63; 8 ve 17. kayıtlar, 1090-72/134; 18 ve 21. kayıtlar, 1090-73/135; 2 ve 9. kayıtlar, 1095-81/164; 10. kayıt, 548-47/95; 9. kayıt, 548-47/96; 8. kayıt, 550-30/51; 2. kayıt.*

[47] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 14 no'lu kayıt .*

farklı görevler üzerinden takip edilebildiği görülmektedir. Özellikle görevlerin zaman zaman aile içinde devam etmesi, yıllık elli kuruşluk ücret tahsisinin uzun süre korunması ve görev ihtilaflarında önceki kararların yeniden gözden geçirilebilmesi, caminin yalnız ibadet mekânı değil, belirli idarî ve mali düzenlemeler çerçevesinde işleyen bir vakıf kurumu olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bânî kimliği ve farklı mahalle adlarının aynı kurumla ilişkisi konusunda mevcut kayıtların izin verdiği sınırların dışına çıkılmaması gerekmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 3. İmâde/Humrik/Hamzabey (İslampaşa/Rize) Mah.-İslâm Paşa/El-Hâc Ahmed Câmî

Kayıt Tarih ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?-1692 Ölüm	Mehmed (İmam+Hatip)	-
1692-Atama, ?	İbrahim (İmam+Hatip)	-
?, 1704-yenileme, 1731-yenileme ve çekilme	Ali (İmam+Hatip, Mütevellî)	Hasbî
1731-Atama, 1758-terk, 1759-iade, 1786-vefat	Mustafa Halife b. Ali (İmam+Hatip)	50 Kuruş/Yıl
1733-Atama, ?	İbrahim Halîfe (Müezzin)	0,5 akça
1757-Atama, 1758-yenileme,	İbrahim Halîfe b. Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1758-Atama, 1759-Alınma	Şerif / Seyyid Ali Halîfe (İmam-Hatip)	-
1786-Atama, 1790-vefat	Mehmed b. Osman (İmam-Hatip)	50 Kuruş/Yıl
1790-Atama, 1794-vefat	Es-Seyyid Ali b. Osman	50 Kuruş/Yıl
1794-Atama, 1830-vefat	Seyyid Hüseyin b. Seyyid Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	50 Kuruş/Yıl
1830-Atama, ?	Mustafa b. Kurudereli Mehmed (İmam)	50 Kuruş/Yıl
1836-1837	Osman Halîfe (İmam+Hatip) [48]	
1844	Şadoğlu oğlu Ali Yazıcı (Mütevellî)	-
1844	Emiroğlu Hacı Osman (Hatip)	-
1863-1864-	İslâm b. Osman (İmam+Hatip)[49]	-

1.4. Rôşî (Reşâdiye/Rize) Mah.-Hacı Mâ‘den/el-Hâc Ahmed b. Mâ‘den Câmî (H.1108 / M.1697)

Rôş, Kaynaklarda “Rôş”, “Rôşî” ve “Râğûşi” gibi farklı şekillerde geçen, bazı kayıtlarda ise Reşadiye adıyla anılan mahallede bulunan cami, Hacı Mâ‘den ve oğlu Hacı Ahmed ile ilişkilendirilmektedir. Mevcut kayıtlar, Hacı Mâ‘den’in yapının ilk

[48] *BOA.HAT.1602/14*; Bay, “Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize’de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600’ler)”, 5/18.

[49] Bay, “Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize’de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600’ler)”, 5/18. (VGM, 155, s.16)

bânîsi, oğlu Hacı Ahmed'in ise daha sonraki bir dönemde caminin tamiriyle ilgilenen kişi olarak öne çıktığını düşündürmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde camiye ilişkin on kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta 1697 yılında günlük bir akça ile hatiplik yapan Ali'nin vefatı üzerine Hüseyin'in göreve tayin edildiği görülmektedir. İkinci kayıtta 1701 yılında camide ferrâş ihtiyacı bulunduğu belirtilmiş ve Abdülbâkî'nin günlük bir akça ile bu göreve uygun görülerek tayin edildiği kaydedilmiştir. Üçüncü kayıtta 1704 yılında imam Ahmed'in beratının yenilendiği, dördüncü kayıtta ise aynı yıl hatip Hüseyin'in beratının tecdîd edildiği anlaşılmaktadır. Beşinci kayıtta 1724 yılında Hacı Mâ'den'in oğlu Hacı Ahmed'in camiyi tamir ettirdiği görülmektedir. Aynı kaydın görev tevcihi bakımından değerlendirilmesi, Hacı Ahmed'in zaten imamet görevini yürüttüğünü, bu tarihte hitabet görevinin de kendisine verildiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla burada bütünüyle yeni bir görevlendirmeden ziyade mevcut imamet görevinin hitabet cihetiyle genişletilmiş olması daha muhtemeldir. Bu husus, caminin tamiriyle ilgilenen kişinin aynı zamanda kurumun dinî hizmetlerinde de görev alabildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Altıncı kayıtta 1727 yılında günlük yarım akça ile hatiplik yaptığı belirtilen Hüseyin'in yerine Ahmed Halîfe'nin tayin edildiği kaydedilmiştir. Ancak önceki kayıtta Hüseyin'in vefat ettiğine ilişkin açık bir bilgi bulunmaması ve 1724 tarihli kayıtta hitabetin Hacı Ahmed'e verildiğinin anlaşılması, bu iki kayıt arasında görev silsilesi bakımından bir belirsizlik bulunduğunu göstermektedir. Bu nedenle söz konusu kayıtların aynı hitabet cihetinin kesintisiz devamı olarak değerlendirilmesi ihtiyat gerektirmektedir. Yedinci kayıtta 1731 yılında imam ve hatip olduğu anlaşılan Ahmed'in vefatı üzerine Mehmed'in tayin edildiği görülmektedir. Sekizinci kayıtta 1735 yılında imam ve hatip Mehmed'in vefat etmesi üzerine Hasan b. el-Hâc Abdullah'ın göreve getirildiği kaydedilmiştir. Dokuzuncu kayıtta ise 1765 yılında günlük bir akça ile imam ve hatiplik yapan Hasan'ın vefatı üzerine oğlu Hacı Osman'ın göreve tayin edildiği belirtilmektedir. Onuncu kayıtta, önceki kayıtta vefatı bildirilen Hasan b. Abdullah'ın ölümü yeniden zikredilmiş ve bu

defa yerine oğlu Ali'nin tayin edildiği kaydedilmiştir.[50] Bu durum, görev silsilesinin doğrudan ve kesintisiz biçimde kurulmasını güçleştirmektedir. Ali'nin, bir önceki kayıtta adı geçen Hacı Osman'ın kardeşi olması mümkündür; ancak mevcut kayıtlar bu akrabalığı kesin biçimde ortaya koymamaktadır. Dolayısıyla Hasan'ın vefatı üzerine oğullarından farklı tarihlerde tevcihler yapılmış olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu örnek aynı zamanda, aynı aile içerisindeki görev devamlılığının her zaman tek bir kişi üzerinden ilerlemediğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin vakıf defterinde "*Rôşî/Rôşâ*" adıyla kayıtlı bir nakit vakıf bulunmaktadır. Buna göre zimemde bulunan 1.500 kuruşluk vakıf sermayesinin murâbaha yoluyla işletilmesi sonucunda yıllık 225 kuruş gelir elde edilmiştir. Bu meblağın 13,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 211,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiştir.[51]

Defterde "mesârifât-ı sâire" kaleminin hangi giderlerden oluştuğu ayrıntılı biçimde gösterilmediğinden, bu meblağın tamamını doğrudan görevli ücretleriyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

Daha geç tarihli çalışmalar, caminin mali yapısının XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında da nakit vakıflarla desteklenmeye devam ettiğine işaret etmektedir. Nitekim 1910 yılı itibarıyla Saraçzâde Mehmed Efendi b. Abdülhamid Efendi tarafından 1.000 kuruşluk bir nakit vakıf tesis edildiği ve bu meblağın imam-hatip maaşının karşılanması amacıyla kullanılmasının şart koşulduğu aktarılmaktadır.[52] Bununla birlikte 1844 tarihli vakıf kaydı ile 1910 tarihli bu vakıf arasında yaklaşık altmış altı yıllık bir zaman farkı bulunduğundan, iki kaydın aynı mali yapının kesintisiz devamı olarak değerlendirilmesi yerine, caminin farklı dönemlerde yeni vakıf tahsisleriyle desteklenmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmak daha uygundur.

Bu kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde, Rôşî Mahallesi'ndeki caminin XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla uzanan süreçte imamet, hitabet ve ferrâşlık gibi

---

[50] *VGMAHD, 1140-165/314; 3. kayıt, 1160-52/140; 10, 25 ve 29. kayıtlar, 1119-48/91; 3. kayıt, 1128-9/13; 3. kayıt, 1088-35/63; 5. kayıt, 1088-36/64; 2. kayıt, 1117-27/42; 17. kayıt, 1117-28/43; 4. kayıt*.

[51] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.80, 19 no'lu kayıt*.

[52] İsmail Kıvrım, "Osmanlı Dönemi'nde Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları (1859-1913)", *Vakıflar Dergisi* 46 (Aralık 2016), 107.

farklı görevler üzerinden takip edilebildiği görülmektedir. Özellikle aile içi görev devamlılığına dair örnekler ile 1844 ve 1910 tarihli mali kayıtlar, kurumun hem personel hem de finansman bakımından uzun süreli bir devamlılık gösterdiğine işaret etmektedir. Ancak görev silsilesindeki bazı tekrarlar ve isim benzerlikleri sebebiyle bu devamlılığın her aşamasında kesin bir kişi eşleştirmesi yapmak mümkün değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 4. Rôşî (Reşâdiye / Rize) Mah. - Hacı Mâden/el-Hâc Ahmed b. Mâ'den Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1697-Vefat	Ali (Hatip)	1 akça
1697-Atama, 1704-yenileme 1724-vefat	Hüseyin (Hatip)	1 / 0,5 akça
1701-Atama, ?	Abdülbâkî (Ferrâş)	1 akça
?, 1704-Yenileme, 1724 ve 1727-atama(hatip), 1731-vefat	Ahmed b. Maden (İmam+Hatip)	1 akça
1731-Atama, 1735-vefat	Mehmed (Hatip)	?
1735-Atama, 1765-vefat	Hasan b. el-Hâc Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1765-Atama, 1767-vefat	Osman b Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1767-Atama, ?	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Kuloğlu Hacı Hasan (Beratsız Müteveellî)	-
1844	… zâde Hacı Abdülhamid Ağa (Nâzır)	-

1.5. Çarşı Yakını-Başçılar Câmî (H.1109 / M.1698)

Çarşı Çarşı yakınında bulunduğu belirtilen Başçılar Camii'ne ilişkin Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde yalnızca bir kayıt tespit edilmiştir. Bu sebeple yapının bânîsi, vakfı, sonraki dönemdeki durumu ve hangi tarihe kadar faal kaldığı hakkında mevcut kayıt üzerinden kesin bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Aynı şekilde caminin çarşı esnafının ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edildiği veya daha sonra başka bir adla kayıtlara geçtiği yönünde herhangi bir bilgiye de ulaşılamamıştır.

1698 tarihli kayıtta yapı mescid olarak zikredilmekte ve burada günlük yarım akça ücretle "iki vakitte" imamet görevini yürüten Hüseyin'in görevinden ayrılması üzerine Abdülkadir'in tayin edildiği belirtilmektedir.[53] Kaydın özellikle "iki vakitte" imamet hizmetinden söz etmesi, görevlinin mescidde günün bütün namaz vakitlerinde değil, iki vakitle sınırlı bir hizmet yürüttüğünü düşündürmektedir. Bununla birlikte kayıtta bu iki vaktin hangileri olduğu veya hizmetin neden bu şekilde düzenlendiği

[53] *VGMAHD1140-165/314; 6. kayıt.*

açıklanmadığından, söz konusu uygulamayı doğrudan çarşı esnafının çalışma düzeni yahut belirli namaz vakitlerindeki ihtiyacıyla ilişkilendirmek mümkün değildir.

Başçılar Mescidi'ne ait tek kayıt bulunmasına rağmen, buradaki sınırlı imamet hizmeti Rize kazasındaki dinî görevlerin her kurumda aynı biçimde düzenlenmediğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ancak bunun Rize'de nadir görülen bir uygulama olup olmadığına, diğer kurumlara ait kayıtların tamamı karşılaştırılmadan hükmetmemek gerekir. Ayrıca 1698 tarihi yapının kuruluş tarihi olarak değil, mevcut kaynaklarda tespit edilebilen kayıt tarihi olarak değerlendirilmelidir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 5. Çarşı Yakını/Rize-Başçılar Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1609-Çekilme	Hüseyin (İmam)	0,5 akça
1609-Atama, ?	Abdülkadir (İmam)	0,5 akça

1.6. Rize'de-Kasım Paşa Evkâfı (H.1112 / M.1700)

Rize'de Kasım Paşa Evkafı'na ilişkin Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde tespit edilebilen tek kayıt 1700 tarihlidir. Kaydın herhangi bir cami, mescid veya başka bir vakıf yapısının adını açıkça belirtmemesi, söz konusu vakfın Rize'de hangi kurumla bağlantılı olduğunun belirlenmesini güçleştirmektedir. Kasım Paşa adına Trabzon ve çevresinde vakıfların bulunması, kayıtta geçen vakfın Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde çeşitli görevlerde bulunan ve Trabzon'un fethinden sonra bölgede idarî görev üstlenen Cezerî Kasım Paşa ile ilişkili olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.[54] Cezerî Kasım Paşa'nın farklı yerlerde vakıflarının bulunduğunun bilinmesi de bu ihtimali destekleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir.[55] Bununla birlikte mevcut kayıtta vâkıfın kimliğini Cezerî Kasım Paşa olarak kesinleştirecek herhangi bir unvan, nesep veya başka bir ayırt edici bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple söz konusu ilişki ihtimal düzeyinde tutulmalıdır. 1700

[54] Bay - Turan, *Rize*, 23.

[55] Erünsal, "Kasım Paşa", 24/545; Bostan, "Rize", 35/147; Vardar, "Tarihsel Süreçte Cezeri Kasım Paşa Caminin Mimari ve Süsleme Özelliklerinin Değerlendirilmesi", 351; Bay - Turan, *Rize*, 23.

tarihli kayıtta, "*Rize'de Kasım Paşa Evkâfından bir akça ile ferrâş olan Ahmed fevt (ölümü sebebiyle) Ebû Bekir'e mahaldür deyû inâyet*" ifadeleri yer almaktadır.[56] Buna göre Kasım Paşa Evkafı'ndan günlük bir akça tahsisle ferrâşlık görevini yürüten Ahmed'in vefatı üzerine Ebû Bekir'in göreve tayin edildiği anlaşılmaktadır. Kayıt, vakıf bünyesinde ücret tahsis edilmiş bir ferrâşlık cihetinin bulunduğunu ortaya koymakla birlikte, bu hizmetin hangi dinî kurumda yürütüldüğünü belirtmemektedir.

Bu nedenle Kasım Paşa Evkafı'nı ilerleyen kısımlarda ele alınan Kaptan Ali Paşa Camii veya Rize'deki başka bir camiyle doğrudan ilişkilendirmek mevcut belgeye dayanarak mümkün görünmemektedir. Böyle bir bağlantı ancak vakfın Rize'deki akarlarını, görevlilerini veya ilgili kurumunu açıkça gösteren başka kayıtların tespit edilmesi hâlinde kurulabilir. Mevcut veriler çerçevesinde kesin olarak söylenebilecek husus, 1700 yılında Rize'de "Kasım Paşa Evkafı" adıyla kayıtlı bir vakfın bulunduğu ve bu vakıftan günlük bir akça tahsis edilen ferrâşlık görevinin Ahmed'in vefatı üzerine Ebû Bekir'e tevcih edildiğidir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 6. Rize'de – Kasım Paşa Evkâfı

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1700-Vefat	Ahmed (Ferrâş)	1 akça
1700-Atama, ?	Ebû Bekir (Ferrâş)	1 akça

1.7. Rize'de-El-Hâc Abdülbâkî Câmî (H.1113 / M.1701)

El-Hâc Abdülbâkî Camii'ne ilişkin Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde yalnızca bir kayıt tespit edilmiştir. Kayıtta caminin Rize'nin hangi mahalle veya köyünde bulunduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle yapının konumunu veya daha sonraki dönemlerde farklı bir adla kayıtlara geçmiş olup olmadığını mevcut veriler üzerinden belirlemek mümkün değildir. 1701 tarihli kayıtta el-Hâc Abdülbâkî Camii'nde ferrâşlık görevine ihtiyaç bulunduğu belirtilmiş ve Ali'nin günlük bir akça ücretle bu göreve tayin edildiği kaydedilmiştir.[57] Ferrâşlık görevinin varlığı, caminin temizlik ve bakımına yönelik müstakil bir hizmet cihetinin bulunduğunu

[56] *VGMAHD;* 1160-52/140; 7. kayıt., *BOA.C.EV.176. 08770.001 27 Receb 1229.*
[57] *VGMAHD, 1160-52/140; 9. kayıt.*

göstermektedir. Bununla birlikte yalnızca ferrâş tayininden hareketle caminin cemaatinin büyüklüğü veya kullanım yoğunluğu hakkında bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Mevcut tek kayıttan sonra el-Hâc Abdülbâkî Camii adına yeniden rastlanmaması, yapının daha sonraki dönemde başka bir adla kaydedilmiş olabileceği ihtimalini dışlamamaktadır. Ancak bu durumu tamir veya yeniden inşa sonucunda gerçekleşen bir isim değişikliğiyle açıklayacak herhangi bir kayıt bulunmadığından, böyle bir ilişki kurulması varsayım düzeyinde kalmaktadır. Aynı sebeple caminin Şeyh Camii ile bağlantılı olduğu yönündeki ihtimali destekleyecek görevli, bânî, mahalle veya vakıf devamlılığı da mevcut kayıtla ortaya konulamamaktadır. Dolayısıyla eldeki veriler çerçevesinde kesin olarak söylenebilecek husus, 1701 yılında Rize'de el-Hâc Abdülbâkî adıyla anılan bir caminin bulunduğu ve burada günlük bir akça tahsis edilmiş ferrâşlık cihetine Ali'nin tayin edildiğidir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 7. Rize - el-Hâc Abdülbâkî Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1701-Atama, ?	Ali (Ferrâş)	1 akça

1.8. Humrik (İslampaşa/Rize) Mah.-Büyük Bey Türbesi (H.1113 / M.1701)

Humrik'te bulunduğu belirtilen Büyük Bey Türbesi'nin kime ait olduğu konusunda kaynaklarda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Trabzon Vilayeti Salnâmesi'ne dayandırılan bir bilgiye göre türbe, Rize'nin fethiyle ilişkilendirilen İskender Câfer Paşa'ya nispet edilmektedir. Bununla birlikte aynı bölgede bulunan İslâm Paşa Camii'nin bânîsi konusunda da farklı görüşlerin bulunması, türbenin hangi tarihî şahsiyetle ilişkilendirileceği meselesini ihtiyatla ele almayı gerektirmektedir.[58] Rûznamçe (Hurûfât) kaydında yapının herhangi bir şahıs adıyla açıkça ilişkilendirilmeden "Büyük Bey Türbesi" şeklinde zikredilmesi de bu belirsizliği

[58] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 137; Kul, "Osmanlı Fethinin Akabinde Trabzon Sancağı'na Bağlı Rize'nin Kurulduğu Yer Neresidir?", 295-309; Bay, "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)", 5/9-23.

ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla kayıttaki "Büyük Bey" ifadesinin İskender Câfer Paşa'ya, İslâm Paşa'ya veya başka bir kişiye işaret ettiğini mevcut kayıt üzerinden kesin olarak belirlemek mümkün değildir. İskender Câfer Paşa, Büyük ve Küçük Câfer Paşa, İslâm Paşa, Ayşe binti İslâm Paşa ve kayıtta geçen Büyük Bey gibi isimlerin Rize ve çevresindeki yapılarla ilişkilerinin birbirinden ayrılarak incelenmesi, bânî ve yapı eşleştirmelerinin daha sağlam bir zemine oturtulması bakımından gereklidir. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Büyük Bey Türbesi'ne ilişkin tespit edilebilen tek kayıt 1701 tarihlidir. Buna göre günlük bir akça ücretle türbedârlık görevini yürüten Osman'ın vefatı üzerine oğlu Mehmed göreve tayin edilmiştir.[59] Mevcut bir türbedârın vefatı üzerine oğlunun göreve getirilmiş olması, türbenin ve buna bağlı türbedârlık cihetinin 1701'den önce de mevcut olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte kayıt, türbenin inşa tarihi veya burada medfun bulunan kişinin kimliği hakkında ilave bilgi vermemektedir.

Bu nedenle mevcut belgeler çerçevesinde kesin olarak söylenebilecek husus, Humrik'te "Büyük Bey Türbesi" adıyla anılan bir yapının bulunduğu, burada günlük bir akça tahsis edilmiş türbedârlık cihetinin mevcut olduğu ve 1701 yılında Osman'ın vefatı üzerine görevin oğlu Mehmed'e tevcih edildiğidir. Türbenin İskender Câfer Paşa veya İslâm Paşa ile ilişkilendirilmesi ise başka kaynaklarla desteklenmeye ihtiyaç duyan bir mesele olarak kalmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla türbenin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 8. Humrik (İslampaşa / Rize) Mah. - Büyük Bey Türbesi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1701-vefat	Osman (Türbedâr)	1 akça
1701-atama, ?	Ali (Türbedâr)	1 akça

[59] *VGMAHD, 1160-52/140; 8. kayıt.*

1.9. İmâde/Mandil (Müftü/Rize) Mah.-Müfti Mehmed Efendi[60] Câmî (H.1115 / M.1703)

İmâde, Mandil**,** Müftü Parafol mahallesi gibi isimlerle ifade edilen camiinin konumu günümüzde Müftü mahallesi olarak isimlendirilmektedir. Mahalleye de, bina ettiği camiye de adı verilen, Müftî Mehmed Efendi'nin bundan başka Kâtôkânboz mahallesinde ve Mapavri (Çayeli)'ye bağlı iki köyde daha vakf eserleri (câmîleri) bulunmaktadır. Fetva verme yetkisine sahip (Müftî) olduğu kayıtlarda sıkça vurgulanmaktadır. Kayıtlar arasında (on ikinci kayıtta) da görüleceği üzere 1704 yılında bânî olarak atanması bu tahihte yaşadığını göstermektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz oldukça farklı şekillerde kaydedilmiş on altı kayıt mevcuttur. Bir de Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedildiği halde görevli ismi, görev tarihi, görev ciheti yönleriyle bu câmîye uyum sağlayan ve Mapavri içinde yeri tespit edilemeyen, okuma / yazma / katip hatası olduğunu düşündüğümüz bir kayıt daha bulunmaktadır.[61] *Birinci* kayıtta 1703 yılında bânîsi "Müftî" olarak ifade edilen câmîye hatip gerekli olduğu için Mehmed'in atandığı ifade edilir. *İkinci* kayıtta aynı tarihte Mehmed'in imamlık ataması kayıtlara geçmiştir. *Üçüncü* kayıtta yine aynı tarihte müezzin gerekli olduğu için Ali isimli kişi müezzin olarak atanmıştır. *Dördüncü* kayıt da yine aynı tarihli olup hasbî kayyım olarak Hüseyin'in atandığı ifade edilir. *Beşinci* kayıtta bânînin ve câmînin ismi "Müftî Mehmed Efendi" olarak açıkça belirtilmiş ve Ali'nin kaydı "hasbî" ilavesiyle (belki yanlışlıkla) tekrar edilmiştir. *Altıncı* kayıtta 1704 yılında Mehmed'in imamlık berâtı yenilenmiştir. Bu kayıtta câmînin İmâde mahallesinde olduğu ifade edilmiştir. *Yedinci* kayıtta Mehmed'in hatiplik berâtı "hasbî" ilavesiyle yenilenmiştir. *Sekizinci* kayıtta aynı tarihte Mehmed'in hatiplik berâtı (muhtemelen yanlışlıkla) tekrar yazılmıştır. *Dokuzuncu* kayıtta yine aynı tarihte Mehmed'in imamlık berâtı (belki yanlışlıkla) tekrar yenilenmiştir. *Onuncu* kayıtta hasbî müezzin Ali'nin berâtı yenilenmiştir. *On birinci* kayıtta aynı yıl hasbî kayyım Hüseyin'in de berâtı yenilenmiştir. *On ikinci* kayıtta yine aynı 1704 yılında hasbî mütevellî olarak bânîsi Mehmed'in atandığı

---

[60] Müftî Mehmed Efendi'nin Rize kazâsında bulunan eserleri; anlatılmakta olan İmâde/Mandil (Müftü/Rize) Mah. Câmî, Kâtô Kânbôz Mah. Câmî, Mapavri kazâsında bulunan eserleri; Martova / Merdâne / Kadı Nuh Mah. Câmî, Pôtâmya Deresi Câmî.

[61] *VGMAHD, 1157-100/188; 12. kayıt.*

kaydedilmiştir. *On üçüncü* kayıtta 1705 yılında önceki kayıtlarda müezzin olan Ali'nin yarım akça ücretle kayyım olduğu ifade edilerek vefat ettiği bildirilir ve yerine İbrahim'in atandığı kaydedilir. *On dördüncü* kayıtta yukarıda da belirtildiği üzere Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilmekle beraber köy adı, görev ciheti, görevli adı vd. yönlerden Mapavri'de hiçbir câmîye uyum sağlamayan ve yanlış yanlış kaydedildiğini düşündüğümüz ve isim, unvan ve tarih aralığı bakımından bu kısma uygun düşen kayıttır. Bu kayıtta tam olarak *"Mapavri'de Taşözü (?) karyesinde câmi'in kayyım'ı İbrahim fevt, Mustafa'ya 'inâyet."* ifadeleri yer alır. *On beşinci* kayıtta yaklaşık 55 yıllık bir boşluktan (kopukluktan) sonra mahalle adı Mandil (Müftü / Rize) olarak verilmekte, bânî köylü denilse de sonraki kayıtlarda Hacı Mehmed şeklinde verilmektedir. Bu kayıtta 1769 yılında hasbî imam hatip olarak Mehmed Emîn'in atandığı ifade edilir. *On altıncı* kayıtta 1777 yılında hasbî imam hatip ve mütevellî olduğu belirtilen Mehmed Emîn baba adı Osman kaydedilerek berâtı yenilenmiştir. *On yedinci* kayıtta 1778 yılında imam ve mütevellî olduğu ifade edilen Mehmed Emîn'in baba adı Mustafa olduğu, Fırıncı ve câmîde mutasarrıf (yetkili) olduğu ifade edildikten sonra Ömer isimli bir kişinin "bir yolunu bularak" kendi üzerine mütevellî berâtı çıkarttığı, vakfa ve hak sahiplerine hasızlık ederek perişan vaziyete düşürdüğü ifade edilmiş, görevden alınarak haksızlık edilen Mehmed Emîn tekrar atanmıştır.[62]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1800 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 270 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 16 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 254 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[63] İsmail Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre 1872 tarihli bir başka kayıtta Hacı Hasan oğlu Yunus Ağa bin el-Hâc Hasan'ın vakfettiği 750 kuruşluk bir para vakfı ve bunun da yıllık 105 kuruşunun İmam Hatip maaşları için kullanıldığı

[62] *VGMAHD, 1160-52/140; 11, 12, 13, 14, 14, 18, 19, 21, 23, 27, 28, 31 ve 33. kayıtlar, 1157-100/188; 12. kayıt, 1087-17/26; 1. kayıt, 1158-134/264; 8. kayıt, 1096-126/263; 5. kayıt .*

[63] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 7 no'lu kayıt.*

görülmektedir.[64] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 9. İmâde/Mandil (Müftü/Rize) Mahallesi-Müftî Mehmed Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1703-Atama(2+1), 1704-yenileme(4)	Mehmed (Hatip+İmam+Mütevellî)	Hasbî
1703-Atama(2), 1704-yenileme, 1705-vefat	Ali (Müezzin+Kayyım)	Hasbî / 0,5
1703-Atama, 1704-yenileme, ?	Hüseyin (Kayyım)	Hasbî
1705-Atama, 1714-vefat	İbrahime (Müezzin) Atama	?
1714-Atama, ?	Mustafa (Kayyım)	?
1769-Atama, 1777-atama/yenileme, 1778-atama, ?	Mehmed Emîn b. Osman/Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
?-1778-Alınma	Ömer, (Mütevellî)	?
1844	Yazıcıoğlu Ömer (Mütevellî)	-
1844	Molla Durmuş oğlu Molla Mehmed	-

1.10. Hâldôz (Bağdatlı ve Portakallık/Rize) Mah.-Bağdatlı Hacı Osman Câmî (H.1116 / M.1704)

Rûznamçe Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Bağdatlı Hacı Osman Camii'ne ilişkin on kayıt tespit edilmiştir. Bu kayıtlar, XVIII. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar caminin müezzinlik, imamet ve hitabet cihetlerindeki görev değişimlerini takip etmeye imkân vermektedir. Birinci kayıtta, 1704 yılında bânîsi belirtilmeyen camide müezzin bulunmadığı ifade edilerek Ali'nin günlük yarım akça ücretle bu göreve tayin edildiği görülmektedir. Bu kayıtta imamet ve hitabet cihetlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Dolayısıyla müezzin tayininden hareketle aynı tarihte imam ve hatibin kim olduğu veya bu görevlerin hangi şartlarda yürütüldüğü belirlenememektedir. İkinci kayıtta ise caminin bânîsi Hacı Osman olarak zikredilmekte ve ilk kayıtta müezzinliğe getirilen Ali'nin 1730 yılında vefatı üzerine oğlu Abdullah'ın günlük yarım akça ile aynı göreve tayin edildiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü kayıt, caminin imamet ve hitabet cihetlerine ilişkin bilgi vermektedir. Buna göre daha önce imam ve hatip olduğu anlaşılan Muhammed'den sonra görevi Ali Halîfe yürütmüş ve 1733 yılında beratını yeniletmiştir. Kaydın Muhammed'in görevden ayrılma sebebini açıklamaması nedeniyle bu değişikliği onun vefatıyla

[64] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

ilişkilendirmek mümkün değildir. Dördüncü kayıtta, 1739 yılında günlük yarım akça ile müezzinlik yapan Abdullah b. Ali'nin vefatı üzerine Şaban'ın göreve tayin edildiği belirtilmektedir.

1773 tarihli beşinci kayıtta Şaban'ın "Şaban b. Abdullah" şeklinde zikredilmesi, 1739 yılında göreve getirilen Şaban'ın Abdullah'ın oğlu olduğunu ortaya koymaktadır. Şaban'ın vefatı üzerine ise müezzinlik Ömer b. Abdürrahim'e tevcih edilmiştir. Yine 1773 tarihli altıncı kayıtta, günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Mehmed b. Hasan'ın vefatı üzerine Ahmed b. Mehmed'in göreve getirildiği görülmektedir.

Yedinci kayda göre Ahmed, 1780 yılında görevinden çekilmiş ve yerine Abdürrahim b. Ömer tayin edilmiştir. Sekizinci kayıtta ise 1786 yılında günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Abdürrahim'in vefatı üzerine Mehmed'in göreve getirildiği kaydedilmektedir.

1807 tarihli dokuzuncu kayıtta, önceki kayıtta adı geçen Mehmed'in görevden ne zaman ve ne şekilde ayrıldığına dair bilgi verilmeden el-Hâc Ömer'in günlük yarım akça ile hatiplik yaptığı belirtilmektedir. El-Hâc Ömer'in çocuksuz vefatı üzerine hitabet görevi mahalle ahalisinden el-Hâc Ali b. Mahmud'a tevcih edilmiştir. Bu kayıt, görevlerin aile içerisinde devam ettiği örneklerin yanında, görevlinin evlat bırakmadan vefatı hâlinde mahalle ahalisinden başka bir kişinin de göreve getirilebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Son kayıt 1830 tarihlidir. Günlük yarım akça ile hatiplik yapan Ali b. Mahmud'un görevden çekilmesi üzerine oğlu Mahmud'un aynı göreve tayin edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tevcihin, Ali b. Mahmud'un görevinden kendi rızasıyla çekildiğinin ve Mahmud'un gerçekten onun oğlu olduğunun doğrulanması şartına bağlanması dikkat çekicidir.[65] Bu şartlı ifade, görevlerin aile içerisinde intikal edebildiğini göstermekle birlikte, böyle bir intikalde görevden çekilme iradesi ve akrabalık ilişkisinin doğrulanmasının idarî bakımdan önem taşıdığını da ortaya koymaktadır.

---

[65] *VGMAHD, 1160-52/140; 30. kayıt, 1139-29/53; 1. kayıt, 1088-35/63; 16. kayıt, 1088-36/64; 8. kayıt, 1084-56/102; 3 ve 11. kayıtlar, 1096-126/263; 7. kayıt, 1095-81/164; 2. kayıt, 545-29/51; 16. kayıt, 550-30/51; 4. kayıt.*

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde, işletilmek üzere zimemde bulunan 2.600 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Defterde 23 kuruş "*harc-ı muhâsebe-i hazîne*" ile 366 kuruşluk yıllık cami masrafına yer verilmektedir.[66]

"Harc-ı muhâsebe-i hazîne" kaydını doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine, vakıf hesabıyla bağlantılı bir mali kesinti veya hesap gideri olarak değerlendirmek daha ihtiyatlı görünmektedir. Bunun yanında 2.600 kuruşluk sermayenin hangi usulle işletildiği ve elde edilen toplam yıllık gelirin ne kadar olduğu, burada verilen bilgilerden hareketle ayrıca belirlenememektedir.

Daha geç tarihli kayıtlar, caminin nakit vakıflarla desteklenmesinin XIX. yüzyılın sonlarında da devam ettiğini göstermektedir. 1891 yılına ait bilgilerde camiyle ilişkili 1.000 kuruşluk bir nakit meblağın bulunduğu ve bunun yıllık 150 kuruşluk gelirinin imam-hatip maaşına tahsis edildiği aktarılmaktadır.[67] 1844 ve 1891 tarihli kayıtlar arasında sermaye miktarı bakımından görülen farklılık sebebiyle, bunların aynı nakit vakfın kesintisiz devamını gösterdiği sonucuna doğrudan ulaşmak mümkün değildir. Daha ziyade bu veriler, farklı tarihlerde caminin hizmetlerinin nakit vakıflardan sağlanan gelirlerle desteklendiğini göstermektedir.

Kayıtlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Bağdatlı Hacı Osman Camii'nde müezzinlik ile imamet-hitabet cihetlerinin uzun bir zaman dilimi boyunca takip edilebildiği görülmektedir. Ali'den oğlu Abdullah'a ve Ali b. Mahmud'dan oğlu Mahmud'a gerçekleşen görev intikalleri aile bağlarının tevcihlerde etkili olabildiğini gösterirken, el-Hâc Ömer'in çocuksuz vefatından sonra mahalle ahalisinden bir kişinin görevlendirilmesi bunun değişmez bir uygulama olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca 1830 tarihli tevcihin belirli şartların doğrulanmasına bağlanması, görev intikallerinin yalnızca akrabalık ilişkisine dayanmadığını, en azından bazı durumlarda idarî denetime konu edildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[66] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 11 no'lu kayıt.*

[67] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 108.

Tablo 10. Hâldôz (Bağdatlı ve Portakallık/Rize) Mah.-Bağdatlı Hacı Osman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1704-Atama, 1730-Vefat	Ali (Müezzin)	0,5 akça
1730-Atama, 1739- vefat	Abdullah b. Ali (Müezzin)	0,5 akça
?-1733-vefat	Muhammed b. Ömer (İmam)	?
1733- Atama, ?	Ali Halîfe (İmam)	?
1739-Atama, 1773-vefat	Şaban b. Ali Halîfe (Müezzin)	0,5 akça
?-1745-?	Hasan (İmam)[68]	Görevde
1773- Atama, ?	Ömer b. Abdürrahim (Müezzin)	0,5 akça
?-1773-Vefat	Mehmed b. Hasan (İmam)	0,5 akça
1773-Atama, 1780-Çekilme	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1780-Atama 1786-Vefat	Abdürrahim b. Ömer (İmam+Hatip)	0,5 akça
1786-Atama, ?	Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
?, 1807-vefat	el-Hâc Ömer (hatip)	0,5 akça
1807-Atama, 1830-Çekilme	el-Hâc Ali b. Mahmud (Hatip)	0,5 akça
1830-Atama, ?	Mahmud b. Ali (Hatip)	0,5 akça
1844[69]	Memiş Yazıcı (Kösenin Torunu) (Mütevellî)	?
	Ali bin Memiş (Hatip)	?

1.11. Kâtô Kânbôz (Atmeydanı/Rize) ve Paşayân (Çarşı/Rize) Mah.-Müftî Mehmed Efendi ve Habibzâde Mustafa Câmî (H.1136 / M.1724)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Kâtô Kânbôz[70] Mahallesi'nde bulunan ve Müftî Mehmed Efendi'ye nispet edilen camiye ilişkin dokuz kayıt tespit edilmiştir. Bunların dışında Paşayân Mahallesi'nde Habibzâde Hacı Mustafa'nın vasiyetiyle daha önce yeniden inşa edildiği belirtilen bir mescide ait kayıt bulunmaktadır. Görevli isimleri ve kronolojik devamlılık bakımından iki yapı arasında dikkate değer bir benzerlik bulunmakla birlikte, bunların aynı yapı olduğunu kesin biçimde ortaya koyan açık bir kayda ulaşılamamıştır. Bu nedenle Paşayân'daki mescide ilişkin kayıt, Müftî Mehmed Efendi Camii ile muhtemel bağlantısı göz önünde bulundurularak birlikte değerlendirilmiştir.

Birinci kayıtta, 1724 yılında bânîsinin Mehmed Efendi olduğu belirtilen camide günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Ömer'in görevine Mehmed adlı

---

[68] *BOA.C.AS.36204*. Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 118. Yazar ilgili kaydı 1500 no'lu Rize Şer'iye Sicilinin 148. Sayfasına dayandırmaktadır. Bu paranın vâkıfı olarak Hacı Ali Efendizâde Cabi Efendi ibn Hacı Ali Rıza Efendi olarak belirtmektedir.

[69] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 11 no'lu kayıt* .

[70] Yunanca / Rumca "Kâtô" "Aşağı, alçak, düşük", "Kanboz / Kamboz" Düzlük anlamlarına gelmektedir. Kâtôkanbôz (Aşağıdüzlük) anlamına gelmektedir ki Paşayân (Çarşı) Mahallesinin hemen üstünde bulunan, günümüzde adı Atmeydanı mahallesi olan mahalle kelime anlamına en uygun görünen konumdur. Günümüzde bu iki mahalenin sınır çizgisi sayılabilecek bir konumda Çaykur Ziraat Câmî bulunmaktadır. Kayıtlarda geçen câmînin yerinde mi yapılmıştır ayrıca araştırmaya muhtaçtır.

bir kişinin müdahale ederek onun görevden alınmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Mehmed görevden alınmış, Ömer ise önceki görevine iade edilmiştir. Bu kayıt, bir görevlinin yerinden edilmesinin kesin ve değişmez bir işlem olmadığını, yapılan müdahalenin incelenmesinden sonra önceki görevlinin yeniden vazifesine döndürülebildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İkinci kayıtta bânî bu defa açık biçimde "Müftî Mehmed Efendi" olarak zikredilmektedir. 1731 tarihli kayda göre günlük yarım akça ile mütevellîlik yapan Mehmed'in yerine Osman tayin edilmiştir. Ancak kayıtta Mehmed'in görevden ayrılma sebebi belirtilmediğinden, bu değişikliğin onun vefatından kaynaklandığını söylemek mümkün değildir.

Aynı yıl düzenlenen üçüncü kayıtta ise babası Mehmed'in yerinde günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Ali'nin vefatı üzerine kardeşi Ömer'in göreve getirildiği görülmektedir. Buradaki ifade, imamet ve hitabet cihetlerinin aynı aile içerisinde kardeşler arasında devam edebildiğini göstermektedir.

Dördüncü kayıtta, günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Ömer'in 1732 yılında vefatı üzerine Mustafa Halîfe'nin tayin edildiği kaydedilmiştir.

Paşayân Mahallesi'ne ait beşinci kayıt, diğerlerinden farklı olarak ne Kâtô Kânbôz Mahallesi'ni ne de Müftî Mehmed Efendi Camii'ni zikretmektedir. Kayıtta Habibzâde Hacı Mustafa'nın vasiyeti üzerine daha önce yeniden inşa edilen bir mescide imam gerektiği belirtilmekte ve 1734 yılında Mustafa Halîfe bu göreve tayin edilmektedir.[71] Müftî Mehmed Efendi'nin 1704 yılında İmâde/Mândil Mahallesi'nde yaptırdığı camide mütevellî olarak zikredildiği başka bir kayıt da bulunmaktadır.[72] Bu bilgiler, Müftî Mehmed Efendi ile Rize'deki birden fazla dinî yapı arasında bağlantı

[71] 1732-1761 yılları arasında görev yapan Mustafa Halife isimli görevlinin her iki camide de aynı yıllarda görev yapması dikkat çekmektedir. Bundan dolayı mahalle için Kâtôkânbôz veya Paşayân isimlerinin birbiri yerine kullanıldığı izlenimini uyandırmıştır. Ayrıca Habibzâde Mustafa'nın bizzat kendisi değil vasiyeti ve desteği üzerine *"…bundan akdem (önce) müceddeden (yeniden) bina olunan…"* (1088-35/63; 22. kayıt) câmînin tamir edilmesi, aynı tarihte görevde bulunan Mustafa Halife'nin tekrar atama kaydında adının geçmesine neden olabilir. Her iki caminin kayıtları incelendiğinde bulundukları konumun mahalle olarak anılması da bir başka dikkat çekici noktadır. Bir başka husus (farklı iki mahalle şeklinde olabileceği düşüncesiyle) ilgili kayıt yazılırken Habibzâde Mustafa'nın ikâmet mahallesi dikkate alınarak Paşayân şeklinde de kaydedilmiş olabilir.

[72] *VGMAHD, 1160-52/140; 31. kayıt.*

kurulabildiğini göstermekle birlikte, söz konusu yapıların birbirleriyle ilişkisini tek başına açıklamaya yeterli değildir.

Paşayân'daki mescidin Kâtô Kânbôz'daki Müftî Mehmed Efendi Camii ile aynı yapı olabileceğini düşündüren başlıca husus, Mustafa Halîfe'nin görev silsilesidir. Mustafa Halîfe'nin 1732'de Müftî Mehmed Efendi Camii'nde göreve başlaması ve 1734 tarihli Paşayân kaydında aynı isimle bir imam tayininin bulunması, iki kayıt arasında bağlantı ihtimalini güçlendirmektedir. Bununla birlikte yalnızca isim ve tarih uyumuna dayanılarak iki yapının kesinlikle aynı olduğu sonucuna varılamaz.

Habibzâde Hacı Mustafa'nın yapının ilk bânîsi olduğu da mevcut ifadeden açıkça anlaşılmamaktadır. Zira kayıt, doğrudan "Habibzâde Hacı Mustafa Camii"nden değil, onun vasiyeti üzerine daha önce yeniden inşa edilmiş bir mescidden söz etmektedir. Dolayısıyla Habibzâde Hacı Mustafa'nın mevcut bir yapının yeniden inşasını veya tamirini vasiyet yoluyla finanse etmiş olması mümkün olduğu gibi, kaydın tamamen başka bir mescide ait olması da ihtimal dâhilindedir.

Altıncı kayıtta Mustafa Halîfe'nin 1761 yılında kendi isteğiyle görevinden çekildiği ve yerine Ali Halîfe'nin tayin edildiği görülmektedir.

Yedinci kayda göre 1774 yılında imam, hatip ve mütevellî olarak görev yapan Ali Halîfe, imamet ve hitabet görevlerinden çekilmiş; bu iki cihet Ali b. Mehmed'e tevcih edilmiştir. Kaydın Ali Halîfe'nin mütevellîlik görevinden de ayrıldığını açıkça belirtmemesi sebebiyle, onun bu tarihten sonra tevliyet görevini sürdürüp sürdürmediği mevcut bilgiyle belirlenememektedir.

Sekizinci kayıtta, imam ve hatip Ali b. Mehmed'in 1786 yılında vefatı üzerine Ahmed b. Abdullah'ın göreve tayin edildiği görülmektedir. Dokuzuncu kayda göre Ahmed, 1803 yılında görevi devralabilecek bir evlat bırakmadan vefat etmiş ve yerine Mehmed b. Osman getirilmiştir. Son olarak 1830 tarihli kayıtta Mehmed b. Osman'ın vefatı üzerine Mehmed Halîfe b. Abdürrahim'in imtihan sonucunda imamet ve hitabet görevlerine tayin edildiği kaydedilmiştir.[73] Özellikle bu son kayıt, XIX. yüzyılın ilk yarısında dinî görevlere yapılacak bazı tayinlerde adayın ehliyetinin imtihan yoluyla belirlenebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

---

[73] *VGMAHD;* 1119-48/91; 4. kayıt, 1088-35/63; 1, 7, 13. kayıtlar, *1088-35/63; 22. kayıt*, 1090-73/135; 15. kayıt, 1084-56/103; 3. kayıt, 1095-81/164; 11. kayıt, 545-29/51; 6. kayıt, 550-30/51; 5. kayıt.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde "Paşayân Mahallesi" adıyla kayıtlı 1.500 kuruşluk nakit vakıf sermayesinin zimemde bulunduğu ve murâbaha yoluyla işletilmesi sonucunda yıllık 225 kuruş gelir sağlandığı görülmektedir. Elde edilen gelirin tamamı gider olarak kaydedilmiş; bunun 13,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 211,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak gösterilmiştir.[74] Sermayenin 1.500 kuruş, yıllık gelirin ise 225 kuruş olması yüzde 15 oranında bir getiriye karşılık gelmektedir. Bununla birlikte "mesârifât-ı sâire" başlığı altında gösterilen meblağın hangi harcama kalemlerine dağıtıldığı belirtilmediğinden, bu tutarın tamamını görevli ücretleriyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

Kıvrım'ın şer'iyye sicillerine dayanarak verdiği bilgilere göre Paşayân Mahallesi'nde 1894 yılında Fakih oğlu Dursun Efendi b. Aziz tarafından 1.000 kuruşluk bir para vakfı kurulmuş ve vakfın geliri müderris maaşlarına tahsis edilmiştir.[75] Ancak bu kayıtta gelirin tahsis edildiği kurumun burada incelenen cami olduğu açıkça belirtilmediğinden, yalnızca mahalle adının ortaklığından hareketle söz konusu para vakfını doğrudan Müftî Mehmed Efendi Camii'nin mali devamlılığının bir parçası olarak değerlendirmek ihtiyat gerektirmektedir.

Kâtô Kânbôz ve Paşayân kayıtları birlikte ele alındığında, özellikle Mustafa Halîfe'nin adı ve görev tarihleri iki kayıt grubu arasında bir bağlantı kurulabileceğini düşündürmektedir. Bununla beraber mevcut veriler, iki mahalle adının birbirinin yerine kullanıldığını veya Müftî Mehmed Efendi Camii ile Habibzâde Hacı Mustafa'nın vasiyetiyle yeniden yaptırılan mescidin kesin olarak aynı yapı olduğunu ispatlamaya yeterli değildir. Bu sebeple aşağıdaki görevli silsilesi, iki yapının aynı veya birbiriyle bağlantılı olabileceği ihtimali esas alınarak oluşturulmuştur.

Her iki caminin aynı yapı veya birbiriyle bağlantılı yapılar olabileceği ihtimali dikkate alınarak tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[74] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.81, 23 no'lu kayıt.*

[75] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 108.

Tablo 11. Kâtô Kânbôz (Atmeydanı/Rize) ve Pâşayân (Çarşı/Rize) Mah.-Müftî Mehmed Efendi/Habibzâde Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?-Müdahale, 1724-iade, 1732-vefat	Ömer (İmam-Hatip)	0,5 akça
?, 1724-alınma	Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
?, 1731-yenileme, ?	Osman (Mütevellî)	0,5 akça
?-1731-vefat	Ali b. Mehmed (İmam+Haitp)	0,5 akça
1732-Atama, 1734-atama, 1761-çekilme	Mustafa Halîfe	0,5 akça
1761-Atama, 1774-çekilme	Ali Halife (İmam+Haitp)	?
1774-Atama, 1786-vefat	Ali b. Mehmed (İmam+Haitp)	?
1786-Atama, 1803-vefat	Ahmed b. Abdullah	?
1803-Atama, 1830-vefat	Mehmed b. Osman	?
1830-Atama, ?	Mehmed Halîfe b. Abdürrahim	?
1844	Hacı Ali b. İbrahim (Mütevellî)	-

1.12. Yaka (Eminettin/Rize) Mahallesi-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1138 / M.1726)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Pîr Hacı Ahmed Camii'ne ilişkin on iki kayıt tespit edilmiştir. Kayıtların 1726-1816 yılları arasına yayılması, caminin imamet, hitabet ve tevliyet cihetlerindeki görev değişimlerini yaklaşık doksan yıllık bir dönem boyunca takip etmeye imkân vermektedir. Birinci kayıtta, 1726 yılında bânîsi Pîr/el-Hâc Ahmed olarak belirtilen camide imam ve hatip ihtiyacı bulunduğu ifade edilmiş ve Süleyman Halîfe günlük bir akça ücretle bu görevlere tayin edilmiştir. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci kayıtlarda ise sırasıyla 1731, 1732, 1762 ve 1777 yıllarında Süleyman Halîfe'nin beratının yenilendiği görülmektedir. Birbirinden oldukça farklı tarihlerde gerçekleştirilen bu berat yenilemeleri, Süleyman Halîfe'nin uzun süre aynı camide görevini sürdürdüğünü göstermektedir. Altıncı kayda göre Süleyman Halîfe, 1780 yılında vefat etmiş ve onun yürüttüğü imamet görevi torunu İbrahim b. Mahmud'a tevcih edilmiştir. İlk tayinin 1726 tarihli olduğu dikkate alındığında Süleyman Halîfe'nin yaklaşık elli dört yıl boyunca bu camide görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Süleyman Halîfe'nin birlikte yürüttüğü imamet ve hitabet görevlerinin vefatının ardından tek kişiye intikal etmediği görülmektedir. Nitekim 1780 yılında imamet torunu İbrahim b. Mahmud'a verilirken, yedinci kayıtta 1781 yılında hitabet görevinin Emîn b. Mustafa'ya tevcih edildiği kaydedilmiştir. Böylece daha önce aynı kişide birleşen iki cihet, Süleyman Halîfe'nin vefatının ardından farklı kişiler tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Sekizinci kayıtta, 1795 yılında günlük bir akça ile imamlık yapan İbrahim b. Mahmud'un görevinden

çekildiği ve o sırada hatiplik görevini yürüten Mehmed Emîn b. Mustafa'nın imamete de tayin edildiği görülmektedir. Burada 1781 tarihli kayıtta "Emîn b. Mustafa", 1795 tarihli kayıtta ise "Mehmed Emîn b. Mustafa" şeklinde geçen görevlinin aynı kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Böylece 1780 sonrasında ayrılmış olan imamet ve hitabet cihetleri 1795 yılında yeniden aynı kişinin uhdesinde birleşmiştir. Dokuzuncu kayıtta, yine 1795 yılında Mehmed Emîn b. Mustafa'nın hasbî olarak mütevellîlik görevine de tayin edildiği belirtilmektedir. Buradaki "hasbî" ifadesini doğrudan bütün görevlerini ücretsiz yürüttüğü şeklinde değerlendirmek uygun değildir. Zira kendisinin imamet görevi için günlük bir akçalık tahsisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hasbîlik kaydı bu bağlamda mütevellîlik cihetiyle ilgili olup, söz konusu görevin ayrıca belirlenmiş bir ücret tahsisi olmaksızın yürütüldüğüne işaret ediyor olabilir. Böylece Mehmed Emîn'in imamet, hitabet ve tevliyet görevlerini aynı dönemde birlikte yürüttüğü anlaşılmaktadır. 1816 tarihli son üç kayıt, görevlerin Mehmed Emîn'den oğlu Abdülhamid'e intikalini göstermektedir. Onuncu kayıtta Mehmed Emîn'in vefatı üzerine günlük bir akça tahsisli imamet görevinin oğlu Abdülhamid'e verildiği kaydedilmiştir. On birinci kayıtta Abdülhamid'in hasbî mütevellîlik görevini de üstlendiği, on ikinci kayıtta ise yine aynı yıl günlük bir akça ile hitabet görevine tayin edildiği görülmektedir.[76] Böylece babasının uhdesinde bulunan imamet, hitabet ve tevliyet cihetlerinin 1816 yılında oğlu Abdülhamid'in uhdesinde yeniden bir araya geldiği anlaşılmaktadır.

Bu görev silsilesi, caminin idarî yapısı bakımından iki hususu öne çıkarmaktadır. İlk olarak Süleyman Halîfe'den torunu İbrahim'e ve daha sonra Mehmed Emîn'den oğlu Abdülhamid'e gerçekleşen tevcihler, aile bağlarının görevlerin devamlılığında etkili olabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte Süleyman Halîfe'nin vefatından sonra imametin torununa, hitabetin ise başka bir kişiye verilmesi, görevlerin aile içerisinde kendiliğinden ve bir bütün hâlinde intikal etmediğini de ortaya koymaktadır. İkinci olarak imamet, hitabet ve tevliyet cihetlerinin

[76] *VGMAHD, 1091-16/27; 3. kayıt, 1090-72/134; 7. kayıt, 1088-35/63; 9. kayıt, 1117-27/42; 2. kayıt, 1158-134/264; 7. kayıt, 1096-126/263; 8, 9, 10 ve 11. kayıtlar, 568-119/241; 12, 13 ve 14. kayıtlar.*

bazı dönemlerde tek kişinin uhdesinde toplanması, caminin dinî hizmetleri ile vakıf idaresinin aynı görevli tarafından yürütülebildiğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin daha geç tarihli bir kayıt, Eminettin Mahallesi adıyla karşımıza çıkmaktadır. Buna göre 1873 yılında el-Hâc Ahmed Şemseddin Efendi b. Şeyh Osman Efendi tarafından 3.000 kuruşluk bir nakit para vakfı tesis edilmiş; bunun gelirinden 300 kuruş şeyhe, 200 kuruş ise tamir ve aydınlatma giderlerine tahsis edilmiştir.[77] Bununla birlikte söz konusu kaydın doğrudan Pîr Hacı Ahmed Camii'ne ait olduğunu ortaya koyan bilgi burada açık değildir. Yaka ile Eminettin mahalle adlarının aynı yerleşim alanıyla ilişkilendirilmesi bu kaydı cami bakımından anlamlı hâle getirse de, yalnızca mahalle adı ortaklığından hareketle 1873 tarihli para vakfını Pîr Hacı Ahmed Camii'nin XVIII. yüzyıldan devam eden vakıf gelirlerinin bir parçası olarak kabul etmek ihtiyat gerektirmektedir. Ayrıca kayıtta 300 kuruşluk tahsisin "şeyh" için ayrılmış olması, bu kişinin kimliği ve camiyle ilişkisi konusunda ilave araştırmayı gerekli kılmaktadır. Kayıtlar genel olarak değerlendirildiğinde Pîr Hacı Ahmed Camii, uzun süreli görev devamlılığının, aile içi intikalin ve farklı cihetlerin zaman zaman aynı kişide birleşip yeniden ayrılmasının birlikte izlenebildiği örneklerden biridir. Özellikle Süleyman Halîfe'nin yaklaşık yarım asrı aşan hizmeti ile Mehmed Emîn ve oğlu Abdülhamid'in imamet, hitabet ve tevliyet görevlerini birlikte üstlenmeleri, caminin personel ve idare yapısının zaman içerisindeki değişimini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 12. Yaka (Eminettin/Rize) Mah.-Pîr Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarih ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1726-Atama, 1731, 1732, 1762, 1777-Yenileme, 1780-vefat	Süleyman Halîfe (İmam+Hatip)	1+1 akça
1780-Atama, 1781-çekilme	İbrahim b. Mahmud b. Süleyman (İmam)	1 akça
1781-Atama, 1816-Vefat	Emîn b. Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	1+1 akça/Hasbî
1816-Atama, ?	Abdülhamid b. Mehmed Emîn (İmama+Hatip+Mütevellî)	1+1 akça / Hasbî

[77] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

1.13. Akrotir[78] (Câmiönü/Rize) Mah.-Çolak Hacı Ahmed Mescidi (H.1143 / M.1731)

Rûznamçe Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde camiye ilişkin dokuz kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta, 1731 yılında Akrotir Mahallesi'nde bulunduğu belirtilen caminin bânîsi Hacı Ahmed olarak zikredilmektedir. Sonraki kayıtlarda yapının "Çolak Hacı Ahmed Mescidi" adıyla anılması, burada geçen Hacı Ahmed ile Çolak Hacı Ahmed'in aynı kişi olabileceğini düşündürmektedir. Aynı kayıtta Ahmed'den sonra hasbî mütevellî olarak görev yapan Mustafa'nın beratının yenilendiği görülmektedir. Ancak Ahmed'in bu görevden hangi sebeple ayrıldığı kayıtta belirtilmemiştir. İkinci kayıtta, 1732 yılında Mustafa'nın imamlık görevini yürüttüğü, baba adının Murtazâ es-Seyyid Halîfe olduğu ve beratının yenilendiği kaydedilmiştir. Üçüncü kayıtta yapı bu defa açık biçimde "Çolak Hacı Ahmed Mescidi" olarak zikredilmektedir. 1753 tarihli bu kayıtta Mustafa'nın vefatından sonra oğlu Hüseyin b. Mustafa'nın imam olduğu ve beratının yenilendiği görülmektedir. Dördüncü kayıtta ise 1754 yılında mütevellî Mustafa'nın vefatı üzerine yerine tayin edilen Hüseyin'in beratının yenilendiği kaydedilmiştir. Bu iki kayıt birlikte değerlendirildiğinde Hüseyin'in babasının vefatından sonra imamet ve tevliyet görevlerini üstlendiği anlaşılmaktadır. Beşinci kayıtta, 1758 yılında hasbî imam olarak görev yapan Hüseyin'in beratının yenilendiği görülmektedir. Altıncı kayda göre Hüseyin 1776 yılında vefat etmiş ve imamet görevi oğlu İbrahim'e tevcih edilmiştir. Kaydın Hüseyin'i hasbî imam olarak zikretmesi, imamet cihetinin ayrıca belirlenmiş bir ücret tahsisi olmaksızın yürütüldüğünü düşündürmekle birlikte, bu ifade Hüseyin'in cami veya vakıfla bağlantılı bütün görevlerinin karşılıksız olduğu şeklinde değerlendirilmemelidir. Önceki kayıtlardan Hüseyin'in mütevellîlik görevini de yürüttüğü anlaşılmakta, ancak bu iki cihetin mali şartlarının aynı olup olmadığı açıkça ortaya konulamamaktadır. Yedinci kayıtta, 1777 yılında Hüseyin'in vefatının ardından mütevellîsi bulunmayan camiye Hacı Ahmed adlı bir kişinin hasbî mütevellî olarak tayin edildiği görülmektedir. Bu kayıt, Hüseyin'in vefatından sonra imametin oğlu

[78] Yunanca/Rumca "Akrotir ya da Akrotil" kelimesi burun/çıkıntı anlamına gelmekte ve limanın olduğu bölgeye verilen addır. Mapavri(Çayeli)'de de (Limanköy), Kıbrıs'ta da aynı adla anılan yerler bulunmaktadır.

İbrahim'e intikal etmesine karşılık tevliyetin başka bir kişiye verildiğini göstermektedir. Dolayısıyla daha önce Hüseyin'in uhdesinde birleşmiş görünen imamet ve tevliyet cihetleri onun vefatından sonra farklı kişiler arasında paylaştırılmıştır. Sekizinci kayıtta, 1787 yılında hasbî imam İbrahim'in vefatı üzerine Ömer b. Mehmed'in imamlığa tayin edildiği belirtilmektedir. Dokuzuncu ve son kayıtta ise 1805 yılında hasbî imam Ömer b. Mehmed'in vefatından sonra oğlu Mehmed Emîn b. Ömer'in göreve getirildiği görülmektedir.[79] Böylece kayıtlarda Mustafa'dan oğlu Hüseyin'e ve Hüseyin'den oğlu İbrahim'e uzanan bir aile devamlılığının yanı sıra, Ömer b. Mehmed'den oğlu Mehmed Emîn'e gerçekleşen ikinci bir baba-oğul intikali de takip edilebilmektedir. Bununla birlikte Hüseyin'in vefatından sonra imamet ve tevliyetin farklı kişilere verilmesi, aile bağlarının görevlerin intikalinde etkili olmakla beraber bütün cihetler bakımından kendiliğinden işleyen bir veraset düzeni oluşturmadığını göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde "Mapavri Akrotirköyü" [80] adıyla kayıtlı 2.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesinin zimemde bulunduğu ve murâbaha yoluyla işletilmesinden 300 kuruş gelir elde edildiği görülmektedir. Bu rakamlar sermaye üzerinden yıllık yüzde 15 oranında bir gelire karşılık gelmektedir. Defterde 18 kuruş "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 288 kuruş ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiştir.[81] Bununla birlikte verilen gider kalemlerinin toplamı 306 kuruşa ulaştığından, kaydedilen 300 kuruşluk gelirle arasında 6 kuruşluk bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu farkın kaydın kendisinden mi, aktarım veya hesaplamadan mı kaynaklandığı asıl defter üzerinden ayrıca kontrol edilmelidir. Ayrıca "harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine mali kesinti veya hesap gideri olarak değerlendirmek, "mesârifât-ı sâire"yi ise içeriği açıkça belirtilmediği sürece belirli bir gider grubuyla özdeşleştirmemek daha uygundur.

---

[79] *VGMAHD, 1088-35/63; 3 ve 11. kayıtlar, 1090-72/134; 5 ve 4. kayıtlar, 1090-73/135; 1. kayıt, 1096-126/262; 6 ve 10. kayıtlar, 1095-81/164; 12. kayıt, 545-29/51; 13. kayıt.*

[80] Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Mapavri bünyesinde Akrotir köyüne ait atama kaydı ya da câmî bilgisine rastlanmamıştır. Mapavri'(Çayeli)de Akrotir, yer / köy adı olarak bilinmekte, ancak câmî ve görevli ataması bulunmamaktadır.

[81] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.92, 113 no'lu kayıt.*

Burada ayrıca tarihî coğrafya bakımından bir belirsizlik bulunmaktadır. Hurûfât kayıtlarında Akrotir, Rize ile bağlantılı olarak karşımıza çıkarken 1844 tarihli mali kayıtta *"Mapavri Akrotir köyü"* ifadesi kullanılmaktadır.[82] Bu sebeple Hurûfât kayıtlarındaki Çolak Hacı Ahmed Mescidi ile 1844 tarihli vakıf defterindeki Akrotir kaydının aynı kuruma ait olduğunu yalnızca yer adından hareketle kesinleştirmek mümkün değildir. İdarî sınırların zaman içerisinde değişmiş olması bir ihtimal olmakla birlikte, aynı veya benzer adlı farklı yerleşimlerin bulunma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Daha geç tarihli vakıf kayıtlarında da Akrotir adına rastlanmaktadır. 1872 yılında "Mapavri (Çayeli) nahiyesi Akratil köyü" adıyla kaydedilen Hacı oğlu Hasan Efendi b. el-Hâc Yahya'ya ait 1.000 kuruşluk para vakfının gelirinin tamamının imam-hatip maaşına tahsis edildiği aktarılmaktadır.[83]

Benzer şekilde 1902 tarihli bir kayıtta "Mapavri nâhiyesi Akrotir köyü"nde Giritli oğlu Yusuf Efendi b. Mehmed tarafından 1.500 kuruşluk bir para vakfı tesis edildiği ve gelirinin imam-hatip maaşlarına ayrıldığı belirtilmektedir.[84] Bu kayıtlar Akrotir'de dinî hizmetlerin nakit vakıflarla desteklendiğini göstermektedir. Ancak 1872 ve 1902 tarihli vakıfların doğrudan burada incelenen Çolak Hacı Ahmed Mescidi'ne ait olduğunu gösteren açık bir kurum adı bulunmadığı sürece, bunları aynı vakfın veya aynı caminin kesintisiz mali devamlılığı şeklinde değerlendirmek ihtiyat gerektirmektedir.

Kayıtlar, görevlerin denetimi ve tevcih usulleri bakımından da bazı ipuçları sunmaktadır. İlk kayıtta Ahmed'den sonra Mustafa'nın mütevellî olarak görülmesi, tek başına Ahmed'in bir denetim sonucunda görevden alındığını göstermemektedir; zira görev değişikliğinin sebebi belirtilmemiştir. Buna karşılık kayıtlarda geçen "*atîk/berât-ı mû'cebince*" türündeki ifadeler, önceki beratların yeni tevcih ve tecdîd işlemlerinde dikkate alınan idarî belgeler arasında bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, görevlerin yalnızca fiilî kullanım veya aile ilişkisine dayanmadığını, mevcut berat ve önceki tasarrufların da tayin sürecinde başvurulan unsurlardan biri olduğunu düşündürmektedir.

---

[82] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 116.
[83] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 111.
[84] *VGMAHD, 1088-35/63; 3. kayıt, 1090-73/135; 1. kayıt.*

Genel olarak Çolak Hacı Ahmed Mescidi'ne ait kayıtlar, XVIII. yüzyıl boyunca imamet ve tevliyet görevlerinin devamlılığını, bazı görevlerin aynı kişide birleşmesini ve aile içerisindeki görev intikallerini takip etmeye imkân vermektedir. Bununla birlikte Hurûfât kayıtlarındaki Akrotir'in idarî aidiyeti ile XIX. yüzyıl mali kayıtlarında Mapavri'ye bağlı gösterilen Akrotir arasındaki ilişkinin kesinleştirilememesi, özellikle finansmana ilişkin kayıtların bu yapıyla eşleştirilmesinde ihtiyatlı davranılmasını gerekli kılmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 13. Akrotir (Câmiönü/Rize) Mah.-Çolak Hacı Ahmed Mescidi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1731-Alınma	Ahmed (Hatip+Mütevellî)	?
?, 1731 ve 1732-Yenileme, 1753-Vefat	Mustafa b. Murtazâ es-Seyyid Halîfe (Hatip+Mütevellî)	Hasbî
?, 1753/1754/1758-Yenileme, 1776-Vefat	Hüseyin Halîfe b. Mustafa (İmam+Mütevellî)	Hasbî
1776-Atama, 1787-Vefat	İbrahim b. Hüseyin (İmam)	Hasbî
1777-Atama	Ahmed (Mütevellî)	Hasbî
1787-Atama, 1805-Vefat	Ömer b. Mehmed (İmam)	?
1805-Atama, ?	Mehmed Emîn b. Ömer (İmam)	?

1.14. Çarşı-Kaptan Ali Paşa Câmî (H.1146 / M.1734) ve Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi (H.1175 / M.1761)

Günümüzde Taşçıoğlu Camii adıyla bilinen yapının, vakıf defterinde hatip unvanıyla adı geçen Taşçıoğlu Ömer ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mevcut kayıtlar, caminin Taşçıoğlu Ömer tarafından tamir veya tadil ettirildiğini açıkça göstermediğinden, yapının zamanla onun adıyla anılmaya başlanmasını bu gerekçeye bağlamak ihtiyat gerektirmektedir. Dolayısıyla Kaptan Ali Paşa Camii ile günümüzdeki Taşçıoğlu Camii arasındaki isim değişikliğinin mahiyeti, mevcut kayıtların imkân verdiği ölçüde değerlendirilmelidir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Kaptan Ali Paşa Camii'ne ilişkin dokuz kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta, 1734 yılında camide her cuma namazından sonra vaaz etmek üzere bir vâize ihtiyaç bulunduğu belirtilmiş ve Mustafa günlük bir akça ücretle bu göreve tayin edilmiştir. Kaydın vaaz hizmetinin zamanını açıkça "her cuma namazından sonra" şeklinde belirtmesi, camideki vaizlik görevinin hangi sıklıkta ve ne zaman yerine getirildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İkinci kayıtta, 1755 yılında caminin vakfına mütevellî olan Mehmed Emîn'in vefatı üzerine Abdullah'ın göreve tayin edildiği görülmektedir. Üçüncü kayıt ise şeyhlik cihetine ilişkindir. Buna göre Şeyh Ömer Efendi, kendi rızasıyla görevinden çekilmiş ve yerine Şeyh Hüseyin Efendi b. Ali'nin tayini talep edilmiştir. Söz konusu talebin Şeyhülislâm Mevlânâ Damatzâde Feyzullah Efendi'nin işareti üzerine uygun bulunduğu kaydedilmektedir. Kaydın işlem süreci ile deftere geçirildiği tarih arasında bir zaman farkı bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim işlemde adı geçen mütevellî Mehmed Emîn'in 1755 yılında vefat ettiği bilinmesine rağmen ilgili kayıt 1757 tarihlidir. Bu durum, Hurûfât kayıtlarındaki tarihin her zaman işlemin ilk başladığı anı göstermeyebileceğini ve bazı tevcih süreçlerinin farklı aşamalardan geçerek deftere yansıyabildiğini düşündürmektedir.

Dördüncü kayıtta, 1761 yılında vâiz olarak zikredilen Şeyh Hüseyin'in kendi rızasıyla görevinden çekilmesi üzerine yerine "*me'zûn-i bi'l-iftâ*" olduğu belirtilen Mehmed Efendi'nin tayin edildiği görülmektedir. İşlemin Mehmed Efendi'nin arzuhâli ve Şeyhülislâmın işaretiyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Adayın fetva vermeye yetkili olduğunun özellikle kayda geçirilmesi, bu göreve yapılacak tayinde ilmî yeterliliğe ilişkin bir vasfın dikkate alındığını göstermesi bakımından önemlidir.

Beşinci kayıt doğrudan camideki bir cihete değil, caminin yakınında bulunan Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi'nin vakfına ilişkindir. 1761 yılında muallimhâne vakfının mütevellîsi Ali'nin vefatı üzerine Kaptan Ali Paşa Camii imamı Mehmed'in bu vakfın mütevellîliğine tayin edildiği kaydedilmiştir. Böylece camide görev yapan bir imamın yakınındaki başka bir dinî-eğitim kurumunun vakıf idaresini de üstlenebildiği görülmektedir.

1777 yılına ait altıncı, yedinci ve sekizinci kayıtlar, camideki birden fazla görevin Ahmed'in uhdesinde toplanma sürecini göstermektedir. Altıncı kayıtta daha önce imamlık yaptığı anlaşılan Mehmed Emîn'in vefatı üzerine oğlu Mustafa'nın görevi fiilen sürdürmeyerek terk etmesi sebebiyle imamet görevinin, hâlihazırda hatip olan Ahmed'e verildiği görülmektedir. Bu örnek, görevlerin aile içinde intikal edebilmesine rağmen evladın hizmeti yerine getirmemesi hâlinde cihetin başka bir görevliye tevcih edilebildiğini göstermektedir.

Yedinci kayıtta, yine 1777 yılında günlük beş akça ile müezzinlik yapan Ali'nin vefatı üzerine bu görevin de hatip ve imam Ahmed'e verildiği kaydedilmiştir.

Sekizinci kayıtta ise mütevellî Abdullah'ın çocuksuz vefatı üzerine tevliyet ciheti de Ahmed'e tevcih edilmiştir. Böylece 1777 yılı içerisinde hitabet, imamet, müezzinlik ve mütevellîlik görevlerinin Ahmed'in uhdesinde toplandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, caminin dinî hizmetleri ile vakıf idaresine ilişkin farklı cihetlerin tek bir görevli tarafından birlikte yürütülebildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bununla birlikte söz konusu örneği genel bir uygulama olarak değerlendirmek yerine, caminin görev yapısı içerisinde ortaya çıkan belirli bir durum olarak ele almak daha uygundur.

Dokuzuncu ve son kayıt 1826 tarihlidir. Bu kayıtta Ahmed'in hatip, imam, müezzin ve mütevellî olarak zikredilmesi, 1777 yılında onun uhdesinde birleşen görevlerin uzun süre devam ettiğini düşündürmektedir. Ahmed'in vefatı üzerine ise imamet cihetine kasaba sakinlerinden Ömer b. Süleyman imtihanla tayin edilmiştir.[85] Burada dikkat çeken husus, Ahmed'in yürüttüğü dört görevin tamamının Ömer'e devredildiğine dair bir bilgi bulunmamasıdır. Kayıt yalnızca imamet cihetine yapılan tayini göstermektedir. Ayrıca adayın imtihanla belirlenmesi, XIX. yüzyılın ilk yarısında imamet görevi için ehliyetin değerlendirilmesine yönelik bir uygulamanın bu örnekte açık biçimde görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde dört dükkândan toplam 224 kuruş kira geliri elde edildiği, buna "*Hâtûniye Evkâfından Âidâtı*" olarak kaydedilen 90 kuruşun eklendiği görülmektedir. Böylece caminin yıllık toplam geliri 314 kuruşa ulaşmaktadır. Bunun 18,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 295,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve toplam gelir ile gider birbirine denk düşmüştür.[86] Buradaki "harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine vakıf hesabıyla bağlantılı bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. Aynı şekilde "mesârifât-ı sâire" kaleminin içeriği ayrıntılı biçimde belirtilmediğinden, bu meblağın tamamını görevli ücretleriyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Dört dükkândan sağlanan kira gelirinin yanında Hâtûniye Evkafı'ndan da düzenli bir tahsis bulunması ise caminin finansmanının tek bir gelir kaynağına dayanmadığını göstermektedir.

---

[85] *VGMAHD, 1088-35/63; 19. kayıt, 1090-72/134; 1 ve 19. kayıtlar, 1090-73/135; 16 ve 17. kayıtlar, 1096-126/262; 14, 15 ve 16. kayıtlar, 549-32/56; 16. kayıt.*

[86] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 2 no'lu kayıt.*

Kayıtlar genel olarak değerlendirildiğinde Kaptan Ali Paşa Camii, görev çeşitliliğinin ve farklı cihetlerin zaman içerisinde aynı kişide toplanmasının belirgin biçimde izlenebildiği örneklerden biridir. Vaizlik ve şeyhlik gibi görevlerin yanında imamet, hitabet, müezzinlik ve tevliyetin bulunması, caminin yalnızca ibadet hizmetleri bakımından değil, vakıf idaresi ve dinî irşad faaliyetleri bakımından da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle 1777'de dört cihetin Ahmed'in uhdesinde birleşmesi ve 1826'daki imam tayininin imtihanla gerçekleştirilmesi, görevlerin dağılımı ve ehliyetin değerlendirilmesi bakımından caminin yaklaşık bir asırlık idarî seyrini takip etmeye imkân vermektedir.

Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi (H.1175 / M.1761)

Kaptan Ali Paşa Camii'nin yakınında Çelebi Hacı Feyzullah Efendi'ye nispet edilen bir muallimhânenin bulunduğu, 1761 tarihli Rûznamçe (Hurûfât) kaydından anlaşılmaktadır. Belgede bu durum, *"Rize'de Kapûdân Ali Paşa Câmî'i şerîfi kurbunda (yakınında) Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Mu'allimhânesinin evkâfının mütevellîsi olan Ali fevt mahlûlünden (vefatıyla yerine) Câmî'i mezbûrun imâmı Mehmed'e…"* ifadeleriyle kaydedilmiştir. Buna göre muallimhâne vakfının mütevellîsi Ali'nin vefatı üzerine tevliyet Mehmed'e geçmiştir. Muallimhâneye ilişkin başka bir kayda rastlanmaması, kurumun personel ve idarî yapısının uzun dönemli seyrini takip etmeyi güçleştirmektedir. Mevcut kayıt ayrıca muallimhânede görev yapan muallimin kimliği, eğitimin mahiyeti veya vakfın gelir kaynakları hakkında bilgi vermemektedir. Buna karşılık müstakil bir vakfının ve mütevellîlik cihetinin bulunması, muallimhânenin vakıf düzeni içerisinde idarî bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Kaptan Ali Paşa Camii imamının aynı zamanda muallimhâne vakfının mütevellîliğine getirilmesi, birbirine yakın iki kurum arasında personel düzeyinde bir idarî ilişkinin kurulabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte tek kayıttan hareketle cami ile muallimhâne arasında sürekli veya kurumsallaşmış bir idarî bütünlük bulunduğu sonucuna varmak mümkün değildir. Mevcut belgenin kesin biçimde ortaya koyduğu husus, 1761 yılında Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi'nin Kaptan Ali Paşa Camii yakınında bulunduğu ve vakfının

tevliyetinin, Ali'nin vefatının ardından caminin imamı Mehmed'e verildiğidir.[87] Tespit edilebildiği kadarıyla her iki yapının görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 14. Çarşı Merkezi (Rize)-Kaptan Ali Paşa Câmî ve Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi

Kayıt Sebebi ve Tarih	Görevli ve Görevi	Ücret
1734-Atama, ?	Mustafa (Vâiz)	1 akça
?-1755-Vefât	Mehmed Emîn (Mütevellî+İmam)	?
1755-Atama, 1777-vefat	Abdullah (Mütevellî)	?
?, 1757-Çekilme	Ömer Efendi (Şeyh)	?
?, 1757-Atama, 1761-Çekilme	Hüseyin Efendi b. Ali (Şeyh+Vâiz)	?
1761-Atama	Mahmud/Mehmed (Vâiz)	?
?, 1761-Görevde, ?	Mehmed (İmam)	?
?, 1777-Terk	Mustafa b. Mehmed (İmam)	?
?, 1777-Atama(3), 1826-vefat	Ahmed (Hatip+İmam+Müezzin+Mütevellî)	?, 5, ?, ?
?, 1777-Vefat	Ali (Müezzin)	5 akça
1826-Atama, ?	Ömer b. Süleyman (İmam)	?
1844	Taşçıoğlu Ömer (Hatip)	?
1844	Velkü'li Molla Hüseyin (Mütevellî) [88]	?
Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi		
?, 1761-Vefat	Ali (Mütevellî)	?
1761-Yenileme(atama), ?	Mehmed (Mütevellî)	?

1.15. Çarşı Merkezi (Rize)-Osman/Mehmed b. Osman/Malkoçoğlu Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî (H.1148 / M.1735)

Kayıtlarda caminin "çarşı" ve "sûk-i sultânî" gibi ifadelerle şehir merkezinde bulunduğu, ayrıca yapının yüksekçe olduğu belirtilmektedir. Erken tarihli kayıtlarda "Osman Câmî" ve "Mehmed b. Osman Câmî", daha sonraki kayıtlarda ise "Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî" şeklinde geçen yapıların aynı camiye ait olabileceği düşünülmektedir. Bu değerlendirmede, adı geçen kişilerin baba ve aile bağlantıları ile kayıtların kronolojik yakınlığı etkili olmaktadır.Bununla birlikte yalnızca isim benzerliği ve nesep ilişkilerinden hareketle bu farklı adlandırmaların kesin olarak tek bir yapıya ait olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu kayıtlar, kuvvetli bir ihtimal çerçevesinde birlikte değerlendirilmiştir. Rûznamçe (Hurûfât)

[87] *VGMAHD, 1090-73/135; 17. kayıt.*

[88] Son iki görevlinin isimleri vakf defterinden alındığı, göreve başlangıç ve bitiş tarihleri bilinmediği için defterin tarihi belirtilmiştir. *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 2 no'lu kayıt*.

Defterlerinde camiye ilişkin on dört kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta, 1705 yılında bânîsi Osman olarak gösterilen camide hatip bulunmadığı belirtilmiş ve Ali b. Mehmed günlük bir akça ücretle bu göreve tayin edilmiştir. İkinci kayıtta yine 1705 yılında ferrâş bulunmadığı için Osman b. Mehmed'in günlük bir akça ile görevlendirildiği görülmektedir. Üçüncü kayıtta yapı "Mehmed b. Osman Câmî" şeklinde adlandırılmakta ve müezzin ihtiyacı sebebiyle Hasan b. Mehmed'in günlük bir akça ücretle tayin edildiği kaydedilmektedir. Dördüncü kayıtta ise aynı adla geçen camide mütevellî bulunmadığı belirtilerek Mehmed b. Osman'ın günlük bir akça ile tevliyet görevine getirildiği görülmektedir. Bu ilk dört kayıt aynı tarihe ait olmaları ve görevlilerin isimleri arasındaki nesep benzerliği sebebiyle dikkat çekmektedir. Hatip Ali, ferrâş Osman ve müezzin Hasan'ın baba adlarının Mehmed olması, mütevellî olarak kaydedilen Mehmed b. Osman ile aralarında aile bağı bulunabileceğini düşündürmektedir.[89] Ancak mevcut kayıtlar bu kişilerin kesin biçimde kardeş olduklarını ortaya koymadığından, böyle bir aile yapılanması ihtimal düzeyinde tutulmalıdır. Benzer şekilde "Osman Câmî" adının daha sonra "Mehmed b. Osman Câmî" şeklinde kullanılmasını doğrudan bir tamir veya yeniden inşa süreciyle açıklamak da mevcut belgelerin açıkça göstermediği bir yorumdur.

Beşinci kayıtta 1735 yılında Hacı Hasan b. Hacı Osman'ın kasaba çarşısında bulunan yüksekçe camiyi yeniden yaptırdığı ve vakıf sahibi olarak günlük yarım akça ücretle imam ve hatipliğe tayin edildiği kaydedilmektedir. Bu kayıt, Hacı Hasan'ın yapıyla doğrudan ilişkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. "Yeniden yaptırma" ifadesi, yapının bu tarihten önce de mevcut olduğunu göstermektedir. Ancak bu durumun 1705 tarihli Osman veya Mehmed b. Osman Camii ile kesin olarak aynı yapı

[89] Kayıtlar incelendiğinde (yukarıda da işlediğimiz sırayla) ilk üç kayıtta (1160-52/140; 35, 36 ve 37. kayıtlar) hatip Ali, ferrâş Osman, müezzin Hasan'ın baba adları Mehmed'dir. Dördüncü kayıttaki (1160-52/140; 38. kayıt) mütevellî Mehmed bu üç ismin babası gibi görünmektedir. Bu dört kaydın ikisi "Osman Câmî", ikisi "Mehmed b. Osman Câmî" şeklinde kayıtlıdır. Yine bu dört kaydın tarihi ve atama sebepleri muhtemelen câmînin tamir edilmesi dolayısıyla câmînin adı dedeleri Osman'dan oğul (babaları) Mehmed'e geçmiş ve "Mehmed b. Osman Câmî" olmuştur. Beşinci kayıttan itibaren ilk bânî Osman'ın oğlu, ikinci bânî Mehmed b. Osman'ın kardeşi Hasan b. Osman tarafından muhtemelen tekrar tamir gördüğü için bu tarihten itibaren Hacı Hasan b. Hacı Osman adını almıştır. Erken tarihli ilk dört kayıtta dikkat edilirse imamlık görevini kimin icra ettiğine dair bilgi yoktur. Hacı Hasan'ın (1735'te) bânî olmadan ve hatta birâderi Mehmed ve çocukları Ali, Osman ve Hasan'ın kayıtlardaki atanma tarihlerinden de önce imam olduğu, 1735 yılında câmînin (babası Osman ve kardeşi Mehmed'den sonra) üçüncü bânîsi ve imam hatibi olduğu anlaşılmaktadır.

olduğunu tek başına ispatlamadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Altıncı kayıtta, 1755 yılında imam ve hatip Hasan'ın vefatı üzerine oğlu İsmail Halîfe'nin göreve getirildiği görülmektedir. Yedinci kayda göre İsmail Halîfe 1759 yılında vefat etmiş ve yerine oğlu Osman Halîfe tayin edilmiştir. Sekizinci kayıtta ise 1760 yılında günlük bir akça ile imam, hatip ve mütevellî olduğu belirtilen Osman'ın vefatı üzerine Salih b. Hacı Süleyman Halîfe göreve getirilmiştir. Böylece Hasan'dan oğlu İsmail'e, ondan da oğlu Osman'a uzanan üç kuşaklık bir görev devamlılığı takip edilebilmektedir. Bununla birlikte Osman'ın vefatından sonra görevin aile dışından olduğu anlaşılan Salih'e verilmesi, bu devamlılığın otomatik bir veraset düzenine dönüşmediğini göstermektedir. Dokuzuncu kayıtta, 1761 yılında yaklaşık bir yıllık görev süresinin ardından günlük bir akça ile görev yapan Salih'in vefatı üzerine Ömer b. İsmail'in tayin edildiği görülmektedir. Onuncu kayıtta, 1774 yılında hasbî imam, hatip ve mütevellî olarak zikredilen Ömer b. İsmail'in vefatı üzerine Hacı Osman göreve getirilmiştir. Buradaki "hasbî" ifadesini, kişinin cami ve vakıfla ilgili bütün görevlerini herhangi bir maddi karşılık almaksızın yürüttüğü şeklinde yorumlamak doğru değildir. İfade, kaydın bağlamı içerisinde ilgili cihetlerin tahsis biçimini göstermektedir; vakfın başka gelirleri veya farklı ödeme unsurları bulunup bulunmadığı bu kayıt üzerinden belirlenememektedir. On birinci kayıtta, 1791 yılında hasbî imam ve hatip olduğu belirtilen Hacı Osman'ın vefatı üzerine oğlu Hasan'ın göreve tayin edildiği görülmektedir. On ikinci kayıtta 1820 yılında hasbî imam, hatip ve mütevellî olarak görev yapan Hasan b. Hacı Osman'ın vefatı üzerine Ömer b. Ahmed tayin edilmiştir. On üçüncü kayıtta ise 1826 yılında hasbî imam, hatip ve mütevellî Ömer'in vefatı üzerine oğlu Molla Ali b. Ömer'in göreve getirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu tayin, babasının gerçekten vefat ettiğinin ve Molla Ali'nin onun evladı olduğunun doğrulanması şartına bağlanmıştır. Bu ifade, aile içerisindeki görev intikallerinde nesep ve önceki görevlinin durumunun idarî bakımdan kontrol edilebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.On dördüncü ve son kayıtta, 1831 yılında Molla Ömer'in vefatı üzerine kasaba sakinlerinden Mehmed Emîn b. Osman'ın göreve tayin

edildiği kaydedilmektedir.[90] Burada isim bakımından bir belirsizlik bulunmaktadır. Önceki kayıtta göreve getirilen kişinin "Molla Ali b. Ömer" olarak zikredilmesine karşılık son kayıtta "Molla Ömer"in vefatından söz edilmektedir. Bu sebeple iki kaydın aynı kişi veya aynı görev silsilesine ait olup olmadığı asıl kayıt üzerinden ayrıca kontrol edilmelidir. İsim farklılığı, ya kayıt aktarımından ya da arada belgelerde görünmeyen başka bir görev değişikliğinden kaynaklanmış olabilir.

Ancak bu bilgilerin bir kısmının başka camilerle karışmış olabileceğine dair işaretler bulunduğundan, söz konusu verileri doğrudan bu caminin mali yapısına dâhil etmek uygun görünmemektedir.[91] Nitekim ilgili eserde verilen bazı mali bilgilerin Hüseyin Ağa Camii'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple, teyit edilmemiş gelir ve gider kalemlerinin burada kesin mali veri olarak kullanılması yerine, ilgili kayıtların aslî kaynaklar üzerinden ayrıca kontrol edilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Öte yandan Hurûfât kayıtlarında hatip, ferrâş, müezzin, imam ve mütevellî gibi görevlilere belirli ücretler tahsis edilmiş olması, caminin kurumsal bir mali zemine sahip olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte yalnızca ücretli görevlerin varlığından hareketle camiye ait müstakil bir vakıf veya belirli akarların mevcut olduğunu kesin biçimde söylemek mümkün değildir. Ücretlerin hangi gelir kaynağından karşılandığı ayrıca belgelenmediği sürece, bu husus ihtimal düzeyinde değerlendirilmelidir.

Kayıtlar genel olarak değerlendirildiğinde, bu cami XVIII. yüzyılın başlarından XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar farklı adlarla ve çeşitli görev cihetleriyle takip edilebilmektedir. Özellikle Hasan-İsmail-Osman silsilesi ile Hacı Osman-Hasan hattı, aile bağlarının bazı dönemlerde görev devamlılığında etkili olduğunu göstermektedir. Buna karşılık aile dışından tayinler ve şartlı tevcihler, görevlerin yalnızca soy bağı üzerinden intikal etmediğini de ortaya koymaktadır. Cami adındaki değişimlerin aynı yapının farklı bânî veya tamir ettirenlerle anılmasından

---

[90] *VGMAHD, 1160-52/140; 35, 36, 37 ve 38. kayıtlar, 1088-36/64; 4. kayıt, 1090-72/134; 8. kayıt, 1090-73/135; 7 ve 11. kayıtlar, 1117-27/42; 1. kayıt, 1084-56/103; 4. kayıt, 548-47/95; 12. kayıt, 568-120/242; 4. kayıt, 549-32/56; 13. kayıt, 550-30/51; 8. kayıt*.

[91] Güvelioğlu, *Rizenin Vakıf Eserleri*, 88. Aynı câmî ile ilgili "Hasan Efendi" isimli kişiyi önce müftü, sonra imam hatip ve mütevelli, daha sonra da müderris olarak belirtmektedir. Bu da, bilgilerde bazı karışıklıkların olduğunu, teyit edilmesi gerekliliğini göstermektedir.

kaynaklanmış olması mümkün olmakla birlikte, bu eşleştirme mevcut kayıtların sınırları içinde ihtiyatla korunmalıdır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 15. Çarşı Merkezi (Rize)-Osman/Mehmed b. Osman / Malkoçoğlu Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1705-Atama, ?	Ali b. Mehmed (Hatip)	1 akça
1705-Atama, ?	Osman b. Mehmed (Ferrâş)	1 akça
1075-Atama, ?	Hasan b. Osman (Müezzin)	1 akça
1705-Atama, ?	Mehmed b. Osman (Mütevellî)	1 akça
1735-Atama, 1755-vefat	Hacı Hasan b. Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1755-Atama, 1759- vefat	İsmail Halîfe (İmam+Hatip)	0,5 akça
1759-Atama, 1760-vefat	Osman Halîfe b. İsmail (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1760-Atama, 1761-vefat	Salih b. Hacı Süleyman Halîfe (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1761-Atama, 1774- vefat	Ömer b. İsmail (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1774-Atama, 1791-vefat	Hacı Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1791-Atama, 1820-vefat	Hasan b. Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1820-Atama, 1831-vefat	Ömer b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1831-Atama, ?	Mehmed Emin b. Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

1.16. Rize'de (?)-Âyşe binti İslâm Paşa Câmî (H.1180 / M.1766)

Atama kayıtlarında yapının yalnızca "Rize'de" bulunduğu belirtilmekte, mahalle veya köy adı verilmemektedir. Bu sebeple caminin şehir içindeki kesin konumunu mevcut kayıtlar üzerinden belirlemek mümkün değildir. Aynı şekilde yapının daha önce farklı bir adla kaydedilmiş başka bir camiyle özdeş olup olmadığı da kesinleştirilememektedir.

Caminin Gülbahar Mahallesi'nde bulunan ve geleneksel olarak Yavuz Sultan Selim'in annesi Ayşe Gülbahar Hatun'a nispet edilen yapı ile ilişkili olabileceği ileri sürülmüştür. Konuyla ilgili çalışmalarda, bu nispetin isim benzerliği sebebiyle ortaya çıkmış olabileceği ve yapının aslında Ayşe binti İslâm Paşa ile bağlantılı bulunduğu ifade edilmektedir.[92] Bununla birlikte bu görüşün kronolojik bakımdan bazı güçlükleri bulunmaktadır. İslâm Paşa'nın ve ailesinin XVII. yüzyılın ortalarına tarihlenen hayatı ile camiye ait ilk görevli kaydının 1766 yılına ait olması arasında belirgin bir zaman

[92] Bay, "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)", 5/13-23.

farkı vardır. Bu fark, yapının daha erken tarihte mescid olarak kurulmuş, daha sonra tamir edilerek veya genişletilerek camiye dönüştürülmüş olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Ancak mevcut Hurûfât kayıtları bu süreci doğrudan ortaya koymamaktadır.

Caminin geçmişiyle ilgili bir başka ihtimal, Kûvâroz Mahallesi'ndeki el-Hâc Süleyman Camii'nde görev yapan Muhammed'in 1740 yılında kendi malıyla yeniden yaptırdığı mescidle bağlantılı olmasıdır. Muhammed'in 1732 yılında el-Hâc Süleyman Camii'ndeki görevinden, kaydın ifadesiyle "*ahâlî-yi tüccârdan olub terk-i hidmet…*" şeklindeki bir itham üzerine uzaklaştırıldığı, 1740 yılında ise kendi malıyla yeniden inşa ettiği mescide imam olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 1741'de önceki görevine iade edildiği görülmekte; bundan sonra söz konusu mescidin durumu hakkında başka bir kayda rastlanmamaktadır.[93] Bu kronolojik boşluk, 1740 tarihli mescid ile 1766'dan itibaren Ayşe binti İslâm Paşa adına kaydedilen cami arasında bir ilişki bulunabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bununla birlikte aradaki yaklaşık yirmi altı yıllık süreye dayanarak Ayşe binti İslâm Paşa'nın bu yapıyı tamir ettirdiği ve bu sebeple camiye adını verdiği sonucuna varmak mümkün değildir. Böyle bir bağlantı ancak bânî, mahalle, görevli silsilesi veya vakıf kayıtları bakımından ek delillerle desteklenebilir. Mevcut durumda iki yapının aynı olduğuna ilişkin değerlendirme varsayım düzeyinde tutulmalıdır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Âyşe binti İslâm Paşa Camii'ne ilişkin dört kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta bânî "Âyşe binti İslâm Bey" olarak zikredilmekte ve 1766 yılı sonunda İsmail'in günlük yarım akça ücretle imam ve hatipliğe tayin edildiği görülmektedir. İkinci kayıtta, 1776 yılında imam ve hatip İsmail'in vefatı üzerine Hasan'ın göreve getirildiği kaydedilmiştir. Üçüncü kayıtta 1789 yılında günlük yarım akça ile imam ve hatiplik yapan Hasan'ın vefatı üzerine Seyyid el-Hâc Mehmed b. Seyyid el-Hâc İsmail'in tayin edildiği anlaşılmaktadır. Dördüncü ve son kayıtta ise 1821 yılında günlük yarım akça ücretle imam ve hatiplik yapan Seyyid Hacı Mehmed'in görevi sürdürecek erkek evlat bırakmadan vefat etmesi üzerine Molla

[93] *VGMAHD, 1088-35/63; 14. kayıt, 1088-36/64; 9. kayıt, 1088-36/64; 16. kayıt*.

Bilal b. Ali'nin göreve getirildiği görülmektedir.[94] Bu görev silsilesi, camide imamet ve hitabetin birlikte yürütüldüğünü ve yaklaşık elli beş yıllık bir dönem boyunca aynı görev yapısının korunduğunu göstermektedir. İsmail, Hasan ve Seyyid Hacı Mehmed arasındaki geçişlerde herhangi bir akrabalık ilişkisi açıkça belirtilmemektedir. Son kayıtta Seyyid Hacı Mehmed'in erkek evlat bırakmadan vefat ettiğinin özellikle belirtilmesi ise, görev intikalinde evlat unsurunun dikkate alınabildiğini, ancak evlat bulunmadığında görevin aile dışından bir kişiye tevcih edilebildiğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde doğrudan bir kayda rastlanmamıştır. Buna karşılık Hurûfât kayıtlarında imamet ve hitabet görevi için günlük yarım akçalık ücret tahsis edildiği açıkça görülmektedir. Bu durum, görevlerin belirli bir mali karşılığının bulunduğunu göstermektedir; ancak yalnızca ücret bilgisinden hareketle camiye ait müstakil bir vakıf veya akarın varlığını kesin olarak ileri sürmek mümkün değildir. Ücretin hangi gelir kaynağından karşılandığı ayrıca belgelenmediği sürece, vakfın mali yapısı konusunda ihtiyatlı olmak gerekir.

Kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde Âyşe binti İslâm Paşa Camii'nin 1766'dan 1821'e kadar imamet ve hitabet cihetleri üzerinden takip edilebildiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık yapının kesin konumu, Gülbahar Hatun Camii ile ilişkisi ve 1740 yılında Muhammed tarafından yaptırılan mescidle bağlantısı mevcut belgelerle kesinleştirilememektedir. Dolayısıyla bu üç meselenin birbirinden ayrılarak ve mümkün olduğunca ilave vakıf, şer'iyye sicili ve mahallî kaynaklarla desteklenerek değerlendirilmesi daha sağlıklı görünmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 16. Rize'de (?)-İslam Paşa kızı Âyşe Hâtun

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, 1774-vefat	İsmail (İmam+Hatip)	0,5 akça
1774-Atama, 1789-vefat	Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
1789-Atama, 1821-vefat	Seyyid Hacı Mehmed b. Seyyid Hacı İsmail'e (İmam+Hatip)	0,5 akça
1821-Atama, ?	Molla Bilal bin Ali (İmam+Hatip)	0,5 akça

[94] *VGMAHD, 1117-27/42; 22. kayıt, 1096-126/262; 7. kayıt, 548-47/95; 1. kayıt, 568-120/242; 12. kayıt.*

1.17. Babik (Tophane/Rize) Mah.-Attâr Hacı Osman Câmî (H.1181 / M.1767)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Attâr Hacı Osman Camii'ne ilişkin üç kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta caminin deniz sahiline yakın bir konumda bulunduğu ve Hacı Osman adlı bir hayır sahibi tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Aynı kayıtta, 1767 yılında camide imamlık yapan Ahmed'in, caminin bitişiğindeki muallimhânede de muallim-i sıbyân olarak görev yaptığı ve beratının yenilendiği görülmektedir. Bu kayıt, cami ile sıbyan eğitiminin aynı mekânsal çevrede ve aynı görevli üzerinden birlikte yürütüldüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. İkinci kayıtta, 1777 yılında imam ve muallim olarak görev yapan Ahmed'in vefatı üzerine oğlu Osman'ın yerine tayin edildiği kaydedilmiştir. Böylece her iki görevin de baba-oğul hattında devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak kaydın, Osman'ın imamet ve muallimlik görevlerinin her ikisini birden mi devraldığını yoksa bunlardan yalnızca birine mi tayin edildiğini açıkça belirtip belirtmediği, kayıt metninin lafzına göre ayrıca değerlendirilmelidir. Üçüncü kayıtta caminin bânîsi Hacı Osman'ın attâr olduğu açıkça belirtilmektedir. Yine 1777 yılında camide mütevellî bulunmadığı ifade edilmiş ve mahalle sakinlerinden Hüseyin b. el-Hâc Ahmed hasbî olarak tevliyet görevine tayin edilmiştir.[95] Bu durum, caminin dinî ve eğitsel hizmetlerinin yanında vakıf idaresinin de ayrı bir görev alanı olarak teşkil edildiğini göstermektedir. Hüseyin'in mahalle sakinlerinden biri olarak özellikle zikredilmesi, tevliyet görevinin yerel çevreden bir kişiye verildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte "hasbî" kaydını, kişinin bütün görev ve hizmetleri hiçbir maddi karşılık olmaksızın yürüttüğü şeklinde genişletmemek gerekir; ifade doğrudan tevliyet cihetinin şartını göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin vakıf defterinde doğrudan Attâr Hacı Osman Camii adıyla bir kayıt tespit edilememiştir. Bununla birlikte coğrafî yakınlık sebebiyle "Dalyân Mahallesi" adıyla kaydedilen mali veriler bu yapı bakımından ihtiyatla değerlendirmeye alınabilir. Söz konusu kayıtta zimemde bulunan 500 kuruşluk nakit vakıf sermayesi ile iki ayrı haneden elde edilen 50 ve 150 kuruşluk kira geliri zikredilmektedir. Nakit sermayenin işletilmesinden 75 kuruş gelir elde edildiği ve

[95] *VGMAHD, 1117-28/43; 1. kayıt, 1096-126/262; 12. kayıt, 1096-126/262; 13. kayıt* .

böylece toplam gelirin 275 kuruşa ulaştığı anlaşılmaktadır. 500 kuruşluk sermayeden 75 kuruş gelir elde edilmesi, yıllık yüzde 15'lik bir getiriye karşılık gelmektedir. Aynı kayıtta 16,5 kuruş "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*" ve 275 kuruş "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak gösterilmektedir. Burada rakamların toplamı bakımından bir uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Gelir toplamı 275 kuruş olarak belirtilirken, 16,5 kuruşluk mali kesinti ile 275 kuruşluk diğer masraf birlikte değerlendirildiğinde gider toplamı 291,5 kuruşa çıkmaktadır. Bu sebeple rakamların asıl defter üzerinden yeniden kontrol edilmesi uygun olacaktır. Ayrıca "harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi şeklinde karşılamak yerine mali kesinti veya hesap gideri olarak değerlendirmek; "mesârifât-ı sâire" kalemini ise içeriği açıkça belirtilmediği sürece belirli bir gider türüyle özdeşleştirmemek daha ihtiyatlıdır.

Aynı kaydın devamında "*daire ve dershanenin tâmir ve termîmi için olan hasılat*" başlığı altında başka bir gelir-gider grubu yer almaktadır. Burada 500 kuruşluk hamam geliri ile 3.000 kuruşluk nakit sermaye zikredilmekte; bu sermayeden 450 kuruş gelir elde edildiği belirtilmektedir. Buna göre nakit sermayenin yıllık getirisi burada da yüzde 15 seviyesindedir. Gider kalemleri arasında 57 kuruşluk "harc-ı muhâsebe" ile 893 kuruşluk "mesârifât-ı sâire" yer almakta ve bunların toplamı 950 kuruşa ulaşmaktadır.[96] Bu ikinci kaydın "daire ve dershane" ile ilgili olması, doğrudan camiyle irtibatlandırılmasını daha da güçleştirmektedir. Bu nedenle söz konusu mali verilerin Attâr Hacı Osman Camii ve bitişiğindeki muallimhâneye ait olduğu, yalnızca mekânsal yakınlık ve kayıt sıralamasına dayanılarak kesin biçimde ileri sürülmemelidir.

Kıvrım'ın aktardığı bilgilere göre, kazâ adı belirtilmeden "Babek Mahallesi" adına kayıtlı bir başka vakıfta el-Hâc Osman Efendizâde el-Hâc Hasan Efendi ibn el-Hâc Osman Efendi ibn Mustafa Efendi tarafından 4.000 kuruşluk nakit para vakfedilmiştir. Bu vakfın gelirinin yarısının müderris ücretine, diğer yarısının ise tamir ve aydınlatma giderlerine tahsis edildiği belirtilmektedir.[97] Mahalle adının benzerliği bu kaydı Attâr Hacı Osman Camii bakımından dikkate değer hâle getirmekle birlikte,

[96] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.80, 17 ve 18 no'lu kayıt*.
[97] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 109.

bânî ve kurum adı açıkça örtüşmediğinden söz konusu vakfı doğrudan bu camiye ait kabul etmek mümkün değildir.

Kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde Attâr Hacı Osman Camii, imamet ile sıbyan eğitiminin aynı görevli üzerinden yürütülebildiği ve tevliyetin ayrıca teşkil edildiği bir yapı olarak görünmektedir. 1767'de Ahmed'in hem imam hem muallim-i sıbyân olarak görev yapması, cami ile muallimhâne arasındaki işlevsel yakınlığı açık biçimde ortaya koymaktadır. Buna karşılık Dalyân ve Babek adlarıyla geçen mali kayıtların camiyle ilişkisi kesin olmadığı için, finansman yapısına dair değerlendirmelerin ihtiyatla ve mümkünse ilave yer adı, vakfiye veya görevli eşleştirmeleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 17. Babik (Tophane/Rize) Mah.-Attâr Hacı Osman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1767-Yenileme, 1777-vefat	Ahmed (İmam+Muallim)	?
1777-Atama, ?	Osman b. Ahmed (İmam+Muallim)	?
1777-Atama, ?	Hüseyin b. el-Hâc Ahmed (İmam+Muallim)	?
1844	Hafız Memiş Efendi ve Hacı İbrahim Efendi (Mütevellî)	-
1844	Faziletlü Müftü Atâullah Efendi (Mütevellî)	-

1.18. Kale (/Rize)-Halil Ağa Mescidi (H.1181 / M.1767)

Rize Kalesi, denize hâkim konumu ve çevresindeki doğal savunma imkânlarıyla bölgenin askerî bakımdan önemli noktalarından birinde yer almaktadır. Fener Burnu'nun doğusunda bulunan kalenin konumunda, denizden gelebilecek tehditlerin gözetlenebilmesi, kara ve deniz ulaşımının kontrolü ve bulunduğu arazinin savunmaya elverişli olması gibi unsurların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Doğal olarak korunaklı bir tepe üzerinde bulunan kale, çevresindeki sarp arazi ve denize açılan koyla birlikte savunma ve gözetleme bakımından elverişli bir konuma sahiptir. Tarih boyunca farklı siyasî hâkimiyetler altında kalan Rize Kalesi, 1461'de Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethiyle birlikte Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.[98]

[98] Eyüp Kul, "Rize Kalesi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 15/58 (2018), 26-49.

Halil Ağa Mescidi'nin Rize Kalesi civarında 1658/1659 yıllarında inşa edildiği belirtilmektedir.[99] Bu tarih doğru kabul edildiğinde yapı, Osmanlı hâkimiyetinin bölgede tesis edilmesinden yaklaşık iki asır sonra ortaya çıkan dinî yapılardan biridir. Bununla birlikte Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde mescide ilişkin tespit edilebilen ilk görevli kaydı 1767 yılına aittir. Dolayısıyla 1767 tarihi mescidin kuruluşunu değil, mevcut Hurûfât kayıtlarında şimdilik tespit edilebilen ilk görevli kaydını göstermektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Halil Ağa Mescidi'ne ilişkin iki kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta, 1767 yılında bânîsi Halil Ağa olarak belirtilen mescidde günlük yarım akça ile imamlık yapan Ahmed'in vefatı üzerine oğlu Ali'nin göreve tayin edildiği görülmektedir. Bu kayıt, bir taraftan Halil Ağa'nın yapının bânîsi olarak zikredildiğini teyit ederken diğer taraftan imamet görevinin baba-oğul arasında intikal ettiğini göstermektedir.

İkinci kayıt 1795 yılına aittir. Buna göre Ahmed b. Ali'nin mescidde beratsız olarak mütevellîlik yaptığı anlaşılmış ve durumu ilgili kalem kayıtlarından kontrol edildikten sonra tevliyet görevi beratla kendisine tevcih edilmiştir.[100] Bu kayıt, mescidin idarî denetimi bakımından özellikle önemlidir. Bir kişinin fiilen mütevellîlik görevini yürütmesi tek başına yeterli görülmemiş; görevin kayıtlar üzerinden kontrol edilmesi ve resmî bir beratla hukukî-idarî zemine kavuşturulması gerekmiştir. Dolayısıyla örnek, vakıf görevlerinin denetiminde merkezî bürokrasinin kayıt ve berat mekanizmasının işleyişini göstermektedir. Bununla birlikte kaydın ayrıntıları izin vermediği sürece kontrol işleminin hangi aşamalardan geçtiği veya beratsız tasarrufun ne kadar süredir devam ettiği konusunda daha ileri bir hükme varmak mümkün değildir.

Mescidin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde zimemde bulunan 1.200 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesinden yıllık 180 kuruş gelir elde edildiği görülmektedir. Söz konusu rakam, vakıf sermayesi üzerinden yıllık yüzde 15 oranında bir gelire karşılık gelmektedir. Elde edilen 180 kuruşluk gelirin 10,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 169,5 kuruşu ise

[99] Kul, "Rize Kalesi", 36.
[100] *VGMAHD, 1117-28/43; 3. kayıt, 565-103/210; 5. kayıt.*

"*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[101] Burada "harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine vakıf hesabıyla ilgili bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. Benzer şekilde "mesârifât-ı sâire"nin hangi giderlerden oluştuğu ayrıntılı biçimde belirtilmediğinden, 169,5 kuruşluk meblağı doğrudan görevli ücretleri veya belirli bir harcama kalemiyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

Mescidin mali yapısına ilişkin daha geç tarihli bir başka kayıt Kıvrım tarafından aktarılmaktadır. Buna göre 1868 yılında el-Hâc Mustafa Efendi b. Ömer tarafından 73 adet yüzlük Mecidiye altını vakfedilmiş ve bu meblağdan sağlanacak gelirin şeyh ciheti ile şadırvanın tamirine tahsis edilmesi öngörülmüştür.[102] Bu kayıt, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yapının dinî hizmetleri ve fiziki ihtiyaçlarının yeni bir nakit vakıfla desteklendiğini göstermektedir. Bununla birlikte 1868 tarihli bu vakfın 1844'te kaydedilen 1.200 kuruşluk nakit vakfın devamı olduğu söylenemez; mevcut bilgiler bunların farklı tarihlerde oluşturulmuş mali kaynaklar olarak değerlendirilmesini daha uygun kılmaktadır.

Halil Ağa Mescidi'ne ilişkin kayıtlar sayıca sınırlı olmakla birlikte, yapının idaresi ve finansmanı hakkında birbirini tamamlayan bazı bilgiler sunmaktadır. 1767 tarihli kayıtta imametin babadan oğula intikali görülürken, 1795 tarihli kayıt beratsız yürütülen tevliyetin kayıtlar üzerinden kontrol edilerek resmîleştirildiğini göstermektedir.

1844 ve 1868 tarihli mali veriler ise mescidin ihtiyaçlarının farklı dönemlerde nakit vakıflar aracılığıyla desteklendiğine işaret etmektedir. Bu yönüyle Halil Ağa Mescidi, az sayıdaki görevli kaydına rağmen, görev intikali, idarî denetim ve finansman unsurlarının birlikte izlenebildiği örneklerden biridir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[101] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 12 no'lu kayıt*.

[102] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

Tablo 18. Kale (Rize) Mah.-Merhûm Halil Ağa Mescidi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	İmam-Hatip	Ücret
?, 1767-vefat	Ahmed (İmam)	0,5 akça
1767-Atama, ?	Ali b. Ahmed (İmam+Mütevellî)	0,5 akça
1795-Atama, ?	Ahmed b. Ali (Mütevellî)	Hasbî
1844	Hacı İbrahim b. Hacı Ali (Mütevellî)	-

1.19. Kankalanoz (Yağlıtaş/Rize) Mahallesi Câmî (H.1189 / M.1775)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Kankalanoz Mahallesi Camii'ne ilişkin iki atama kaydı tespit edilmiştir. İlk kayıtta yapının belirli bir şahıs tarafından değil, köy ahalisi tarafından inşa ettirildiği ifade edilmektedir. 1775 tarihli kayıtta camide imam ve mütevellî bulunmadığı belirtilmiş ve Hasan günlük bir akça ücretle bu görevlere tayin edilmiştir. Böylece imamet ile tevliyet cihetlerinin aynı kişinin uhdesinde toplandığı görülmektedir. İkinci kayıtta, 1788 yılında Hasan'ın kendi isteğiyle görevinden çekilmesi üzerine İsmail'in yerine tayin edildiği kaydedilmiştir.[103] Kayıt, Hasan'ın üstlendiği imamet ve tevliyet görevlerinin İsmail'e birlikte mi devredildiğini açık biçimde ortaya koyuyorsa, iki cihetin bu tarihte de aynı kişide toplandığı söylenebilir. Aksi hâlde yalnızca kayıtta açıkça belirtilen cihet bakımından bir devamlılıktan söz etmek daha uygun olacaktır. Mevcut iki kayıt, görev silsilesini daha ileri tarihlere taşımaya imkân vermemekle birlikte, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde caminin dinî hizmetleri ile vakıf idaresinin aynı görevli üzerinden yürütülebildiğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde zimemde bulunan 2.300 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesi sonucunda yıllık 345 kuruş gelir elde edildiği görülmektedir. Buna göre nakit sermayenin yıllık getirisi yüzde 15'e karşılık gelmektedir. Elde edilen 345 kuruşluk gelirin 22,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 322,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[104] "Harc-ı muhâsebe-i hazîne" ifadesini doğrudan vergi şeklinde değerlendirmek yerine vakıf hesabıyla bağlantılı bir mali kesinti veya hesap gideri

[103] *VGMAHD, 1096-126/262; 1. kayıt, 1095-82/165; 1. kayıt.*
[104] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.81, 24 no'lu kayıt.*

olarak ele almak daha ihtiyatlıdır. Aynı şekilde "mesârifât-ı sâire"nin içeriği ayrıntılandırılmadığından, bu meblağın hangi hizmet veya görevlilere tahsis edildiğini mevcut kayıt üzerinden belirlemek mümkün değildir.

Kankalanoz Mahallesi Camii, sınırlı sayıdaki görevli kaydına rağmen idare ve finansman bakımından dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Caminin köy ahalisi tarafından yaptırılmış olması, yapının belirli bir şahıs bânîden ziyade yerel topluluğun ortak teşebbüsüyle ortaya çıktığını göstermektedir. 1775 yılında imamet ve tevliyetin Hasan'ın uhdesinde birleşmesi ise dinî hizmet ile vakıf idaresinin aynı kişi tarafından yürütülebildiğine işaret etmektedir. Yaklaşık yetmiş yıl sonraki mali kayıt da caminin 2.300 kuruşluk nakit sermayeye dayanan bir finansman kaynağına sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte 1775-1788 arasındaki görev kayıtları ile 1844 tarihli mali kayıt arasında uzun bir zaman aralığı bulunduğundan, vakfın bu dönemdeki gelişim ve değişimini mevcut belgeler üzerinden kesintisiz biçimde takip etmek mümkün değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 19. Kankalanoz (Yağlıtaş/Rize) Mah.-Köy halkı (Ahâlî-yi karye) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1775-Atama, 1788-Çekilme	Hasan (İmam+Mütevellî)	1 akça
1789-Atama, ?	İsmail (İmam+Mütevellî)	?
1844	Kassâboğlu Ahmed (Mütevellî)	-

1.20. Çarşı-Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed (Memiş) Câmî (H.1210 / M.1795)

Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed Camii'nin konumu gerek Rûznamçe (Hurûfât) kayıtlarında gerekse daha sonraki vakıf kayıtlarında şehir merkeziyle ilişkilendirilerek tarif edilmektedir. Hurûfât kaydında yapı, "Rize kazâsı derûnunda Bâzâr başında 'Atîk Hân dimekle mâ'rûf mevzi'de Tuzcuzâde rağbeti Seyyid Hacı Mehmed binâ eylediği câmî'i şerîfde…" ifadeleriyle tanımlanmaktadır.[105] 1844 tarihli vakıf defterinde ise "Rize kasabası çarşusunda vâkî' Tuzcuzâde el-Hâc Memiş Ağa merhumun binâ ve inşâ eylediği Yeni Câmî'i Şerîfe dimekle mârûf…" şeklinde

[105] *VGMAHD, 568-120/242; 5. kayıt.*

kaydedilmiştir.[106] Her iki kayıt birlikte değerlendirildiğinde caminin Rize çarşısında, Bâzârbaşı'nda ve "Atîk Hân" olarak bilinen mevki civarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hurûfât kaydındaki Seyyid Hacı Mehmed ile vakıf defterindeki el-Hâc Memiş Ağa'nın aynı bânîyi ifade etmesi kuvvetle muhtemeldir.

1844 tarihli kayıtta yapının "Yeni Câmî" olarak anılması, bu adlandırmanın en azından XIX. yüzyılın ortalarında kullanıldığını açıkça göstermektedir. Bununla birlikte caminin şehirdeki diğer yapılardan daha sonra inşa edilmesi veya yakın çevresinde başka camilerin bulunması sebebiyle bu adı aldığı, kayıt açıkça böyle bir gerekçe vermediği için ancak ihtimal olarak değerlendirilebilir. Benzer bir ihtiyat, yapının daha sonraki dönemde "Orta Câmî" adıyla anılması meselesinde de gereklidir. Mevcut bilgiler, Tuzcuzâde Camii'nin çarşı içerisindeki konumunun 2019 yılında yol çalışmaları sebebiyle taşınan ve halk arasında Eski Orta Camii olarak bilinen yapıyla örtüşebileceğini düşündürmektedir. Ancak "Orta Câmî" adının farklı dönemlerde başka bir yapı, özellikle Dizdâr/Hüseyin Ağa Camii için de kullanılmış görünmesi, bu eşleştirmeyi karmaşık hâle getirmektedir.[107] Bu sebeple Tuzcuzâde/Yeni Camii ile

---

[106] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 1 no'lu kayıt* .

[107] "Orta Câmi" isimlendirmesi üzerine bir takım şüphelerden dolayı biraz düşünmek ve mevcut bilgileri gözden geçirerek yeni bir değerlendirme ihtiyaç vardır. Dizdâr Hüseyin Ağa Câmînin Pîrî Çelebi mahallesinde olduğu "1088-36/64; 12. nolu" atama kaydında mevcuttur. Yine Dizdâr Hüseyin Ağa câmînin atama kayıtlarının kendi içindeki uyum ve devamlılığı Şeyh câmî olduğunu da doğrulamaktadır. Şehrin ortasında olması Orta Camii olarak anılmasına da sebep olmuştur. 2019'da yıkılan ve "Orta câmî" olarak bilinen câmi, cumhuriyet döneminde yeniden inşası sonrasında bu ismi almış olabilir. Yine şayet belgelerdeki orta camiyi 2019'da yıkılan orta cami kabul edersek Tuzcuoğlu Câmînin belgelerdeki bilgilerine ve konumuna uyan başka bir cami bulunamayacaktır. Kul'un verdiği bilgilerde (Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 121. Sayfa 143. Dipnotta verdiği arşiv belgesi incelenmiş olup *"Lazistan Sancağı merkezi olan Rize kasabasının vasatında vâkî Orta Câmî dimekle mâ'rûf Hüseyin (arşiv belge özetinde Hasan yazılmış) Ağa Câmî-i Şerîfi…"*diye) ifade edilen câmî, 2019'da yıkılan Orta Câmî ise yazarında eserinde ifade ettiği Şeyh Ali Semerkandî tübesi yakınındaki câmî olmayacak, uzakta kalmış olacaktır. Türbeye yakın olan/kalan câmî Şeyh Câmî'dir ki bu atama kayıtlarıyla da uygunluk göstermektedir. 1091-16/27; 4. kayıtta Müezzin Hasan'ın vefatıyla yerine atanan Mehmed Halîfe'nin sonraki (1088-36/64; 12.) kayıtta yerini Mahmud'a bıraktığı görülmekte, bu da Şeyh Câmînin aynı zamanda Dizdâr Hüseyin Ağâ Câmî olarak isimlendirildiğini göstermektedir. Yine yukarıda da ifade edilidği gibi Dizdâr Hüseyin Ağa Câmî Pîrî Çelebi mahallesindedir ve günümüzde de mahalle sınırı Şeyh Câmîni içine almaktadır. 2019'da yıkılan Orta câmî ise Çarşı Mahallesi sınırları içindedir ve Şeyh câmîne göre Şeyh Ali Semerkandî türbesine uzak bir noktadadır. Ezcümle atama kayıtları dikkate alındığında Dizdâr / Hüseyin Ağa Câmînin, Şeyh Câmî olduğu, görevli kayıtlarının uyumundan tespit edilebilmektedir. Karışıklığa sebep olansa orta câmî isimlendirmesidir. Her iki cami de Rus işgali ve cumhuriyet dönemi uygulamalarının verdiği zararlarından dolayı yenilendiği için "Orta câmî isimlendirmesi" Dizdâr / Hüseyin Ağa / Şeyh câmînden, Tuzcuoğlu / Yeni Câmîne

2019'da taşınan Eski Orta Camii arasındaki ilişki kuvvetli bir ihtimal olarak değerlendirilebilirse de, tarihî "Orta Câmî" adının bütün dönemlerde aynı yapıyı ifade ettiği kabul edilmemelidir. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde camiye ilişkin üç kayıt tespit edilmiştir. Birinci kayıtta, "Rize kazâsı derûnunda Bâzâr başında 'Atîk Hân dimekle mâ'rûf mevzi'de Tuzcuzâde rağbeti es-Seyyid Hacı Mehmed bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâsı câmî'in…" ifadeleriyle yapının yeri ve inşa süreci hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre es-Seyyid Hacı Mehmed, 1795 yılında izin alınarak yeniden inşa edilen camiye imam, hatip ve mütevellî olarak tayin edilmiştir. Kayıtta bu görevler için herhangi bir ücret belirtilmemektedir.[108] "Müceddeden binâ" ifadesi yapının inşa veya yeniden inşa sürecine işaret etmekle birlikte, aynı yerde daha önce bir mescid veya başka bir dinî yapı bulunup bulunmadığı mevcut kayıt üzerinden kesinleştirilememektedir. İkinci kayıt 1818 tarihlidir. Buna göre bânî es-Seyyid Hacı Mehmed, hasbî olarak yürüttüğü görevi sırasında vefat etmiş ve yerine Hacı Hâfız Hüseyin b. Mustafa imam ve hatip olarak tayin edilmiştir. Bu kayıtta Hacı Hâfız Hüseyin'in mütevellîliğe de getirildiğine dair açık bir bilgi bulunmadığından, bânînin uhdesinde bulunan üç cihetin tamamının yeni görevliye geçtiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca "hasbî" ifadesi ilgili görevlerin kayıtta ayrıca belirlenmiş bir ücret olmaksızın yürütüldüğünü göstermekle birlikte, caminin veya vakfın herhangi bir mali kaynağa sahip olmadığı anlamına gelmemektedir. Üçüncü kayıtta, 1820 yılında Hacı Hâfız Hüseyin'in hasbî olarak görev yaparken vefat ettiği ve yerine oğlu Hâfız Ahmed'in imam ve hatip olarak tayin edildiği görülmektedir. [109] öylece 1818-1820 yılları arasında imamet ve hitabet görevlerinin baba-oğul arasında intikal ettiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık caminin ilk bânîsi es-Seyyid Hacı Mehmed'den Hacı Hâfız Hüseyin'e geçişte herhangi bir akrabalık bağı belirtilmemektedir. Mevcut üç kayıt, görevli silsilesini daha ileri tarihlere taşımaya imkân vermese de, caminin kuruluşundan sonraki ilk çeyrek asırlık dönemde imamet ve hitabet cihetlerinin devamlılığını takip etmeyi mümkün kılmaktadır.

---

geçmiştir. Vakf defterindeki bilgilerde 1844 yılında Tuzcuoğlu Câmî Yeni Câmî şeklinde ifade edilmiştir. (BOA. EV. d. 12206, Rize, s.78, 1 no'lu kayıt.)

[108] *VGMAHD; 565-103/210; 6. kayıt, 568-119/241; 16. kayıt, 568-120/242; 5. kayıt.*

[109] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.78, 1 no'lu kayıt* .

Caminin mali yapısı hakkında daha ayrıntılı bilgi 1844 tarihli vakıf defterinden elde edilmektedir. Buna göre vakfın iki dükkândan sırasıyla 120 ve 60 kuruş olmak üzere toplam 180 kuruş kira geliri bulunmaktadır. Ayrıca zimemde bulunan 2.230 kuruşluk nakit vakıf sermayesinin işletilmesinden 333 kuruş gelir elde edilmiştir. Böylece vakfın yıllık toplam geliri 513 kuruşa ulaşmaktadır. Nakit sermayeden elde edilen 333 kuruşluk gelir, 2.230 kuruş üzerinden yaklaşık yüzde 15'lik bir yıllık getiriye karşılık gelmektedir. Bu durum, bölümde incelenen diğer bazı nakit vakıflarda görülen oranla da benzerlik göstermektedir; ancak daha genel bir uygulamadan söz edebilmek için örneklerin topluca değerlendirilmesi gerekir.

Defterde 513 kuruşluk toplam gelirin 30,5 kuruşu "harc-ı muhâsebe-i hazînesi", 482,5 kuruşu ise "mesârifât-ı sâiresi" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür. "Harc-ı muhâsebe-i hazîne" ifadesini doğrudan vergi olarak karşılamak yerine vakıf hesabıyla ilgili bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. Aynı şekilde "mesârifât-ı sâire"nin ayrıntıları verilmediğinden, 482,5 kuruşluk meblağın ne kadarının görevli ücretlerine, bakım-onarıma veya diğer ihtiyaçlara ayrıldığını bu kayıt üzerinden belirlemek mümkün değildir. Bununla birlikte iki dükkândan sağlanan kira geliri ile nakit sermayeden elde edilen gelirin birlikte kaydedilmiş olması, vakfın finansmanının hem gayrimenkul gelirlerine hem de nakit vakıf sermayesine dayandığını açık biçimde göstermektedir.

Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed Camii'ne ait kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde, 1795'teki inşa sürecinden 1844'teki mali yapısına kadar kurumun yaklaşık yarım asırlık seyrinin farklı kaynak türleri üzerinden izlenebildiği görülmektedir. Hurûfât kayıtları bânînin aynı zamanda imam, hatip ve mütevellî olarak görev üstlendiğini ve sonraki dönemde imamet ile hitabetin baba-oğul arasında intikal edebildiğini gösterirken, vakıf defteri caminin iki dükkân ve nakit sermayeden oluşan karma bir gelir yapısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık Tuzcuzâde Camii, Yeni Camii ve sonraki dönemin Orta Camii adlandırmaları arasındaki ilişkinin dönemlere göre değişebileceği göz önünde bulundurulmalı; özellikle "Orta Câmî" adı üzerinden yapılacak tarihî yapı eşleştirmelerinde kesin hükümlerden kaçınılmalıdır.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 20. Çarşı (Rize)-Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed/Memiş Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	İmam-Hatip	Ücret
1795-Atama, 1818-vefat	Es-Seyyid Hacı Mehmed Memiş	Hasbî
1818- Atama, 1820-vefat	Hacı Hafız Hüseyin B. Mustafa	Hasbî
1820-Atama, ?	Hafız Ahmed b. Hüseyin	Hasbî
1844	el-Hâc Emîn Efendi (İmam+Hatip+Mütevellî)	-

Rize âyanları arasında önemli bir yere sahip olan Tuzcuoğulları ailesinin, Fâş Kalesi'nin muhafazası başta olmak üzere bölgedeki askerî ve idarî faaliyetlerde rol üstlendiği, ancak merkezî idareyle yaşanan mücadeleler sonucunda ailenin önde gelen isimlerinin 1821 yılında idam edildiği bilinmektedir.[110] Caminin bânîsi Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed'in aileyle aynı nisbe ile anılması ve yapının Tuzcuoğullarının bölgede etkili olduğu dönemde inşa edilmiş olması, bânî ile söz konusu âyan ailesi arasında bir akrabalık veya mensubiyet ilişkisi bulunabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte mevcut cami ve görevli kayıtları bu ilişkinin mahiyetini açıkça ortaya koymadığından, bânînin Tuzcuoğulları ailesine mensubiyeti kesin bir soy bağı şeklinde değerlendirilmemelidir. Bu bağlantı, şimdilik isim, dönem ve bölgesel aidiyetin desteklediği bir ihtimal olarak ele alınmalıdır.

1.21. İskelmene/Uskulmanoz/Uskulin (Hurtoz/Fener/Rize) Mah. Câmî (H.1187 / M.1773)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde İskelmene/Uskulmanoz adıyla kaydedilen camiye ilişkin üç görevli kaydı tespit edilmiştir. İlk kayıtta caminin bânîsine dair herhangi bir bilgi verilmemekte; 1773 yılında hasbî olarak imamet ve hitabet görevlerini yürüten Ömer'in vefatı üzerine oğlu Mehmed'in yerine tayin edildiği belirtilmektedir. İkinci kayıtta, 1774 yılında Mehmed b. Ömer'in beratının yenilendiği görülmektedir. Üçüncü kayıt ise 1809 yılına aittir. Bu tarihte Mehmed'in vefatı üzerine oğlu Ali imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir.[111]

[110] Bay - Turan, *Rize*, 23-26.
[111] *VGMAHD, 1084-56/102; 12. kayıt, 1158-134/264; 2. kayıt, 536-5/193; 6. kayıt.*

Bu üç kayıt, camide imamet ve hitabet görevlerinin en azından incelenebilen dönem içerisinde aynı ailede devam ettiğini göstermektedir. Ömer'den oğlu Mehmed'e, ondan da oğlu Ali'ye geçen görev silsilesi yaklaşık otuz altı yıllık bir süre boyunca üç neslin takip edilebilmesine imkân vermektedir. Bununla birlikte bu örnek, görevlerin genel olarak veya zorunlu biçimde babadan oğula geçtiği şeklinde değerlendirilmemelidir. Burada söylenebilecek olan, mevcut kayıtlarda imamet ve hitabet cihetlerinin üç nesil boyunca aynı aile içinde devam ettiğidir. İlk kayıtta Ömer'in görevinin "hasbî" olarak nitelendirilmesi de caminin herhangi bir mali kaynağa sahip olmadığı anlamına gelmemekte; ifade, öncelikle ilgili cihetin kayıttaki statüsü çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Caminin finansmanına ilişkin daha ayrıntılı bilgi 1844 tarihli vakıf defterinde bulunmaktadır. Burada yapı, *"Nefs-i Kasaba-i mezkûrun hâricinde Uskulîn nâm mahallede"* şeklinde tarif edilerek Rize kasabasının dışında, Uskulîn adı verilen mevkide gösterilmektedir. Vakfın zimemde bulunan 2.600 kuruşluk nakit sermayesi bulunduğu ve bu sermayenin işletilmesinden yıllık 390 kuruş gelir elde edildiği kaydedilmiştir. Buna göre nakit vakıf sermayesinin yıllık getirisi yüzde 15'e karşılık gelmektedir. Elde edilen 390 kuruşluk gelirin 23,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 366,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[112] "Harc-ı muhâsebe-i hazîne" ifadesini doğrudan vergi olarak değerlendirmek yerine vakıf hesabıyla ilgili bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde ele almak daha ihtiyatlıdır. Aynı şekilde "mesârifât-ı sâire"nin hangi harcama kalemlerinden oluştuğu belirtilmediğinden, bu meblağın doğrudan görevli ücretleriyle veya belirli bir hizmetle ilişkilendirilmesi mümkün görünmemektedir.

Hurûfât kayıtlarındaki İskelmene/Uskulmanoz ile 1844 tarihli vakıf defterindeki Uskulîn adlarının aynı yerleşim birimini ifade edip etmediği, tarihî yer adlarının farklı yazılış biçimleri sebebiyle ayrıca dikkat gerektirmektedir. İsimlerdeki fonetik yakınlık ve kayıtların Rize kazasıyla ilişkili olması bunların aynı yere işaret edebileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte yalnızca ad benzerliğine dayanarak

[112] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.80, 16 no'lu kayıt* .

kesin bir özdeşlik kurmak yerine, tarihî coğrafya ve diğer arşiv kayıtlarıyla desteklenmesi daha sağlıklı olacaktır.

Kıvrım'ın çalışmasında ayrıca "Salarha Hurtoz Köyü" adıyla başka bir yerleşime ait 1904 tarihli bir vakıf kaydı bulunmaktadır.[113] Ancak Salarha çevresinde benzer ad taşıyan yerleşimlerin bulunması ve özellikle Hurtoz/Holitoz gibi tarihî yer adlarının birbirine karışma ihtimali, bu kaydın burada incelenen İskelmene/Uskulmanoz/Uskulîn Camii ile doğrudan ilişkilendirilmesini güçleştirmektedir. Üstelik söz konusu kaydın 1904 gibi oldukça geç bir tarihe ait olması, tek başına aynı kuruma aidiyet kurmaya yeterli değildir. Bu sebeple bahsi geçen vakfın mevcut caminin finansman kayıtları arasına dâhil edilmemesi yerinde görünmektedir.

Mevcut kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde caminin XVIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın başlarına kadar imamet ve hitabet cihetleri bakımından aynı aile üzerinden izlenebildiği, 1844 yılında ise 2.600 kuruşluk nakit sermayeye dayanan bir vakıf gelirine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte İskelmene, Uskulmanoz, Uskulîn ve Hurtoz adlarının birbirleriyle ilişkisi kesin biçimde ortaya konulmadan, farklı tarihlerdeki bütün kayıtların aynı yerleşim ve aynı cami etrafında birleştirilmesinden kaçınılması gerekmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 21. İskelmene/Uskulmanoz/Uskulin (Hurtoz/Fener/Rize) Mah.-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1773-vefat	Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1773-Atama, 1774-Yenileme, 1809-vefat	Mehmed b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1809-Atama, ?	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Bostanoğu Hacı Ahmed (Mütevellî+Hatip)	?

Köyler sıralanırken kayıtlarının tarihleri dikkate alınmış, böylece câmîlerinin tarihsel sıralaması (kronolojisi) belirlenmeye çalışılmıştır. Aynı köy içinde birden çok mahalle ve câmî söz konusu olduğunda ise köy içindeki durumu görme adına ulaşılan kayıtlar ışığında diğer köylere geçmeden art arda sıralanmıştır.

[113] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

1.22. Salarha (Çaykent/Rize) Köyü Câmî (H.1103 / M.1692)

Salarha, günümüzde Çaykent adıyla anılan ve tarihî süreç içerisinde çevresindeki çeşitli yerleşimleri kapsayan geniş bir yerleşim sahasıdır. Müderrisler (İveroz), Üzümlü (Holitoz), Kokulukaya (Likoz), Güneşli, Yeşilılıca, Güneştepe (Salarha Kapnes), Kasarcılar, Sırtkasarcılar ve Yenikasarcılar (Salarha Atyanoz) ile Kireçhane (Fatla) bu saha içerisinde yer alan mahalleler arasındadır. Ruspa/Muradiye ile Lestenkoz/Taşköprü ise aynı coğrafî çevrenin daha iç, güney kesimlerinde bulunmaktadır. Yer adlarının zaman içerisinde değişmesi ve bazı adların farklı yazılışlarla kayıtlara geçmesi sebebiyle, aşağıda ele alınan farklı tarihli kayıtların aynı yerleşim ve kuruma aidiyeti değerlendirilirken bu tarihî coğrafya meselesinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Salarha Köyü Camii'ne ilişkin on bir kayıt tespit edilmiştir. İlk iki kayıt 1692 yılına aittir. Bunlardan birincisinde bânî hakkında herhangi bir bilgi verilmeden camide hasbî olarak hatiplik yapan Osman'ın beratının yenilendiği kaydedilmiştir. Aynı yıl düzenlenen ikinci kayıtta ise caminin köy ahalisi tarafından yaptırıldığı belirtilmekte ve hasbî müezzin Mustafa'nın beratının yenilendiği görülmektedir. Bu kayıtlar, caminin 1692'den önce mevcut olduğunu ve hitabet ile müezzinlik hizmetlerinin bu tarihte ayrı görevliler tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. 1697 tarihli üçüncü kayıtta imam ve hatip Osman'ın vefatı üzerine Süleyman'ın göreve tayin edildiği belirtilmektedir. Kaydın lafzı Süleyman'a hangi cihet veya cihetlerin verildiğini açık biçimde göstermiyorsa, onun Osman'ın yürüttüğü imamet ve hitabet görevlerinin her ikisini birden devraldığını varsaymak yerine tayinin açıkça belirtilen cihetle sınırlı değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. 1703 yılına ait dördüncü kayıtta ise önceki müezzin Mustafa'nın görevden ayrılma sebebine ilişkin herhangi bir bilgi verilmeden Mürtezâ ile oğlu Ali'nin müezzinlik görevine tayin edildiği görülmektedir. Baba ile oğlun aynı hizmet için birlikte zikredilmesi, müezzinlik cihetinin bu tarihteki düzenlenişi bakımından dikkat çekicidir. Yine 1703 tarihli bir başka kayıtta camide hatip bulunmadığı belirtilerek Süleyman'ın günlük dört akça ile hitabet görevine tayin edildiği kaydedilmiştir. Daha önce Süleyman'ın camide görevli olduğu dikkate alındığında bu kayıt, onun mevcut görevinin yanında hitabet cihetini de üstlenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte kayıtta açıkça yeni bir tayinden söz ediliyorsa bunu yalnızca berat yenilemesi şeklinde değerlendirmek için ilave delile

ihtiyaç vardır. 1704 yılında ise hatip Süleyman'ın günlük bir akça ile tevliyet görevini de üstlendiği görülmektedir. Böylece XVIII. yüzyılın başlarında Süleyman'ın şahsında birden fazla cihetin toplandığı anlaşılmaktadır. 1732 tarihli yedinci kayıt, Süleyman'ın görevlerinin kapsamını daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Buna göre Süleyman günlük bir akça ile imam, dört akça ile hatip ve bir akça ile mütevellî iken vefat etmiş ve yerine Ali Halîfe tayin edilmiştir. Ancak Ali Halîfe'ye bu üç cihetin tamamının mı yoksa yalnızca imametin mi tevcih edildiği kayıt metninin açık ifadesine göre belirlenmelidir. Bu sebeple Süleyman'ın uhdesindeki bütün görevlerin kendiliğinden Ali Halîfe'ye geçtiğini kabul etmek doğru olmayacaktır. 1762 tarihli sekizinci kayıt, camideki görev intikallerinin her zaman sorunsuz gerçekleşmediğini ve tevcihlerin gerektiğinde yeniden incelenebildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Kaydın anlatımına göre hasbî olarak görev yapan Süleyman'ın vefatı sırasında oğlu Mustafa henüz küçük ve hizmeti yerine getiremeyecek durumda iken Ali adlı bir kişi ciheti kendi üzerine berat ettirmiş, daha sonra İbrahim lehine görevden çekilmiştir. Belgede Ali'nin bu süreçte İbrahim'i şahit göstererek Mustafa'nın hakkını ihlal ettiği ileri sürülmüş ve İbrahim lehine yapılan talep geçerli kabul edilmeyerek Mustafa b. Süleyman göreve tayin edilmiştir. Buradaki "hîle", "yalan" ve "zulüm" mahiyetindeki nitelemeler belgenin uyuşmazlığı aktarırken kullandığı ifadeler olarak değerlendirilmelidir; olayın bütün safhalarının bağımsız biçimde doğrulandığı şeklinde okunmamalıdır. Buna karşılık kayıt, bir cihet üzerindeki hak iddialarının soy bağı, önceki berat ve müracaatlar çerçevesinde incelenebildiğini ve daha önce gerçekleştirilen tasarrufların yeniden değerlendirilebildiğini açık biçimde göstermektedir. 1770 yılında Mustafa'nın vefatı üzerine İbrahim'in göreve tayin edildiği görülmektedir. İbrahim'in, 1762'deki ihtilaf sırasında kendisi lehine tevcih talebinde bulunulan kişiyle aynı şahıs olması hâlinde, bu iki kayıt özellikle dikkat çekicidir. Zira 1762'de Mustafa'nın önceliği kabul edilmişken, onun vefatından sonra İbrahim'in göreve gelmesi, önceki uyuşmazlığın İbrahim'i süresiz biçimde görevden men eden bir sonuç doğurmadığını göstermektedir. Ancak iki kayıttaki İbrahim'in aynı kişi olduğunun isim dışında başka unsurlarla da desteklenmesi hâlinde bu yorum daha güçlü hâle gelecektir. 1778 tarihli onuncu kayıtta hasbî olarak görev yapan İbrahim'in vefatı üzerine torunu Mustafa'nın imam ve hatip olarak tayin edildiği kaydedilmiştir. 1813 yılında ise hasbî imam ve hatip Mustafa'nın vefatı üzerine oğlu el-Hâc İbrahim

b. Mustafa'nın göreve getirildiği görülmektedir.[114] Böylece camideki görevlerin bazı dönemlerde aynı aile içerisinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1762'de yaşanan ihtilafın da gösterdiği üzere, aile mensubiyeti tek başına otomatik bir tayin sebebi olarak değerlendirilmemeli; yaş, görevi yerine getirebilme durumu, berat ve ilgili makamların kararı gibi unsurların da süreçte etkili olduğu dikkate alınmalıdır.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde doğrudan Salarha adıyla değil, Salarha sahası içerisinde değerlendirilen Fatla (Kireçhane/Rize) adına kayıtlı bir mali veri bulunmaktadır. Bu kayıtta zimemde bulunan 1.200 kuruşluk nakit vakıf sermayesinin işletilmesinden yıllık 180 kuruş gelir elde edildiği belirtilmektedir. Bu miktar, sermaye üzerinden yüzde 15'lik yıllık getiriye karşılık gelmektedir. Elde edilen 180 kuruşun 11 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 169 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[115] Burada "harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine vakıf hesabıyla bağlantılı bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. "Mesârifât-ı sâire"nin hangi giderlerden oluştuğu belirtilmediğinden, 169 kuruşluk meblağın doğrudan görevli ücretlerine veya belirli bir hizmete tahsis edildiğini söylemek de mümkün değildir.

Bununla birlikte Fatla'nın Salarha sahası içerisinde bulunması, söz konusu 1844 tarihli vakıf kaydının burada incelenen Salarha Köyü Camii'ne ait olduğunu tek başına kanıtlamamaktadır. Hurûfât kayıtlarında caminin daha dar bir mevki veya mahalle adıyla tanımlanmaması, eşleştirmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle Fatla'daki nakit vakıf verisinin Salarha Camii'nin finansmanına ilişkin kesin bir kayıt olarak değil, aynı yerleşim sahasında bulunan ve bu camiyle ilişkili olması muhtemel bir mali kayıt olarak değerlendirilmesi daha uygundur.

Kıvrım'ın aktardığı 1904 tarihli bir başka kayıt ise "Salarha Hurtoz" adına kaydedilmiştir. Yer adları dikkate alındığında bunun Salarha sahasındaki Holitoz (Üzümlü/Rize) ile ilişkili olması muhtemeldir. Söz konusu kayıtta Kanu oğlu Süleyman Efendi b. Memiş Efendi tarafından 1.500 kuruş nakit para vakfedildiği ve

---

[114] *VGMAHD, 1160-52/140; 2 ve 3. kayıtlar, 1140-165/314; 5. kayıtlar, 1160-52/140; 16, 17 ve 22. kayıtlar, 1088-35/63; 15. kayıt, 1117-27/42; 5. kayıt, 1087-17/26; 3. kayıt, 1095-81/164; 1. kayıt, 568-119/240; 12. kayıt* .

[115] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 72 no'lu kayıt*.

bundan sağlanacak gelirin tamamının imam ve hatip ücretlerine tahsis edildiği belirtilmektedir.[116] Bununla birlikte Hurtoz ile Holitoz adlarının aynı yerleşimi ifade ettiği ve 1904 tarihli vakfın burada incelenen Salarha Camii'ne ait olduğu kesin olarak ortaya konulamadığından, bu mali kaydı doğrudan caminin finansman zincirine dâhil etmek yerine bölgedeki daha geç tarihli bir vakıf örneği olarak değerlendirmek daha isabetlidir.

Salarha Camii'ne ait Hurûfât kayıtları, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın başlarına uzanan görece uzun bir görevli silsilesi sunmaktadır. Kayıtlarda imamet, hitabet, müezzinlik ve tevliyet cihetlerinin kimi zaman farklı kişiler, kimi zaman ise aynı görevli tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle 1762 tarihli ihtilaf, görevlerin aile içerisinde devam edebilmesinin yanında, bu devamlılığın tartışmaya konu olabildiğini ve tevcihlerin kayıt ve müracaatlar üzerinden yeniden incelenebildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Buna karşılık Fatla ve Holitoz/Hurtoz adlarıyla tespit edilen mali kayıtların Salarha Camii'yle doğrudan bağlantısı kesinleştirilemediğinden, caminin finansman yapısına ilişkin değerlendirmelerde idarî ve tarihî coğrafya farklılıklarının gözetilmesi gerekmektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 22. Salarha (Çaykent) Köyü-Âhâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1692-Yenileme, 1697-vefat	Osman (İmam+Hatip+Mutasarrıf)	Hasbî
?, 1692-Yenileme, ? (1703)	Mustafa (Müezzin)	Hasbî
1697-Atama, 1703-Atama, 1732-vefat	Süleyman (İmam+Hatip+Mütevellî)	1+4+1 akça
1703-Atama, ?	Mürtezâ ve oğlu Ali (Müezzin+Kayyım)	?
1732-Atama, ?-Çekilme	Ali Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1762-Alınma, 1770-Atanma, 1778-vefat	İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1762-Atanma, 1770-vefat	Mustafa Halîfe b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî
1778-Atama, 1813-vefat	Mustafa (İbrahim'in torunu) (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, ?	El-Hâc İbrâhim b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Memiş b. Emin (Mütevellî-Fatla Köyü vakfı)	-

[116] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

1.23. Salarha-İveroz/İveros (Müderrisler/Rize) Mah. Câmî (H.1201 / M.1787)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde İveroz/İveros Mahallesi Camii'ne ilişkin iki kayıt tespit edilmiştir. İlk kayıt 1787 yılına aittir. Buna göre başlangıçta mescid olarak kullanılan yapının cemaatinin çoğalması üzerine köy ahalisi tarafından minber yaptırılmış ve Hacı Osman b. Hüseyin imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir. Kayıtta cemaatin artması ile minber yapılması arasında doğrudan bir ilişki kurulması, yapının cuma namazı kılınan bir camiye dönüşme sürecini göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte 1787 tarihi yapının ilk inşa tarihi olarak değil, mevcut kayıtlarda minber ilavesi ve imam-hatip tayininin tespit edilebildiği tarih olarak değerlendirilmelidir. Bu kayıt aynı zamanda dinî yapının değişen yerel ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesinde köy ahalisinin rolünü göstermektedir. Mescide minber yaptırılması ve ardından imam-hatip görevlendirilmesi, cemaat sayısındaki artışın yalnızca yapının fizikî düzenini değil, burada yürütülen dinî hizmetlerin niteliğini de etkilediğini düşündürmektedir. Ancak kayıtta bânî veya mescidin ilk inşa tarihi hakkında bilgi bulunmadığından, yapının 1787 öncesindeki geçmişini belirlemek mümkün değildir. İkinci kayıt 1809 tarihlidir. Buna göre Hacı Osman b. Hüseyin'in vefatı üzerine oğlu Hüseyin imam ve hatip olarak tayin edilmiştir.[117] Böylece ilk kayıtta birlikte yürütüldüğü görülen imamet ve hitabet cihetlerinin, Hacı Osman'ın ölümünün ardından oğluna intikal ettiği anlaşılmaktadır. Eldeki iki kayıt görev silsilesini daha ileriye taşımaya imkân vermemekle birlikte, en azından 1787-1809 yılları arasında imamet ve hitabetin aynı kişide toplandığını ve sonrasında baba-oğul hattında devam ettiğini göstermektedir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde zimemde bulunan 3.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesinden yıllık 450 kuruş gelir elde edildiği görülmektedir. Söz konusu miktar, ana sermaye üzerinden yüzde 15'lik yıllık getiriye karşılık gelmektedir. Elde edilen 450 kuruşun 27 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 423 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[118] Burada

[117] *VGMAHD, 1095-81/164; 13. kayıt, 536-5/193; 9. kayıt .*
[118] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 37 no'lu kayıt.*

"harc-ı muhâsebe-i hazîne" ifadesini doğrudan vergi olarak değerlendirmek yerine vakıf hesabıyla bağlantılı bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde ele almak daha ihtiyatlıdır. "Mesârifât-ı sâire"nin içeriği ayrıca açıklanmadığından, 423 kuruşluk meblağın hangi hizmetlere veya görevlilere tahsis edildiğini mevcut kayıt üzerinden belirlemek mümkün değildir.

İveroz/İveros Camii'ne ilişkin kayıtlar birlikte değerlendirildiğinde, yapının XVIII. yüzyılın sonlarında cemaatin artmasına bağlı olarak mescidden cuma namazı kılınan bir camiye dönüşme süreci ile XIX. yüzyıl ortalarındaki mali yapısının izlenebildiği görülmektedir. 1787 tarihli kayıt, köy ahalisinin dinî yapının ihtiyaçlarının karşılanmasındaki rolünü; 1809 tarihli kayıt ise imamet ve hitabet görevlerinin baba-oğul arasında devam edebildiğini göstermektedir. 1844 tarihli mali kayıt da caminin bu tarihte 3.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesine dayanan düzenli bir gelir kaynağına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 1809 tarihli son görevli kaydı ile 1844 tarihli mali kayıt arasındaki dönem mevcut belgelerle takip edilemediğinden, görevli ve finansman yapısındaki sürekliliğin kesintisiz olduğu ileri sürülemez. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 23. Salarha-Îverôz (Müderrisler) Mah.-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1787-Atama, 1809-vefat	Hacı Osman b. Hüseyin (İmam+Hatip)	?
1809-Atama, ?	Hüseyin bin el-Hâc Osman	?
1844	Harun b. Molla Hüseyin (Hatip)	-
1844	İlaçoğlu Ömer (Mütevellî)	-

1.24. Salarha-Andon (Küçükçayır/Rize) Köyü Câmî (H.1202 / M.1787)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Andon Köyü Camii'ne ilişkin iki kayıt tespit edilmiştir. İlk kayıtta, köy ahalisi tarafından yaptırıldığı belirtilen caminin imamet ve hitabet görevleri 1787 yılında hasbî olarak Ali b. Hüseyin'e verilmiştir. İkinci kayıtta ise Ali b. Hüseyin'in 1814 yılında vefatı üzerine Emîn b. Mehmed'in imam ve hatip olarak tayin edildiği görülmektedir.[119] İki görevli arasında herhangi bir

[119] *VGMAHD, 1095-81/164; 14. kayıt, 568-119/240; 18. kayıt.*

akrabalık bağının belirtilmemesi, bu örnekte imamet ve hitabetin aile içerisinde devam ettiğini söylemeye imkân vermemektedir. İlk kayıttaki "hasbî" ifadesi de ilgili cihetlerin statüsünü göstermekte olup, caminin herhangi bir gelir kaynağının bulunmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde 2.300 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesinden yıllık 345 kuruş gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu miktar ana sermayenin yüzde 15'ine karşılık gelmektedir. Gelirin 21 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 324 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve böylece gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[120] "Harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine mali bir kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. "Mesârifât-ı sâire"nin içeriği belirtilmediğinden, bu meblağın hangi hizmet veya görevlilere tahsis edildiğini mevcut kayıt üzerinden belirlemek mümkün değildir.

Mevcut kayıtlar, Andon Köyü Camii'nin XVIII. yüzyılın sonlarında köy ahalisinin ortak girişimiyle faal durumda bulunduğunu ve imamet ile hitabet görevlerinin aynı kişi tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. 1844 tarihli mali kayıt ise sonraki dönemde caminin 2.300 kuruşluk nakit vakıf sermayesine dayanan bir finansman kaynağına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 1814 tarihli son görevli kaydı ile 1844 tarihli mali kayıt arasındaki dönem takip edilemediğinden, görevli ve finansman yapısındaki süreklilik hakkında daha ileri bir hükme varmak mümkün değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 24. Salarha-Andon (Küçükçayır) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1787-Atama, 1814-vefat	Ali bin Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Emîn bin Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hasan b. Ahmed (Mütevellî)	-
1844	Toprağın/Tûranın oğlu Mahmud'un Ali (Hatip)	-

[120] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 96 no'lu kayıt.*

1.25. Kafka/Kafkame (Çağrankaya, Zafer, Çarşı/İkizdere) Köyü-Uzun Ahmed Câmî (H.1107 / M.1696)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Uzun Ahmed Camii'ne ilişkin dört kayıt tespit edilmiştir. İlk kayıtta, 1696 yılında bânîsinin Uzun Ahmed olduğu belirtilen camide hatip bulunmadığı için Mustafa'nın göreve tayin edildiği görülmektedir. Bu kayıt, caminin en azından 1696 yılında faal olduğunu göstermekle birlikte yapının inşa tarihini kesin olarak ortaya koymamaktadır. Bundan sonraki kayıtla arasında yaklaşık yetmiş yıllık bir boşluk bulunmaktadır. İkinci kayıt 1770 yılına aittir. Aynı adla kaydedilen camide günlük yarım akça ile görev yapan Ahmed'in beratının yenilendiği belirtilmektedir. 1791 tarihli üçüncü kayıtta Ahmed'in vefatı üzerine İsmail'in yerine tayin edildiği görülmektedir. Son kayıt ise 1825 tarihlidir. Bu tarihte günlük yarım akça ile imam ve hatip olarak görev yapan İsmail'in kendi isteğiyle görevden çekilmesi üzerine Ömer b. Ali imamet ve hitabet görevlerine tayin edilmiştir.[121] Böylece kayıtlardaki uzun zaman aralıklarına rağmen, XVIII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar imamet ve hitabet cihetlerinin takibi mümkün olmaktadır. Görevliler arasında herhangi bir akrabalık bağı belirtilmediğinden, bu camide görevlerin aile içerisinde devam ettiğine dair bir sonuca varmak mümkün değildir.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde 1.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesinden yıllık 150 kuruş gelir elde edildiği, dolayısıyla yıllık getirinin yüzde 15'e karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Gelirin 9 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 141 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve gelir ile gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[122] "Harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak değerlendirmek yerine mali bir kesinti veya hesap gideri şeklinde ele almak daha ihtiyatlıdır. "Mesârifât-ı sâire"nin ayrıntıları verilmediğinden, 141 kuruşluk meblağın hangi hizmet veya görevlilere tahsis edildiği belirlenememektedir.

Mevcut kayıtlar Uzun Ahmed Camii'nin 1696'dan XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar farklı tarihlerde görevli kayıtları üzerinden takip edilebildiğini, 1844 yılında ise 1.000 kuruşluk nakit vakıf sermayesine sahip olduğunu göstermektedir. Bununla

[121] *VGMAHD, 1140-165/314; 1. kayıt, 1117-28/43; 5. kayıt, 548-47/95; 10. kayıt, 549-32/56; 8. kayıt.*
[122] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 60 no'lu kayıt.*

birlikte özellikle 1696 ile 1770 arasındaki uzun kayıt boşluğu, kurumun bu dönemdeki görevli ve idarî yapısını kesintisiz biçimde izlemeye imkân vermemektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 25. Kafka/Kafkame (Çağrankaya, Zafer, Çarşı/İkizdere) Köyü-Uzun Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1696-Atama,	Mustafa (Hatip)	?
1769-Atama, 1791-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1791-Atama, 1824-Çekilme	İsmail (İmam+Hatip)	0,5 akça
1824-Atama, ?	Ömer bin Ali (İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Şâdi oğlu … Hüseyin (Haitp)	
1844	Mustafa b. Abdullah (Mütevellî)	-

1.26. Kafkame-Mize (Rüzgârlı/İkizdere) Köyü-Süleyman Câmî (H.1177 / M.1764)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1764 yılında bânîsinin Süleyman isimli hayırsever olduğu ifade edilen câmîye imam hatip ve mütevellî gerekli olduğu için bânînin oğlu Ahmed'in hasbî olarak atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1792 yılında hasbî imam hatip ve mütevellî olan Ahmed vefat eder ve yerine oğlu Mahmud'un atandığı kaydedilir.[123]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 9 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 141 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[124] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[123] *VGMAHD, 1117-27/42; 10. kayıt, 548-47/95; 16. kayıt.*
[124] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 52 no'lu kayıt.*

Tablo 26. Kafkame–Mize (Rüzgarlı/İkizdere) Köyü-Süleyman Câmî

Kayıt Sebebi Tarih	Görevli ve Görevi	Ücret
1764-Atama, 1794-Vefat	Ahmed bin Süleyman (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1764-Atama, ?	Mahmud bin Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1844	Molla Mahmud b. Süleyman (Hatip)	-
1844	Mustafa Efendi b. Süleyman (Mütevellî)	-

1.27. Kafkame-Velkü (Dereköy/İkizdere) Köyü-Ekşizâde Mustafa Ağa Câmî (H.1213 / M.1798)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1798 yılında bânîsinin Ekşizâde Mustafa Ağa olduğu ifade edilen câmînin imam hatiplik görevi de hasbî olarak vakf sahibinin kendisine verilir. *İkinci* kayıtta 1820 yılında Ekşizâde Mustafa arkasında görevini devam ettirecek erkek evladı kalmadan vefat eder[125] ve yerine Molla Mehmed b. Osman atanır.[126]

Finansmanıyla ilgili olarak Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Kura-yı Seb'a Nâhiyesi, Velkü-yi İspir (Dereköy / İkizdere)" adıyla kayıtlı köy câmîne ait Çepnoğlu Mustafa b. Yakut'un vakfettiği 1500 kuruş nakit para bulunmaktadır. Bunun gelirinin tamamının imam hatip maaşları için kullanılmasını şart koşmuştu.[127] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 27. Kafkame-Velkü (Dereköy/İkizdere) Köyü-Ekşizâde Mustafa Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1798-Atama, 1820-vefat	Ekşizâde Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1820-Atama, ?	Molla Mehmed bin Osman (İmam+Hatip)	Hasbî

[125] Kayıtlar arasında yer alan; "565-103/210; 18: Rize kazâsına tâbî' Kâfkame'de (Çağırankaya, Çarşı, Zafer/İkizdere) Kefcûr / Keğcûr nâm karyede Ekşizâde Mustafa Ağa bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâsı câmî'in imâmet ve hitâbeti hasbî müceddeden bânî-yi mezbûrun oğlu Mehmed bin Mustafa'ya 'inâyet. Yevm/4, Şehr-i Safer, sene 1213-18.7.1798" bilgilere göre Ekşizâde Mustafa'nın oğlu bulunmakta ve kayıtlarda yanlışlık yoksa kendisiyle aynı tarihte (günümüzde neresi olduğunu tespit edemediğimiz) ya başka bir yere/câmîye atanıyor ve kayıtlarda yanlış yazım söz konusudur. Ya da bu kaydın ayrı mahalle/câmî mi olduğu belirsizdir. Çahçor, Keğut, Koğut vb. isimlerde günümüzde yayla olarak kullanılan yerlerin bulunduğu haritalardan görüntülenebilmektedir.

[126] *VGMAHD, 565-103/210; 19. kayıt, 568-120/242; 6. kayıt*.

[127] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

1.28. Kafkame-Pilâkorim(n)/Bilakorim (Cevizlik/İkizdere) Köyü Câmî (H.1219 / M.1804)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta köyün / câmînin konumu *"Rize'de Kavkacı / Kafkame (İkizdere) Deresinde, Bilâkorim / Pilâkorim (Cevizlik / İkizdere) nâm karyede…"* şeklinde ifade edilmektedir. Köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîde hatip ihtiyacı olduğu için 1812 yılında Kuloğlu Mustafa b. Mehmed'in hasbî olarak atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1821 yılında hasbî hatip Mustafa görevini devam ettirecek erkek evladı kalmadan vefat ettiği için yerine Molla Yunus Halîfe atanır.[128]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[129] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 28. Kafkame-Pilâkorim/Bilakorim (Cevizlik/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1804-Atama, 1821-vefat, 1844	(Kuloğlu) Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevelli)	Hasbî
1821-Atama, ?	Molla Yunus Halîfe	Hasbî
1844	Hasan b. Durmuş (Hatip)	-

1.29. Hômôsa/Homoze (Demirkapı/İkizdere) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1112 / M.1700)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1700 yılında bânîsinin Hacı Ahmed olduğu ifade edilen câmîde imam olmadığı için Ömer uygundur denilerek hasbî olarak atanmıştır. Bu kayıttan sonra ulaşamadığımız yetmiş yıllık bir boşluk dönemi mevcuttur. *İkinci*

[128] *VGMAHD, 545-29/51; 10. kayıt, 568-120/242; 11. kayıt.*
[129] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 61 no'lu kayıt.*

kayıtta 1770 yılında imam hatip ve mütevellî olduğu ifade edilen İbrahim b. Mustafa'nın berâtını yenilediği görülür. *Üçüncü* kayıtta 1793 yılında yarım akça ile imam hatip ve mütevellî olan İbrahim çocuksuz vefat etmiş, yerine Bostanoğlu Mahmud isimli kişi atanmıştır.[130]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 200 kuruş vakfedilmiş nakit parası ve hayır sahibi birinin vakf eylediği arsa icâresi (kirası) olarak 50 kuruş bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 90 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar (50+90=140) câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 8,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 131,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[131] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 29. Hômôsa/Homoze (Demirkapı/İkizdere) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1700-Atama, ?	Ömer (İmam)	Hasbî
?, 1770-Yenileme, 1793-vefat	İbrahim bin Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1793-Atama, ?	Bostan oğlu Mahmud (İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Mustafa b. Hıdır (Hatip+Mütevellî)	

1.30. Ruspa/Ursba/Urusba (Uzunkaya/Derepazarı) Köyü-Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi Câmî (H.1112 / M.1700)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Ruspa ismiyle kayıtlı iki köy bulunmaktadır. Bu iki köy ve câmîlerinin kayıtlarının bir kısmı Mapavri kazâsı, bir kısmı Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Rize ve çevresindeki köylerin eski isimlerine bakıldığında Derepazarı ilçesine bağlı Uzunkaya köyü ile Rize Merkeze bağlı Muradiye köyünün eski adları Rûsba / Ruspa şeklindedir. Tüm kayıtlar incelendiğinde iki ayrı köye ait oldukları kendini göstermektedir. Bazı kayıtlarda "Lestenkoz / İstanko" ilavesinden dolayı ve Lestenkoz, Muradiye köyü yakınında bulunan Taşköprü köyünün eski adı olması dolayısıyla ve bu köy (Ruspa/Muradiye köyü) geçmişte Lestenkoz köyünün bir mahallesi olarak kayıtlara geçmiş

[130] *VGMAHD, 1160-52/140; 6. kayıt, 1093-47/91; 1. kayıt, 548-47/95; 17. kayıt.*
[131] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 75 no'lu kayıt.*

olabileceğinden ilgili câmînin kayıtları Rize'ye bağlı olan Muradiye köyü câmîne ait olduğu anlaşılmaktadır. Kayıtlardaki diğer Rûspa isimli köy ise Derepazarı ilçesine bağlı olan Uzunkaya köyü olabileceği kanaatiyle tüm kayıtları bânî isimleri, ücret durumları ve köy adına ilave Lestenkoz / İstanko ifadesiyle eşleştirdiğimizde kazâ ve köyler/câmîler kendi içlerinde ayrılmış olmaktadırlar.

Burada Derepazarı ilçesine bağlı Uzunkaya köyüne ait olduğunu düşündüğümüz kayıtlar sıralanacaktır ve toplamda sekiz kayıt mevcuttur. Bunlardan ilk üç kayıt Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilmiş, sonraki beşi Rize kazâsı bünyesinde kayıtlara geçmiştir. *Birinci* kayıtta 1700 yılında câmîye bir akça ücretle Ahmed isimli görevli imam hatip olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1706 yılında Ahmed'in berâtının yenilediği kayıtlara geçmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1718 yılında câmînin bânilerinin de adı zikredilerek *"...Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi binâ eyledikleri câmi..."* olarak ifade edilmiş ve görevli Ahmedin vefat ettiği, yerine Mehmed'in atandığı belirtilmiştir. Bu tarihten sonra kayıtlarda ulaşamadığımız bir boşluk dönemi bulunmaktadır. *Dördünücü* kayıtta 1756 yılında sadece bânî Mustafa'nın adı zikredilen câmîye Hüseyin Halîfe'nin iki akça ücretle imam hatip olarak atandığı görülür. Arada yine ulaşamadığımız bir boşluk dönemi bulnmakta Hüseyin'in akıbeti bilinmemektedir. *Beşinci* kayıtta 1775 yılında Mustafa'nın iki akça ile imam hatip olduğu, görevinden ferâgat ettiği (çekildiği), yerine Ahmed'in atandığı ifade edilmektedir. *Altıncı* kayıtta 1781 yılında Ahmed'in de vefat ettiği, yerine yine iki akça ile oğlu Abdürrahim'in imam hatip olduğu ifade edilmitir. *Yedinci* kayıtta 1786 yılında Abdürrahim'in de vefat ettiği, yerine Hüseyin b. Mustafa'nın atandığı görülür. *Sekizinci* kayıtta 1813 yılında Hüseyin'in de vefat ettiği, oğlu Molla Mehmed'in atandığı görülmektedir.[132]

Vakıf defterinde para kaydına rastlanmamıştır ancak atama kayıtlarında ücret bilgilerinin açıkça verilmesi vakfı olduğunu göstermektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[132] *VGMAHD, 1160-54/146; 4. kayıt, 1157-100/188; 5. ve 14. Kayıtlar, 1090-72/134; 13. kayıt, 1096-126/262; 2. ve 12. kayıtlar, 1095-81/164; 8. kayıt, 568-119/240; 10. kayıt.*

Tablo 30. Ruspa/Ursba/Urusba (Uzunkaya/Derepazarı) Köyü-Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1700-Atama, 1706-Yenileme, 1718-vefat	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
1718-Atama, ?	Mehmed (İmam+Hatip)	?
?, 1756-Yenileme, ?	Hüseyin Halîfe (İmam+Hatip)	2 akça
?, 1775-Çekilme	Mustafa (İmam+Hatip)	2 akça
1775-Atama, 1781-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	2 akça
1781-Atama, 1786-vefat	Abdürrahim b. Ahmed (İmam+Hatip)	2 akça
1786-Atama, 1813-vefat	Hüseyin b. Mustafa (İmam+Hatip)	2 akça
1813-Atama, ?	Molla Mehmed b. Hüseyin (İmam+Hatip)	1 akça

1.31. Hâncî/Hânzî (Sandıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1118 / M.1706)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1706 yılında mescidin (minber yapılarak) câmî olduğundan bahsedilmekte, imam hatip olarak iki akça ücretle Ali'nin atandığı kaydedilmiştir. Bu kayıttan sonra yaklaşık yetmiş yıllık bir boşluk sözkonusudur. Hatta bu kayıt ücret bilgisiyle sonraki kayıtlardan farklılık arzetmekte, kayıtlarda kopukluk olduğu için bu köye/câmîye ait olmaması da ihtimal dahilindedir. *İkinci* kayıtta 1777 yılında köylü tarafından yaptırıldığı ifade edilen mescidin hatibi olmadığı için imam Mehmed'in hatip olarak da atandığı ifade edilmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1788 yılında hasbî görevli olduğu ifade edilen Mehmed vefat eder ve yerine oğlu Mustafa atanır. *Dördüncü* kayıtta 1808 yılında hasbî hatip oaln Mustafa görevinden çekilir ve yerine Bağdadlıoğlu Hasan b. Hacı Mustafa'nın atandığı kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1817 yılında hasbî hatip Hasan vefat eder ve yerine oğlu Yusuf'un atandığı görülür. Altıncı kayıtta 1830 yılında yine hasbî görevli olan Yusuf'un vefat ettiği, yerine Hasan b. Memiş Halîfe'nin atandığı görülür.[133]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde iki kayıt mevcuttur sırasıyla "Hâncî / Hânzî" adlarıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1830 / 2500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 270 / 375 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 16 / 22,5 kuruş *"harc-ı*

[133] *VGMAHD, 1160-52/140; 39. kayıt, 1096-126/263; 2. kayıt, 1095-81/164; 17. kayıt, 545-30/52; 1. kayıt, 568-119/241; 11. kayıt, 550-30/51; 3. kayıt*.

muhâsebe-i hazînesi" (vergi), 254 / 352,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[134] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 31. Hâncî/Hânzî (Sandıktaş/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1706-Atama,	Ali (İmam+Hatip)	2 akça
?, 1777-Atama, 1788-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1788-Atama, 1808-Çekilme	Mustafa bin Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1808-Atama, 1817-vefat	Bağdâdlıoğlu Hasan b. Hacı Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, 1830-vefat	Yusuf b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1830-Atama	Hasan bin Memiş Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Yakup b. Ömer (Mütevellî-Hâncî)	-
1844	Mehmed Efendi b. Memiş (İmam+Hatip)	-
1844	Hacıoğlu Hasan (Hatip+Mütevellî-Hânzî)	-

1.32. Göl (?/?) Köyü Mescidi (H.1124 / M.1712)

Köyün günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir. Mapavri (Çayeli) kazâsına bağlı Kabahôr (Gölyayla / İkizdere) köyü mescidine ait bir kayıt olabilir. Ancak ilgili köye ait kayıtların en erken tarihlisi 1721 tarihlidir ve çoğu mektebe ait mütevellî kayıtlarıdır. Mapavri kazâsı kısmından kayıtlar ve görevlilerle ilgili bilgilere bakılabilir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1712 yılında yarım akça ücretle kayyım olan Musli / Mustafa isimli kişinin vefat ettiği, yerine Mehmed'in atandığı ifade edilmiştir.[135] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 32. Göl Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Mescidi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1712-vefat	Muslî/Mustafa/Mürtezâ (Kayyım)	0,5 akça
1712-Atama, ?	Mehmed (Kayyım)	0,5 akça

[134] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.81, 27 no'lu kayıt, s.86, 66 no'lu kayıt*.
[135] *VGMAHD, 1160-52/140; 40 kayıt*.

1.33. Mâhôr/Mâhûr (Tozköy/İkizdere) Mah.-Şimşirân Hâtûn Muallimhanesi/Hacı Ali Vakfı (H.1124 / M.1712)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Mâhôr/Mâhûr'daki Şimşirân Hâtûn Muallimhânesi'ne ilişkin tek kayıt tespit edilmiştir. Mevcut kayıtlarda köyde veya muallimhâne yakınında bulunduğu düşünülebilecek bir cami ya da mescide ilişkin ayrıca bir görevli kaydına rastlanmamıştır. Bu nedenle muallimhânenin herhangi bir dinî yapıyla kurumsal veya mekânsal bağlantısı bulunduğunu mevcut verilerle söylemek mümkün değildir. 1712 tarihli kayıtta muallimhânenin bânîsi olarak Şimşirân Hâtûn'un adı zikredilmektedir.[136] Aynı kayıtta Hacı Ali adlı bir hayır sahibinin nakit para vakfettiği ve bu para vakfının tevliyetine Abdullah'ın tayin edildiği belirtilmektedir.[137] Böylece kayıt, bir taraftan muallimhânenin kurucusunu, diğer taraftan yapının faaliyetlerini destekleyen ayrı bir hayır sahibini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte kayıtta vakfedilen nakit paranın miktarı, işletilme şekli ve gelirinin hangi giderlere tahsis edildiğine ilişkin bilgi bulunmadığından, muallimhânenin finansman yapısını daha ayrıntılı biçimde ortaya koymak mümkün değildir.

Bu örnek, Mâhôr/Mâhûr'da dinî yapıların yanı sıra eğitim amacıyla kurulmuş bir kurumun ve onunla ilişkili nakit vakfın XVIII. yüzyılın başlarında mevcut olduğunu göstermektedir. Şimşirân Hâtûn'un muallimhânenin bânîsi, Hacı Ali'nin ise nakit vakfın sahibi olarak ayrı ayrı zikredilmesi, aynı kurumun farklı hayır sahiplerinin katkılarıyla desteklenebildiğine işaret etmektedir. Ancak tek bir kayda dayanıldığı için kurumun sonraki dönemlerdeki görevlileri, idarî devamlılığı ve mali yapısındaki değişimler takip edilememektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla Muallimhanenin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 33. Mâhôr (Tozköy/İkizdere) Mah.-Şimşirân Hâtûn Muallimhanesi/Hacı Ali Vakfı

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1712-Atama, ?	Abdullah (Mütevellî)	?

[136] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 160. Yazar bânî ismini "Şahserât Hâtun" olarak okumuştur.

[137] *VGMAHD, 1160-52/140; 41. kayıt.*

1.34. Çavri (?/?) Köyü Mescidi (H.1127 / M.1715)

Köyün günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir. Okuma / yazma / kâtip hatası olabileceği gibi başka adla kaydedilmiş köylerden birine ait de olabilir. Mescid olarak kaydedilmesine rağmen, görev ciheti müezzinliktir, muhtemelen cemaat potansiyeli olan önemli bir konumdadır. Son olarak eski adı Cıvra / Çivra / Çivza olan Balıklı / Sürmene'ye ait bir kayıt da olabilir. Yazışması Rize üzerinden yapıldığı için, Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiş olabilir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1715 yılında mescidde yarım akça ücretle müezzin olan Mehmed vefat eder ve yerine Süleyman atanır.[138] Tespit edilebildiği kadarıyla mescidin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 34. Çavri (?) Köyü Mescidi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1715 Vefat	Mehmed (Müezzin)	0,5 akça
1715-Atama, ?	Süleyman (Müezzin)	0,5 akça

1.35. Ruspa/Rûsba İstanko/Lestenkoz (Muradiye ve Taşköprü/Rize) Köyü Câmî (H.1136 / M.1723)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Ruspa/Rûsba adıyla kaydedilen iki farklı köyün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri günümüzde Derepazarı ilçesine bağlı Uzunkaya, diğeri ise Rize merkeze bağlı Muradiye köyüyle ilişkilendirilmektedir. Üstelik bu yerleşimlere ait kayıtların bir kısmının Mapavri, bir kısmının Rize kazası altında yer alması, yalnızca kaza ve köy adlarından hareketle kesin bir ayrım yapılmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte kayıtlar bânî ve görevli adları, cihetler, ücretler ve özellikle Ruspa/Rûsba adına eklenen İstanko/Lestenkoz ifadeleriyle birlikte değerlendirildiğinde iki ayrı yerleşime ait kayıt gruplarının belirli ölçüde ayrıştırılması mümkün olmaktadır. Lestenkoz'un günümüzde Muradiye yakınındaki Taşköprü ile ilişkilendirilmesi de burada ele alınan kayıtların Rize'ye bağlı Ruspa/Muradiye çevresine ait olabileceğini desteklemektedir. Ancak tarihî idarî

[138] *VGMAHD, 1160-52/140; 42. kayıt.*

sınırların ve yer adlarının zaman içerisinde değişebildiği göz önünde bulundurularak bu eşleştirmenin kesinlikten ziyade kuvvetli bir ihtimal olarak değerlendirilmesi daha uygundur.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde bu yerleşim ve camiyle ilişkilendirilebilen, kendi içerisinde devamlılık gösteren yedi kayıt tespit edilmiştir. Bunlardan ilk iki kayıt ile son kayıt Mapavri, diğerleri ise Rize kazası altında kaydedilmiştir. İlk kayıtta, 1723 yılında "Mapavri'de Rûspa İstânkô…" şeklinde belirtilen yerde vakfedilmiş nakit paranın bulunduğu ve bunun mütevellîsi Hasan'ın vefatı üzerine Abdullah'ın günlük bir akça ile tevliyet görevine tayin edildiği görülmektedir. Bu kayıt, cami veya ilgili vakfın XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde nakit bir mali kaynağa sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. 1731 tarihli ikinci kayıtta yerleşim yalnızca "Ruspâ" adıyla zikredilmiş; günlük bir akça ile imam ve hatip olan Mustafa'nın vefatı üzerine İbrahim'in göreve tayin edildiği kaydedilmiştir. Bundan sonraki kayıt 1765 yılına aittir. Bu kayıtta yerleşimin uzak bir mevkide bulunması ve yakın çevrede cuma namazının kılınabileceği başka bir caminin olmaması sebebiyle köy ahalisinin mevcut yapıya minber yaptırdığı belirtilmektedir. Ardından köylünün arzuhali üzerine Hasan Halîfe günlük bir akça ile imam ve hatip olarak tayin edilmiştir. Minber ilavesinin gerekçesinin belgede açıkça mesafe ve yakın çevrede başka bir caminin bulunmamasıyla ilişkilendirilmesi, kırsal alanda cuma ve bayram namazlarının icrası için mevcut dinî yapının işlevinin genişletildiğini göstermektedir.

1772 tarihli dördüncü kayıtta Hasan Halîfe'nin beratının zayi olması veya zarar görmesi sebebiyle yenilendiği anlaşılmaktadır. 1777 tarihli beşinci kayıtta ise Hasan'ın yarım akça ile görev yaptığı ve görevi sürdürebilecek erkek evladı bulunmaksızın vefat ettiği belirtilerek yerine Salih b. Mehmed'in tayin edildiği görülmektedir. Kayıtlar arasındaki ücret farklılığı dikkat çekmekle birlikte, 1765'teki bir akçalık ücretin hangi sebeple yarım akçaya indiği mevcut bilgilerle açıklanamamaktadır. Bu nedenle söz konusu değişimi vakfın mali durumundaki bir bozulma veya başka bir idarî düzenlemeyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

1789 yılında yarım akça ile imam ve hatip olarak görev yapan Salih'in vefatı üzerine Osman aynı ücretle göreve tayin edilmiştir. 1795 tarihli son kayıtta ise Osman'ın imamet ve hitabet görevlerinin yanında tevliyet görevini de üstlendiği ve tevliyet cihetinin hasbî olduğu belirtilmektedir. Aynı kayıtta yerleşimin Lestenkoz

adıyla zikredilmesi, bu kayıt grubunun Ruspa/Muradiye-Lestenkoz/Taşköprü çevresiyle ilişkilendirilmesinde önemli bir unsur oluşturmaktadır.[139] Bununla birlikte "hasbî" ifadesi yalnızca tevliyet cihetiyle bağlantılı olarak değerlendirilmelidir; Osman'ın ücretli imamet ve hitabet görevlerini de karşılıksız yürüttüğü şeklinde yorumlanmamalıdır.

Caminin finansmanına ilişkin 1844 tarihli vakıf defterinde "Lestenkoz" adıyla 1.500 kuruşluk nakit vakıf sermayesi kaydedilmiştir. Bu sermayenin işletilmesinden yıllık 225 kuruş gelir elde edildiği, dolayısıyla yıllık getirinin yüzde 15 olduğu anlaşılmaktadır. Gelirin 13,5 kuruşu "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 211,5 kuruşu ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedilmiş ve gelir-gider toplamı birbirine denk düşmüştür.[140] "Harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine mali bir kesinti veya hesap gideri olarak değerlendirmek daha ihtiyatlıdır. "Mesârifât-ı sâire"nin içeriği belirtilmediğinden, bu tutarın hangi hizmetlere tahsis edildiği mevcut kayıt üzerinden belirlenememektedir.

Aynı defterde ayrıca "Seroz ve Rûspa" adıyla 3.500 kuruşluk başka bir nakit vakıf sermayesi bulunmaktadır. Bu sermayenin işletilmesinden 535 kuruş gelir elde edildiği; bunun 31,5 kuruşunun "*harc-ı muhâsebe-i hazînesi*", 503,5 kuruşunun ise "*mesârifât-ı sâiresi*" olarak kaydedildiği görülmektedir.[141] Burada gelir ve gider rakamları kendi içerisinde 535 kuruş olarak birbirini karşılamakla birlikte, 3.500 kuruşluk sermayeden elde edilen 535 kuruşluk gelir yaklaşık yüzde 15,3'e karşılık gelmektedir. Dolayısıyla bölümdeki diğer örneklerde sıkça karşılaşılan yüzde 15 oranından küçük bir farklılık söz konusudur. Bunun kayıt veya hesaplama kaynaklı olup olmadığı asıl defter üzerinden ayrıca kontrol edilmelidir.

"Lestenkoz" kaydının burada incelenen camiyle ilişkisi yer adı ve önceki Hurûfât kayıtları sebebiyle daha güçlü görünürken, "Seroz ve Rûspa" şeklindeki ikinci mali kaydın aynı camiye aidiyeti daha ihtiyatlı değerlendirilmelidir. Özellikle Ruspa adını taşıyan birden fazla yerleşimin bulunması, yalnızca yer adına dayanarak iki mali

---

[139] *VGMAHD, 1157-101/189; 14. kayıt, 1145-136/264; 1. kayıt, 1117-27/42; 12. kayıt, 1093-47/91; 4. kayıt, 1096-126/263; 3. kayıt, 548-47/95; 3. kayıt, 562-57/122; 2. kayıt.*

[140] *BOA.EV.d. 12206, Rize s.82 , 36 no'lu kayıt.*

[141] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 47 no'lu kayıt.*

kaydı aynı kurumun finansmanına dâhil etmeyi güçleştirmektedir. Bu sebeple 3.500 kuruşluk ikinci vakıf, Ruspa çevresiyle ilişkili olmakla birlikte, ilave görevli, vakıf veya yer adı verileriyle desteklenmedikçe doğrudan Lestenkoz/Muradiye Camii'nin mali kaynağı olarak kabul edilmemelidir.

Kayıtlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Ruspa/Rûsba-Lestenkoz Camii, farklı kaza adları altında kaydedilmesine rağmen görevli silsilesi, ücretler ve yer adı unsurları üzerinden belirli ölçüde takip edilebilmektedir. Özellikle 1765'te köy ahalisinin talebiyle minber yaptırılması, kırsal bir dinî yapının yerel ihtiyaçlar doğrultusunda cuma ve bayram namazlarının kılınabildiği bir camiye dönüşümünü göstermektedir. 1795'te imamet ve hitabetin yanında tevliyetin de Osman'ın uhdesinde toplanması ise dinî hizmetlerle vakıf idaresinin aynı görevli üzerinde birleşebildiğine işaret etmektedir. Buna karşılık Ruspa adını taşıyan farklı yerleşimler ve kayıtların Rize ile Mapavri arasında değişen idarî aidiyeti, özellikle mali kayıtların eşleştirilmesinde kesin hükümlerden kaçınılmasını gerekli kılmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 35. Rûspa/Ruspa İstanko/Uruspa/Lestekoz (Muradiye/Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1723-vefat	Hasan (Mütevellî)	1 akça
1723-Atama, ?	Abdullah (Mütevellî)	1 akça
?, 1731	Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1731-Atama, ?	İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1765-Atama, 1772-Yenileme, 1777-vefat	Hasan Halîfe (İmam+Hatip)	1 / 0,5 akça
1777-Atama, 1789-vefat	Salih b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1789-Atama, 1795-Atama (Mütevellî), ?	Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1844	Molla Memiş b. Melik (Hatip)	-
1844	Mustafa b. Melik (Mütevellî)	-
1844	Ğazdâl(Kazdal)oğlu Molla Mustafa (Hatip)	-
1844	Molla Mehmed b. Şâdi ve Ğazdâl (Kazdal) oğlu Molla Mehmed (Mütevelli)	-

1.36. Lestenkoz Anbarlık (Ambarlık/Rize) Köyü Câmî (H.1176 / M.1762)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1762 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîye yarım akça ücretle imam hatip ve mütevellî olarak Hüseyin b. Hacı Mehmed'in

atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1812 yılında Hüseyin yaklaşık elli yıllık bir görevden sonra vefat etmiş ve yerine oğlu Hacı Mehmed atanmıştır.[142]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "*Anbarlık*" adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2200 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 230 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 216,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[143] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 36. Lestenkoz Anbarlık/(Ambarlık/Rize)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1762-Yenileme, 1812-Vefat	Hüseyin b. Hacı Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1812-Atama, ?	Hacı Mehmed b. Hüseyin (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1844	Türützâde Mehmet Ağa (Hatip+Mütevellî)	-

1.37. Sîlyân(-ı Ahya/Yokuşlu/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1135 / M.1723)

Silyân köyü, Silyân-ı Ahya (Aşağı Silyân/Yokuşlu), Silyân-ı Ayanoz (Yukarı Silyân/Çayırlı), Silyân-ı Valarid (Fındıklı) şeklinde üç mahalleden (Yokuşlu, Çayırlı ve Fındıklı/Kalkandere) oluşmaktadır. Diğer ikisi kayıtlarda ismiyle açıkça belirtildiği için tek başına "Sîlyân" şeklinde yazılan kayıtlar "Silyân-ı Ahya" olarak değerlendirilmiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Sîlyân(-ı Ahya/Aşağı Silyan/Yokuşlu/ Kalkandere) köyü ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1723 yılında bânîsinden bahsedilmeyen câmîde hatip olmadığı için yarım akça ile Muhammed Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1734 yılında Muhammed Halîfenin berâtının yenilendiği kaydedilir.[144] Mahallelere ait kayıtlar hem mahalle adından, hem de ücret ve görevli isim takibiyle birbirinden ayrılmaktadır.

---

[142] *VGMAHD, 1117-27/42; 8. kayıt, 568-119/240; 4. kayıt.*
[143] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.91, 105 no'lu kayıt.*
[144] *VGMAHD, 1119-48/91; 2. kayıt, 1088-36/64; 1. kayıt.*

Finansmanıyla ilgili Kıvrım'ın Şer'iyye Sicillerine ve vakf defterlerine dayanarak verdiği bilgilere göre, "*Silyan Ahya*" adıyla kayıtlı 1893 tarihinde Nicazoğlu İsmail b. Ahmed'in câmîye vakfettiği 2000 kuruş nakit parası bulunmaktaydı. Vakfedilen bu paranın sermaye olarak ticarette kullanılması neticesinde elde edilen kardan sermayeye ayrılan hakkının tamamının görevli maaşlarına ödenmesi şart koşulmuştu.[145] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 37. Sîlyân (Çayırlı, Yokuşlu/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1723-Atama, 1734-Yenileme, ?	Muhammed Halîfe (Hatip)	0,5 akça

1.38. Sîlyân-ı Ayanos[146] (Çayırlı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1170 / M.1757)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1757 yılında bâniden bahsedilmeksizin muhtemelen köylü tarafından mescide minber yaptırılmış, hatip olarak İsmail Halîfe atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* ve *üçüncü* kayıtlarda 1757 yılı sonunda ve 1774 yılında İsmail Halîfe'nin hasbî iman hatiplik berâtının yenilendiği kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1802 yılında İsmail vefat eder ve yerine oğlu Ahmed atanır. *Beşinci* kayıtta 1824 yılında hasbî imam hatip olan Ahmed b. İsmail vefa eder ve yerine oğlu İsmail b. Ahmed atanır. Zamanla nesilden nesile büyüklerin isimlerinin yaşatıldığı da böylece kayıtlara geçtiği görülmektedir. *Altıncı* kayıtta 1834 yılında İsmail yaşlı olduğu için görevinden kendi çekilir ve yerine Mehmed Ârif atanır.[147]

Bu kayıtların dışında köy adı net okunamayan, ancak görevli adı, öncesi ve sonrasıyla uyumlu, üçüncü kayıt ile dördüncü kaydın arasına yerleşebilecek bir kayıt daha mevcuttur ki bu kayıtta da şu ifadeler yer almaktadır: *"Rize kazasına tâbî' ... (?) nâm karyede vâkî' ...zâde el-Hâc İsmail bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâ eylediği*

[145] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

[146] Kayıtlarda "Silyan-ı Enâs/İnâs" şeklinde yazılmaktadır.

[147] *VGMAHD, 1090-72/134; 17ve 20. kayıtlar, 1084-56/102; 14. kayıt, 545-29/51; 2. kayıt, 549-32/56; 7. kayıt, 550-30/51; 18. kayıt* .

câmî'i şerîfe imâm ve hatîb lazım ve mühim olmakla ber-vech-i hasbî nâm-ı merhûmun oğlu Ahmed bin el-Hâc İsmail'e bâ-'arzuhâl merkûma tevcih buyruldu. Yevm/9, [Şehr-i Saferu'l-Hayr, sene 1215-16.3.1800]"[148] Bu kaydın farkı dikkat edilirse ve buraya ait ise şudur ki 1800 yılında el-Hâc İsmail'in, bânî olduğu bilgisi verildikten sonra vefatından bahsetmeksizin oğul Ahmed'in atamasının kaydedilmesidir.

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır. Finansman bilgilerinin yer aldığı bu kayıt için mütevellî olarak "Tufan oğlu İbrahim ve Kaboğlu Ömer'in, hatip olarak da … oğlu Arif ve Toklu oğlu Mehmed'in adları geçmektedir, ancak Silyan'ın hangi mahallesine ait olduğu netleştirilemediği için herhangi birisine dahil etmeden, bu şekilde finans kayıtları içinde verdik. Arif adı bu mahalle içinde geçmektedir.[149] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 38. Sîlyân-ı Ayanos (Çayırlı, Yokuşlu/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1757-Atama, 1758-Yenileme, 1774-Yenileme, 1800-vefat	İsmail Halîfe (İmam+Hatip+)	Hasbî
1800-Atama, 1802-atama, 1824-vefat	Ahmed b. İsmail (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama, 1834-Çekilme	İsmail b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1834-Atama, ?	Mehmed Ârif (İmam+Hatip)	Hasbî

1.39. Sîlyân-ı Valarid/Valarit (Fındıklı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1177 / M.1763)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1763 yılında yakınında câmî olmadığı için köylü tarafından yaptırılan câmîye hasbî imam hatip ve mütevellî olarak Mustafa Halîfe atanır. *İkinci* kayıtta 1776 yılında Mustafa Halîfe'nin berâtını yıprandığı veya kayıp (zâyî) olduğu

[148] *VGMAHD, 565-104/213; 7. kayıt.*
[149] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.86, 64 no'lu kayıt.*

için yenilediği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1812 yılında Mustafa Halîfe görevinden çekilir ve yerine kardeşinin oğlu Hasan b. Ahmed atanır.[150] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 39. Sîlyân-Valarid/Valarit (Fındıklı/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1763-Atama, 1776-Yenileme, 1812-Çekilme	Mustafa Halîfe b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1812-Atama, ?	Hasan b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

1.40. Vandri (Çağlayan/Kalkandere) Köyü-Hâfız Hasan Ağa Câmî (H.1135 / M.1723)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1723 yılında bânîsinden bahsedilmeyen mescide muhtemelen köylü tarafından minber yaptırılır ve hatip olarak bir akça ücretle Osman Halîfe'nin atandığı kaydedilir. Bu kayıttan sonra elli yıl kadar bir boşluk (kopukluk) söz konusudur. *İkinci* kayıtta 1777 yılında Hâfız Hasan Ağa tarafından izinle câmî yeniden yaptırılır ve imam hatip olarak da oğlu Mehmed Emîn b. Hasan atanır. *Üçüncü* kayıtta 1790 yılında hasbî imam hatip olan Mehmed Emîn vefat eder ve yerine oğlu Abdullah atanır. *Dördüncü* kayıtta 1813 yılında baabsı gibi hasbî imam hatip Abdullah b. Mehmed Emîn de vefat eder ve oğlu Hüseyin'in atandığı ifade edilir.[151]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3100 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 460 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 27,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 432,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"*

[150] *VGMAHD, 1117-27/42; 9. kayıt, 1096-126/262; 5. kayıt, 568-119/240; 3. kayıt*.

[151] *VGMAHD, 1119-48/91; 1. kayıt, 1096-126/262; 19. kayıt, 548-47/95; 8. kayıt, 568-119/240; 16. kayıt*.

yani diğer masraflarıdır.[152] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 40. Vândri (Çağlayan/Kalkandere)-Ahâlî/Hafız Hasan Ağa

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1723-Atama, ?	Osman Halîfe (Hatip)	1 akça
1777-Atama, 1790-Vefat	Mehmed Emîn b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1790-Atama, 1813-Vefat	Abdullah b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, ?	Hüseyin b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hüseyin b. Emin (Hatip)	-
1844	Ali b. Kadir (Mütevellîsi)	-

1.41. İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (I.) Câmî (H.1137 / M.1725)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda beş kayıt mevcuttur. Bunlardan iki tanesi bir câmîye, üç tanesi de başka bir câmîye ait olduğu görülmektedir. Erken tarihli olan ve "Ali Halîfe'nin minber yaptırdığı câmî" ile ilgili *birinci* kayıtta 1725 yılında mescidin cemaati çoğaldığı için minber yaptıran (ve muhtemelen imam da olan) Ali Halîfe, bir akça ücretle hatip olarak da atanarak berâtının yenilendiği ifade edilmiştir. *İkinci* kayıtta 1760 yılında bir akça ücretle imam hatip olduğu ifade edilen Ali Halîfe'nin yine beratının yenilendiği kaydedilmiştir.[153]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde herhangi bir kayda rastlanmamıştır ancak atama kayıtlarında ücret bilgisi açıktır ve vakfı olduğunu göstermektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 41. İsteftâr/İstefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü-Ali Halîfe Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1725-Yenileme, 1760-Yenileme, ?	Ali Halîfe (Hatip)	1 akça

[152] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.91, 109 no'lu kayıt.*
[153] *VGMAHD, 1091-16/27; 1. kayıt, 1090-73/135; 14. kayıt.*

1.42. İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (II.) Câmî (H.1171 / M.1758)

İkinci câmîyle ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde ulaşabildiğimiz toplamda üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1758 yılında bânîsinden bahsedilmeksizin câmîde imam hatip olan Ahmed Halîfe'nin berâtının yenilendiği kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîde hasbî imam hatip olduğu söylenen Ahmed Halîfe 1772 yılında vefat edince yerine Abdullah b. Mahmud'u natandığı ifade edilir. *Üçüncü* kayıtta 1820 yılında hasbî imam hatip olan Abdullah Halîfe uzunca bir süre görevden sonra vefat eder ve sonrasında yerine yalnız hatip olarak (isminden oğlu olduğu anlaşılan) Ali b. Abdullah atanır.[154] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 42. İsteftâr/İsdefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü -(II. Câmî)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1758-Atama, 1772-vefat	Ahmed Halîfê (İmam+Hatip)	Hasbî
1772-Atama, 1820-Vefat	Abdullah b. Mahmut (İmam+Hatip)	Hasbî
1820-Atama, ?	Ali b. Abdullah (Hatip)	Hasbî

1.43. Mâvrând/Mâvrânt (Kalecik/İyidere) Köyü Câmî (H.1138 / M.1726)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dokuz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1726 yılında bânîsinden bahsedilmeyen câmînin mütevellîsi olmadığı için imam hatip Ahmed'in mütevellî olarak atandığı kaydedilir. Ücretten bahsedilmez. *İkinci* kayıtta 1734 yılında yarım akça ücretle imam olan Ahmed'in berâtı yenilenir. *Üçüncü* kayıtta 1736 yılında Ahmed'in vefat ettiği, yerine el-Hâc Hasan Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1762 yılında bir akça ücret ile imam hatip Hasan'ın vefat ettiği, oğlu Mustafa Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1774 yılında imam hatip Mustafa'nın görevini devam ettirecek erkek çocuksu vefat ettiği ve yerine Ali isimli kişinin atandığı kaydedilmiştir. *Altıncı* kayıtta 1790 yarım akça ücretle hatip olduğu ifade edilen Hacı Ali'nin vefat ettiği, Ahmed b. Hacı

[154] *VGMAHD, 1090-73/135; 5. kayıt, 1084-56/102; 2. kayıt, 568-120/242; 8. kayıt*.

Hasan'ın atandığı ifade edilir. *Yedinci* kayıtta 1792 yılında yarım akça ücretle imam hatip Ahmed'in de vefat ettiği yerine kardeşi Hasan b. Hasan'ın atandığı görülür. *Sekizinci* kayıtta 1810 yılında günlük yarım akça ücretle imam hatip olan Hasan b. Hasan da vefat eder. Yerine oğlu Osman b. Hasan atanır. Dokuzuncu kayıtta 1827 yılında yine yarım akça ücretle imam hatip olan Osman vefat eder ve yerine oğlu (denilse de, kardeşinin oğlu) İsmail b. Hasan, babasının berâtıyla, evladı olduğu gerçekse şartıyla atanır.[155] Osmanlı Arşivinde yer alan bir belgede 1837 yılında yarım akça ücretle görevli olan bu İsmail'in baba adının Osman değil Hasan isimli olduğu görüyoruz. Aynı belgede İsmail b. Hasan'ın vefatından sonra yerine karındaşı oğlu İbrahim b. Yakup Halife'nin arz edildiği de ifade edilmektedir.[156]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 4000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 600 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 36 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 564 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[157] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 43. Mâvrând/Mâvrânt (Kalecik/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1726-Atama, 1734-Yenileme, 1736-Vefat	Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1736-Atama, 1762-Vefat	el-Hâc Hasan Halîfe (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1762-Atama, 1774-vefat	Mustafa Halife b. Hacı Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1774-Atama, 1790-vefat	Ali (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1790-Atama, 1792-vefat	Ahmed b. Hacı Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
1792-Atama, 1810-vefat	Hasan b. Hacı Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
1810-Atama, 1827-vefat	Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
1827-Atama, 1837-vefat	İsmail b. Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
1837-Atama, ?	İbrahim b. Yakup (İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Süleyman b. Hacı Hasan (Hatip)	-
1844	Hacı Mustafa b. Mustafa ve Yusuf b. Fazlı (Mütevellî)	-

[155] *VGMAHD, 1128-9/13; 1. kayıt, 1088-35/63; 23. kayıt, 1088-36/64; 5. kayıt, 1117-27/42; 3. kayıt, 1084-56/103; 2. kayıt, 548-47/95; 6. kayıt, 548-47/95; 13. kayıt, 568-119/240; 2. kayıt, 549-32/56; 17. kayıt.*.

[156] *BOA, C.EV. 252/12786*; Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 189.

[157] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 56 no'lu kayıt*.

1.44. Vane (Gündoğdu ve Ilıcaköy/İkizdere) Köyü-Ali Câmî (H.1139 / M.1726)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. Bu iki kayıt arasında 85 yıllık bir boşluk vardır ve bu sebeple görevli kayıtlarının devamlılığı söz konusu değildir. *Birinci* kayıt 1726 yılında Ali isimli kişinin bina ettirdiği câmîye hasbî hatip olarak Mehmed Halîfe'nin atandığı kaydedilir. … *İkinci* kayıt ise 1810 yılında aittir ve köylünün izinle yeniden yaptırdığı câmîye imam hatip olarak Mustafa b. Ömer'in hasbî olarak atandığı görülür.[158]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 12000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 1800 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 107 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 1692 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[159] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 44. Vane (Gündoğdu ve Ilıcaköy/İkizdere) Köyü-Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1726-Atama, ?	Muhammed Halîfe (Hatip)	Hasbî
1810-Atama, ?	Mustafa b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Ali b. Süleyman (Hatip)	-
1844	Sıçanoğlu Hüseyin (Mütevellî)	-

1.45. Bâdiye/Bâdya/Bâviye (?/?) Köyü-Seyyid Ömer Türbesi (H.1140 / M.1728)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde türbe ile ilgili ulaşılan tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1728 yılında Seyyid Ömer Türbesinde türbedâr Sinan'ın vefat etmesi üzerine kardeşi Salih varken Muhammed'in görevi (bir yolunu bularak) ele geçirdiği ve Salih'in hakkına girdiği *"...ğadr ettiği..."* belirtili ve görevden alınır. Görev hakkı

[158] *VGMAHD, 1128-9/13; 2. kayıt, 536-5/193; 11. kayıt.*
[159] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 74 no'lu kayıt.*

Salih'in olduğu için atandığı ifade edilir.[160] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 45. Bâdiye/Bâdya/Bâviye (?) Köyü-Seyyid Ömer Türbesi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?	Sinan (Türbedâr)	?
?, 1728-Görevden Alınma	Muhammed (Türbedâr)	?
1728-Atama, ?	Salih (Türbedâr)	?

1.46. Besâlet (Aksu, Aşağı/Yukarı Tatlısu/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Mahmud Câmî (H.1143 / M.1731)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dokuz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1731 yılında köyde bulunan mescidin câmî olduğu ve Musa'nın hatiplik berâtının yenilendiği ifade edilir. *İkinci* kayıtta 1740 yılında câmînin bânisinin el-Hâc Mahmud olduğu, câmînin imam ve mütevellîsi olmadığı için Mehmed'in atandığı kaydedilir. Önceki hatip Musa'nın akıbetinden bahsedilmez. *Üçüncü* kayıtta câminin el-Hâc Mahmud vakfı olduğu açıkça ifade edilen kayıtta 1740 yılında hatip Musa'nın vefat ettiği, yerine hatip olarak Mehmed'in atandığı kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1758 yılında Mehmed'in imam ve hatiplik berâtının yenilendiği kaydedilir. *Beşinci* kayıtta aynı art arda Mehmed'in mütevellîlik berâtı da yenilenmiştir. *Altıncı* kayıtta 1767 yılında Mehmed'in çocuksuz vefat ettiği, yerine Mehmed b. Hasan'ın atandığı ifade edilir. *Yedinci* kayıtta 1772 yılında bir akça ücret aldığı ifade edilen Mehmed b. Hasan da vefat eder. Yerine torunu İsmail b. Ahmed atanır. *Sekizinci* kayıta 1784 yılında imam hatip ve mütevellî İsmail'in de vefat ettiği, yerine ilginç bir şekilde dedesi ve dedesinin babasıyla aynı isimde Mehmed b. Hasan'ın atandığı kaydedilir.[161] *Dokuzuncu* kayıtta 1813 yılında Mehmed b. Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın atandığı ifade edilmiştir.[162]

---

[160] *VGMAHD, 1160-52/140; 43. kayıt.*

[161] Bu kayıtta kâtip hatası olabileceği kanatindeyiz. Osmanlı Arşivindeki diğer belgelerde de görüleceği üzere arzuhallerde vefat eden kişinin adı ile yerine atanan (atanması istenen) kişinin adları ayrı ayrı kısımlara yazılmaktadır. Katibin dalgınlıkla atanan kişi yerine vefat eden kişiyi, tekrar atanmış gibi yazdığı kanaatindeyiz.

[162] *VGMAHD, 1088-35/63; 6. kayıt, 1088-36/64; 10 ve 11. kayıtlar, 1090-73/135; 3 ve 4. kayıtlar, 1117-28/43; 2. kayıt, 1093-47/91; 5. kayıt, 1096-126/263; 14. kayıt, 568-119/240; 11. kayıt.*

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 9 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 141 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[163] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 46. Besâlet (Aşağı/Yukarı Tatlısu/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Mahmud Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1731-yenileme, 1740-vefat	Musa (Hatip)	Hasbî
1740-Atama (2), 1758-Yenileme (2), 1767-vefat	Mehmed Halîfe b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1767-Atama, 1772-vefat	Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1772-Atama, 1784-Vefat	İsmail b. Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1784-Atama, 1813-vefat	Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1813-Atama	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1844	… oğlu İbrahim (Hatip)	-
1844	Ali b. Kamil (Mütevellî)	-

1.47. Besâlet-Mandulli (?/Kalkandere) Mah. Câmî (H.1221 / M.1806)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1806 yılında köylü tarafından yaptırıldığı belirtilen câmîye hasbî imam hatip olarak cemaatin seçtiği Molla Hüseyin b. Hüseyin'in atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1818 yılında Molla Hüseyin çocuksuz vefat ettiğinden yerine Ali b. Abdullah'ın atandığı görülür. *Üçüncü* kayıtta 1827 yılında hasbî imam hatip olan Ali b. Abdullah görevden çekilir ve yerine Osman b. Abdullah atanır.[164] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[163] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 76 no'lu kayıt*.
[164] *VGMAHD, 545-29/51; 14. kayıt, 568-119/241; 22. kayıt, 549-32/56; 18. kayıt*.

Tablo 47. Besalet Mandulli Mahallesi. (?/Kalkandere)-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1806-Atama, 1818-vefat	Molla Hüseyin bin Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, 1827-Çekilme	Ali b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1827-Atama, ?	Osman b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî

1.48. Üçkayalı (Üçkaya/Rize) Köyü-Hacı Bekir ve Uzun Süleyman Câmî (H.1143 / M.1731)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz yedi kayıt mevcuttur. *Birincisinde* Hacı Bekir ve Uzun Süleyman'ın yaptırdıkları mescidin 1731 yılında yarım akça ile imamı Mehmed'in berâtını yenilediği kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1734 yılında Mehmed Halîfe'ye hatiplik görevinin de hasbî olarak verildiği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1774 yılında Mehmed Halîfe'nin akıbetinden bahsetmeksizin iki akça ücretle imam hatip Ömer'in berâtını yenilediği görülür. Kaydın sonunda diğer bazı kayıtlarda da görüldüğü üzere (atama / yenileme / vefat sebebiyle) adı geçen kişinin *"berât-ı cülûs-i hümâyûn…"* şeklinde göreve başlama vd. tarihler not düşülmüştür. Bu kayıtta da Ömer'in babasının 1753 yılı sonunda vefat ettiği, Ömer'in de bu tarihte göreve başladığı söylenebilir. *Dördüncü* kayıtta 1789 yılında iki akça ücretle görevde olan Ömer'in vefat ettiği, oğlu Abdülaziz'in atandığı görülür. *Beşinci* kayıtta 1796 yılında iki akça ücretle görevde olan Abdülaziz'in de vefat ettiği, yerine kardeşi Mehmed'in atandığı belirtilir. *Altıncı* kayıtta 1812 yılında yine iki akça ile görevde olan Mehmed vefat eder ve yerine kardeşinin oğlu Hüseyin b. Mehmed atanır. *Yedinci* kayıtta 1812 yılında Hüseyin vefat eder ve yerine kardeşi Hasan b. Mehmed atanır.[165]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde *"Uma Tohli / Toğli"* köyü adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1200 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 180 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 11 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 169 kuruşu

[165] *VGMAHD, 1088-35/63; 4 ve 21. kayıtlar, 1158-134/264; 5. kayıt, 548-47/95; 2. kayıt, 565-103/210; 13. kayıt, 568-119/240; 1 ve 6. kayıt.*

da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[166] Aynı defterde kayıtlı diğer Tohli köyü Ortapazar'a ait gibi görünmektedir.

Yine Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre 1885 yılında Bıçakçıoğlu Mehmed Efendi b. Eyüp Efendi'nin vakfettiği 1000 kuruşluk nakit para bulunuyordu ki bunun 150 kuruşunu imam hatip maaş girderleri için kullanılmasını vakfiyede şart koşmuştu.[167] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 48. Üçkayalı (Üçkaya/Rize) Köyü-Hacı Bekir ve Uzun Süleyman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1831 ve 1834-Yenileme, 1753-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1753-Atama, 1774-Yenileme, 1789-Vefat	Ömer b. Mehmed (İmam+Hatip)	2 akça
1789-Atama, 1796-Vefat	Abdülaziz b. Ömer (İmam+Hatip)	2 akça
1796-Atama, 1812-Vefat	Mehmed b. Ömer (İmam+Hatip)	2 akça
1812-Atama, 1812-vefat	Hüseyin b. Mehmed (İmam+Hatip)	2 akça
1812-Atama, ?	Hasan b. Mehmed (İmam+Hatip)	2 akça
1844	Türütoğlu Ali b. Hasan (Mütevellî)	-

1.49. Pers/Peres/Pirkes (Güryaprak/Oltu/Erzurum) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1144 / M.1732)

Köyün adına Rize ve yakın çevresindeki kazâlarda bulunan köyler arasında rastlanmamaktadır. Ancak uzunca bir arama faaliyetinden sonra Erzurum ili Oltu ilçesi Güryaprak köyünün eski adının Pirekes olduğunu öğrenmiş bulunmaktayız. Bahsi geçen köy her ne kadar Rize'ye yakın olmasa da belgelerde de görüleceği üzere resmi yazışmaların zaman zaman Erzurum üzerinden yapıldığı bilinmektedir. Bundan dolayı köy belirli bir dönem Rize kazâsına bağlı olabileceği gibi, yazışmaları Rize üzerinden yapıldığı için, kayıtlara da bu şekilde geçmiş de olabilir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta Hacı Ahmed isimli hayırseverin yaptırdığı câmîde 1732 yılında bir akça ücretle görevde bulunan (muhtemelen bânî) Hacı Ahmed vefat etmiş, yerine Abdullah Halîfe atanmıştır. *İkinci* kayıtta Pîr Hacı Mehmed şeklinde yazılsa da Ahmed olduğu ve okuma/yazma/kâtip hatası yapıldığı diğer kayıtlardan da anlaşılan

[166] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 51 no'lu kayıt*.
[167] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

câmîde, 1755 yılı sonu Abdullah Halîfe'nin akıbetinden bahsedilmeksizin Ahmed Halîfe'nin berâtının yenilendiği kaydedilir. Yenileme ifadesinin de yanlış kaydedildiği göze çarpmaktadır. Kayıtta *"...zâyî'den tevcih..."* değil *"zâyî'den tecdîd"* ifadesinin kullanılması diğer örneklere benzeme açısından daha uygun düşecektir. *Üçüncü* kayıtta 1767 yılında Mehmed Emîn b. Hacı Ahmed görevde olduğundan ve berâtının yenilendiğinden bahsetmektedir. *Dördüncü* kayıtta yine 1767 yılında ve bir akça ücretle (vefat ettiği halde) görevde olduğu belirtilen hatip Ahmed'in vefatı üzerine oğlu Mehmed Emîn'in atandığı tekrar edilmiştir.[168]

Câmînin bânîsi ile "Tohli/Ortapazar/Rize" köyü câmîsinin bânîsi aynı isimde kişilerdir. Birbirinin devamı olabilecek şekilde görevli tarihleri de uyumludur. Köy adının benzer veya daha eski hali olma ihtimali söz konusu olabilir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 49. Pirkes/Pirekes (Güryaprak/Oltu/Erzurum) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1732-Vefat	Pir Hacı Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1732-Atama, 1755-Yenileme, ?	Abdullah Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
1756-Atama, 1767-vefat	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1767-Yenileme, 1767-Atama, ?	Mehmed Emîn b. Hacı Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça

1.50. Ohta/Ethone (Gürdere/İkizdere) Köyü-Hacı Mahmud b. İsmail Câmî (H.1147 / M.1734)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. Köy adının kayıtlarda okuma probleminden dolayı farklı farklı "Ôhta / Ôhtana / Ôhsana" şekillerinde yazıldığına şahitlik etmekteyiz. Bânî adı, görevlilerin davamlılığı vb. kriterlere dikkat edildiğinde ancak tespit edilebilmektedir.

Birinci kayıtta Hacı Mahmud b. İsmail isimli hayırseverin yaptırdığı mescidinde 1734 yılında imam hatip olan Ömer'in berâtının yenilendiği kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1771 yılında bir akça ücretle görev yapan Ömer'in çocuksuz vefat ettiği belirtilmiş, yerine Mustafa atanmıştır.

[168] *VGMAHD, 1088-35/63; 10, 1090-72/134; 11, 1117-28/43; 7 ve 8. kayıtlar .*

Üçüncü kayıtta 1800 yılında câmîyi köylülerin yaptırdığı ifade edilse de önceki sonraki kayıtlarda bânîsi aynı kişi olarak tekrarlanmaktadır. Bu kayıtta mescide yeniden minber yapıldığı hasbî imam hatip olarak (önceki görevli Mustafa'dan bahsetmeksizin muhtemelen oğlu olan) Molla Mehmed b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir.

Dördüncü kayıtta 1801 yılında bir akça ücretle görevli olan babası Mustafa'nın ölümü üzerine oğlu Mehmed'in atandığı tekrarlanmış, yeni atama gibi ifade edilse de berâtının yenilendiği anlaşılmaktadır.

Beşinci kayıtta 1824 yılında bir akça ile görevde olduğu ifade edilen Mehmed de vefat etmiş, yerine oğlu Mehmed Emîn atanmıştır. *Altıncı* kayıtta bir önceki kayıtta da kaydedildiği gibi bânî Hacı Mahmud olarak ifade edilmekte, 1832 yılında Mehmed Emîn'in çocuksuz vefat ettiği, yerine imtihanla Yakup b. Hasan'ın atandığı kaydedilmektedir.[169]

Yine Ôhtâ olarak vakıf defterinde kayıtlı köyün zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[170]

Finansmanıyla ilgili Ethone köyü olarak kayıtlı vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 400 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 60 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 3,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 56,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[171] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[169] *VGMAHD, 1088-35/63; 20. kayıt, 1093-47/91; 3. kayıt, 565-104/213; 4. kayıt, 565-103/211; 3. kayıt, 549-32/56; 1. kayıt, 550-30/51; 12. kayıt.*

[170] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.88 , 81 no'lu kayıt.*

[171] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.94, 130 no'lu kayıt.*

Tablo 50. Ôhta/Ôhtana/Ôhsana/Ethone (Gürdere/İkizdere) Köyü-Hacı Mahmud b. İsmail Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1734-Yenileme, 1771-vefat	Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1771-Atama, 1801-vefat	Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1800, Atama, 1801-Atama, 1824-vefat	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1824-Atama	Mehmed Emîn b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1844 – Ôhtâ köyü	Fîlârğôz oğlu Ahmed (Hatip)	-
	Emin b. Uzun Ömer (Mütevellî)-Ôhta	-
1844-Ethona köyü	…'nın karındaşı Yâkup (Hatip)	
	Mustafa b. Yasin Hasan (Mütevellî)	

1.51. Arğôlâvûz (Yanıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1148 / M.1735)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* kaydın yazımı ve okunması problemli olsa da köy adına benzerliği, tarih aralığı, görevli ismi ve ücret benzerlikleri dolayısıyla bu köye/câmîye ait olduğunu düşündümüz kayıtta 1735 yılında cemaati çoğaldığı için yenilenerek minber yaptırılan câmîye imam hatip olarak iki akça ücretle Bosnalı (diye okuduğumuz) Ali Halîfe'nin, köylünün arzuhâli ile atandığı görülmektedir. . *İkinci* kayıtta 1755 yılında köylünün câmî yapmak için izin, imam hatip ve mütevellî olarak günlük iki akça ücretle Hacı Ali Halîfe'nin atama isteklerinin arz edildiği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1777 yılında Hacı Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Ömer'in atandığı ifade edilir.[172]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1350 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 200 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 12 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 188 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[173] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[172] *VGMAHD, 1088-36/64; 3. kayıt, 1090-72/134; 10. kayıt, 1096-126/263; 4. kayıt.*
[173] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 100 no'lu kayıt.*

Tablo 51. Arğôlâvûz (Yanıktaş/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1735-Atama, 1755-yenileme, 1777-Vefat	Hacı Ali Halîfe (İmam+Halîfe+Mütevellî)	2 akça
1777-Atama, ?	Ömer b. Ali (İmam+Halîfe+Mütevellî)	2 akça
1844	Şükrü b. Mustafa (Mütevellî)	-

1.52. Fôsa/Forsa (Kocatepe ve Köprülü/Rize) Köyü-Molla Mustafa Câmî (H.1150 / M.1737)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dokuz kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1737 yılında köylü tarafından yapıldı denilse de atanacak olan görevlinin adından da anlaşılacağı üzere onun tarafından binâ edildiği görülecek ve sonraki kayıtlarda da bu teyit edilecektir. Bu kayıtta beş vakit namaz ve cuma namazı için yapılan câmîde hasbî imam hatip olarak Monla Mustafa'nın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1741 yılında bânînin Mustafa olduğu açıkça belirtildikten sonra vakfedilen nakit parası için emânetle (geçici) mütevellî olarak yarım akça ücretle amcası Murtazâ'nın atandığı görülür. *Üçüncü* kayıtta 1741 yılında imam hatip Mustafa vefat eder ve (geçici mütevellî'nin oğlu) Hasan b. Murtazâ'nın yarım akça ücretle atandığı kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1762 yılında yarım akça ücretle imam hatip Hasan b. Murtazâ çocuksuz vefat eder ve yerine Hasan b. İbrahim atanır. *Beşinci* kayıtta 1767 yılında Hasan b. İbrahim'in görevi terk ettiği gerekçesiyle vazifeden alınır ve yerine Mehmed atanır. *Altıncı* kayıtta 1777 yılında hasbî imam hatip olduğu ifade edilen Mehmed'in berâtını yenilediği görülür. *Yedinci* kayıtta 1777 yılında aynı Mehmed mi bilinmez câmînin imam hatibi olmadığı için bânînin oğlu Mehmed diye ifade edilen kişi atanmıştır. *Sekizinci* kayıtta yine aynı yıl hasbî imam hatip Mehmed vefat eder ve yerine oğlu Ahmed atanır. *Dokuzuncu* kayıt 1795 yılında hasbî görevde olan Ahmed b. Mehmed de vefat edince yerine oğlu Mehmed b. Ahmed'in atandığı görülür.[174]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 450 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 27

[174] *VGMAHD, 1088-36/64; 7. 13 ve 14. kayıtlar, 1117-27/42; 6, 1117-28/43; 9, 1158-134/264; 6, 1096-126/262; 20, 1096-126/262; 18, 565-103/210; 2 .*

kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 423 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[175] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 52. Fôsa/Forsa (Kocatepe ve Köprülü/Rize) Köyü-Molla Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1737-Atama, 1741-vefat	Molla Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1741-Atama	Murtazâ (Emanet/Mutasarrıf)	0,5 akça
1741-Atama, 1762-vefat	Hasan b. Murtazâ	0,5 akça
1762-Atanma, 1768-Alınma	Hasan b. İbrahim (İmam+Hatip)	0,5 akça
1768-Atanma, 1777-Yenileme ve Vefât	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1777-Atama, 1795-vefat	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1795-Atama, ?	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Durmuş b. Sadık (Hatip)	-
1844	Memiş b. Ahmed (Mütevellî)	-

1.53. Baskird/Yaskird (?/?) Köyü Câmî (H.1168 / M.1755)

Köyün günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1755 yılında bânîsinden bahsedilmeksizin köydeki mescide minber yaptırmak, imam hatip ve mütevellî olarak üç akça ücretle Süleyman'ın atanması talep edilmiş ve atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1774 yılında üç akça ile imam, hatip ve mütevellî olan Süleyman vefat etmiş, Ali b. Hüseyin atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1809 yılında câmînin bânîsinin köylü olduğu ifade edildikten sonra yine üç akça ile görevde olan Ali b. Hüseyin'in vefat ettiği, yerine oğlu Hüseyin b. Ali'nin atandığı görülür. *Dördüncü* kayıtta 1831 yılında Hüseyin'in de vefat ettiği, köy sakinlerinden Ahmed b. Ali'nin atandığı kaydedilmiştir.[176] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 53. Baskird/Yaskird (?) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1755-Atama, 1774-vefat	Süleyman (İmam+Hatip+Mütevellî)	3 akça
1774-Atama, 1809-vefat	Ali b. Hüseyin (İmam+Hatip+Mütevellî)	3 akça
1809-Atama, 1831-vefat	Hüseyin b. Ali (İmam+Hatip+Mütevellî)	3 akça
1831-Atama,	Ahmed b. Ali (İmam+Hatip+Mütevellî)	3 akça

[175] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.83, 41 no'lu kayıt.*

[176] *VGMAHD, 1090-72/134; 3. kayıt, 1084-56/103; 1. kayıt, 536-5/193; 7. kayıt, 550-30/51; 9. kayıt.*

1.54. Mâşî/Mâşer (Dülgerli/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1168 / M.1755)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1755 yılında mescide minber yaptırmak izin istendiği, imam hatip ve mütevellî olarak günlük iki akça ücretle Mustafa'nın atandığı ifade edilir.[177]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1800 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 270 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 16 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 254 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[178] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 54. Mâşî/Mâşer (Dülgerli/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1755-Atama, ?	Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	2 akça
1844	Hüseyin b. Hasan (Hatip)	-
1844	… Derviş oğlu Salih (Mütevellî)	-

1.55. Kâmenet/Kaminet (Kavaklı/Rize) Köyü Câmî (H.1169 / M.1755)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. Birincisinde 1755 yılında bânisinden bahsedilmeyen câmîde günlük yarım akça ücretle imam olan Hasan'ın vefat ettiği, yerine Mehmed b. Mustafa'nın atandığı kaydedilir. İkinci kayıtta 1765 yılında Muahmmed diye kaydedilen Mehmed b. Mustafa'nın *"…hizmeti zuhûr ve tenfîr-i cemâ'at olmakla…"* yani hizmeti göze batıp, cemaatin nefretini kazandığı için görevden alınarak, yerine cemaatin seçtiği Ömer b. Ali halîfe'nin atandığı kaydedilmiştir.[179]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2427 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 365 kuruş gelir elde ettiği ifade

[177] *VGMAHD, 1090-72/134; 2. kayıt.*
[178] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 101 no'lu kayıt.*
[179] *VGMAHD, 1090-72/134; 9. kayıt, 1117-27/42; 18. kayıt.*

edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 22 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 343 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[180] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 55. Kâmenet (Kavaklı/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1755-Vefat	Hasan (İmam)	0,5 akça
1755-Atama, 1765-Alınma	Mehmed/Muhammed b. Mustafa (İmam)	0,5 akça
1765-Atama, ?	Ömer b. Ali (İmam)	0,5 akça
1844	Osman Efendi b. Ömer (Mütevellî)	-

1.56. İncû (İnciköy/Kalkandere) Köyü-Mehmed Câmî (H.1170 / M.1757)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1757 yılında mescidin imamı olmadığı ve Mehmed isimli kişinin tamir ettirdiği belirtilerek imamlık görevi tamir ettiren Mahmed Halîfe'ye verilir. *İkinci* kayıtta yine aynı yıl câmîye vakf edilen nakit paranın mütevellîsi olarak da Hüseyin Halîfe'nin atandığı kaydedilir. Her iki görevlinin de ücretlerine dair bir bilgi kayıtlarda yer almamaktadır.[181]

Kıvrım'ın ifade ettiği bilgilere göre, 1881 tarihinde câmîye ait Keskinoğlu Dursun Efendi b. Ahmed'in vakfettiği 1000 kuruş nakit parası bulunduğu ve tamamının imam hatip maaş giderleri için kullanılması şart koşulan finansman kaynağı mevcuttur.[182] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 56. İncû (İnciköy/Kalkandere) Köyü Câmî-Ahâlî-yi Karye (Köy halkı) / Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1757-Atama	Mehmed (İmam)	?
1757-Atama	Hüseyin Halîfe (Mütevellî)	?

[180] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 8 no'lu kayıt*.
[181] *VGMAHD, 1090-72/134; 15 ve 16. kayıtlar.*
[182] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

1.57. Kapnes (Dağdibi/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1170 / M.1757)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1757 yılında köylünün yaptırdığı câmîde günlük bir akça ücretle imam hatip olarak Mehmed b. Süleyman'ın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1777 yılında Mehmed vefat eder ve yerine Mehmed b. Hacı Mustafa atanır. *Üçüncü* kayıtta 1795 yılında imam hatip Mehmed b. Mustafa da vefat eder ve Mahmud isimli kişi atanır. *Dördüncü* kayıtta 1820 yılında imam hatip Mahmud görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadan vefat eder, yerine yalnız hatip olarak Mustafa b. Hüseyin atanır. İmamlığa kimin atandığından bahsedilmez. *Beşinci* kayıtta 1824 yılında Mustafa da vefat edince yine yalnız hatip olarak oğlu Mustafa b. Mustafa'nın atandığı kaydedilir.[183]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 400 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 60 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 3,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 56,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[184] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 57. Kapnâs (Kapnes/Dağdibi/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1757-Atama, 1777-vefat	Mehmed b. Süleyman Halîfe (İmam+Hatip)	1+1 akça
1777-Atama, 1795-vefat	Mehmed b. Hacı Mustafa (İmam+Hatip)	?
1795-Atama, 1820-vefat	Mahmud (İmam+Hatip)	?
1820-Atama, 1823-vefat	Mustafa b. Hüseyin (Hatip)	?
1823-Atama, ?	Mustafa b. Mustafa (Hatip)	?
1844	Şişmanoğlu Mustafa (Hatip+Mütevellî)	-

[183] *VGMAHD, 1090-72/134; 14. kayıt, 1096-126/262; 9. kayıt, 565-103/210; 1. kayıt, 568-120/242; 9. kayıt, 549-32/56; 6. kayıt.*

[184] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 102 no'lu kayıt.*

1.58. Hôç/Hôs (Maltepe/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1172 / M.1758)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1758 yılında banisinden bahsedilmeyen, sadece yeniden yapıldığı ifade edilen câmîye imam hatip ve mütevellî olarak el-Hâc Ahmed Halîfe'nin atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıta 1800 yılında câmînin bânîsinin köylü olduğu belirtildikten sonra, hasbî görevli Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mehmedin atandığı kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1813 yılında yine hasbî görevde olan Mehmed b. Hacı Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa b. Mehmed'in atandığı kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1820 yılında öncekiler gibi hasbî görevli Mustafa da vefat eder ve kendisinden sonra yalnızca hatip ve mütevellî olarak Salih b. Ali'nin atandığı kaydedilmiştir.[185] İmamlığın kime verildiği bilgisi mevcut değildir.

Finansmanıyla ilgili "Hôsâ me'a Şimâdiyôs" şeklinde kayıtlı ve muhtemelen köyün her iki câmîsine de ait gibi duran vakıf defterinde kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 10200 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 1530 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 91,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 1438,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[186] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 58. Hôs/Hôç (Maltepe/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1758-Atama, 1800-vefat	el-Hâc Ahmed Halîfe (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1800-Atama, 1813-vefat	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1813-Atama, 1820-vefat	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1820-Atama, 1844, ?	Salih b. Ali (Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1844	Mustafa b. Kamil ve Alemdar	-

[185] *VGMAHD, 1090-73/135; 6. kayıt, 565-104/213; 6. kayıt, 568-119/240; 7. kayıt, 568-120/242; 7. kayıt.*

[186] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 73 no'lu kayıt.*

1.59. Hôç/Hôs/Hôca-Şimadiyoz (Esentepe ve Kirazdağı/Derepazarı) Köyü-Bıyıklızâde Mustafa Câmî (H.1211 / M.1797)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1797 yılında Bıyıklızâde Mustafa isimli hayırsever tarafından yaptırıldığı ifade edilen câmîye hasbî hatip vakf sahibi olarak kendisi atanır. *İkinci* kayıtta 1814 yılında bâni ve hatip olan Bıyıklızâde Mustafa vefat eder ve yerine oğlu Ahmed'in atandığı kaydedilir.[187]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterindeki bilgiler diğer câmî görevlilerine uyum sağladığı için önceki câmi kayıtları içinde verilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 59. Şimadiyoz (Esentepe ve Kirazdağı/Derepazarı) Köyü-Bıyıklızâde Mustafa Câmi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1797-Atama, 1814-vefat	Bıyıklızâde Mustafa (Hitabet)	Hasbî
1814-Atama, ?	Ahmed b. Mustafa (Hatip)	Hasbî

1.60. Vâlârende (?/?) Köyü Câmî (H.1172 / M.1758)

Köyün günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1758 yılında bânîsinden bahsedilmeyen câmîye yarım akça ile imam hatip olarak Feyzullah Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1795 yılında Feyzullah Halîfe'nin vefat ettiği, yerine oğlu Süleyman'ın atandığı görülür.[188] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 60. Vâlârende (?) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1758-Atama, 1795-vefat	Feyzullah Halîfe (İmam+Hatip)	0,5 akça
1795-Atama, ?	Süleyman b. Feyzullah (İmam+Hatip)	0,5 akça

[187] *VGMAHD, 565-103/210; 16. kayıt, 568-119/241; 2. kayıt.*
[188] *VGMAHD, 1117-27/42; 7. kayıt, 565-103/210; 4. kayıt.*

1.61. Ahundoz/Ahincoz/Ahungöz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü-Ahmed, Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa Câmî (H.1172 / M.1759)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz birbirinden kopuk gibi görünen ve erken tarihli olan biri Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde diğeri Rize kazâsı bünyesinde kaydedilen iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1759 yılında Mapavri'ye bağlı görünen Ahundoz köyünde, yakınında câmî olmadığı için Ahmed isimli hayırsever tarafından yaptırılan câmîye imam ve hatip olarak yarım akça fazlasıyla denilerek vakıf sahibi Ahmed Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1823 yılında "Rize kazâsı köylerinden Ahundoz köyü" denilerek kaydedilen câmîyi Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa'nın izinle bina ve minber yaptırdığı belirtilmektedir. "Ahmed" ismi her ne kadar sonradan yazılsa da muhtemeldir ki ilk bânîdir. "Mehmed" de ikinci kaydın tarihinde muhtemelen tamir ettirenin adıdır. Bu kayıtta imtihanla köy halkından Osman b. Ahmed'in hasbî olarak atandığı kaydedilir ki bu kişi de isminden hareketle ilk bânî Ahmed'in oğlu olduğu söylenebilir.[189]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 450 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 27 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 423 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[190] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 61. Ahundoz (Ahincoz/Ahungöz/Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü-Ahmed, Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1759-Atama, ?	Ahmed Halife b. Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça
1823-Atama, ?	Osman b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Kâbil oğlu Emir Ali (Hatip+Mütevellî)	-

[189] *VGMAHD, 1135-108/210; 13. kayıt, 549-32/56; 5. kayıt.*
[190] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 38 no'lu kayıt.*

1.62. Yereakar/Sivârne (Hüseyinhoca/Kalkandere) Köyü-Hüseyin Efendi Câmî (H.1173 / M.1760)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde ulaşabildiğimiz kayıtlar içinde iki adet "Yereakar / Birefad" şeklinde yazılı, iki adet de "Sivârne" şeklinde yazılı toplamda dört kayıt, çelişkiye ve zorluğa düştüğümüz diğer kayıtlarda yaptığımız gibi, bâni adı, tarih karşılaştırması ve kıyaslaması, ücret bilgisi takibi, görevli isim değişimleri takip edilerek tespit edilmiştir. Neticede hangi köy olduğu tespit edilemeyen "Yereakar / Birefad" köyü câmîsinin bânîsi "Hüseyin Efendi"nin günümüzdeki Hüseyinhoca (Sivârne / Kalkandere) köyüne adını veren şahsiyet olabileceği fikriyle her iki câmî kayıtları kıyaslanmış ve tezat / çelişki tespit edilemediği için birbirinin devamı olabileceği fark edilmiştir. Aynı köy ve câmî olduğu kanaatiyle birleştirilmiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili dört kayıttan *Birincisinde* 1760 yılında Hüseyin Efendi'nin binâ ettiği câmîye, hasbî imam hatip olarak kendisinin atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1773 yılında bânî, imam ve hatip olan Hüseyin Efendi vefat eder ve yerine Mehmed isimli kişi hasbî olarak atanır. Yukarıda da belirtildiği şekilde ilk iki kayıtta köy adı *"Yereakar / Birefad"* şeklinde okunabilmekteyken sonraki iki kayıtta *"Sivârne"* şeklinde kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1794 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye günlük yarım akça ücretle imam hatip ve mütevellî olarak Mehmed b. İbrahim'in atandığı kaydedilmiştir ki bu köy adı dışında bir önceki kaydın devamı gibidir. *Dördüncü* kayıtta 1800 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Ali'nin atandığı görülür.[191]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde *"Sivârne"* adıyla kayıtlı köye ait vakfın zimemde (işletilmesi için emanet/borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[192] Bu masraflar, aydınlatma ve personel ücretidir. Yine *"Biraklar / Yerakar"* şeklinde okunabilen vakıf defterinde

[191] *VGMAHD, 1090-73/135; 12. kayıt, 1084-56/102; 10. kayıt, 548-47/96; 7. kayıt, 565-104/213; 5. kayıt.*

[192] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.91, 110 no'lu kayıt.*

zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 350 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 27 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 413 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[193]

Her ne kadar kayıtları birleştirilerek verilse de iki ayrı köye ait olmaları da mümkündür. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 62. Birefad/Yereakar/Sivârne (Hüseyinhoca/Kalkandere) Köyü-Hüseyin Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1760-Atama, 1773-vefat	Hüseyin Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1773-Atama	Mehmed (İmam+Hatip)	Hatip
1794-Atama, 1800-vefat, 1844	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1800-Atama, ?	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1844	Hacıoğlu Hüseyin (Hatip)	-
1844	… Karadereli Ömer (Hatip)	-

1.63. Mâsî/Hazar/Masihazar/Mashandoz (Hazar/İyidere) Köyü-Seyyid Hasan Halîfe Câmî (H.1173 / M.1759)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1759 yılında köy adı Mâsî (diğer kayıtlarda Hazar) şeklinde geçmekte Seyyid Hasan Halîfe'nin binâ ettirdiği ifade edilen câmîye vakıf sahibi olarak aynı kayıtta önce bir akça ücretle, sonra hasbî imam hatip denilerek Seyyid Hasan'ın atandığı ifade edilmektedir. *İkinci* kayıtta 1770 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Seyyid Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Sayyid Abdullah'ın atandığı görülür. *Üçüncü* kayıtta 1773 yılında yine hasbî görev yapan Abdullah'ın da vefat ettiği, yerine kardeşi Seyyid Muastafa'nın atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1801 yılında kardeşi ve babası gibi hasbi imam hatip olduğu belirtilen Seyyid Mustafa'nın vefat ettiği, yerine kardeşi Seyyid el-Hâc Mehmed'in atandığı ifade edilmektedir. Kayıtta ilginç olan hasbî görevli Mustafa'nın vefatı kaydedilirken

[193] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.86, 67 no'lu kayıt.*

"...bilâ veled fevti vâkî' ise deyû... / çocuksuz ölümü gerçek ise" ifadeleri kullanılmazken, kardeşi Seyyid el-Hâc Mehmed'in atanma şartı olarak bu ifadelere yer verilmiştir. Beşinci kayıtta 1816 yılında hasbî imam hatip Seyyid Hacı Mehmed'de çocuksuz vefat eder ve Hüseyin b. Ahmed atanır.[194]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "Mâsî köyü" adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1950 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 292,5 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 17,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), …??? (rakam belirtilmemiş) kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[195] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 63. Mâsî/Hazar/Masihazar/Mashandoz (Hazar/İyidere) Köyü-es-Seyyid Hasan Halîfe Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1759-Atama, 1770-vefat	Es-Seyyid Hasan Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça / Hasbi
1770-Atama, 1773-vefat	Seyyid Abdullah b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1773-Atama, 1801-vefat	Seyyid Mustafa b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1801-Atama, 1816-vefat	Seyyid Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1816-Atama	Hüseyin b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Mehmed Yazıcı b. Osman (Hatip+Mütevellî)	-

1.64. Liparit/Liparid (Yalıköy/İyidere) Mah. Câmî (H.1173 / M.1760)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. Bunlardan üçü birbiriyle uyumlu ve devamlılık arz etmekle beraber biri ya farklı / yeni bir câmî ile ilgili kayıttır veya öncekilerden kopukluktan dolayı farklı görünen bir kayıttır. Uyumlu üç kayıttan *birincisinde* 1760 yılında vakfiye (vakf şartnâmesi) gereği mütevellî ve imam olan Mustafa Halîfe'nin görevden kendi rızasıyla çekildiği, yerine Hüseyin Halîfe'nin yine vakfiye gereği atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1795 yılında Hüseyin'in vefat ettiği, yerine Yusuf b. Hacı

[194] *VGMAHD, 1090-73/135; 10. kayıt, 1117-28/43; 6. kayıt, 1084-56/102; 5. kayıt, 565-104/213; 10. kayıt, 568-119/241; 7. kayıt.*

[195] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 34 no'lu kayıt.*

Mehmed'in atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1814 yılında Yusuf'un da vefat ettiği, kardeşi Hasan b. Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir.[196]

Önceki üç kayıttan farklı ifadelerle ve başka bir câmî izlenimi veren kayıtta ise 1821 yılında köylünün yeniden yaptırdığı ifade edilen câmîye imtihanla hasbî imam hatip olarak Osman b. Salih'in atandığı ifade edilmektedir.[197] Bu kayıt öncekilerin devamı da olabilir, ancak belirttiğimiz gibi önceki üç kayıtta da vurgulanan *"...bâ-mu'ayyene ber-mû'ceb-i vakfiye mea't-tevliye..."* ifadeleri bu kayıtta yoktur ve yine önceki üç kayıtta ücrete dair bir ifade bulunmazken, bu kayıtta hasbî olduğu belirtilmiştir.

Finansman bilgisine rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 64. Liparit/Liparid (Yalıköy/İyidere) Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1760-Çekilme	Mustafa Halîfe (Mütevellî+Hatp)	?
1760-Atama, 1795-vefat	Hüseyin Halîfe (Mütevellî+Hatp)	?
1795-Atama, 1814-vefat	Yusuf b. Hacı Mehmed (Mütevellî+Hatp)	?
1814-Atama, ?	Hasan bin Hacı Mehmed (Mütevellî+Hatp)	?
	Farklı Olan Kayıt	
1821-Atama, ?	Osman b. Salih (İmam+Hatip)	Hasbî

1.65. Sıkrık (Azaklıhoca/Rize) Köyü Câmî (H.1175 / M.1762)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1762 yılında yakınında câmî olmadığı için köylünün binâ ettirdiği câmîye hasbî imam hatip olarak Feyzullah Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1773 yılında yarım akça ile görev yaptığı ifade edilen Feyzullah'ın vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in atandığı kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1774 yılında Mehmed'in berâtının yenilendiği kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta 1813 yılında yarım akça ücret aldığı tekrarlanan Mehmed vefat eder ve yerine oğlu Ali atanır. *Beşinci* kayıtta 1818 yılında yarım akça ücretle imam hatip olduğu belirtilen Ali b. Mehmed

[196] *VGMAHD, 1090-73/135; 13. kayıt, 565-103/210; 8. kayıt, 568-119/240; 17. kayıt.*
[197] *VGMAHD, 568-120/242; 10. kayıt.*

de çocuksuz vefat ettiği için imtihanla Mustafa b. Osman atanır. *Altıncı* kayıtta 1830 yılında Mustafa'ın da yarım akça ücret aldığı, vefat ettiği ve yerine oğlu İbrahim b. Mustafa'nı atandığı kaydedilmiştir.[198]

Finansmanıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 65. Sıkrık (Azaklıhoca / Rize) Köy**ü**-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1762-Atama, 1773-vefat	Feyzullah Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî, 0,5 akça
1773-Atama, 1774-Yenileme, 1813-vefat	Mehmed b. Feyzullah (İmam+Hatip)	0,5 akça
1813-Atama, 1818-Vefat	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1818-Atama, 1830-vefat	Mustafa b. Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1830Atama, ?	İbrahim b. Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça

1.66. Vîrânkôz/Varankoz (Fıçıcılar/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1175 / M.1761)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1761 yılında yenilenen câmîye Cuma vaazı (ve hutbesi) için hasbî hatip (muhtemelen önceden imam) olan Osman'ın berâtının yenilendiği kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1765 yılında Osman vefat eder ve yerine Ali b. Ömer atanır. *Üçüncü* kayıtta 1773 yılında hasbî hatip Ali'nin de vefat ettiği, yerine Mehmed b. Süleyman'ın atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1786 yılında hasbî hatip Mehmed'in baba adı Osman şeklinde yazılarak vefat ettiği, yerine kardeşi Hasan'ın atandığından bahsedilir. *Beşinci* kayıtta 1788 yılında hatip olan Hasan'ın da vefat ettiği başka bir Hasan b. Mehmed'in atandığı kaydedilir.[199]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 4000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 600 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 36 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 564 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani

[198] *VGMAHD, 1117-27/42; 4. kayıt, 1084-56/102; 4. kayıt, 1158-134/264; 1. kayıt, 568-119/240; 14 ve 18. kayıtlar, 550-30/51; 1.kayıt .*

[199] *VGMAHD, 1090-73/135; 18. kayıt, 1117-27/42; 14. kayıt, 1084-56/102; 7. kayıt, 1095-81/164; 3 ve 16. kayıtlar.*

diğer masraflarıdır.[200] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 66. Vîrânkôz/Varankoz (Fıçıcılar/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1761-yenileme, 1765-vefat	Osman Halîfe (Vâiz+Hatip)	Hasbî
1765-Atama, 1773-vefat	Ali b. Ömer (Hatip)	Hasbî
1773-Atama, 1786-vefat	Mehmed b. Süleyman/Osman (Hatip)	Hasbî
1786-Atama, 1788-vefat	Hasan b. Süleyman/Osman (Hatip)	Hasbî
1788-Atama, ?	Hasan b. Mehmed (Hatip)	?
1844	Beyancı oğlu Memiş (Hatip)	-
1844	… oğlu Osman (Mütevellî)	-

1.67. Atyânôz (Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar, Melekköy/Rize) Köyü-İsmail oğlu Mehmed Câmî (H.1209 / M.1794)

Rûznamçe (Hurûfât) defterleri kayıtlarına göre Atyanoz ismiyle (farklı yazımları da dikkate alındığında) iki farklı köy bulunmaktadır. Bunlardan biri deniz kenarında olduğu ifade edilen ve Atyanoz Çikara namıyla bilinen Rize merkeze bağlı Bozkale ya da Bozukkale köyü ile Yenikale köylerinin birleşimidir. Diğeri ise Salarha bölgesinde Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar ve Melekköy köylerinin birleşimidir. Kayıtlardaki *"...sevâhil-i bahr'da...* / deniz sahilinde*"* ifadesinden hareketle ilgili kayıtları birbirinin devamı olacak şekilde ele alınca Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale) köyü ile ilgili bilgiler belirlenmiş olmaktadır. Diğer uyumlu kayıtlar da "deniz kenarında" olmayan Atyanoz'un (Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar ve Melekköy köylerinin) bilgilerini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ayırıcı nokta da "deniz kenarında" olan Atyanoz'un kayıtları Mapavri (Çayeli) kazâsına bağlıyken, "deniz kenarında olmayan" Atyanoz'un kayıtları Rize kazâsına bağlı gözükmektedir ki Salarha Atyanoz şeklinde de isimlendirilmektedir.

Rize kazâsı bünyesinde kaydedilen ve "Salarha Atyanoz" olarak da bilinen köyle ilgili olduğunu düşünüdüğümüz birbiriyle uyumlu üç adet kayıt bulunmaktadır. *Birinci* kayıtta 1794 yılında Mehmed b. İsmail'in mescidi yeniden yaptırdığı ve minber

[200] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 90 no'lu kayıt.*

koydurduğu, hasbî hatiplik göreviyle de vakıf sahibi olarak bizzat kendisinin atandığı ifade edilmektedir. *İkinci* kayıtta 1802 yılında Mehmed b. İsmail'in çocuksuz vefat etmesi dolayısıyla görevini devam ettirecek kimse bulunmadığı için Mehmed Halife b. Osman'ın atandığı kaydedilmektedir. *Üçüncü* kayıtta ise 1805 yılında Mehmed Halîfe b. Osman'ın vefat ettiği ve Hasan b. Ahmed'in atandığı görülmektedir.[201]

Finansmanıyla ilgili *"Salarha Atyânôz"* adıyla kayıtlı vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 375 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 22,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 352,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[202] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 67. Atyanoz (Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar, Kasarcılar, Melekköy/Rize) Köyü-İsmail oğlu Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1794-Atama, 1802-vefat	Mehmed b. İsmail (Hatip)	Hasbî
1802-Atama, 1805-vefat	Mehmed Halîfe b. Osman (Hatip)	Hasbî
1805-Atama, ?	Hasan b. Ahmed (Hatip)	Hasbî
1844	Ahmed b. Abdurrahman (Hatip)	-
1844	Mikailoğlu Memiş (Mütevellî)	-

1.68. Ğâlôs (Ğoloz/Kendirli; Düz, Asmalık, Sırt, Halaslar, Orta/Rize) Köyü Câmî (H.1178 / M.1765)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1765 yılında köye yakın câmî olmadığı için köylü tarafından yapılan câmîye hasbî imam hatip olarak Mehmed Halîfe'nin atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıta 1774 yılında "*Köse*" lakabıyla anılan görevli Mehmed'in vefat ettiği, Mustafa b. Ahmed'in atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1787 yılında yarım akça ücret aldığı ifade edilen Mustafa da vefat eder ve yerine Hüseyin b. İsmail atanır.

[201] *VGMAHD, 548-47/96; 9. kayıt, 545-29/51; 1. ve 12. kayıtlar.*
[202] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 88 no'lu kayıt.*

Dördüncü kayıtta 1816 yılında yarım akça ücretle imam hatip olduğu ifade edilen Hüseyin de çocuksuz vefat eder ve Mustafa isimli kişi atanır.[203]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde Mapavriye bağlı kaydedilmiş *"Ğôlôz"* adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 450 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 27 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 423 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[204] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 68. Ğâlôs (Ğoloz/Kendirli; Düz, Asmalık, Sırt, Halaslar, Orta/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1765-Atama, 1774, vefat	Mehmed Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1774-Atama, 1787-vefat	Mustafa b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî/0,5 akça
1787-Atama, 1816-vefat	Hüseyin b. İsmail (İmam+Hatip)	0,5 akça
1816-Atama	Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Amcanın oğlu Mustafa (Hatip)	-
1844	Mahmud Hasanoğlu Salih (Mütevellî)	-

1.69. Kulâd (?/?) Köyü-Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed Câmî (H.1178 / M.1765)

Köyün yeni adı ve nereye bağlı olduğu bilinmemekle beraber Derepazarı Subaşı köyünün eski adı Koletsa / Koliça şeklinde olduğu için bu isem benzemektedir. Ancak tek kaydı bulunmakta ve buradaki iki kayıt ile uyumlu değildir. Bir diğer yer İkizdere ilçesi Bayırköy'ün eski adı Kolyav/Koylav şeklindedir ve atama kayıtları içinde herhangi bir kaydı bulunmamaktadır. Zamanla meydana gelebilecek değişimler

[203] *VGMAHD, 1117-27/42; 11. kayıt, 1084-56/103; 5. kayıt, 1095-81/164; 15.kayıt, 568-119/241; 6. kayıt*.

[204] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.94, 128 no'lu kayıt*.

ve okuma hataları da dikkate alınınca köyün eski adı bu şekle dönüşmüş olabilir. Netice itibarıyla günümüzde tam olarak neresi olduğu tespit edilememiştir.[205]

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1765 yılında köy yakınında câmî olmadığı için Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed isimli hayırsever tarafından izinle yaptırıldığı ifade edilen câmîye vakf sahibi olarak kendisinin imam hatip atandığı kaydedilmiştir.

İkinci kayıtta 1786 yılında yarm akça ücretle imam hatip olduğu ifade edilen Ekşizâde İbrahim'in vefat ettiği, yerine oğlu Ali b. İbrahim'in atandığı ifade edilmiştir.[206] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 69. Kulâd (?/?) Köyü-Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1765-Atama, 1786-vefat	Ekşizâde İbrahim bin Hacı Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1786-Atama, ?	Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	0,5 akça

1.70. Andra (Esentepe, Hurmalık, Kayabaşı/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1179 / M.1765)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1765 yılında köylünün yaptırdığı câmîye hasbî imam hatip olarak Hasan'ın tandığı kaydedilmiştir.

İkinci kayıtta 1801 yılında Hasan'ın vefat ettiği, oğlu Mehmed'in atandığı görülür.

Üçüncü kayıtta 1813 yılında babası gibi hasbî imam hatip olan Mehmed b. Hasan'ın da vefatı üzerine oğlu Şeyh Süleyman'ın atandığı kaydedilmektedir.[207]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade

[205] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 78. Yazar 1562 tarihli Sicil kaydına dayandırdığı bilgide Rize Merkeze bağlı Kafkafiye ve İstefan Kilad adlı iki mahallenin bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak günümüzde neresi oldukları belirgin değildir.

[206] *VGMAHD, 1117-27/42; 13. kayıt, 1095-81/164; 5. kayıt.*

[207] *VGMAHD, 1117-27/42; 16. kayıt, 565-103/211; 1. kayıt, 568-119/240; 9. kayıt*.

edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[208] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 70. Andra (Esentepe, Hurmalık, Kayabaşı/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1765-Atama, 1801-vefat	Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1801-Atama, 1813-vefat	Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, ?	Şeyh Süleyman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Musli oğlu Süleyman (Hatip)	-
1844	Ali b. Erdal (Mütevellî)	-

1.71. Ğôncivânya/Ğoncivânoz (Denizgören/İyidere) Köyü Câmî (H.1179 / M.1766)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1766 yılında bânîsiyle ilgi bilgi verilmeyen câmîye hatip lazım olduğu talebiyle günlük yarım akça ücretle Mehmed b. İsmail'in atandığı kayıtlara geçmiştir.

İkinci kayıtta 1774 yılında Mehmed'in berâtının yenilendiği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1786 yılında günlük bir akça ücret aldığı Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Hüseyin'in atandığı ifade edilmektedir.[209]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 5000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 750 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 45 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), …??? (rakam belirtilmemiş) kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[210] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[208] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 62 no'lu kayıt.*
[209] *VGMAHD, 1117-27/42; 19. kayıt, 1158-134/264; 3. kayıt, 1095-81/164; 9. kayıt.*
[210] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 32 no'lu kayıt.*

Tablo 71. Ğôncivânya/Ğuncivanoz (Denizgören/İyidere)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, 1774-Yenileme, 1786-vefat	Mehmed b. İsmail (Hatip)	0,5 / 1 akça
1786-Atama, ?	Hüseyin b. Mehmed (Hatip)	1 akça
1844	…zâde Hüseyin Ağa (Hatip)	-
1844	Molla Ahmed b. Hacı Mustafa Efendi (Mütevellî)	-

1.72. Vârôta/Varatlar (Köşklü/İyidere) Köyü-Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed Câmî (H.1179 / M.1765)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1765 yılında Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed isimli hayırseverlerin yaptırdığı ifade edilen câmiye günlük bir akça ücretle bânî Hüseyin'in oğlu Ali b. Hüseyin imam hatip olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1777 yılında bir akça ücretle görev yapan, (okuma / yazma problemi / kâtip hatasından dolayı) Ali b. Hüseyin değil de, Ali b. Ömer ismi geçmekte ve çocuksuz vefat ettiği için yerine Mustafa b. Ömer'in imam hatip olarak atandığı kaydedilmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1793 yılında Mustafa'nın da vefat etmesi üzerine (isminden anlaşıldığına göre kardeşi) Hasan b. Ömer'in atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1803 yılında bir akça ücretle imam hatip olan Hasan b. Ömer vefat eder ve yeğeni Molla Yakup b. Abdullah atanır. *Beşinci* kayıtta 1820 yılında günlük bir akça ile görevde olan Molla Yakup vefat edince yerine oğlu Mustafa b. Yakup atanır. *Altıncı* kayıtta 1833 yılında yine bir farklı yazım sözkonusudur. İmam hatip Ömer b. Yakup'un vefatı üzerine kardeşi Hüseyin Halîfe b. Yakup'un atandığı kayıtlara geçmiştir ki ya Ömer ismi Mustafa yerine yanlış yazılmış ya da Mustafa'nın vefat / çekilme kaydına rastlnamdığı için direkt olarak Ömer b. Yakup yazılmıştır. Ayrıca kaydın üzerinde iptal edilmiş (yanlış yazılmış) olabileceğini gösteren bir de çizgi mevcuttur.[211]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18

[211] *VGMAHD, 1117-27/42; 15. kayıt, 1096-126/263; 1. kayıt, 548-47/96; 4. kayıt, 545-29/51; 9. kayıt, 568-120/242; 2. kayıt, 550-30/51; 16. kayıt.*

kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), …??? (rakam belirtilmemiştir) kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[212] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 72. Vârôta/Varatlar (Köşklü/İyidere) Köyü-Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1765-Atama, ?	Ali b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1777-vefat	Ali b. Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1777-Atama, 1793-vefat	Mustafa b. Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1793-Atama	Hasan b. Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1803-Atama, 1820-vefat	Molla Yakup b. Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1820-Atama, ?	Mustafa b. Yakup (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1833-vefat	Ömer b. Yakup (İmam+Hatip)	1 akça
1833-Atama, ?	Hüseyin b. Yakup (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Hüseyin b. Molla Ömer (Hatip)	-
1844	Hacıoğlu Yusuf (Mütevellî)	-

1.73. Aspet/Asbet (Fethiye/İyidere) Köyü-Kurt/Kürt oğlu İdris Câmî (H.1180 / M.1766)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1766 yılında Kurt / Kürt oğlu İdris adlı hayırseverin tamir ve/ya minber yaptırdığı câmîye günlük bir akça ücretle vakıf sahibi olarak kendisinin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1772 yılında bânî İdris vefat eder ve yerine kardeşi Abdullah atanır. *Üçüncü* kayıtta 1818 yılında yine bir akça ücretle görev yaptığı ifade edilen Abdullah uzunca bir görevden sonra vefat eder ve oğulları da görev konusunda isteksiz oldukları için Molla Abdülkerim'in atandığı kaydedilir.[213]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"*

[212] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 33 no'lu kayıt.*
[213] *VGMAHD, 1117-27/42; 21. kayıt, 1093-47/91; 6. kayıt, 568-119/241; 21. kayıt.*

yani diğer masraflarıdır.[214] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 73. Aspet/Asbet (Fethiye/İyidere) Köyü-Kurt/Kürt oğlu İdris Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, 1772-vefat	Kurt / Kürt oğlu İdris (İmam+Hatip)	1 akça
1772-Atama, 1818-vefat	Kurt / Kürt oğlu Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1818-Atama, ?	Molla Abdülkerim (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Hazal oğlu Ali (Hatip)	-
1844	Hacı Yusuf (Mütevellî)	-

1.74. Secar (?/?) Mahallesi-Mehmed Mescidi (H.1180 / M.1766)

Mahallenin günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir, ancak kayıttaki "mahalle" ifadesi şehre yakın olabileceği izlenimi verektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1766 yılında Mehmed isimli hayırseverin yaptırdığı mescit olarak ifade edilen mescitte imam olan Hacı İbrahim'in (yeni atama gibi ifade edilse de) berâtının yenilendiği anlaşılmaktadır.[215] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 74. Secar (?/?) Mahallesi-Mehmed Mescidi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1766-Yenileme, ?	Hacı İbrahim (İmam)	Hasbî

1.75. Hûr/Sâhûr/İsâhûr (Düzköy/Rize) Köyü-Hacı Ali Câmî (H.1183 / M.1769)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1769 yılında Hacı Ali'nin binâ ettirdiği câmîye vakf sahibinin oğlu Molla Ahmed'in hasbî imam ve hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1775 yılında Molla Ahmed görevinden çekilir ve yerine kardeşi Mehmed atanır. *Üçüncü* kayıtta ilk iki kayıttan farklı olarak köy adı îsâhûr değil de sadece Hûr şeklinde ifade edilmiştir. 1796 yılında Mahmud b. Ahmed'in hasbî olarak mütevellî

[214] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 92 no'lu kayıt.*
[215] *VGMAHD, 1117-27/42; 20. kayıt.*

ve nâzır olarak atandığı kaydedilir. *Dördüncü* kayıtta yine 1796 ylında (açıkça belirtilmese de muhtemelen Mehmed'in vefatı üzerine önceki görevli Ahmed'in oğlu) Mahmut b. Ahmed günlük bir akça ücretle imam hatip olarak atanır. Kayıtta dedesinin adı belirtilerek Ali'nin ölümü üzerine atandığı ifade edilse de önceki kayıtlar aradaki görevlileri ifade etmektedirler.[216]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 4500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 675 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 40,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 634,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[217] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 75. Hûr/İsâhûr/Sâhûr (Düzköy/Rize) Köyü-Hacı Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1769-Atama, 1775-Çekilme	Molla Ahmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1775-Atama,	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1796-Atama (2) (Şubat, Ekim),	Mahmud b. Ahmed (Mütevellî+Nâzır, İmam+Hatip)	Hasbî/1 akça
1844	Hasan b. Şaban (Hatip)	-
1844	Kadoğlu Hasan Alemdar (Mütevellî)	-

1.76. Sevaloz (Alipaşa/Rize) Köyü Câmî (H.1184 / M.1770)

Sevaloz (Alipaşa / Rize) şeklinde ifade edilen köyün câmîsi ahâlî (halk) tarafından yaptırılmıştır. Camiyle ilgili iki kayıt mevcuttur. *İlk* kayıta minberi olmadığı için cuma ve bayram namazları kılınmayan mescide 1770 yılında minber yaptırılarak camiye dönüştürülmüş, imamet ve hitabet hizmetine Osman b. Hasan atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1814 yılında kardeşinin oğlu İbrahim b. Ahmed atanmıştır.[218]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde bilgiye rastlanmasa da atama kayıtlarında açıkça belirtilen ücret ifadesinden vakfı olduğu söylenebilir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[216] *VGMAHD, 1087-17/26; 2. kayıt, 1096-126/262; 4. kayıt, 565-103/210; 10 ve 14. kayıtlar.*
[217] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 50 no'lu kayıt.*
[218] *VGMAHD, 1087-17/26; 4. kayıt, 568-119/240; 19. kayıt.*

Tablo 76. Sevaloz (Alipaşa / Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1770-Atama, 1814-vefat	Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1814-Atama,	İbrahim b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça

1.77. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(I. Câmî) Mescid-i Cedîd (H.1185 / M.1771)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda yedi kayıt mevcuttur. Bunlardan altısı bir câmîye, bir tanesi de muhtemelen geç dönemde yapılan ikinci bir câmîye aittir.

İlk câmî ile ilgili *birinci* kayıtta 1771 yılında *"...mescid-i cedîd / yeni mescit..."* şeklinde bilinen mescidde günlük bir akça ile görevde olan Mehmed'in çocuksuz vefat ettiği, yerine Feyzullah'ın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1799 yılında ücreti bir akça şeklinde ifade edilen Feyzullah'ın vefat ettiği, yerine oğlu oğlu Osman'ın atandığı kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1803 yılında bir akça ücretle imam olan Osman b. Feyzullah'ın vefat ettiği, yerine Hüseyin b. Hasan'ın atandığı görülür. *Dördüncü* kayıtta aynı yıla aittir ve öncesinden bahsetmeksizin Hüseyin'in atamasının yapıldığını hasbî olarak yapıldığı kaydedilir. Bu iki kayıt diğerleri içinde ücreti açıkça belirtilen ve sonrasında üstü kapalı ifade edilen ve "hasbî" ifadesinin ücreti / rakamı görünür kılmamak, gözden kaybetmek için kullanıldığını, dînî bir görevde para hesabı yapılmaması için kullanılmış bir kavram olduğunu görünür kılan ilginç bir örnektir. Beşinci kayıtta 1810 yılında Hüseyin b. Hasan vefat eder ve Ali b. Osman Halîfe onun yerine atanır. Altıncı kayıtta 1832 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ali de vefat eder ve yerine Mehmed Emîn b. Osman atanır.[219]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2750 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 425 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 25,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 399,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"*

[219] *VGMAHD, 1093-47/91; 2. kayıt, 565-103/210; 21, 545-29/51; 4 ve 8. kayıtlar, 536-5/193; 10. kayıt, 550-30/51; 10. kayıt.*

yani diğer masraflarıdır.[220] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 77. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü Mescid-i cedîd/Yeni Mescit-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
? , 1771-vefat	Mehmed (İmam)	1 akça
1771-Atama, 1799-vefat	Feyzullah (İmam)	1 akça
1799-Atama, 1803-vefat	Osman b. Feyzullah (İmam)	1 akça
1803-Atama, 1810-vefat	Hüseyin b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1810-Atama, 1832-vefat	Ali b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama, 1844, ?	Mehmed Emîn b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Sağıroğlu İsmail (Mtevellî)	-

1.78. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(II. Câmî) (H.1249 / M.1833)

İkinci câmî ile ilgili tek kayıtta 1833 yılında "*Erûkîmânı*" denilen yerde köylü, izinle bir câmî ve minber yapar, hatip gerekli olduğu müracatıyla hasbî olarak Molla Hüseyin b. el-Hâc Hüseyin'in atandığı kaydedilmiştir.[221] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 78. Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü (II. Câmî) -Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1833-Atama, ?	Molla Hüseyin b. el-Hâc Hüseyin (Hatip)	Hasbî

1.79. Tohli/Uma (Ortapazar/Rize) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî (H.1186 / M.1772)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1772 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1774 yılında Mehmed'in berâtı yenilenmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1776 yılında muhtemelen

[220] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.83, 44 no'lu kayıt*.
[221] *VGMAHD, 550-30/51; 17*.

yapılan bir tamirat / yenilemeden dolayı bânî olarak Pîr Hacı Ahmed'in adı geçmekte, yarım akça ücretle görevde olduğu ifade edilen imam hatip Mehmed'in görevini devam ettirecek çocuğu olmadan vefat ettiği, yerine Mustafa b. Abdullah'ın atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1823 yılında bânî olarak Pîr Hacı Ahmed adı tekrarlandıktan sonra yarım akça ücretle görev yaptığı belirtilen Mustafa'nın da vefat ettiği haber verilir. Yerine oğlu Molla Mehmed b. Mustafa atanmıştır. Beşinci kayıtta 1824 yılında köy önceki kayıtlarda olduğu gibi "Tôhlî" şeklinde değil de "Uma" şeklinde kaydedilmiştir. Yine bu kayıtta köylünün yaptırdığı câmî olarak ifade edilmekte, hasbî görev yaptığı ifade edilen Molla Mehmed b. Mustafa'nın vefat ettiği, yerine imtihanla oğlu Ahmed b. Molla Mehmed'in atandığı görülmektedir.[222]

"Tôhlî" adıyla vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[223] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 79. Tohli/Uma (Ortapazar/Rize) Köyü-Ahâlî/Pîr Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1772-Atama, 1774-Yenileme, 1776-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî/0,5 akça
1776-Atama, 1823-vefat	Mustafa b. Abdullah (İmam+Hatip)	0,5 akça
1823-Atama, 1824-vefat	Molla Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama, ?	Ahmed b. Molla Mehmed (İmam+Hatip)	?
1844	Molla Mustafa'nın yeğeni Molla Salih (Hatip)	-
1844	Molla Abbas b. Süleyman (Mütevellî)-Tohli	-

[222] *VGMAHD, 1084-56/102; 1.kayıt, 1158-134/264; 4. kayıt, 1096-126/262; 8. kayıt, 549-32/56; 2 ve 9. kayıtlar.*

[223] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.92, 112 no'lu kayıt.*

1.80. Kapse (Ayvalık ve Ihlamur/İkizdere) Köyü Câmî (H.1187 / M.1773)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1773 yılında köylünün bina ettiği câmîye günlük yarım akça ile Mustafa b. Hacı Mehmed'in imam hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. [224]

Finansmanıyla ilgili vakıf dfterinde kayda rastlanmasa da atam kaydında açıkça belirtilen ücret bilgisi vakfı olduğunu göstermektedir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 80. Kapse (Ayvalık ve Ihlamur/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1773-Atama, ?	Mustafa b. Hacı Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça

1.81. Tûrânôz/Tûrânöz/Tivranoz (Geçitli/Kalkandere) Köyü Câmî (H.1187 / M.1773)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1773 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade dilen câmîye hasbî imam hatip olarak Osman b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir.

İkinci kayıtta 1807 yılında Molla ünvanıyla desteklenen Osman vefat etmiş, yerine amcaoğlu Yakup b. Ali atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1814 yılında hasbi görev yaptı ifade edilen Yakup vefat eder ve yerine kardeşi İbrahim ataır.[225]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), …? (rakam yazılmamış) kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[226] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[224] *VGMAHD, 1084-56/102; 6. kayıt* .
[225] *VGMAHD, 1084-56/102; 8. kayıt, 545-29/51; 17. kayıt, 568-119/241; 3. kayıt*.
[226] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 31 no'lu kayıt*.

Tablo 81. Tûvrânôz/Tûranöz/Tivranoz (Geçitli/Kalkandere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1173-Atama, 1807-vefat	Molla Osman b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1807-Atama, vefat	Yakup b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, 1844, ?	(Sofuoğlu) İbrahim b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Mustafa (Mütevellî)	-

1.82. Harvel (Güzelköy ve Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî (H.1115 / M.1703)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili toplamda yedi kayıt mevcuttur. Bunlardan birinin adı farklı kaydedilse de bilgileri uyumlu üç tanesi Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde kaydedilmiş,[227] dördü Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesindeki kayıtlarda Harvel köyündeki câmînin bânîsinin köylü olduğu ifade edilmekte, Rize kazâsı bünyesindeki Harvel köyündeki câmînin bânîsi ise *"...Arapzâde Abdullah Çelebî binâsı Câmî..."* olduğu belirtilmektedir. Kayıtlar arasında kopukluk olsa da, çelişki olmadığı için aynı câmînin önce köylü tarafından yapıldığı ve öyle anıldığı, ardından tamir edeninin adıyla anıldığı söylenebilir veya aynı köy içinde ikinci bir câmî şeklinde de düşünülebilir. Her iki durum da mümkündür. Tek câmî olduğu düşüncesiyle kayıtları art arda sıralanmıştır. *Birinci* kayıtta 1703 yılında Mapavri-Harvel köyü mescidine imam lazım olduğu için Murtaza ismli kişi bir akça ücretle imam olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta Mapavri-Cüzdî[228] adıyla kayıtlı köyün camisinde imam olan Murtazâ'nın 1703 yılında ilk kayıttan birkaç ay sonra berâtı yenilenmiştir. *Üçüncü* kayıtta Mapavri-Harvel köyü adıyla kayıtlı ve öncesiyle ilgili bilgi vermeden 1765 yılında yarım akça ücretle imam hatip olan Mehmed'in görevli olduğu görülmekte, görevini devam ettirecek erkek oğlu olmadan / kalmadan vefat ettiği için, yerine torunu Ahmed Halîfe arzuhâli ile atanmıştır. *Döröncü* kayıtta 1774 yılında Rize- Harvel şeklinde kaydedilerek, câmî ya

[227] Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesindeki üç kayıttan ikisi Harvel adıyla, bir tanesi Cüzdî adıyla kaydedilmiştir.

[228] İkinci kayıtta köy adı Cüzdî şeklinde yazılmış olmasına rağmen görevli ismi, görev yılı ve ücret bilgisi uyumlu olduğu, Mapavri ve Rize genelinde Cüzdî ismiyle başka bir köy de bulunmadığı için yazım / katip hatası olduğu kanaatiyle Harvel köyü kayıtlarının devamı olduğu düşünülerek burada sayılmıştır. Benzer bir kayıtta Hemşin'de (560-79/179; 3) bulunmaktadır.

tamir edildiği için veya kayıtlar başka câmîye ait olabileceği için bânîsi *"...Arapzâde Abdullah Çelebî binâsı Câmî..."* olarak ifade edilmekte, bir akça ücretle imam hatip ve mütevellî olarak Hüseyin b. Mustafa'nın atandığı kayıtlara geçmiştîr. *Beşinci* kayıtta 1784 yılında Hüseyin vefat eder ve oğlu Abdürrahim atanır. Altıncı kayıtta 1793 yılında Abdürrahim'in de vefat ettiği, yerine Hüseyin b. Mahmud'un atandığı görülür. Dördüncü kayıtta 1808 yılında bir akça ücretle görev yapan Hüseyin'in de vefat ettiği, yerine Arapoğlu Molla Ahmed b. Hacı Abdullah'ın atandığı kayıtlara geçmiştir.[229]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 375 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 22,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 352,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[230] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 82. Harvel (Güzelköy ve Yeni Güzelköy) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) / Arapzâde Abdullah Çelebî Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1703-Atama, 1703-Yenileme, ?	Murtazâ Halîfe (İmam)	1 akça
?, 1765-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1765-Atama, ?	Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1774-Atama, 1784-vefat	Hüseyin b. Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1784-Atama, 1793-vefat	Abdürrahim b. Hüseyin (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1793-Atama, 1808-vefat	Hüseyin b. Mahmud (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1808-Atama, 1844, ?	Arapoğlu Molla Ahmed b. Hacı Abdullah (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça

1.83. Kômsâ/Kûmsâ/Kômes/Komes (Şimşirli/İkizdere) Köyü Câmî (H.1188 / M.1774)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1774 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîye günlük bir akça ücretle imam hatip olarak Mustafa'nın atandığı kaydedilir. *İkinci*

[229] *VGMAHD, 1160-54/146; 7. kayıt, 1157-100/188; 1. kayıt, 1156-57/106; 5. kayıt, 1084-56/102; 15. kayıt, 1096-126/263; 13. kayıt, 548-47/96; 1. kayıt, 536-5/193; 2. kayıt.*

[230] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.81, 30 no'lu kayıt.*

kayıtta 1796 yılında Mustafa'nın vefatı üzerine oğlu Ahmed'in atandığı görülür. Buradan sonra kayıtlara geçişte görevli uyumu tarih aralığı yakın olmasına rağmen kopuktur. Ya ulaşamadığımız bir kayıt bulunduğu ya da buradan itibaren ikinci bir câmî olma durumu söz konusu olabilir. Çelişki içerecek bir durum görünmediği için tek câmiymiş gibi kaydedildi. *Üçüncü* kayıtta 1800 yılında hasbî hatip olarak Ali b. İbrahim'in atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1808 yılında adı Molla sıfatıyla desteklenen Ali b. İbrahim'in vefat ettiği, yerine Molla Ahmed b. Molla Mustafa'nın atandığı kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1822 yılında Molla Ahmed de vefat edince yerine oğlu Molla Ömer b. Molla Ahmed atandığı görülmektedir.[231]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2300 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 345 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 21 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 324 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[232] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 83. Kômsâ/Kûmsâ/Kômes/Komes (Şimşirli/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1774-Atama, 1796-vefat	Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1796-Atama, ?	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1800-Atama, 1808-vefat	Molla Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça / Hasbî
1808-Atama, 1822, vefat	Molla Ahmed bin Molla Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1822-Atama, ?	Molla Ömer bin Molla Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Süleyman b. Ahmed (Hatip+Mütevellî)	-

1.84. Tûlûn/Tôlôn/Tôlûn (Taşçılar/Kalkandere) Köyü-Ali b. İsmail Câmî (H.1189 / M.1775)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1775 yılında Ali b. İsmail isimli hayırseverin yaptırdığı ifade

[231] *VGMAHD, 1084-56/102; 16. kayıt, 565-103/210; 11. kayıt, 565-104/213; 3. kayıt, 536-5/193; 4. kayıt, 568-120/242; 13. kayıt*.

[232] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.91, 104 no'lu kayıt*.

edilen câmîye günlük bir akça ücretle imam hatip ve mütevellî olarak vakıf sahibinin kendisi atanır. *İkinci* kayıtta 1825 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ali b. İsmanil'in vefat ettiği, yerine oğlu Selim'in atandığı kaydedilir.[233]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 9 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 141 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[234] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 84. Tûlûn/Tôlôn (Taşçılar Kalkandere) Köyü-Ali bin İsmail/Ahâlî Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1775-Atama, 1825-vefat	Ali b. İsmail (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1825-Atama, ?	Selim b. Ali (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1844	Molla Hasan b. Bilal (Hatip+Mütevellî)	-

1.85. Mağloz/Mâğlôz/Mağlos (Câmidağı/Rize) Köyü-Ahmed Câmî (H.1191 / M.1777)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1777 yılında Ahmed isimli kişinin binâ ve minber yaptırdığı ifade edilen câmîye hatip olarak günlük yarım akçe ile oğlu el-Hâc Abdullah b. Ahmed'in atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1814 yılında Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Yakub'un atandığı görülür.[235]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"*

[233] *VGMAHD*, 1096-126/262; 3. kayıt, 549-32/56; 12. kayıt.
[234] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.94, 127 no'lu kayıt*.
[235] *VGMAHD, 1096-126/262; 11. kayıt, 568-119/241; 1. kayıt*.

yani diğer masraflarıdır.[236] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 85. Mağloz/Mâğlôz/Mağlos (Câmidağı / Rize) Köyü-Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1777-Atama, 1814-vefat	el-Hâc Abdullah b. Ahmed (Hatip)	0,5 akça
1814-Atama, ?	Yakup b. Abdullah (Hatip)	0,5 akça
1844	Ömer b. Ahmed (b. Hacı Abdullah) (Hatip)	-
1844	Ahmed b. Hacı Abdullah (Mütevellî)	-

1.86. Petros/Betroz (Fıçıtaşı/İyidere) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1778 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîde bir akça ile imam hatip ve mütevellî olan Ömer'in berâtının yenilendiği kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1786 yılında Ömer'in vefatından bahsetmeksizin görevin hasbî olarak Hacı Ömer oğlu Abdurrahman'a geçtiği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta yine hasbî görev yaptığı ifade edilen Abdurrahman'ın vefat ettiği, yerine kardeşi Hacı Ali'nin atandığı görülür. Bu arada ulaşamadığımız bir kayıt olduğu kanaatindeyiz. *Dördüncü* kayıtta 1824 yılında hasbî görevde olduğu ifade edilen Hüseyin b. Hacı Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Salih b. Hüseyin'in atandığı kaydedilir.[237]

Finansmanıyla ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 86. Petros/Betroz (Fıçıtaşı/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1778-Yenileme, 1786-vefat	Ömer (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1786-Atama, 1794-vefat	Adburrahman b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1794-Atama, ?	Hacı Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1824-vefat	Hüseyin b. Hacı Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama	Salih b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî

[236] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 91 no'lu kayıt.*

[237] *VGMAHD, 1158-134/264; 9. kayıt, 1095-81/164; 4. kayıt, 548-47/96; 6. kayıt, 549-32/56; 3. kayıt.*

1.87. Hâma (Bahattinpaşa/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1200 / M.1786)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur ancak bir kayıt[238] diğerleri ile uyumsuz (tutarsız ve çelişkili) olduğu için bu kayıt görevliler arasında sayılmamıştır. Birbiriyle uyumlu üç kayıttan *birincisinde* 1786 yılında bânîsinden bahsedilmeyen câmîde yarım akça ile imam hatip olan Osman'ın vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa b. Osman'ın atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1801 yılında yine yaım akça ücret alan Mustafa b. Osman vefat eder ve yerine oğlu Hasan b. Mustafa atanır. *Üçüncü* kayıtta 1813 yılında benzer şekilde yarım akça ücretle görev yapan Hasan b. Mustafa da vefat eder ve yerine oğlu Mustafa b. Hasan'ın atandığı görülür.[239] İsimlerin de nesilden nesile tekrar ettiği dikkate değer bir husustur.

Finasmanına dair vakf defterinde bilgiye rastlanmamıştır. Hamza / Homoze şeklinde yazılan köy, kaydındaki isimler dolayısıyla Demirkapı / İkizdere köyüne ait olduğu izlenimi vermektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 87. Hâma (Bahattinpaşa/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) (I. ve II.) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1786-vefat	Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1786-Atama, 1801-vefat	Mustafa b. Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1801-Atama, 1813-vefat	Hasan b. Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça
1813-Atama, ?	Mustafa b. Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça
Hâma (Bahattinpaşa / Derepazarı) Köyü (II. Câmî)		
1809-Atama	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî

1.88. Serândenôz/Sarandinoz (Yemişlik/Rize) Köyü-Hacı Mehmed Câmî (H.1204 / M.1790)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili epeyce zorlu uraşların sonunda çözebilidğimiz altı kayıt mevcuttur. Bu kayıtların *ilkinde* câmînin bânîsinin Hacı Mehmed olduğu, 1732 yılında bânînin oğlu Osman'ın bir akça ile imam iken

---

[238] Bu kayıt 536-5/193; 5. Kayıttır. Bu kayıtta "Rize kazâsı kurâlarından Eruklîmânında Hâmâ (Bahattinpaşa/Derepazarı) nâm karyede edâ-yı salât-ı cum'â ve 'îdeyn içün ahâlî-yi karye bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâsı câmî'inde imâm ve hatîb lazım olmakla ber-vech-i hasbî Ahmed bin Mehmed'e 'inâyet buyruldu. Yevm/8, Şehr-i Muharrem, sene 1224 - 23.2.1809" ifadeleri yer almaktadır.

[239] *VGMAHD, 1095-81/164; 7. kayıt, 565-104/213; 1. kayıt, 568-119/240; 13. kayıt* .

vefat ettiği, yerine Feyzi isimli kardeşinin vefat edenin beratıyla atandığı ifade edilmektedir.

İkinci kayıtta 1786 yılında câmînin bânîsinin Hacı Mehmed olduğu tekrarlanır. Yaklaşık 50 küsür yıllık bir aradan sonra Feyzi'nin akıbetinden bahsetmeksizin ve göreve başlangıç tarihi belirtilmeyen, bir akça ile imam hatip olduğu ifade edilen Mehmed isimli kişinin vefat ettiği, yerine Hasan'ın atandığı kaydedilmektedir.

Üçüncü kayıtta 1790 yılında ve sonraki kayıtlarda köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak, Hasan'ın atandığı görülmektedir.

Dördüncü kayıtta 1801 yılında Hasan'ın akıbetinden bahsedilmeksizin hasbî imam hatip olarak Osman b. Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir.

Beşinci kayıtta 1818 yılında aynı şekilde Osman b. Mehmed yeniden atanmış gibi kaydedilmektedir.

Altıncı kayıtta 1832 yılında Osman b. Mehmed'in vefat ettiği, oğlu Mehmed b. Osman'ın babası berâtı gereği hak iddiasıyla görev talebine, evladı olduğu ve babasının ölümü gerçek ise şartıyla atamasının yapıldığı görülmektedir. [240]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[241]

Her ne kadar uyumlu gibi gözükse de üçüncü kayıt dışındakilerin köy adı imlâları farklı olduğu için başka bir köye ait olmaları da mümkündür, ancak bir uyumlu bir köy tespit edilememiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[240] *VGMAHD, 1088-35/63; 12. kayıt, 1095-81/164; 6. kayıt, 548-47/95; 4. kayıt, 565-103/211; 2. kayıt, 568-119/241; 15. kayıt, 550-30/51; 14. kayıt .*

[241] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.81, 28 no'lu kayıt.*

Tablo 88. Serandenoz/Sarandinoz (Yemişlik/Rize) Köyü-Hacı Mehmed/Âhâlî Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1732-vefat	Osman b. Mehmed (İmam)	1 akça
1732-Atama, ?	Feyzi b. Mehmed (İmam)	1 akça
?, 1786-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1786-Atama, 1790-Atama, ?	Hasan (İmam+Hatip)	1 akça, Hasbî
1801-Atama, 1818-Atama, 1832-vefat	Osman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama,	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Topaloğlu Mustafa (Hatip+Mütevellî)	-

1.89. Ğônôr (?/?) mea Varda (Güneyce/İkizdere) Köyü (H.1205/M.1791)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1791 yılında bânisinden bahsedilmeyen câmîde günlük yarım akça ücretle imam hatip olan Mehmed'in vefat ettiği, yerine Ahmed'in atandığı kaydedilir. İkinci kayıtta 1824 yılında Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Ömer'in atandığı görülmektedir.[242]

Finansmanıyla ilgili Kıvrım'ın belirttiğine göre *"Kurâ-yı Seb'a Nahiyesi Manda"* köyü olarak okuduğu ve iki ayrı belgeye dayandırdığı bilgilerde 1882 yılında Tavukçuoğlu Hasan Efendi b. Memiş Efendi'nin vakfettiği 1000 kuruş nakit parasının olduğunu, bunun 150 kuruşunu imam hatip maaşları için kullanılmasını şart koştuğu ifade edilmektedir.[243]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 89. Ğônôr (?/?) mea Varda (Varda/Güneyce/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1791-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1791-Atama, 1824-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1824-Atama, ?	Ömer b. Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça

[242] *VGMAHD, 548-47/95; 11. kayıt, 549-32/56; 4. kayıt*.

[243] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105. Muhtemelen okuma probleminden dolayı bu şekilde okunmuş / yazılmıştır. Bu isimde bir köy mevcut değildir Muhtemelen ya Varda (Güneyce/İkizdere) köyü veya Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt / İkizdere) köylerinden biridir.

1.90. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü-II. Câmî (H.1205 / M.1790)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda sekiz kayıt mevcuttur. Bunların üç tanesi Rize kazâsı bünyesinde, diğer dördü Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. İki farklı kazâda aynı adla anılan köyler olmaları veya aynı köyün zamanla iki mahalleye dönüşmesi neticesinde iki ayrı câmînin yapılmış olması da mümkündür. Bu kayıtlardan tarihsel olarak daha geç döneme tekabül eden Rize kazâsı bünyesindeki câmîyi ve kayıtları burada, Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilenleri de Mapavri içinde sayılacaktır. Tarihsel olarak köydeki birinci (I.) câmi Mapavri içinde kayıtlıdır. Rize içinde kaydedilen üç kayıttan *birincisinde* 1790 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmide hatip ve mütevellî olarak Seyyid Ahmed'in torunu Ahmed'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1818 yılında câminin tamir edildiği ve minber yapıldığı belirtilerek imam hatip ve mütevellî olan Ahmed'in vefat ettiği, yerine cemaatin seçtiği Molla Osman'ın oğlu Ömer'in atandığı kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1832 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ömer'in vefat ettiği, yerine imtihanla İbrahim b. Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir.[244]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1300 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 185 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 11,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 173,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[245] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 90. Ğozri (Dağınıksu/Rize) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) (II.) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1790-Atama, 1818-vefat	Ahmed (Hatip+Mütevellî)	?
1818-Atama, 1832-vefat	Ömer b. Molla Osman (İmam+Mütevellî)	?
1832-Atama, ?	İbrahim b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Mustafa (Hatip+Mütevellî)	-

[244] *VGMAHD, 548-47/95; 7. kayıt, 568-120/242; 1. kayıt, 550-30/51; 11. kayıt.*

[245] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 58 no'lu kayıt*. Köyle ilgili vakıf defterinde yer alan bu bilginin iki mahalleden / câmîden hangisine ait olduğu net değildir.

1.91. Mânle/Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt/İkizdere) Köyü Câmî (H.1206 / M.1792)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1792 yılında köylünün binâ ettirdiği ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Ekşizâde Mehmed b. Ali'nin atandığı kaydedilir.[246]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde *"Mânle"* adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 9 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 141 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[247]

Yine Kıvrım'ın belirttiğine göre "*Kurâ-yı Seb'a Nahiyesi Manda*" köyü olarak okuduğu ve iki ayrı belgeye dayandırdığı bilgilerde 1882 yılında Tavukçuoğlu Hasan Efendi b. Memiş Efendi'nin vakfettiği 1000 kuruş nakit parasının olduğunu, bunun 150 kuruşunu imam hatip maaşları için kullanılmasını şart koştuğu ifade edilmektedir.[248] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 91. Mânle/Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1792-Atama, ?	Ekşizâde Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Ekşi oğlu Memiş (Hatip)	-
1844	Köseoğlu Ahmed ve Tazıcıoğlu Salih ve Molla Ahmed (Mütevellî)	-

1.92. Petrân/Petran (Kama ve Meşeköy/İkizdere) Köyü Câmî (H.1207 / M.1793)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1793 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmiye

[246] *VGMAHD, 548-47/95; 14. kayıt*.

[247] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.86, 63 no'lu kayıt*.

[248] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105. Bu isimde bir köy mevcut değildir Muhtemelen ya Varda (Güneyce/İkizdere) köyü veya Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt / İkizdere) köylerinden biridir.

imam ve hatip ve mütevellî olarak İbrahim'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1796 yılında İbrahim vefat eder ve yerine Mehmed Emîn b. Mehmed atanır. *Üçüncü* kayıtta 1803 yılında Mehmed Emîn vefat eder ve yerine amcaoğlu Salih b. İbrahim atanır. *Dördüncü* kayıtta 1815 yılında Salih de vefat edince yerine oğlu Musa atanır.[249]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 5300 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 800 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 48 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 752 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[250] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 92. Petrân/Petran/Petrona (Kama ve Meşeköy/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1793-Atama, 1796-vefat	İbrahim (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1796-Atama, 1803-vefat	Mehmed Emîn b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1803-Atama, 1815-vefat	Salih b. İbrahim (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1815-Atama, ?	Musa b. Salih (İmam+Hatip+Mütevellî)	?
1844	Yusuf b. Ali (Hatip)	-
1844	… oğlu Salih … oğlu Yakup (Mütevellî)	-

1.93. Sâlandôz (Taşhane ve Yapraklar/İyidere) Köyü Câmî (H.1208 / M.1793)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1793 yılında mescidin cemaati çoğaldığı için köylünün minber yaptırması neticesinde imam hatipliğe hasbî olarak Ahmed b. Mustafa'nın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1797 yılında Ahmed'in vefat etmesi üzerine Mustafa b. Mehmed'in yine hasbî olarak atandığı ifade edilir. *Üçüncü* kayıtta 1812 yılında Mustafa b. Mehmed'in berâtının yenilendiği kaydedilir.[251]

[249] *VGMAHD, 548-47/96; 3. kayıt, 565-103/210; 12. kayıt, 545-29/51; 7. kayıt, 568-119/241; 5. kayıt.*
[250] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.82, 35 no'lu kayıt.*
[251] *VGMAHD, 548-47/96; 5. kayıt, 565-103/210; 15. ve 17. kayıtlar.*

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[252] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 93. Sâlandôz (Taşhane ve Yapraklar/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1793-Atama, 1211-Vefat	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1211-Atama, 1212-Yenileme	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Civelekoğlu Molla Mustafa (Hatip)	-
1844	… oğlu Ahmed (Mütevellî)	-

1.94. Çiler/Çeler (Kuruköy/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Ahmed Câmî (H.1210 / M.1795)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1795 yılında el-Hâc Ahmed'in binâ ettirdiği câmîye Mustafa b. Hasan'ın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1809 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Mustafa vefat eder ve yerine oğlu Mahmud'un atandığı görülür. *Üçüncü* kayıtta 1812 yılında yine hasbî görev yapan Mahmud görevini devam ettirecek erkek evladı olmadan / kalmadan vefat eder ve yerine kardeşi Mehmed Memiş b. Mustafa atanır.[253] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 94. Çiler/Çeler (Kuruköy/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1795-Atama, 1809-vefat	Mustafa b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1809-Atama, 1812-vefat	Mahmud b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1812-Atama, ?	Mehmed Memiş bin Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

[252] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 87 no'lu kayıt.*
[253] *VGMAHD, 565-103/210; 7. kayıt, 536-5/193; 8. kayıt, 568-119/240; 5. kayıt.*

1.95. Kôliçe (Subaşı/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1210 / M.1795)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1795 yılında köylünün bina ettirdiği ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Hasan'ın atandığı kaydedimiştir.[254]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1700 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 255 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 15,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 239,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[255] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 95. Kôliçe (Subaşı/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1795-Atama, ?	Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Arapoğlu Molla Abdullah (Hatib)	-
1844	Kapoğlu Abdullah (Mütevellî)	-

1.96. Mûskâs (Çeşmeköy/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1210 / M.1795)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîde günlük bir akça ücretle imam hatip olan Osman'ın vefat ettiği, yerine Hasan'ın atandığı kaydedilmiştir.[256]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[257] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[254] *VGMAHD, 565-103/210; 3. kayıt.*
[255] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s81, 29 no'lu kayıt*.
[256] *VGMAHD, 565-103/210; 9. kayıt.*
[257] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s83, 39 no'lu kayıt*.

Tablo 96. Mûskâs (Çeşmeköy/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1795-vefat	Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1795-Atama, ?	Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Hüseyin Efendinin oğlu Abdülaziz (Hatip)	-
1844	Memiş b. Süleyman (Mütevellî)	-

1.97. Mahanca (Tuğlalı/Rize) Köyü-İsmail Câmî (H.1213 / M.1798)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıta 1798 yılında İsmail isimli hayırseverin yaptırdığı câmîye hasbî hatip olarak vakıf sahibinin bizzat kendisinin atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1807 yılında İsmail'in vefat ettiği, Ömer b. Mustafa'nın atandığı görülmektedir.[258]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[259] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 97. Mahanca (Tuğlalı/Rize) Köyü-İsmail Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1798-Atama, 1807-vefat	İsmail (Hatip)	Hasbî
1807-Atama, ?	Ömer b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1844	Mehmed Ali b. Ahmed (Mtevellîsi)	-

1.98. Filândôz (Merkez/Derepazarı) Mah. Câmî (H.1214 / M.1799)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. Birincisinde 1799 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için Lazoğlu Ömer'in oğlu Mustafa'nın atandığı kaydedilmişitr. İkinci kayıtta 1833 yılında Mustafa b. Lazoğlu Ömer görevini devam ettirecek çocuğu

[258] *VGMAHD, 565-103/210; 20. kayıt, 545-29/51; 15. kayıt.*
[259] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.83, 45 no'lu kayıt.*

olmadan / kalmadan vefat ettiği için yerine imtihanla Mehmed b. Hüseyin atanmıştır.[260]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 9 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 141 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[261] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 98. Filândôz (Merkez/Derepazarı) Mahallesi-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1799-Atama, 1833-vefat	Lazoğlu Mustafa b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1833-Atama, ?	Mehmed b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Çakır b. Hasan (Hatip+Mütevellî)	-

1.99. Arkôlâhôz/Arkulikoz (Ekmekçiler/Rize) Köyü-Zaroz (?/?) Mah. Câmî (H.1216 / M.1801)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta köylünün bina ettirdiği câmîye hasbî imam hatip olarak köylünün seçtiği Ali b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmektedir.[262]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 75 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 4,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 70,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[263] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[260] *VGMAHD, 565-103/210; 22. kayıt, 550-30/51; 15. kayıt.*
[261] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 49 no'lu kayıt.*
[262] *VGMAHD, 565-104/213; 9. kayıt.*
[263] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.80, 15 no'lu kayıt.*

Tablo 99. Arkôlâhôz/Arkulikoz (Ekmekçiler/Rize) Köyü-Zaroz (?) Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1801-Atama, ?	Ali b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Kaçaranoğlu Molla Mustafa (Mütevellî)	-

1.100. Pindoz (Değirmendere/Rize) Köyü Câmî (H.1216 / M.1801)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1801 yılında köylünün yaptırdığı câmîde hasbî imam hatip olan Hacı Ali vefat eder ve yerine Hüseyin b. Hacı Ömer'in atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1810 yılında günlük bir akça ücretle imam hatip ve mütevellî olduğu ifade edilen (Hüseyin b.) Ömer'in vefat etmesi üzerine Hafız Mustafa b. Hafız Mehmed'in atandığı görülmektedir.[264]

Finansman kaydına rastlanmamıştır, ancak atama kayıtlarında açıkça belirtilen ücrete dair ifaler vakfı olduğunu göstermektedir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 100. Pindoz (Değirmendere/Rize) Mahallesi-Ahâlî-yi Mahalle (Mahalle Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1801-vefat	Hacı Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1801-Atama, 1810-vefat	Hüseyin b. Hacı Ömer (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1810-Atama, ?	Hâfız Mustafa b. Hâfız Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça

1.101. Pelâymânôz (Çakmakçılar/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1223 / M.1808)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1808 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak Osman b. Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1826 yılında hasbî görevli Osman b. Mehmed görevden çekilir ve yerine Molla Ömer'in atandığı kaydedilir.[265]

[264] *VGMAHD, 565-104/213; 2. kayıt, 536-5/193; 12. kayıt.*
[265] *VGMAHD, 536-5/193; 3. kayıt, 549-32/56; 14. kayıt*.

Finansman kaydına rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 101. Pelâymânôz (Çakmakçılar/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1808-Atama, 1826-Çekilme	Osman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1826-Atama, ?	Molla Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî

1.102. Kalanboz/Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü Câmî (H.1217 / M.1791)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerindeki kayıtlarda Kalanboz / Kalamoz (Akpınar / Rize) isimli köye ait toplamda altı kayıt mevcuttur. Bunlardan dört tanesi Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde, ikisi de Rize kazâsı bünyesinde yer almaktadır. Bu kayıtlar incelendiğinde aynı köyde iki câmi bulunduğu ve Rize kazâsına ait olan kayıtların da bu câmilerden birinin devamı olduğu anlaşılmaktadır. Rize kazâsı bünyesindeki kayıtların öncesi (ilk atamalar) Mapavri kazâsı içinde bulunduğu ve diğer dört kaydı da Mapavri kazâsı bünyesinde olduğu için Mapavri kazâsındaki câmilerle birlikte sayılmıştır. Mapavri kazâsı içinde Kalamoz köyüne bakınız.

1.103. Çaklı (Çukurlu/Derepazarı) Köyü Câmî (H.1218 / M.1803)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta cemaati çok olduğu için köylü tarafından minber yaptırılan câmîye hatip olarak Mehmed b. Hasan'ın atandığı kaydedilir.[266]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1350 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 192,5 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 11,75 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 180,75 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[267] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[266] *VGMAHD, 545-29/51; 5. kayıt*.
[267] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 58 no'lu kayıt*.

Tablo 102. Çaklı (Çukurlu/Derepazarı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1803-Atama, ?	Mehmed b. Hasan (Hatip)	?
1844	Salih b. Mehmed (Hatip)	-
1844	Halil b. Molla Ahmed (Mütevellî)	-

1.104. Zavendik (Çiftlikköy/İyidere) Köyü Câmî (H.1228 / M.1813)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1813 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Mehmed b. Ahmed'in atandığı görünmektedir.[268]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3200 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 485 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 28,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 456,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[269] Yine 1881 tarihinde Havva oğlu Emin b. Ömer'in vakfettiği 1000 kuruş nakit parası olduğu ve tamamının imam hatip maaşları için kullanılması şartıyla vakfedildiği belirtilmektedir.[270] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 103. Zâvendik/Zavendik (Çiftlikköy/İyidere)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1813-Atama, ?	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Öksüzoğlu Salih (Hatip)	-
1844	Ali b. Malik (Mütevellî)	-

1.105. Askoroz (Engindere, Taşlıdere/Rize) Köyü Câmî (H.1229 / M.1814)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1814 yılında Cuma ve bayram kılınması için köylünün

[268] *VGMAHD, 568-119/240; 8. kayıt.*
[269] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 89 no'lu kayıt.*
[270] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

yaptırdığı câmîye hasbî imam hatip olarak Hüseyin b. Mehmed'in atandığı görülmektedir.[271]

1870 (H.1287) yılındaki bir şer'iyye sicili kaydına göre Mağlos köyü sakinlerinden Köse Mehmed oğlu Molla Hüseyin b. Ali'nin kardeşi Molla Recep'in şahitliğiyle Askoroz köyü mescidine minber yaptırılmasıyla, imamet ve muallim-i sıbyanlık görevleri için 2000 kuruşluk bir nakit para vakfettiği ifade edilmektedir. Bu paranın senelik 300 kuruşluk gelirinden 100'er kuruş, sayılan görevler (kalan 100 kuruşunda muhtemel masraflar) için tahsis ettiği görülmektedir.[272] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 104. Askôrôz/Askoroz (Engindere, Taşlıdere/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1814-Atama, ?	Hüseyin b. Mahmud (imam+Hatip)	Hasbî
1870	Mollah Hüseyin (İmam+Muallim)	-
1870	Köse Mehmed oğlu Molla Hüseyin bin Ali (Mütevellî)	-

1.106. Ahûyôz/Ahîyôz (Armud Ahiyoz/Armutlu/Büyükköy/Çayeli) Köyü Câmî (H.1231/M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1816 yılında köylünün bina ve minber yaptırdığı câmîye hasbî imam hatip olarak Molla Ahmed b. Hasan'ın atandığı kaydedilmiştir.[273]

Finansman kaydına rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 105. Ahûyôz/Ahîyôz (Armud Ahiyoz/Armutlu/Büyükköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, ?	Molla Ahmed b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî

[271] *VGMAHD, 568-119/241; 4. kayıt.*

[272] Arzu Pehlevan, *1495 Numarali Şer'iyye Sicili Defterine Göre Rize'nin Ekonomik ve Sosyal Hayatı* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 517-518.

[273] *VGMAHD, 568-119/241; 10. kayıt.*

1.107. Kanbôz (İslahiye ve Selamet/Güneysu) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1816 yılında köylünün binâ ve minber yaptırdığı câmîye hasbî imam hatip ve mütevellî olarak Molla Ömer b. Ali'nin atandığı kaydedilmektedir.[274]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1700 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 180 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 10,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 169,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[275] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 106. Kanbôz (İslahiye ve Selamet/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, 1844, ?	Molla Ömer b. Ali (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

1.108. Rômânôz/Ramanoz (Hayrat ya da Hamzabey / Rize) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1816 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye hasbî hatip olarak Ali'nin atandığı kaydedilmiştir.[276]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2427 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 365 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 22 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 343 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani

[274] *VGMAHD, 568-119/241; 9. kayıt.*
[275] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.88, 84 no'lu kayıt.*
[276] *VGMAHD, 568-119/241; 8. kayıt.*

diğer masraflarıdır.[277] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 107. Rômânôz/Ramanoz (Hayrat ya da Hamzabey/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, ?	Ali (Hatip)	Hasbî
1844	Hüseyin b. Ahmed (Mtevelli)	-

1.109. Filârgôz/Filârğôz/Filargoz (Topkaya/Rize) Köyü Câmî (H.1233 / M.1818)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1818 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye Molla Mahmud b. Ali'nin atandığı kaydedilmiştir. Ücrete veya hasbî olduğuna dair bir bilgiye atama kaydında rastlanmamıştır.[278]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 4000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 600 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 36 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 564 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[279] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 108. Filârgôz/Filârğôz/Filargoz (Topkaya/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1818-Atama, ?	Molla Mahmud bin Ali (İmam+Hatip)	?
1844	Sarı Hasan oğlu Mahmud (Hatip+Mütevellî)	-

[277] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.79, 9 no'lu kayıt.*
[278] *VGMAHD, 568-119/241; 20. kayıt.*
[279] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 98 no'lu kayıt.*

1.110. Saklınâr/Çiklenâr (Sarayköy/İyidere) Köyü Câmî (H.1233 / M.1818)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1818 yılında köylünün minber yaptırdığı ifade edilen câmîye hasbî imam hatip oalrak cemaatin seçtiği Ali b. Mehmed'in atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta yine aynı ifadeler görevlinin ismine Seyyid sıfatı eklenerek tekrar edilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1825 yılında Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Ömer'in yerine atanacağı kişinin oğlu olduğu gerçek ise şartıyla atandığı kaydedilmiştir.[280]

Finansmanıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 109. Saklınâr/Çiklenâr (Sarayköy/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1818-Atama (2), 1825-vefat	Ali b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atama, ?	Ömer b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî

1.111. Kaçarân (Salarha Kaçaran/Elmalı/Rize veya Zincirliköprü / Rize) Köyü Câmî (H.1240 / M.1824)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1767 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîde hasbî imam hatip olan Feyzullah'ın vefatı üzerine Mehmed'in atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1824 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîde hasbî hatip olan Mehmed'in vefat etmesi üzerine, yerine köy sakinlerinden imtihanla Ahmed b Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir.[281]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2400 kuruş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 360 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 21,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 338,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer

[280] *VGMAHD, 568-119/241; 17 ve 19. kayıtlar, 549-32/56; 11. kayıt.*
[281] *VGMAHD, 1117-27/42; 23. kayıt, 549-32/56; 10. kayıt.*

masraflarıdır.[282] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 110. Kaçarân (Salarha Kaçaran/Elmalı veya Zincirliköprü/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1824-vefat	Mehmed (Hatip)	Hasbî
1824-Atama, ?	Ahmed b. Mehmed (Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Ahmed (Hatip)	-
1844	… oğlu Osman (Mütevelli)	-

1.112. Kozluca (?/?) Köyü Câmî (H.1242 / M.1826)

Köyün neresi olduğu tespit edilememiştir. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1826 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîde hasbî imam hatip ve mütevellî olan Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Feyzullah'ın atandığı kaydedilmiştir.[283] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 111. Kozluca (?/?) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1826-vefat	Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1826- Atama	Feyzullah b. Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

1.113. Kayluklar/Kâlûklar (Çanakçeşme/İyidere) Köyü Câmî (H.1246 / M.1830)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1830 yılında köylünün yaptırdığı câmîye imtihanla hasbî imam hatip olarak köy sakinlerinden Bilal b. Ahmed'in atandığı görülmektedir.[284]

Finansmanıyla ilgili gelirleri noktasında vakıf defterinde kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş

[282] *BOA.EV.d. 12206, s.84, 48 no'lu kayıt*.
[283] *VGMAHD, 549-32/56; 15. kayıt* .
[284] *VGMAHD, 550-30/51; 6. kayıt*.

gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[285] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 112. Kayluklar/Kâlûklar (Çanakçeşme/İyidere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1830-Atama, 1844, ?	Bilal b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

1.114. Karasu (/Rize) Köyü Câmî (H.1246 / M.1831)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1831 yılında bânîsinin köy halkı olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için köy sakinlerinden imtihanla Eyyub Halîfe b. Osman'ın hasbî olarak atandığı kaydedilmiştir. Atama öncesi câmî ve görevlinin durumlarının tetkik edildiği de kayıtta belirtilmektedir.[286]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1150 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 200 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 12 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 188 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[287] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 113. Karasu (Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1831-Atama, ?	Eyyub Halîfe b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Habib (Hatip+Mütevellî)	-

[285] *BOA.EV.d. 12206, s.83, 40 no'lu kayıt*.
[286] *VGMAHD, 550-30/51; 7. kayıt* .
[287] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.90, 97 no'lu kayıt*.

1.115. Rize Kazasında Dinî Kurumların İdare, Denetim ve Finansmanına Dair Değerlendirmeler

Rize kazasına ait kayıtların birlikte değerlendirilmesi, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyılın ortalarına kadar dinî kurumların yalnız kaza merkezinde değil, köy ve mahallelerde de yaygın bir biçimde faaliyet gösterdiğini göstermektedir. Bununla birlikte Hurûfât Defterlerinin daha çok görev tevcihleri ve bunlara bağlı idarî işlemler vesilesiyle kurumları ve görevlileri kayıt altına aldığı dikkate alınmalıdır. Bu sebeple bölümde ele alınan yapıları kazadaki bütün dinî kurumların eksiksiz bir dökümü olarak değerlendirmek mümkün değildir. Aynı şekilde alt başlıklarda verilen tarihler de çoğu durumda kurumların kuruluşunu değil, mevcut kaynaklarda tespit edilebilen en erken kaydı ifade etmektedir.

Kayıtlarda özellikle kırsal yerleşimlerde cami ve mescitlerin teşekkülü ile mevcut yapıların işlevlerinin genişlemesinde köy ahalisinin belirgin bir rol üstlendiği görülmektedir. Bazı yapılarda bânî doğrudan "ahâlî-yi karye" olarak zikredilirken, bazı mescitlere minber konulmasının da köylünün girişimiyle gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Cemaatin artması veya çevrede cuma namazının kılınabileceği başka bir caminin bulunmaması gibi gerekçelerin kayıtlara yansıması, bu tür değişikliklerde mahallî ihtiyaçların etkili olabildiğine işaret etmektedir. Çaklı köyünde cemaatin çokluğu sebebiyle minber yaptırılması bunun açık örneklerinden biridir. Bununla beraber mahallî talebin ardından hatip tayini ve berat işlemlerinin gerçekleştirilmesi, söz konusu girişimlerin idarî usullerden bağımsız biçimde yürütülmediğini de göstermektedir.

Görevli kadroları içerisinde en sık karşılaşılan cihetler imamet ve hitabettir. Bunların yanı sıra tevliyet, müezzinlik ve daha sınırlı sayıda muallimlik, ferraşlık ve türbedarlık gibi görevlere de rastlanmaktadır. Birçok örnekte imamet ve hitabet aynı kişinin uhdesinde birleşirken, bazı kurumlarda tevliyetin de aynı görevliye verildiği görülmektedir. Buna karşılık bütün kurumlarda değişmeden uygulanan tek tip bir görev dağılımından söz etmek mümkün değildir. Bazı dönemlerde imamet, hitabet ve tevliyet farklı kişiler arasında paylaşılmıştır. Bu durum, görevlerin kurumun ihtiyaçları ve mevcut şartlar çerçevesinde farklı şekillerde düzenlenebildiğini düşündürmektedir. Görevlerin intikalinde aile ilişkileri dikkat çekici bir yer tutmaktadır. Bir görevlinin vefatından sonra oğlunun, kardeşinin veya torununun aynı cihete tayin edildiği çok

sayıda örnek bulunmakta, bazı kurumlarda bu devamlılık birkaç nesil boyunca takip edilebilmektedir. Bununla beraber bu uygulamayı doğrudan ve kendiliğinden işleyen bir veraset usulü şeklinde değerlendirmek güçtür. Erkek evladın bulunmaması, adayın küçük olması, hizmeti yerine getiremeyecek durumda bulunması, görevden feragat etmesi veya başka bir adayın tercih edilmesi gibi durumlarda aile içi devamlılığın kesilebildiği görülmektedir. Bazı kayıtlarda önceki görevlinin gerçekten vefat edip etmediğinin ve göreve talip kişinin onun evladı olup olmadığının ayrıca araştırılması da aile bağının tek başına tayin için yeterli görülmediğini düşündürmektedir. XIX. yüzyıla ait bazı kayıtlarda imtihan ve tetkik uygulamalarının açıkça zikredilmesi bu çerçevede ayrıca önem taşımaktadır. Karasu köyünde 1831 yılında imam ve hatip olarak tayin edilen Eyyub Halîfe b. Osman'ın imtihan edildiği ve tayinden önce cami ile görevlinin durumunun tetkik edildiği kaydedilmiştir. Bununla birlikte mevcut örnekler, bütün dönem boyunca düzenli ve tek biçimli bir imtihan usulünün uygulandığını ileri sürmeye imkân vermemektedir; daha çok ehliyet meselesinin bazı XIX. yüzyıl kayıtlarında daha açık biçimde görünür hâle geldiği söylenebilir.

Hurûfât kayıtları görevlerin yalnız tevcihini değil, görev sırasında veya sonrasında ortaya çıkan bazı idarî işlemleri de takip etmeye imkân vermektedir. Beratın yenilenmesi, görevden çekilme, ref', ibkā, görev ihtilaflarının yeniden incelenmesi ve eski kayıtların kontrol edilmesi bu işlemler arasında yer almaktadır. Ancak görevli değişikliğinin sebebinin belirtilmediği her kaydı bir azil veya denetim işlemi şeklinde yorumlamak doğru değildir. Buna karşılık eski beratların ve önceki tasarrufların yeni tevcihler sırasında dikkate alınması, görevlerin yalnız fiilî kullanım yahut aile ilişkisine dayanmadığını göstermektedir. Salarha Camii'ne ait 1762 tarihli kayıt bu bakımdan dikkate değerdir. Burada bir cihet üzerindeki hak iddiasının soy bağı, önceki tasarruf ve müracaatlar çerçevesinde yeniden ele alındığı anlaşılmaktadır. Belgede taraflar hakkında kullanılan "hîle" ve benzeri ifadeler tarihçinin bağımsız hükmü olarak değil, uyuşmazlığın belgeye yansıyan dili içerisinde değerlendirilmelidir. Bununla birlikte söz konusu örnek, daha önce gerçekleşmiş bir tevcihin itiraz üzerine yeniden incelenebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bölümde sıkça karşılaşılan "hasbî" ve "ber-vech-i hasbî" ifadelerinin de kayıt bağlamından bağımsız ve tek bir anlam üzerinden yorumlanması uygun görünmemektedir. Bazı kayıtlarda imamet, hitabet veya tevliyet görevleri bu şekilde

nitelendirilmiş olmakla birlikte, buradan hareketle ilgili kurumun herhangi bir mali kaynağının bulunmadığı veya görevlinin bütün hizmetlerini karşılıksız yürüttüğü sonucuna doğrudan ulaşılamaz. Özellikle aynı kişinin birden fazla ciheti üstlendiği örneklerde, hasbîlik ifadesinin hangi görev veya tahsis biçimiyle ilişkili olduğunun ayrıca dikkate alınması gerekir.

Finansmana ilişkin bilgiler Hurûfât Defterlerine kıyasla daha sınırlı ve daha geç tarihlidir. Bu konuda en düzenli veriler 1260/1844 tarihli EV.d. 12206 numaralı defterden elde edilmektedir. Söz konusu kayıtlar, Rize kazasındaki birçok caminin nakit vakıf sermayesiyle desteklendiğini göstermektedir. Bazı örneklerde sermayenin işletilmesinden elde edilen yıllık nemânın anaparanın yaklaşık yüzde 15'ine karşılık geldiği görülmektedir. Nitekim 2.600 kuruşluk sermayeden 390 kuruş yıllık gelir elde edilen bir kayıtta bu oran açık biçimde hesaplanabilmektedir. Bununla beraber bu oranı bütün kurumlar için geçerli, değişmez bir mali uygulama olarak değerlendirmek yerine 1844 tarihli kayıtlarda sık karşılaşılan bir örüntü olarak görmek daha ihtiyatlıdır. Aynı dikkat, gider kalemlerinin yorumlanmasında da gereklidir. Defterde geçen "harc-ı muhâsebe-i hazîne" ifadesini doğrudan "vergi" olarak karşılamak yerine vakıf hesabıyla ilgili bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde değerlendirmek daha uygundur. Benzer biçimde "mesârifât-ı sâire"nin hangi harcamalardan oluştuğu belirtilmediği sürece bu meblağın tamamını görevli ücretleriyle ilişkilendirmek mümkün değildir.

Hurûfât kayıtları ile 1844 tarihli mali defterin birlikte değerlendirilmesinde karşılaşılan temel meselelerden biri de yerleşim ve kurumların birbirleriyle eşleştirilmesidir. Aynı veya birbirine yakın adlarla kaydedilmiş farklı köylerin bulunması, bazı yerleşimlerin farklı tarihlerde Rize veya Mapavri kazasına bağlı görünmesi ve tarihî yer adlarının zaman içerisinde değişmesi, aynı kuruma ait kayıtların belirlenmesini güçleştirebilmektedir. Akrotir örneğinde Hurûfât kayıtları ile 1844 tarihli mali kaydın idarî aidiyetlerinin farklı görünmesi bu durumun açık örneklerinden biridir. Bu sebeple yalnızca isim benzerliğine dayanmak yerine yer adı, bânî, görevli, ücret bilgisi ve kronolojik devamlılık gibi unsurların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu unsurların yeterli olmadığı durumlarda ise kurumlar arasında kesin bir özdeşlik kurmaktan kaçınmak daha isabetlidir.

Rize kazasına ait 114 alt başlık birlikte ele alındığında, tek tek kurumların anlatımı içerisinde dağınık hâlde kalan bazı ortak özellikler daha belirgin biçimde görülebilmektedir. Köy ahalisi ve cemaatin kurumların teşekkülü veya işlevlerinin genişlemesindeki katkısı, bazı görevlerin aile içerisinde devam etmesi fakat bu devamlılığın mutlak olmaması, berat ve tevcih işlemlerinin görevlerin sürdürülmesindeki yeri, görev ihtilaflarının yeniden incelemeye konu olabilmesi ve XIX. yüzyıl ortalarında nakit vakıfların birçok kurumun mali kayıtlarında yer alması bunlar arasında sayılabilir. Bununla birlikte burada tespit edilen hususlar yalnız Rize kazasına ait kayıtların sunduğu görünümle sınırlıdır. Bunların Rize ve çevresinin bütünü bakımından ne ölçüde ortak özellikler taşıdığı, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ait veriler de aynı çerçevede değerlendirildikten sonra daha sağlıklı biçimde ortaya konulabilecektir.

2. MAPAVRİ, ATİNA, HEMŞİN VE VİÇE KAZÂLARINDA DÎNÎ KURUMLAR, GÖREVLİLERİ VE FİNANSMANI

2.1. Mapavri (Çayeli) Kazâsında Dînî Kurumlar

Mapavri adının Lazca "yaprak" anlamına gelen "pavri" sözcüğünden geldiği ve "yapraklı yer" anlamında Ma+pavri denildiği birçok açık kaynakta geçse de akademik güvenirliği araştırma ve teyide muhtaçtır. Mapavri adı bir ara Çaybaşı olarak değiştirilmiş, daha sonra Çayeli'ne dönüştürülmüştür. Kazâ ile ilgili tarihi bilgileri akademik kaynaklardan temin etmek mümkün[288] olduğu için derinlemesine bilgi verilmeyecektir.

Trabzon'un fethiyle birlikte Osmanlı idaresine girdiği ve bir çok yerden iskan faaliyetinde bulunulduğu ifade edilmektedir.[289] Mapavri(Çayeli)'nin kazâ statüsünü ne zaman kazandığı net olmadığı ifade edilmekle beraber[290] tezde incelenen belgelerde en erken kayıt 1700 yılı olarak görünmektedir.[291] Yine aynı belgelerde iki kazâ arasındaki sınır Salarha (Çaykent / Rize) istikametinden akan Taşlıdere'nin doğu yakısından (Mirakaloz / Taşlıdere / Rize köyü dahil), Çayeli Kesmetaş (Mâ'mûl) köyünü içine alacak şekildedir. Mirakaloz ve Mâ'mul adlı bu iki köyün Mapavri'ye bağlı olduğu ifade edilmektedir. Belirttiğimiz tarihten önce de, sonra da (muhtemelen nüfus ve vergi durumuna göre) nahiye ya da kazâ şeklinde farklı farklı kaydedildiği görülebilmektedir.[292]

Belgelerde görevli kaydı bulunan köyler ve câmileri aşağıdaki gibidir.

2.1.1. Mapavri'de-Hacı Ömer ve Mehmed Efendi Câmî (H.1128 / M.1716)

Câmînin Mapavri kazâsının merkezinde mi yoksa herhangi bir köyünde mi olduğu kesin anlaşılmamakla beraber deniz sahilinde olduğu belirtildiği için merkezde bulunduğu varsayımıyla buradaki camiler arasında sayıldı. Deniz sahilinde bulunduğu

---

[288] Emine Ünal, *Çayeli'nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 27-32.

[289] Ünal, *Çayeli'nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı*, 29; Mehmet Kazdal, "Mapavri (Çayeli) Nahiyesinin Nüfus Yapısı (1835-1846)", *Kalemnâme* 7/14 (Aralık 2022), 518.

[290] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 203.

[291] *VGMAHD, 1160-54/146; 5. kayıt.*

[292] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 203.

halde herhangi bir câmî kaydına rastlanmayan Akrotil / Akrotir (Limanköy) köyüne ait de olabilir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde tek kayıt mavuttur. İlgili tek kayıtta daha önce Hacı Ömer'in binâ ettiği câmîyi 1716 yılında nehir taşması sonucu zarar gördüğü için Mehmed Efendi eski yerinin yakınına yeniden inşa ettirmiş ve eski câmînin imamı olan Ömer Halîfe yeniden atanmıştır.[293] Ücretine dair bilgi bulunmamaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 114. Sâhil-i Bahr'(Deniz sahilin)da-Hacı Ömer ve Mehmed Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1716- Yeniden Atama, ?	Ömer Halîfe (İmam+Hatîb)	?

2.1.2. Hôlô/Holonte/Holotene/Pazaryeri (Eskipazar/Çayeli)-Hacı Hasan Câmî (H.1131 / M.1719)

Cami Mapavri merkezinde bulunan câmîdir. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1719 yılında câmînin bânisi ve aynı zamanda imam, hatip ve mütevellîsi olan Hacı Hasan'ın vefatı üzerine yerine oğlu Abdullah'ın atanma kaydıdır. Bânînin günlük yarım akça ücretle bu hizmetleri ifa ettiği belirtilmiştir. Bu kayıttan anlaşıldığına göre cami daha erken bir tarihte bina edilmiştir. *İkinci* kayıtta 1743 yılında Abdullah'ın vefatı üzerine oğlu Hasan'ın yarım akça ücretle atandığı, *üçüncü* kayıtta 1752 yılında Hasan'ın da vefatı üzerine Seyyid Ali b. Ömer isimli kişinin günlük yine yarım akça ile hatiplik görevine geldiği görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta yaklaşık 44 yıl görev yaptıktan sonra 1796 Seyyid Ali 'de vefat eder ve yerine Ahmed b. Ali atanır. *Beşinci* kayıtta aynı yılda bir ay içinde görevinden çekilen Ahmed b. Ali'nin yerine Mehmed b. Ahmed yarım akça ile hatip olarak atanır.[294]

[293] *VGMAHD, 1157-100/188; 13. kayıt* .
[294] *VGMAHD, 1157-101/189; 24. kayıt, 1148-102/190; 2 ve 20. kayıtlar, 562-57/122; 5 ve 6. kayıtlar.*

Finansman bilgisine rastlanmasa da görevlilere verildiği ifade edilen ücret bilgilerinden, vakfı bulunduğu söylenebilir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 115. Hôlô/Holonte/Holotene/Pazaryeri (Eskipazar/Çayeli) Köyü-Hacı Hasan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1719-vefat	Hacı Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
1719-Atama, 1743 vefat	Abdullah b. Hasan (Mütevellî+Hatip)	0,5 akça
1743-Atama, 1752-vefat	Hasan b. Abdullah (Mütevellî+Hatip)	0,5 akça
1752-Atama, 1796-vefat	Seyyid Ali b. Ömer (Hatip)	0,5 akça
1796-Atama ve çekilme	Ahmed b. Ali (Hatip)	0,5 akça
1796-Atama, ?	Mehmed b. Ahmed (Hatip)	0,5 akça

2.1.3. Murçiva (Yenipazar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1216 / M.1801)

Mapavri kazâsının merkezinde sonradan gelişip kazâ ile bitişik hale gelmiş Yenipazar adlı anılan köydür.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1801 yılında köylü tarafından binâ edildiği ifade edilir ve imam hatiplik görevine hasbî olarak herkesin seçtiği Abdullah b. Mahmud kendi arzuhâli (dilekçe) ile atanır. *İkinci* kayıtta 1810 yılında Abdullah'ın baba adı Ahmed olarak geçmektedir ve vefatı üzerine kardeşinin oğlu Yahya b. Ali atanır. *Üçüncü* kayıtta 1824 yılında Yahya görevini devam ettirecek erkek çocuğu kalmadan vefat eder. Yerine imtihanla amcası Mehmed Halîfe b. Hüseyin hasbî olarak atanır. *Dördüncü* kayıtta 1825 yılında bir yıl geçmeden hasbî imam hatip Mehmed Halîfe vefat eder ve yerine isminden oğlu olduğu izlenimi veren Hüseyin b. Mehmed imtihanla atanır. *Beşinci* kayıtta 1831 yılında hasbî imam hatip Hüseyin de görevini devam ettirecek erkek çocuğu olmadan vefat ettiği için Ali b. Osman atanır.[295]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[295] *VGMAHD, 562-57/121; 4. kayıt, 560-24/37; 5. kayıt, 563-90/176; 1 ve 6 kayıt, 559-30/56; 7. kayıt.*

Tablo 116. Murçiva (Yenipazar / Çayeli) Mevzî-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1801-Atama, 1810-vefat	Abdullah b. Mahmud / Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1810-Atama 1824-vefat	Yahya b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama, 1825-vefat	Mehmed Halîfe b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atama 1831-vefat	Hüseyin / Hasan b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1831-Atama, ?	Ali bin Osman (İmam+Hatip)	Hasbî

Köyler sıralanırken yine kayıtların tarihleri dikkate alınmış, böylece câmîlerin tarihsel sıralaması belirlenmeye çalışılmıştır. Elbette bu sıralama (ulaşabildiğimiz) mevcut kayıtlar ışığındadır.

2.1.4. Hârvân/Hârvânî/Hâvreyn/Hâvrânâ/Mervâne (Yanıkdağ/Çayeli) Köyü Câmî ve Mektebi (H.1103 / M.1691)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde yedi kayıt mevcuttur. Kayıtların imlası ve tutarsızlığı büyük bir problem teşkil etmektedir. *Birinci* kayıtta 1691 yılında imam hatip gerekli olan câmîye Muhammed'in atandığı ifade edilmektedir. *İkinci* kayıt 1723 yılında câmî ile birlikte mektep de bulunduğu ve vakfının olduğu ifade etmekte, mütevellî olarak Mahmud Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta aynı yıl mektebe muallim olarak Ahmed isimli şahsın atandığı ifade edilmektedir. Bu kayıt ile sonraki kayıt arasında yetmiş yıla yakın bir boşluk bulunmaktadır. *Dördüncü* kayıtta 1789 yılında câmînin bânisinin köylü olduğu ifade edilmekte, imam hatip ve mütevellî olarak yarım akça ücretle Ali b. Mustafa'nın ataması yapılmaktadır. *Beşinci* kayıtta 1793 yılında, ne zaman göreve başladığı bilinmeyen Ahmed isimli hatibin görevini devam ettirecek erkek çocuğu olmadan vefat ettiği için yerine amcaoğlu İbrahim atanmıştır. Vefat eden Ahmed isimli bu görevlinin ikinci kayıttaki Ahmed olması (70 yıl görev yapması) pek mğmkün gözükmemektedir. *Altıncı* kayıtta 1801 yılında bir akça ücretle imam hatip ve mütevellî olan Ömer'in yerine köyde ikamet eden Molla Ali b. Ahmed atanır. *Yedinci* kayıtta 1812 yılında Molla Ali vefat eder ve yerine Mehmed b. Osman atanır. İlgili kayıtta yeni atanan Mehmed'in vefat eden Molla

Ali'nin beratı gereğince atandığı ifade edilmekte, bu da akrabalıklarının söz konusu oduğunu göstermektedir.[296]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde iki adet Havriye / Havreyn adıyla kayıtlı para vakfı kaydı mevcuttur. Bunlardan hangisi olduğu bilinmemekle her ikisine ifade edecek olursak zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 3400 / 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 500 / 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 30 / 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 470 / 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[297]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre *"Leroz Gorgor mea Mervane köyü"* adıyla kayıtlı 1897 tarihli Durmuş oğlu Hacı Ahmed Efendi ibn Mehmed'in vakfettiği 1000 kuruşluk nakit parası bulunduğu ve bunun gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına için tahsis edildiği ifade edilmektedir.[298]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 117. Hârvân/Hâvreyn/Hâvrânâ/Mervâne (Yanıkdağ/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1691-Atama, ?	Muhammed (İmam+Hatip)	?
1723-Atama, ?	Mahmud Halîfe (Mektebe Mütevellî)	?
1723-Atama, ?	Ahmed (Mektebe Muallim)	?
1789-Atama, ?	Ali b. Mustafa (İmam+Hatip+Mütevellî)	0,5 akça
?, 1793-vefat	Ahmed (Hatip)	0,5 akça
1793-Atama, ?	İbrahim (Hatip)	0,5 akça
?, 1801-vefat	Ömer (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1801-Atama, 1812-vefat	Ali b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1812-Atama, ?	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1844	Mustafa b. Mehmed ve Hacı Mustafa Efendi (Hatip+Mütevellî)	-
1844	… oğlu Mehmed ve … oğlu Memiş (Mütevellî)	-

[296] *VGMAHD, 1160-54/146; 2. kayıt, 1157-101/189; 12. ve 13. kayıtlar, 1155/1-56/108; 2. kayıt, 558-144/288; 10. kayıt, 562-57/121; 5. kayıt, 569-66/135; 2. kayıt*.

[297] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 118 no'lu kayıt, s.94,124 no'lu kayıt*.

[298] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

2.1.5. Havye Köylerinden-Yeniköy (Erdemli, Sırtköy/Çayeli) Mah. Câmî (H.1190 / M.1776)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1776 yılında bânîsi belirtilmeyen câmîye imam hatip olarak Mustafa b. Hüseyin atanır. *İkinci* kayıtta 1790 yılında yarım akça ile vazife yaptığı belirtilen Mustafa vefat eder ve yerine (muhtemelen kardeşi) Hasan b. Hüseyin atanır. *Üçüncü* kayıtta 1801 yılında Hasan da vefat eder ve amcazadesi Mehmed b. Ali (muhtemelen yarım akça ücretle) imam hatip olarak atanır.

Finansmanıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 118. Havye-Yeniköy (Erdemli ve Sırtköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1776-Atama, 1790-vefat	Mustafa b. Hüseyin (İmam+Hatip)	0,5 akça
1790-Atama, 1801-vefat	Hasan b. Hüseyin (İmam+Hatip)	0,5 akça
1801-Atama, ?	Mehmed b. Ali	0,5 akça

2.1.6. Mûsa/Arpik/Arpik Makraş (Musadağı, Şirinköy/Çayeli) Köyü Câmî (H.1103 / M.1691)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde üç kayıt mevcuttur. Kayıtların imlası ve tutarsızlığı büyük bir problem teşkil etmektedir. İlk iki kayıtta köyün adı Musa, üçüncüsünde ise Arpik şeklinde geçmektedir. *Birinci* kayıtta 1691 yılında imam hatip lazım olan köyün câmîsine iki akça ile Ahmed atanmıştır. *İkinci* kayıtte 1699 yılında hangi tarihte göreve başladığı bilinmeyen Mahmud'un yarım akça ile müezzin olarak berâtını yenileme kaydıdır. *Üçüncü* kayıt 1797 yılında ise yaklaşık yüz yıl sonrasında câmînin bânîsinin köylü olduğu ifade edilir ve hatiplik görevi hasbî olarak Mustafa b. Abdülfettah'a verilir. [299]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "Arpik" adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 700 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 120 kuruş

[299] *VGMAHD, 1160-54/146; 1. ve 3. kayıtlar, 562-57/122; 7. kayıt*.

gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 7 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 113 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[300]

Vakıf defterinde "Makraş" adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 800 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 135 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 8 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 127 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[301] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 119. Mûsa/Arpik (Musadağı, Şirinköy/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1691-Atama, ?	Ahmed (İmam+Hatip)	2 akça
?, 1699-Yenileme, ?	Mahmud (Müezzin)	0,5 akça
1797-Atama, ?	Mustafa b. Abdülfettah (Hatip)	Hasbî
1844	Fettahoğlu Yusuf (Mütevellî-Arpik)	-
1844	Çolakoğlu Mustafa (Mütevellî-Makraş)	-

2.1.7. Leroz/Leros Kalandôs/Kanator (Büyükköy/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî (H.1109 / M.1697)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde toplamda yedi kayıt mevcuttur. Bazı kayıtlarda Leros ismine ilaveten "Kanator" ve "Kalandos" kelimeleri de eklendiği görülmektedir. Köyde bulunan câmî ile ilgili başta 5 kayıt var gibi görünmekte ancak yazım farklılığı ya da yanlışından dolayı başka bir köy adıyla kaydedilen ancak banîsi bu câmî ile aynı olan ve kendi içinde tutarsız kayıtları bulunan yine iki kaydının başka bir köye ait olduğunu tespit ettiğimiz Diyet / Dînle / Dînek / Dinet / Vînet (?) köyüne ait iki kaydın bu köye / câmîye ait olduğu kanaatiyle buraya kaydettik. Bu değişikliği yapmaktaki temel referansımız bânî adının ve ücret bilgisinin tutarlılığı ve alıntı yaptığımız köyün diğer kayıtlarında çelişki ve problem olmasıdır. *Birinci* kayıtta 1697

[300] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 119 no'lu kayıt*.
[301] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 120 no'lu kayıt*.

yılında göreve başladığı tarih bilinmeyen bânî Mustafa'nın bir akça ile imam hatiplik berâtının (görev belgesinin) yenilendiği kaydedilmiştir. *İkinci* (sonradan eklediğimiz) kayıtta göreve başlama tarihi bilinmeyen ve bir akça ile imam hatip olan Süleyman'ın 1703 yılında görevden çekildiği ve yerine Hasan'ın atandığı ifade edilmektedir. *Üçüncü* kayıtta aynı yıl Hasan Halîfe'nin imam hatiplik berâtının (belgesinin) yenilendiği ifade edilmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1711 yılında göreve başlama tarihi bilinmeyen ve bir akça ile imam hatip olan Mahmud'un vefat ettiği yerine diğer Mahmud'un atandığı ifade edilmektedir. *Beşinci* kayıtta 1714'de Mahmud'un ücretinin yarım akçaya düştüğü ve vefat ettiği ve yerine Mehmed isimli kişinin bir akça ile atandığı ifade edilmektedir. *Altıncı* kayıtta 1744 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın atandığı, *yedinci* kayıtta 1793 yılında onun da vefat edip yerine oğlu Osman'ın atandığı görülmektedir.[302]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Leroz Karadere köyü" adına kayıtlı Nafiş oğlu Yunus Efendi ibn el-Hâc Mehmed'in vakfettiği 1500 kuruş nakit para bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşları için kullanılması şart koşulduğu ifade edilmektedir. Yine Kıvrım'ın "Lerozgorgor mea Mervane köyü" adıyla kayıtlı 1897 tarihli Durmuş oğlu Hacı Ahmed Efendi ibn Mehmed'in vakfettiği 1000 kuruşluk nakit parası bulunduğu ve bunun gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına için tahsis edildiği ifade edilmektedir.[303] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 120. Leroz/Leros Kalandôs/Kanator (Büyükköy/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1697-Yenileme, ?	Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1703-çekilme	Süleyman (İmam+Hatip)	1 akça
1703-Atama, 1703-yenileme, ?	Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1711-vefat	Mahmud (İmam+Hatip)	1 akça
1697-Atama, 1714-vefat	Mahmud (İmam+Hatip)	1 akça
1714-Atama, 1744-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	1/0,5 akça
1744-Atama, 1793-vefat	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1793-Atama, ?	Osman b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça

[302] *VGMAHD, 1140-370/720; 1. kayıt, 1160-54/146; 6. kayıt, 1157-100/188; 2., 10. ve 11. kayıtlar, 1148-102/190; 10. kayıt, 558-144/288; 9. kayıt* .

[303] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105, 106.

2.1.8. Kalamoz (Akpınar / Rize) Köyü (I.) Câmî (H.1112 / M.1700)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Kalamoz (Akpınar / Rize) köyü ile ilgili toplamda altı kayıt mevcuttur. Bunlardan dördü Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde kaydedilmiş, ikisi de Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Görevlilerin ücret durumları, atama, vefat tarihleri ve görev sürelerini dikkate alarak bir ayrıma gidildiğinde köyde iki câmî olduğu anlaşılmaktadır.

Erken tarihli kaydı bulunan câmî ile ilgili dört kayıttan *birincisinde* 1700 yılında câmîde hasbî imam Ömer "…bî-berât…" yani berâtsız / belgesiz olduğu için berât düzenlenmiş ve görevi tekrardan teyit (onaylanmış) ve tecdîd (yenilenmiş) edilmiştir. *İkinci* kayıtta 1751 yılında hasbî imam olan Ömer vefat etmiş, yerine Mehmed Halîfe atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta (ki bu ve sonraki kayıt Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir) köylü tarafından binâ edildiği ifade edilen mescidin cemaati çoğaldığından câmiye dönüştürüldüğü ifade edilmiş ve 1791 yılında Mehmed b. Ali'nin hasbî imam hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1820 yılında yine köylünün câmîyi binâ ve minber yaptırdığı ifade edildikten sonra imam hatip olan Mehmed b. Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Ali b. Mehmed'in atandığı ifade edilmiştir.[304]

Finansmanıyla ilgili, hangi câmîye ait olduğu net bilinememekle beraber, Kalamoz (Akpınar/Rize) köyü adıyla vakıf defterinde kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[305] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[304] *VGMAHD, 1160-54/146; 5. kayıt, 1148-102/190; 19. kayıt, 545-29/51; 3. kayıt, 568-120/242; 3. kayıt.*

[305] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.86, 70 no'lu kayıt.*

Tablo 121. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (I.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1700-Yenileme, 1751-vefat	Ömer (İmam)	Hasbî
1751-Atama, ?	Mehmed Halîfe (İmam)	Hasbî
1791-Atama, 1820-vefat	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1820-Atama, ?	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Ali b. Memiş (Hatip+Mütevellî)	

2.1.9. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (II.) Câmî (H.1136 / M.1723)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerindeki kayıtlarda köyde yer alan ikinci câmî ile ilgili iki kayıttan *birincisinde* 1723 yılında imam hatip olarak yarım akça ücretle Ömer atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1766 yılında yine yarım akça ücretle görevde olduğu söylenen Ömer'in vefat ettiği yerine Ahmed'in atandığı kaydedilmiştir. Her iki kayıtta da câmînin bânisine dair bilgi verilmemiştir. Diğer câmiden ayırmamızdaki en önemli etken görevli ücret bilgisinin net bir şekilde birbirinden ayrılmasıdır.[306]

Tablo 122. Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü (II.) Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1723-Atama, 1766-vefat	Ömer (İmam+Hatip)	0,5 akça
1766-Atama, ?	Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça

2.1.10. Ruspa (Uzunkaya/Derepazarı) ve Rûspa İstanko/Lestenkoz (Taşköprü ve Muradiye/Rize) Köyleri Câmî

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde aynı isimle hem Rize kazâsı bünyesinde hem de Mapavri kazâsı bünyesinde birçok kayıt mevcuttur. Bu kayıtlar kendi içinde değerlendirildiğinde köylerden birinin Rize'ye bağlı Muradiye ve Taşköprü köyü, diğerinin ise Derepazarı'na bağlı Uzunkaya köyü olduğu değerlendirilerek ilgili kayıtlar Rize kazâsı içinde bahsi geçen iki köye kaydedilmiştir.

2.1.11. Cüzdî (?/?) Köyü Câmî

Cüzdî isimiyle Rize ve Mapavri (Çayeli) çevresinde bir köy bulunmadığı, görevli ismi, görev yılı ve ücret bilgisi Rize kazâsında yer alan Harvel köyü câmî kayıtlarına uygunluk gösterdiği için Rize Harvel köyü içine kaydedilmiştir.

[306] *VGMAHD, 1157-101/189; 17. kayıt, 1156-57/106; 7. kayıt .*

2.1.12. Harvel (Güzelköy/Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili toplamda yedi kayıt mevcuttur. Bunlardan birinin adı farklı kaydedilse de bilgileri uyumlu üç tanesi Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde kaydedilmiş, dördü Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Kayıtlar arasında kopukluk olsa da, çelişki olmadığı için aynı câmînin önce köylü tarafından yapıldığı ve öyle anıldığı, ardından tamir edeninin adıyla anıldığı söylenebilir veya aynı köy içinde ikinci bir câmî şeklinde de değerlendirilebilir. Her iki durum da mümkündür. Tek câmî olduğu kanaatiyle kayıtları art arda sıralamayı uygun gördük ve Rize kazâsı bünyesinde yer alan Harvel köyü içinde kaydettik.

2.1.13. Diyet/Dînle/Dînek/Dinet/Vînet (?/?) Köyü Câmi (H.1115 / M.1703)

Ruznâmçe (Hurûfât) Defterlerinde imlası yakın olmakla beraber farklılıklar da bulunan köy ile ilgili toplamda altı kayıt mevcuttur. Bu kayıtlar kendi içinde tutarsızlıklar içerdiği gibi çelişkiler de barındırmaktadır. Eski adı bu isimde olan bir köy Mapavri (Çayeli) ve Rize çevresinde tespit edilememiştir. Bu kayıtlardan ilk ikisinde bânî/câmî adı "Mustafa Bey Câmî" şeklinde ifade edilirken, sonraki iki kayıta "Müftî Mehmed Efendi" adı geçmekte, beşinci kayıtta " Hasan isimli hayır sahibinin yaptırdığı câmî" denilirken, son kayıtta da "köylünün yaptırdığı câmî" denilmesi kayıtları Rûznamçeye akatan kâtiplerin veya onlara gelen arzuhalleri yazanların okuma / yazma hatası / karmaşası yaptıkları kanaati ağır basmaktadır. Bundan dolayı ilk iki kayıttaki "Mustafa Bey Câmî" şeklinde geçen kayıları, Leros (Büyükköy) köyü ile uyumluluk gösterdiği için bu köyün kayıtları içine ekledik. Benzer şekilde sonraki iki kayıtta bânî/câmî adı "Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî" şeklinde geçen kayıtları da Potamya deresi / köyü kayıtları ile uyumluluk gösterdiği için bu köyün kayıtlarına eklenmiştir. Sonraki iki kaydın ise durumu netleştirilememiştir.[307] Her ne kadar kayıtları tutarsız, çelişkili ve başka yere kaydedilmiş olsa da görevli sıralaması aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[307] *VGMAHD, 1160-54/146; 6. kayıt, 1157-100/188; 2. kayıt, 1091-136/273; 2. kayıt, 1156-57/106; 6. kayıt, 569-66/136; 3. kayıt, 559-30/56; 2. kayıt* .

Tablo 123. Diyet/Dînle/Dînek/Dinet/Vînet (?) Köyü-Mustafa Bey/Müftî Hacı Mehmed/Hasan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1703-Çekilme	Süleyman (İmam+Hatip)	1 akça
1703-Atama, 1703-Yenileme, ?	Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1726-vefat	Hüseyin Halîfe (Hatip)	?
1726-Atama, 1766-vefat	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1766-Atama,	Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1821-vefat	Mustafa b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1821-Atama, 1830-vefat	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1830-Atama, ?	Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.14. Pôtâmya Gûrgân (Gürgen ve Başköy/Güneysu) Köyü-Hüseyin Câmî (H.1116 / M.1704)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köydeki câmî ile ilgili yedi kayıt bulunmaktadır. *Birinci* kayıtta 1704 yılında bânîsinin Hüseyin isimli hayırsever olduğu ifade edilen câmîye günlük bir akça ücretle (muhtemelen bânî olan) Hüseyin hatip olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta aynı yıl Hüseyin'e imamlık görevinin de verildiği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta "köylünün bina ettiği câmî" şeklinde ifade edilen câmide sebebi belirtilmeksizin 1708 yılında Hüseyin'in görevden alındığı, yerine Osman Halîfe'nin atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1758 yılında imam hatip Osman'ın vefat ettiği, yerine baninin oğlu olduğu ifade edilen İbrahim Halîfe atanmıştır. Ancak bânînin oğlu ifadesiyle İbrahim'in Osman'ın oğlu mu, Hüseyin'in oğlu mu olduğu kastedilmektedir, doğrusu net değildir. *Beşinci* kayıtta uzunca bir aradan sonra 1805 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen câmi'ye Yakup b. Ali hasbi imam hatip olarak atanır. *Altıncı* kayıtta 1816 yılında Yakup görevini devam ettiecek erkek çocuksuz vefat ettiği için, yerine imtihanla Molla Ali b. Mustafa atanmıştır. Molla Ali'nin ataması, yerine atandığı Yakub'un berâtı ile gerçekleştiği ifade edildiği için arada akrabalık ilişkisi olduğunu göstermektedir. *Yedinci* kayıtta 1826 yılında Molla Ali de vefat eder ve yerine imtihanla kardeşi Hasan atanır.[308]

Finansmanıyla ilgili Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Başgürgen köyü" adıyla kayıtlı köydeki câmîye ait Kalender oğlu Osman Efendi ibn Mehmed'in vakfettiği

[308] *VGMAHD, 1157-100/188; 3. 4. ve 8. kayıtlar, 1135-108/210; 9. kayıt, 561-30/56; 6. kayıt, 569-66/135; 9. kayıt, 563-90/176; 8. kayıt*.

1500 kuruş nakit para bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği bildirilmektedir.[309] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 124. Pôtâmya Gûrgân (Gürgen ve Başköy/Güneysu) Köyü-Hüseyin Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1704-Atama, 1708-Alınma	Hüseyin (İmam+Hatip)	1 akça
1708-Atama, 1758-vefat	Osman Halîfe (İmam+Hatip)	?
1758-Atama, ?	İbrahim b. Hüseyin (İmam+Hatip)	?
1805-Atama, 1816-vefat	Yakup b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1816-Atama, 1826-vefat	Molla Ali b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1826-Atama, ?	Hasan b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.15. Çonkâr/Çangâr (Büyük Câfer Paşa/Çayeli) Köyü-Câfer Paşa Câmî ve Cennet/Cinâne Hâtun Muallimhanesi (H.1104 / M.1692)

Çonkâr / Çenkâr / Usul / Ruslar / Mî'sâr / Devs / Dûs / Rûs / Menâhôrid-i Büzürk / Bozürk / Pâlbôperikôz / Pâlbûpirikôz (Büyük / Küçük Câferpaşa / Çayeli) şeklinde çok farklı yazılışı bulunan köyde yer alan câmî, mektep, muallimhâne ile ilgili farklı yazımlarından kaynaklı ve özellikle arzuhallerin yazılış tarihi ile gelen cevaplar ve Rûznamçe'ye kayıt tarihleri arasındaki tarih farkları epeyce zorlasa da kayıtların birbirinin devamı niteliğinde olduğunu ve farklı yazılan köy, câmî, mektep, muallimhâne gibi vakf eserlerin aslında aynı yapıya / külliyeye ait olduğu kendini göstermektedir.

Kayıtlarda eserin Câfe Paşa, Cennet ve Cinâne Hâtun adlı kişiler tarafından yaptırıldığı, sonradan tamir edip yaşatanın ise çocukları Hüseyin, Cinâne Hâtûn ve diğer kızı Enîse'nin oğlu Ahmed'in çocukları Ömer ve Fatma olduğu bildirilmektedir. Câfer Paşa'nın kim olduğu, hangi tarihlerde yaşadığı ve kendisine atfedilen vakıf eserlerin[310] âidiyeti ile ilgili rivâyetvâri bilgileri bir tarafa koyarak akademik birkaç

[309] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.

[310] "Cafer Paşa'ya" atfedilen eserler: Bahsi geçen Mapavri-Çonkâr (Büyük Câferpaşa/Çayeli) köyündeki câmî, mektep / muallimhâne, değirmen gibi vakf eserler yanında, Rize'de İslam Paşa Câmî de (İskender) Câfer Paşa'ya atfedilmektedir. (Konu alanımızın dışında kaldığı için girmediğimiz ancak Trabzon'da da aynı isme atfdilen eserler mevcuttur.) Burada ya birden fazla Câfer Paşa kişiliği ve bunların birbirleriyle karıştırılması sözkonusudur ya da birtakım rivayetvârî bilgilerin sınırlı tarihi belgelerle desteklendiği düşünülerek bir takım çıkarsamalarla

çalışmada verilen bilgileri dikkate alırsak birtakım farklı bilgilerin mevcut olduğu görülmektedir. "Fâş Mirlivası / Sancakbeyi olan Câfer Paşa / Bey olduğu ve 1570 yılında[311] bu eserleri tesis ettiğini" ifade edenler de olmuştur.[312] Rize'deki İskender Câfr Paşa / Kurşunlu / İslam Paşa Câmî'nin bânîsi olduğu ifade edilen Câfer Paşa'nın "1568 yılında Kefe Sancakbeyliği görevinde bulunan 1584'de Demirkapı Muhafızlığı ve Dağıstan Valiliği yapmış, 1600 yılında Tebriz Beylerbeyliği vazifesindeyken vefat eden" Câfer Paşa olduğunu ifade edenler de olmuştur.[313]

Tarihlerin birincil kaynaklardan tekrar gözden geçirilmesi şartıyla bu iki "Câfer Paşa" aynı kişi gibi durmaktadır. Ancak biraz ileride de göreceğimiz üzere Câfer Paşa'nın birincil nesli yani çocukları Hüseyin, Cinâne ve Enîse'ye tez konumuz olan atama kayıtlarında yer verilmiştir. Hatta Enise'nin oğlu Ahmed, onun da çocukları Ömer ve Fatma'nın kayıtlarda adı geçmektedir. 1736'da Fatma'dan sonra Câfer Paşa neslinden kimse kalmadığı için vakfın mütevellîliği câmînin hatibi Mahmud'a verilmiştir.

Kayıtlardaki bu bilgilere dayanarak 1725-1735 arası iki çocuğunun (Hüseyin ve Cinâne) vefatı dikkate alınarak yüz yıl geriye gidersek babaları Câfer Paşa'nın tarih sahnesine çıkışı 1620-1640'lı yıllara denk gelmektedir. Vefatı da yaklaşık 1700'lere kadar gidebilecektir. Yukarıda bahsi geçen "Câfer Paşa" ile ilgili Sicill-i Osmanî'deki bilgilere vâkıf olunca diğer "Câfer Paşa"ları da gözden geçirme ihtiyacı duyulmuştur. İlgili eserde yaklaşık yirmi iki farklı "Câfe Paşa"nın mevcut olduğu görülmektedir. Kul ve Bay'ın eserlerinde ifade ettikleri "Câfer Paşa"nın (aynı kişi olduğunu varsayarak) eserde altıncı sırada bilgileri verilen ve 1600'de vefat eden "Câfer Paşa"

---

bu eserlerin, tarihi varlığından ve gerçekliğinden bağımsız ortak bir Câfer Paşa kişiliğine atfedildiği görülmektedir.

311 Faş kalesinin fethinin 1579 yılında yapılabildiği ifade edilmekte yani arada yaklaşık on yıl fark bulunmaktadır. Mustafa Aydın, "Faş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020).

312 Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 137. Yazar buradaki bilgileri Hanefi Bostan'ın "Rize'nin Sosyal Tarihi, s.105, 171 (641 no'lu dipnot) ve 212" adlı esere dayandırmakta, Bostan da 1583 tarihli Tahrir kayıtlarına dayandırmaktadır.

313 Bay, "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)", 5/12. Yazar buradaki bilgileri Mehmed Süreyya, "Sicill-i Osmanî" Matbaa-i Âmire, Dersadet, 1308, s.374 adlı esere dayandırmaktadır. Aynı eserin başka bir (Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30) baskısında Câfer Paşa ile ilgili verilen tarihler farklılık arzetmektedir.

olduğu görülecektir. Maalesef bu vefat tarihi, evlatları dikkate alınınca biraz erken gibi durmaktadır. Diğer "Câfer Paşa"ları incelediğimizde onaltıncı sırada bilgileri verilen ve özellikle adının başında "Büyük" sıfatı bulunan "Câfer Paşa"nın (vefat ve diğer) bilgileri bu câmînin bânisi olmaya daha uygun gibi görünmektedir.[314] Yine bahsettiğimiz bu "Büyük Câfer Paşa"nın bilgileri arasında ve ayrıca yirmibirinci sırada bilgileri verilen "Küçük Câfer Paşa"nın "Câfer Paşa"nın oğlu olarak belirtilmesi vakf eserin bulunduğu köylerin (Büyük Câferpaşa ve Küçük Câferpaşa / Çayeli) adları da dikkate alındığında konu daha net anlaşılacaktır.[315] Bu sıfatları Rize ve Mapavri ile ilgili çalışma yapmayanların bahsedilen eserde vermesi ve yaşadıkları dönemde bu şekilde anılıp eserde de böyle zikredilmeleri tarih-coğrafya-şahıs eşleşmesi açısından önemli bir örnektir. Trabzon ve Rize özelinde olabileceği gibi, Osmanlı Coğrafyası genelinde de, diğer "Câfer Paşa"ların, hayatı ve eserleri ayrıca araştırma konusu olmaya değer konulardır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerindeki kayıtlarda Mapavri kazâsı Çonkâr adlı köyde bulunan Câfer Paşa / Cennet / Cinâne Hatûn câmî / mektebi / muallimhânesi ile ilgili kırk iki kayıt mevcuttur. Bunlardan on beş tanesi mütevellî ataması ile ilgilidir. Yirmi bir tanesi imam, hatip ve muallimlerle ilgilidir. Beş tanesi müezzinlikle ilgilidir. Bir tanesi de doğrudan bu köy ve câmîsi ile ilgili olmasa da bu câmî ile ilgili Ferrâş kaydını / bilgisini içerdiği için burada sayılacaktır. İlgili kayıtları tarihsel sırasıyla saymaya çalışırken görevlerini de dikkate alarak önce Mütevellî, sonra imam, hatip ve muallim, sonrasında Müezzin, en sonunda da Ferraş kaydı gelecek şekilde kendi içlerinde tarihsel sıraladık ki daha net görülebilsin. Kayıtlardaki eser ismi farklılıkları muhtemelen müracaat eden kişilerin verdiği isimler üzerinden kayda geçirildiği için değişiklik arz etmekte ya da kadılıkta yazıldığı veya Kazaskerlikte kayda geçirildiği esnada okuma / yazma karmaşasından kaynaklanmış olabilir. İmam hatip kayıtlarından iki adet aynı kayıt Trabzon Hurûfâtı bünyesinde kaydedilmiştir.

Mütevellî kayıtları tarihsel sırasıyla şöyledir: *birinci* kayıtta 1706 yılında "Mapavri-Ruslar-Cennet Hâtun Mescidine" mütevellî gerekli olduğu için bir akça ücretle Ali'nin atandığı ifade edilmektedir.

---

[314] Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/382.
[315] Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/383.

İkinci kayıtta 1718 yılında "Mapavri-Ruslar-Cinâne Hâtun Mescidinde" mütevellî olan Ali'nin vefat ettiği, yerine Mehmed'in atandığı kaydedilir.

Üçüncü kayıtta 1719 yılında "Mapavri-Mîs'âr-Cafer Paşa Câmî" şeklinde kayıtlara geçer ve aynı yılda isim verilmeden ve dışarıdan müdahale ile yapılan atamanın geçersiz olduğu ve göreve gelmesi gereken kişinin bir bâb değirmen gallesiyle hakkının bâkî olduğu ifade edilir.

Dördüncü kayıtta 1723 yılında önceki kayıtta ismi geçmeyen müdahalecilerin ismi zikredilerek *"...Mehmed ve oğlu Hasan ve İsmail ve İskenderoğlu Ömer..."* oldukları ifade edilmiş ve görevden alındıkları, Cinâne ve Hüseyin b. Cafer Paşa kardeşlere tevliyetin / mütevellîliğin ibkâ (iâde) edildiği kaydedilir.

Beşinci kayıtta 1723 yılında imlası problemli olmakla birlikte Mapavri-"Müftî / Santî / Çanka / Çonkâr" gibi okunabilecek şekilde yazıya geçmiş-Cafer Paşa Câmî'nin *"...bir bâb değirmen gallesi(geliri)yle..."* mütevellî olması gereken kişinin Cafer Paşanın kızı Cinâne Hâtun olması gerekirken dışarıdan yapılan müdahale ile görevden alınmasını gerektiren bir durum yok iken görevden alındığı ifade edilmekte, Cinâne Hâtun'un berâtını ibraz etmesiyle eski görevine iade (ibkâ) edildiği görülür.

Altıncı kayıtta 1725 yılında Mapavri-Cafer Paşa Câmî kaydıyla müdahale durumu devam etmekte, Ömer b. el-Hâc Ahmed isimli şahıs (muhtmelen amcası Hüseyin'in vefatı üzerine) bir şekilde elde ettiği berâtıyla (halası Cinâne ile brlikte) mütevellî olduğu, Cinâne Hâtun'un da berâtını ibraz edip kadı huzurunda hakkını aradığı ve tartışma yaşandığı her ikisinin de görevden alınarak (Ömer'in kız kardeşi izlenimi veren) Fatma b. Ahmed 'in mütevellî olarak atandığı kaydedilir.[316]

Yedinci kayıtta 1736 yılında Fatma Hâtun'un vefatı üzerine *"...evlâdı vâkıfdan kimesne kalmadığı için..."* Cefar Paşa Câmînin hatibi Mahmut atanır.

Sekizinci kayıtta 1743 yılında Mapavri-Çonkar-Cinâne Hâtûn Muallimhânesi kaydıyla mütevellî olan Mahmud vefat eder ve yerine Mustafa b. Ali atanır.

Dokuzuncu kayıt aynı yıla aittir ve bir önceki kaydın aynı deftere üç kayıt ilerledikten sonra tekrar kaydedilmesinden ibarettir. Farkı şudur ki ilkinde önce

[316] Dört ve altıncı kayıtlarda geçen Ömer isimli kişilerin baba adları yanlış yazılmadıysa dördüncü kayıtta İskenderoğlu Ömer, altıncı kayıtta Ahmed oğlu Ömer diye ifade edilmektedir. Göründüğü kadarıyla ayrı ayrı kişilerdir.

"…Çonkar-Cinâne Hâtun muallimahnesinde…" sonrakinde ise "Çanaklar/Çonkar-Cafer Paşa Câmînin vakfı…" şeklinde kaydedilmesidir. Bu da bize iki eserin aslında birlikte olduğu külleye özelliği taşıdığını göstermektedir. Benzer durum ilk kayıtta da geçtği gibi, on ve on birinci kayıtlarda da görülür.

Onuncu kayıtta 1750 yılında önce "Cinâne Hâtun Mescidi" sonra *on birinci* kayıtta "Cafer Paşa Câmî" yazılarak yarım akça ile mütevellî olan Mustafa'nın vefat ettiği, yerine onuncu kayıtta Ali b. Ömer'in(sonraki kayıtlarda Ömer b. Ali şeklindedir), on birinci kayıtta Abdullah b. Hacı Mehmed'in atandığı kaydedilir. Ancak *on ikinci* kayıtta 1753 yılında hasbî imam olan Abdullah b. Hacı Mehmed vefat edince on birinci kayıtta yanlışlıkla mütevellî atandığı veya kaydedildiği, aslında yalnızca*"…imamlık üzerine mutasarrıf(yetkili)…"* olduğu, yerine önceden de atanmış olan Ömer b. Ali'nin mütevellî olduğu ifade ve teyit edilmiştir.

On üçüncü kayıtta 1758 yılında hasbi mütevellî olan Ömer b. Ali vefat eder ve yerine Hafız Ömer Halîfe atanır. *On dördüncü* kayıtta 1792 yılında hasbî mütevellî Hafız Ömer de vefat eder ve yerine oğlu Abdullah atanır. On beşinci kayıtta 1818 yılında hasbî mütevellî Abdullah b. Ömer'in vefatı üzerine büyük oğlu Molla Mehmed atanır.[317]

İmam, Hatip ve Muallim kayıtları şöyledir: *birinci* kayıtta 1692 yılında iki akça ücretle Hacı Hüseyin hatip iken berâtı yenilenir.

İkinci kayıtta 1706 (yazılsa da 1705) yılında (olmalıdır) hatip olmadığı için bir akça ücretle Hafız İbrahim hatip olarak atanır. *Üç ve dördüncü* kayıtlar 1705 yılında, göreve başladıktan bir ay sonra "Tarabzon kazâsı-Çonkar-Câfer Paşa Câmî" kaydıyla İbrahim'in görevden çekildiği, yerine kardeşinin oğlu Mahmud'un atandığı görülür.

Beşinci kayıtta 1706 yılında "Ruslar mahallesi-Cennet Hâtun Câmî" kaydıyla imam ve muallim olarak Ali'nin atandığı görülür.

Altıncı kayıtta "Mapavri-Cinâne Hâtun Mektebi" kaydıyla 1717 yılında Mustafa'nın iki akça ücretle muallim olarak atandığı kaydedilir.

---

[317] *VGMAHD, 1157-100/188; 6, 17 ve 21. kayıtlar, 1157-101/189; 10 ve 18. kayıtlar, 1091-136/273; 1. kayıt, 1145-136/264; 16. kayıt, 1148-102/190; 3, 6, 14, 15 ve 22. kayıtlar, 1135-108/210; 12. kayıt, 558-144/288; 6. kayıt, 569-66/135; 19. kayıt.*

Yedinci kayıtta 1717 yılında "Usul köyü-Cinâne Hatun Mescidi" kaydıyla, İbrahim'in yerine oğlu Osman'ın bir akça ücretle imam olarak atandığı belirtilir.

Sekizinci kayıtta 1717 yılında "Mapavri-Ruslar köyü-Cinâne Hâtun Muallimhanesi" kaydıyla İbrahim'in vefatından sonra muallim olarak Osman'ın atanması gerekirken, Mustafa'nın atanmıştır, iptal edilir ve Osman imamlığın yanında muallim olarak da atanır.

Dokuzuncu kayıtta "Mapavri-Çonkar-Câfer Paşa Câmî" kaydıyla 1721 yılında hatip Mustafa'nın görevi terk etmesi sebebiyle Mehmed Halîfe atanır.

Onuncu kayıtta 1723 yılında "Mapavri-Devs/Dûs/Rûs köyü mescidi" kaydıyla muallim Ali'nin görevden çekilmesiyle yerine Hafız İbrahim atanır.

Onbirinci kayıtta 1728 yılında "Mapavri- Pâlbôperikôz / Pâlbûpirikôz - Cinâne Hatun Muallimhanesi" kaydıyla yarım akça ücretle muallim olan Osman'ın yerine Mahmud'un atandığı görülmektedir.

On ikinci kayıtta "Mapavri-Çonkar-Cafer Paşa Câmî" kaydıyla 1733 yılında bir akça ücretle hatip Mehmed'in vefatıyla yerine Mahmud Halîfe atanır. *On üçüncü* kayıtta aynı yıl bir akça ücretle Mahmud Halîfe görevinden çekilerek oğlu Abdullah hatip olarak atanır.

On dördüncü kayıtta 1743 yılında hatip Abdullah da vefat eder ve yerine Hafız Ömer hatip olarak atanır.

On beşinci kayıtta 1744 yılında "Mapavri-Çanaklar köyü-Cinâne Hâtun Muallimhanesi" kaydıyla muallim Mahmud'un vefatıyla yerine Ali b. Ömer atanır. *On altıncı* kayıtta 1773 yılında bir akça ücretle hatip olan Hafız Ömer vefat eder ve yerine oğlu Abdullah atanır. *On yedinci* ve *on sekizinci* kayıtta 1780 ve 1792 yıllarında bir akça ücretle hatip olan Abudllah'ın berâtı yenilediği görülür. *Ondokuzuncu* kayıtta aynı yıl (1792) Abdullah'ın bir akça ücretle imam olarak da atandığı ifade edilir. *Yirmi* ve *yirmi birinci* kayıtlarda 1818 yılına gelindiğinde Abdullah vefat eder ve yerine büyük oğlu Molla Mehmed sırasıyla imam ve hatip olarak atanır. Hatiplik karşılığında bir akça ücret, imamlığı ise hasbî yerine getirdiği kayıtlara geçmiştir.[318]

---

[318] *VGMAHD, 1160-54/146; 9. ve 8. kayıtlar, 1160-41/107; 27. kayıt, 1160-42/109; 1. kayıt, 1157-100/188; 7, 15, 16 ve 18. kayıtlar, 1157-101/189; 5 ve 16. kayıtlar, 1139-176/347; 1. kayıt, 1145-*

Müezzinlik kayıtları şöyledir: *birinci* kayıtta 1711 yılında iki akça ücretle görev yapan Hüseyin'in vazifesini terk etmesinden dolayı yerine Benyâd/Bünyâd Halîfe atanır. *İkinci* kayıtta 1722 yılında Benyâd/Bünyâd Halîfe vefat eder yerine Hamza atanır. *Üçüncü* kayıtta Cafer Paşa Câmînin bulunduğu Çonkar köyünün diğer bir ismi veya köy içindeki konumunu ifade eden "Menâhorid-i Büzürk/Bozürk" denilen yerde bulunduğu ifade edilmiş ve 1736 yılında iki akça ücretle müezzin olan Hamza'nın (sebebi belirtilmeksizin vefat veya ayrılışı sebebiyle) yerine oğlu Ömer atanır. *Dördüncü* kayıtta 1773 yılında Molla Ömer b. Hamza vefat eder ve yerine oğlu Abdullah atanır. *Beşinci* kayıtta 1780 yılında iki akça ile müezzin olan Abdullah b. Ömer'in berâtını yenilediği kaydedilmiştir.[319]

Ferraş kaydı: aslında Mapavri-Baş köye aittir. Câfer Paşa câmîînde ferrâşlık görevini icrâ eden Sûfîzâde Hacı Mehmed'in Baş köyde vakfettiği mektebin muallim değişimini ihtiva etmektedir. İlgili tek kayıt 1719 yılına aittir[320] ve bahsi geçen Sûfîzade Hacı Mehmed Cafer Paşa câmînde ferraşlık görevi yerine getirmiştir ancak bu tarihte hayatta mıdır yoksa daha önceden mi görev yapmıştır net değildir.

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde kayıtlı câmîye / mektebine ait üç adet değirmeni bulunduğu bir tanesi muhtemelen köye uzak bir konumda olduğu için 5 kuruşluk bir arsa icâresi (kirası), diğer değirmenin 50 kuruşluk arsa icâresi, üçüncünün herhangi bir geliri belirtilmemekte, toplamda 55 kuruşluk bir geliri bulunduğu, 3 kuruşu vergi, 52 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflara kullanıldığı ifade edilmektrdir.[321] Görevli sayısı ve ücretleri dikkate alındığında tespit edilemeyen vakf gelirlerinin de bulunabileceği heseba katılmalıdır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

136/264; 7 ve 8. kayıtlar, 1148-102/190; 4 ve 7. kayıtlar, 1150-37/63; 2. kayıt, 1154-45/88; 4. kayıt, 558-144/288; 7 ve 8. kayıtlar, 569-66/135; 18 ve 20. kayıtlar.

[319] *VGMAHD, 1157-100/188; 9. kayıt, 1157-101/189; 28. kayıt, 1145-136/264; 11. kayıt, 1150-37/63; 5. kayıt, 1154-45/88; 3. kayıt.*

[320] *VGMAHD, 1157-100/188; 20. kayıt.*

[321] *BOA.EV.d. 12206. Mapavri, s.93, 122 no'lu kayıt.*

Tablo 125. Çonkâr/Çangâr/Usul/Ruslar/Mî'sâr/Devs/Dûs/Rûs/Menâhôrid-i Büzürk/ Bozürk / Pâlbôperikôz / Pâlbûpirikôz (Büyük/Küçük Câfer Paşa/Çayeli) Köyü-Câfer Paşa / Cennet / Cinâne Hâtun Câmî/Mektebi/Muallimhânesi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
Mütevellî		
1706-Atama, 1718-vefat	Ali (Mütevellî)	1 akça
1718-Atama, 1719-alınma, 1723-atama/iâde, alınma	Mehmed (Mütevellî)	1 akça
1719-Atama, 1723-Alınma, iade ve (7 ay) iade, 1725-alınma	Hüseyin[322] ve Cinâne b. Câfer Paşa (Mütevelli)	?
1724, 1725-alınma	Ömer b. Ahmed b. Enîse (Mütevellî)	?
1725-Atama, 1736-vefat	Fatma b. Ahmed b. Enîse b. Câfer (Mütevellî)	?
1736-Atama, 1743-vefat	Mahmud Halîfe (Mütevellî+İmam)	?
1743-Atama, 1750-vefat	Mustafa b. Ali (Mütevellî)	0,5 akça
1750-Atama, 1753-Atama, 1758-vefat	Ali b. Ömer / Ömer b. Ali (Muallim+Mütevellî)	0,5 akça
1750-Atama, 1753-alınma ve vefat	Abdullah b. el-Hâc Mehmed (Mütevellî+İmam)	Hasbî
1758-Atama, 1773-vefat	Hâfız Ömer Halîfe (Mütevellî)	Hasbî
1792-Atama, ?	Abdullah b. Ömer Halîfe (Mütevellî)	Hasbî
İmam, Hatip ve Muallim		
?, 1692-Yenileme, ?	Hacı Hüseyin (Hatip)	2 akça
1706-Atama ve çekilme (1 ay), 1717-vefat	Hâfız İbrahim (Hatip+İmam+Muallim)	
1705-Atama (2 kayıt), ?	Mahmut Halîfe (Hatip)	
1706-Atama, 1718-vefat	Ali (Mütevellî+İmam+Muallim)	1 akça
1717-Atama ve alınma (muallimlik), 1721-terk (hatiplik)	Molla Mustafa (Muallim)	2 akça
1717-Atama, 1728-	Osman b. İbrahim (İmam+Muallim)	1 akça
?, 1721-terk	Monla Mustafa (Hatip)	?
1721-Atama, 1733-vefat	Mehmed Halîfe (Hatip)	1 akça
1723-Atama,	Hafız İbrahim (İmam+Muallim)	
1728-Atama (Muallim), 1733-(Hatip) Atama ve çekilme, 1743-vefat (muallimken)	Mahmud Halîfe (Hatip)	1 akça
1733-Atama, 1743-vefat	Abbâd/Abdullah Halîfe b. Mahmud (Hatip)	1 akça
1743-Atama, 1773-vefat	Hâfız Ömer (Hatip)	1 akça
1743-Atama,	Ali b. Ömer (Muallim+Mütevellî)	
1773-Atama(Hatip), 1780-yenileme, 1792-(hatiplik) yenileme ve (mütevellî)Atama, 1818-vefat	Abdullah b. Ömer (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1818-Atama, ?	Molla Mehmed b. Abdullah (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça
1844	Ömer b. İbrahim (Hatip+Mütevellî)	-
Müezzin ve Ferrâş		
?, 1711-Terk	Hüseyin (Müezzin)	2 akça
1711-Atama, 1722-vefat	Benyâd/Bünyâd Halîfe (Müezzin)	2 akça
1722-Atama, 1736-vefat	Hamza (Müezzin)	2 akça
1736-Atama, 1773-vefat	Ömer b. Hamza (Müezzin)	2 akça
1773-Atama, 1780-yenileme,	Abdullah b. Ömer (Müezzin)	2 akça
?, 1719-görevde, ?	Sûfîzâde Hacı Mehmed (Ferrâş)	?

[322] Hüseyin b. Câfer Paşa 1723'te atandıktan sonra vefat etmiş olacak ki mütevellîlik Cinâne ile birlikte diğer kardeşi Enîse'nin oğlu Ahmed oğlu Ömer'e geçmiştir. 1725'te her ikisi görevden alınıp Ahmed'in diğer çocuğu Fatma Hâtun'a geçmiştir.

1706 yılında mütevellî, imam ve muallim olarak atanan Ali'nin deftere kayıt sırası ve tarihi sıralı değildir ve köy/câmî adları farklıdır, farklı çalışmalar içinde yapılacak değerlendirmelerde dikkat edilmelidir.[323]

Mütevellîlik atama kayıtlarında 1792 yılında vefat ettiği görünen ve aynı zamanda imam ve hatîp olan Ömer Halîfe'nin hatiplik atamasıyla ilgili diğer bir kayıtta 1773 yılında vefat ettiği görünmektedir. İlk bakışta görünmeyen problemli durum, kendisinin vefatıyla birlikte 1773'de hatiplik görevi oğlu Abdullah b. Ömer'e hemen verilmiş, mütevellîlik ataması ise 1792'de yapılmıştır.[324]

Tablo 126. Cafer Paşanın Aslı, Nesli ve Kurumdaki Tevliyet Geçişi

	Derviş Ali (Babası)		
	Câfer Paşa[325] (Kendi) / Cennet Hâtûn[326]		
▼Hüseyin ve Cinâne'den önce tevliyeti alanlar ve müdahale edenler	Ali (1706-1718) – ? (Yakınlığı bilinmiyor)		
	◄ Mehmed (1718, 1719, 1723) ? (Yakınlığı bilinmiyor)		
Mehmed, oğlu Hasan ve İskender Ömer ►	Cinâne b. Câfer	Hüseyin b. Câfer	Enîse b. Câfer
	Ahmed b. Enîse		
	Fatma b. Ahmed (ö.1736)	Ömer b. el-Hâc Ahmed	

Müdahale meselesiyle ilgili Cinâne Hâtun ve kardeşi Hüseyin'den önce görevi alan veya onlara müdahalede bulunduğu ifade edilen kişilerin evlâd-ı vâkıftan (vakfedenin soyundan) olmaları gereklidir ki hak talebinde bulunabilsinler? Şayet görevden alınma sebebi soydan olmaması ise bu anlaşılabilir, ancak başka (haksızlık / hile vb.) türlü bir sebepten alındı ise o zaman (geçici de olsa atandığı için) Cafer paşa neslindendir. Ve içlerindeki "İskender" adlı kişi ile birlikte düşünüldüğünde Rize merkezde yer alan İskender Câfer Paşa/Kurşunlu / İslam Paşa adlarıyla bilinen câmînin bânîsi / tâmir edicileri olmaları ve/ya caminin tarihi ile ilgileri mümkündür. Cafer

[323] *VGMAHD, 1157-100/188; 6. kayıt, 1157-100/188; 7. kayıt* .

[324] *VGMAHD, 1150-37/63; 2. kayıt, 558-144/288; 6. kayıt.*

[325] Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 2/382-383. Eserde geçen Büyük ve Küçük Câfer Paşalar baba ve oğul, köye adını veren ve vakfın bânisi olan şahıslar ise, yine eserde belirtildiğine göre "Büyük Câfer Paşa"nın Genç Ahmed Paşa adında bir oğlu daha olduğu ve Topal Yusuf Paşa adında bir de kardeşi bulunduğu aktarılmaktadır.

[326] En erken tarihli (ilk) iki kayıtta "Cennet Hâtun" şeklinde, sonraki kayıtlarda "Cinâne Hâtun" şeklinde geçmekte, bu da Cennet Hâtun'un Câfer Paşa'nın hanımının adı olabileceğini akla getirmektedir ya da kızı olan Cinâne Hatun isminin farklı bir söylenişi de olabilir.

Paşa→… İskender → Ömer → … İslam Paşa → Ayşe binti İslam … şeklinde. İslam Paşa câmî bânîsi olarak görünen el-Hâc Ahmed ismiyle buradaki Ahmed'in de ilgisi olabilir.

Son olarak yerel halktan öğrendiğimize göre câmînin batı kısmından başlanarak Rize (batı) istikametindeki birkaç yüz metrelik bölgenin adının Çangâr olduğu ifade edilmiştir. Vakf değirmenlerden birinin de restore edilerek sahil yolu kenarında (Çimento tesisi güneyi) Opet Petrol istasyonu arkasında bulunduğu müşahede edilmiştir. Câmînin kenarında bulunan ve *"Hasan Paşazâde Ahmed Çelebi oğlu el-Hâc Osman (öl. H.1133/1720/1721)*" 'a ait olduğu görülen tek tarihi mezarın da köy, câmî ve tarihî şahsiyetlerle ilgisi de araştırmaya muhtaçtır.

2.1.16. Taşözü (?/?) Köyü Câmî (H.1126 / M.1714)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ve câmî ile ilgili rastladığımız tek kayıt mevcuttur. Bu kayıt da kayyım atamasıdır ki Mapavri (Çayeli) ve Rize çevresinde bu isimde bir köy bulunmadığı gibi, Mapavri (Çayeli) kazâsı içinde bundan başka bir kayyımlık görevi ve atama kaydı da yoktur. Ancak aynı (İbrahim) isimde ve yakın tarihlerde bir kayyım ataması Rize kazâsında Müftî Mehmed Efendi Câmî'inde 1705 yılında Ali'nin vefatıyla yerine atanan İbrahim'in kaydı vardır.[327] Mapavri içinde sayılan bu kayıttaki İbrahim'in de ne zaman göreve atandığı bilinmemekle beraber, 1714'de vefat ettiği bildirilmekte, yerine Mustafa'nın atandığı kaydedilmektedir.[328] Bu ilgilerden dolayı yer adının farklı / yanlış yazılma ihtimali dikkate alınarak, kaydın Rize kazâsında İmâde/Emare mahallesinde bulunan Müftî Mehmed Efendi Câmîsinde görev yapan İbrahim'in vefat kaydı olduğu kanaatiyle oraya kaydedilmiştir.[329]

---

[327] *VGMAHD, 1160-52/140; 33. kayıt.*

[328] *VGMAHD, 1157-100/188; 12.kayıt .*

[329] Sonradan rastladığımız bilgiler arasında Erzurum İspir ilçesinin Özlüce yeni adıyla bir köyü mevcuttur. Mapavri'nin (Çayeli) güney istikametindedir. Zayıf bir ihtimal de olsa kayıt bu köye ait olabilir. Ancak eski adı "Nahır-zir/Nahizer"olarak ifade edilir ve kayıttaki Taşözü'nden oldukça farklıdır. Ayrıca yeni adı Taşlıca olan bir köyü de mevcuttur. Mapavri (Çayeli) içinde de yeni adı "Büyük/Küçük Taşhane" olan köy mevcuttur ancak kayıtlarının hiçbiriyle uyumlu gözükmemektedir.

2.1.17. Perkâm/Perhâm (Demirhisar ve Yenihisar/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1129 / M.1717)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy / câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz on bir kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1719 yılında bânîsinin Hacı Ahmed olduğu ifade edilen mescid ve mektebin mütevellîsi olmadığı için bir akça ücretle Osman atanır. *İkinci* kayıtta mescide imam lazım olduğu için 1720 yılında Mehmed b. Ali Halîfe imamlık ve muallim-i sıbyanlık görevine atanır. *Üçüncü* kayıtta 1721 yılında yeniden yaptırılan câmîye Ahmed Halîfe bir akça ücretle imam ve hatip olarak atanır. *Dördüncü* kayıtta 1738 yılında Ahmed'in berâtının yenilendiği ifade edilmektedir. *Beşinci* kayıtta 1759 yılında Ahmed'in vefat ettiği yerine oğlu Mustafa Halîfe'nin atandığı kaydedilir. *Altıncı* kayıtta 1766 yılında yarım akça ücretle hatip olduğu ifade edilen Mustafa vefat eder ve Ömer b. Abdullah atanır. *Yedinci* kayıtta 1777 yılında Ömer'in yarım akça ücretle görevdeyken vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed b. Ömer'in atandığı ifade edilmektedir. *Sekizinci* kayıtta 1806 yılında babası gibi yarım akça ücret alan Mehmed b. Ömer'in de vefat ettiği, yerine oğlu Ömer'in atandığı görülür. *Dokuzuncu* kayıtta 1813 yılında yine yarım akça ücret aldığı ifade edilen Ömer b. Mehmed vefat eder ve yerine Ömer b. Ali atanır. *Onuncu* kayıtta bir yıl sonra 1814 yılında Ömer b. Ali de vefat eder ve yerine Osman b. Ömer arzuhâli ile atanır. 1800'lü yıllarda yaşanan problemden kaynaklı olmalı ki kayıtlarda şartlı ifadeler kullanılır. Bu kayıtta da Osman'ın ataması Ömer b. Ali'nin görevini devam ettirecek erkek çocuksuz vefatı gerçekse *"...bilâ veled fevti vâkî ise..."* şartıyla kaydı düşülmüştür. *On birinci* kayıtta 1832 yılında yarım akça ücretle hatip olduğu ifade edilen Osman'ın vefat ettiği, yerine imtihanla kardeşinin oğlu Osman'ın atandığı görülür.[330]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "… (???)'dan" gelen 600 kuruşluk bir geliri daha bulunduğu kaydedilmektedir. Zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 150 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 45

[330] *VGMAHD, 1157-100/188; 19 ve 23. kayıtlar, 1157-101/189; 6. kayıt, 1145-136/264; 15. kayıt, 1135-108/210; 15. kayıt, 1156-57/106; 8. kayıt, 1151-77/169; 3. kayıt, 561-30/56; 8. kayıt, 569-66/135; 3 ve 6 kayıtlar, 559-30/56; 8. kayıt*.

kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 705 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[331] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 127. Perkâm/Perhâm (Demirhisar ve Yenihisar/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1719-Atama, ?	Osman (Mütevellî)	1 akça
1720-Atama, ?	Mehmed b. Ali (İmam+ Muallim)	?
1721-Atama, 1738-yenileme, 1759-vefat,	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
1759-Atama, 1766-vefat	Mustafa Halîfe b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1766-Atama, 1777-vefat	Ömer b. Abdullah (Hatip)	0,5 akça
1777-Atama, 1806-vefat	Mehmed b. Ömer (Hatip)	0,5 akça
1806-Atama, 1813-vefat	Ömer b. Mehmed (Hatip)	0,5 akça
1813-Atama, 1814-vefat	Ömer bin Ali (Hatip)	0,5 akça
1814-Atama, 1832-vefat	Osman b. Ömer (Hatip)	0,5 akça
1832-Atama, ?	Osman ? (Hatip)	0,5 akça
1844	Dayının oğlu Yusuf (Hatip)	-
1844	Kuruşoğlu Salih ve Dayının oğlu Ahmed (Mütevellî)	-

2.1.18. Baş/Bâyezid/Çenkâr Pâlmir (?/Çayeli) Mah.-Sûfîzâde Hacı Mehmed Mescid ve Mektebi (H.1131 / M.1719)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan mescid ve mekteple ilgili ulaşabildiğimiz toplamda sekiz kayıt bulunmaktadır. Kayıtların *ilkinde* bânî olan Sûfîzâde Mehmed'in Câfer Paşa câmînin ferraşı olduğu belirtilerek, Baş köyde vasiyeti üzerine yaptırılan mektebin hali hazırda görevli muallimi olan Ömer 1719 yılında görevinden feragat eder (çekilir) ve yerine Ömer b. Sadık'ın atandığı görülmektedir. Aynı yıla ait *ikinci* kayıtta *"...Câfer Paşa Câmi'nde Bâyezîd nâm karyede Sûfîzâde Hacı Mehmed vakf eylediği..."* ifadeleriyle aslında birincinin tekrarıdır. Yine aynı yıla ait *üçüncü* kayıtta muallimlik görevi baba adı farklı olan Ömer b. Mehmed'in berâtsız (bî-berât) atandığı göze çarpmaktadır. Yine aynı yıla ait *dördüncü* kayıtta imamlık görevinin de bu Ömer'lerden birine verildiği belirtilmekte ancak hangisi olduğu net değildir. *Beşinci* kayıtta yine aynı 1719 yılında muallim-i sıbyanlığın İsmail isimli kişiye verildiği ifade edilir.

[331] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 55 no'lu kayıt.*

Altıncı kayıtta vakfedilen nakit paranın mütevellîsi olmadığı için vakf edenin evlatlarından (soyundan) Abdullah ve akrabalarından Mahmud 1719 yılında ortaklaşa (iştirâken) mütevellî olarak atanırlar. *Yedinci* kayıtta 1734 yılına gelindiğinde vakıf malına Mahmud'un rızasıyla Abdullah tarafından zarar verildiği, Mahmud'un kendi rızasıyla çekilmesinden sonra yine Abdullah'ın görevine devam ettiği görülür. Nihayet 1750 yılında *sekizinci* kayıttta Abdulllah'ın el çekmesiyle muallim ve imam olan Ömer b. Mehmed mütevellî olarak atanmıştır.[332] Bir sonraki Martova / Merdâne köyü ile kayıtları benzerlik gösterdiği için aynı köy olma ihitmali yüksek gibi durmaktadır, ancak net bir karar verilemediği için birleştirilmemiştir.

Finansmanıyla ilgili kayıtlarda vakf parası olduğu ifade edilmakte, ancak vakf defterinde kaydına rastlanmamaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 128. Baş/Bâyezid/Çenkâr Pâlmir Mahallesi/Köyü-Sûfîzâde Hacı Mehmed Mescidi ve Mektebi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1719-çekilme	Ömer (Muallim)	?
1719-Atama (2 kayıt), ?	Ömer b. Sadık (Muallim)	?
1719-Atama, ?	İsmail (Muallim)	?
1719-Atama, 1719-Atama, 1750-Atama, ?	Ömer b. Hacı Mehmed (Muallim+İmam+Mütevellî)	?
1719-Atama, 1734-Alınma (Mahmud), 1750-çekilme (Abdullah)	Abdullah ve Mahmud (Mütevellî)	?

2.1.19. Martova/Merdâne/Kadı Nûh (?/?) Köyü-Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî (H.1131 / M.1719)

Eski adı bu isimde olan Mapavri ve Rize çevresinde bir köy tespit edilememiştir. Yazılış (imla) itibarıyla Hârvane ile benzeşse de kayıtlardaki bilgiler birbirinden çok farklıdır. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy/câmî ve mekteple ile ilgili toplamda dokuz kayıt bulunmaktadır. Bir tanesinin tekrar edildiği (mükerrer olduğu) için üzeri çilmiştir. Üzeri çizili kayıt atlanarak sayıldığında *birinci* kayıtta câmînin bânîsinin Mehmed Efendi olduğu, sonraki kayıtlarda müftî de olduğu ifade edilmiştir. 1719 yılında imam Ömer'in vefat ettiği, yerine oğlu Mahmud'un atandığı

[332] *VGMAHD, 1157-100/188; 20 ve 27. kayıtlar, 1157-101/189; 20, 21, 22 ve 23. kayıtlar, 1145-136/264; 9. kayıt, 1148-102/190; 13. kayıt.*

görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1720 yılında mütevellî olan Mustafa'nın vefat ettiği, görevin imam Mahmud'a verildiği kayıt atına alınmıştır. *Üçüncü* kayıtta imam ve mütevellî olan Ömer'in hatip de olduğu, 1721 de vefat ettiği, yerine Ali Halîfe'nin atandığı kaydedilmiştir. Ancak *dördüncü* kayıtta Ömer'in evladı Mahmud'un bulunduğu anlaşıldığı için onun üzerine yeni bir atama yazısı kaydedilmiştir. Ancak Ali Halife'nin yanlışlıkla atandığına ve görevden alındığına dair bilgiye rastlanmamıştır. Ömer'in vefatı ile hatiplik görevi Ali'ye imamlık görevi de Mahmud'a verilmiş olabilir. Nitekim altıncı kayıtta bu duruma işaret edilir. *Beşinci* kayıtta 1722 yılında iki akça ücretle mütevellî kaydedilen Ömer görevden çekilir ve İbrahim atanır. *Altıncı* kayıtta 1723 yılında hatip Ali vefatıyla Mustafa onun yerine atanır. Bu kayıtta ilginç olan bir durum da köyün adı kadı Nuh olarak geçmektedir. *Yedinci* kayıtta 1732 yılında bir akça ücretle hatip olduğu ifade edilen Mustafa görevi terkettiği ve cemaatle geçimsizliği dolayısıyla yerine Ömer Halîfe atanır.[333]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[334]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Leroz Gorgor mea Mervane köyü" adıyla kayıtlı 1897 tarihli Durmuş oğlu Hacı Ahmed Efendi ibn Mehmed'in vakfettiği 1000 kuruşluk nakit parası bulunduğu ve bunun gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına için tahsis edildiği ifade edilmektedir.[335] Buradaki bilgilerden köyün konumunun Leroz (Büyükköy / Çayeli) civarında olabileceği söylenebilir.

Kayıtlar bir öncesinde sayılan Baş / Bâyezîd köyü ile benzerlik göstermekte ancak net bir karara varılamadığı için birleştirmeyip ayrı ayrı sayılmıştır. Tespit

---

[333] *VGMAHD, 1157-100/188; 26. kayıt, 1157-101/189; 1, 2., 3., 27. ve 9. kayıtlar, 1145-136/264; 3. kayıt*. Bizim ulaşamadığımız bir kaydın 1119-213/189'da yer aldığı, "Eyüp Kul-Osmanlı Dön. Rize; s.227, 482. Dipnotta" bildirilmektedir.

[334] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.92, 111 no'lu kayıt*.

[335] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 129. Martova/Merdane/Kadı Nûh (?) Köyü-Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1719-vefat,	Ömer (İmam)	?
?, 1720-vefat	Mustafa (Mütevellî)	?
1719-Atama, 1720-Atama, 1721-Atama, ?	Mahmud b. Ömer (İmam+Mütevellî+Hatip)	?
1721-Atama, 1723-vefat	Ali Halîfe (Hatip)	1 akça
?, 1722-Çekilme	Ömer (Mütevellî)	2 akça
1722-Atama, ?	İbrahim (Mütevellî)	2 akça
1723-Atama, 1732-Terk	Mustafa (Hatip)	1 akça
1732-Atama, ?	Ömer Halîfe (Hatip)	1 akça
1844	Molla Ali Bekirin (Hatip)	-
1844	Ahmed b. Sadi Hasan (Mütevellî)	-

2.1.20. Potâmya (Merkez/Güneysu) Deresi/Köyü-Müftî Mehmed Efendi Câmî (H.1131 / M.1719)

Köy ile ilgili ilk başta iki kayıt var gibi görünmektedir. Ancak isimler, tarihler, ücret bilgileri, bânîler ve diğer köy ve camilerin kayıtları içinde tutarsız olanlar incelendiğinde yazım yanlışları ve karışıklıkları da dikkate alındığında bazı karmaşık durumlar çözüme kavuşturulmakta ve görevli sıralaması tespit edilebilmektedir. Mapavri kazâsında kendi içinde kayıtları tutarsız olan ve Diyet / Dînle / Dînek / Dinet / Vînet (?) gibi farklı şekillerde yazılmış ve farklı okunması mümkün câmînin görevlilerinin isim, ücret bilgisi, görev tarihi ve bânîsi aynı olan Müftî Mehmet Efendi câmînin iki kaydının da bu camiye ait olduğu kanaatine vardık ve burada kaydettik. Müftî Mehmed Efendi'nin Rize'de kendi adıyla anılan câmîye ait kayıtlar arasında (on ikinci kayıtta) da görüleceği üzere 1704 yılında bânî olarak atanması bu tahihte yaşadığını göstermektedir.

Câmî ile ilgili toplamda dört kayıttan *birincisinde* 1719 yılına ait yarım akça ile Hüseyin'e imamet görevinin verildiği kaydedilmekte, *ikinci* kayıtta 1723 yılında müeezin Mehmed Halîfe'nin ücret bilgisi olmadan atandığı görülmekte, *üçüncü* kayıtta (buraya ait olduğu kanaatiyle kaydettiğimiz kayıtlarda) 1726 yılında hatip Hüseyin Halîfe'nin vefat ettiği yerine Ahmed Halîfe'nin imam hatip olarak atandığı görünmektedir, *dördüncü* kayıtta da 1766 yılında Ahmed'in vefat ettiği, yerine

Hüseyin isimli bir başka görevlinin atandığı kaydedilmektedir.[336] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 130. Potâmya Deresi/Köyü (Merkez/Güneysu)-Müftî Mehmed Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1719-Atama, 1726-vefat	Hüseyin (İmam+Hatip)	0,5 akça
1723-Atama, ?	Mehmed Halîfe (Müezzin)	?
1726-Atama, 1766-vefat	Ahmet Halîfe (İmam+Hatip)	?
1766-Atama, ?	Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.21. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü (I.) Câmî ve Mektep (H.1131 / M.1719)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyle ilgili toplamda sekiz kayıt mevcuttur. Bu kayıtlardan dört tanesi birinci câmiye, üç tanesi ikinci câmîye, son bir tanesi de üçüncü bir câmîye aittir.

İlk câmîyle ilgili kayıtların *birincisinde* 1719 yılında köylünün yaptırdığı ifade edilen mektep için vakf edilen nakit paranın mütevellîsi olmadığı için yarım akça ücretle Mehmed'in atandığı ifade edilmektedir. Mehmed'in görevinin ne zaman son bulduğu bilgisine rastlanmamıştır. *İkinci* kayıt 1754 yılında mektep ve mescidin mütevellisinin Kara Abdullah olduğu kayıtlara geçmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1769 yılında mescidin/câmînin imam ve hatipliğine yarım akça ücretle Molla İbrahim b. Mustafa atanmıştır. *Dördüncü* kayıtta aynı yıl içinde Molla İbrahim'in vefat ettiği, yerine Molla Salih b. Molla Hasan'ın atandığı görülmektedir. [337] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 131. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1719-Atama, ?	Mehmed (Mütevellî)	0,5 akça
1754-Atama, ?	Kara Abdullah (Mütevellî)	?
1769-Atama, 1769-vefat	Molla İbrahim bin Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça
1769-Atama, ?	Molla Salih bin Molla Hasan (İmam+Hatip)	0,5 akça

[336] *VGMAHD, 1157-101/189; 19 ve 11. kayıtlar, 1091-136/273; 2. kayıt, 1156-57/106; 6. kayıt.*
[337] *VGMAHD, 1157-101/189; 25. kayıt, 1148-102/190; 24. kayıt, 1146-33/69; 1 ve 2. kayıt.*

2.1.22. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(II.) Câmî (H.1173 / M.1760)

Raşot köyünde bulunan ikinci câmî ile ilgili yine bânisinin köylü olduğu ifade edilmektedir. *Birinci* kayıtta 1760 yılında mescide minber yaptırıldığı ve imam olmadığı için günlük bir akça ücretle imam hatiplik görevine Mustafa b. Ahmed atanır. *İkinci* kayıtta 1802 yılında Mustafa vefat edince yerine oğlunun oğlu İbrahim b. Süleyman atanır. *Üçüncü* kayıtta 1810 yılında bir akça ücret aldığı ifade edilen İbrahim vefat eder ve yerine kardeşi Mehmed b. Süleyman atanır.[338] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 132. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli)-(II.) Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1760-Atama, 1802-vefat	Mustafa bin Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1802-Atama, 1810-vefat	İbrahim bin Süleyman (İmam+Hatip)	1 akça
1810-Atama, ?	Mehmed bin Süleyman (İmam+Hatip)	1 akça

2.1.23. Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(III.) Câmî (H.1193 / M.1779)

Köyde bulunan üçüncü câmî ile ilgili kayıtta köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîde hatip olmadığı için hasbî imam hatip olarak Ahmed'in atandığı kaydedilir.[339] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 133. Râşôt/Râşôd (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli)-(III.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1779-Atama, ?	Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî

Köy içinde hangi mahalleye ait olduğu bilinmemekle beraber finansmanlarıyla ilgili vakıf defterinde köy adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç

[338] *VGMAHD, 1135-108/210; 16. kayıt, 561-30/56; 3. kayıt, 560-24/37; 4. kayıt.*
[339] *VGMAHD, 1151-77/169; 5. kayıt .*

bırakılmış) 1700 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 250 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 15 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 235 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır. Finansman kayıtları içinde (1844 yılında) "Kör Ali oğlu Mehmed Mütevellî, Ali Bıçak oğlu da Hatip olaraka ifade edilmektedir. [340]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre de "Raşot köyü" adına kayıtlı 1905 yılında "Öksüz oğlu Mehmed Efendi b. Cevâhir'in" vakfettiği 1500 kuruş nakit para bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği aktarılmaktadır. "Hamalyoz Raşota köyü" adına kayıtlı 1909 tarihli "Hurdeşzade Yusuf Efendi ibn Ali Ağa"'nın vakfettiği 1500 kuruşluk nakit para bulunduğu, yine bunun da gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği aktarılmaktadır.[341]

2.1.24. Lâtûm (Madenli/Çayeli) Köyü- Monla Bekir, Abdullah ve Derviş Mustafa Câmî (H.1132 / M.1720)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda yedi kayıt bulunmaktadır. Ancak ilk beş kayıtta bâni sıfatıyla üç ayrı kişi, son iki kayıtta da köy halkı ifadesi öne çıkmaktadır. Bunlardan beşinde bânî ismiyle anılanlar kayıtlardaki bilgiler ışığında çelişki barındırmaması dolayısıyla aynı câmîyi farklı dönemlerde yeniden yaptırdıkları anlaşılmaktadır. Elbette her bir bânînin ayrı bir mahalle ve câmîyi temsil ettiği ve ayrı câmîler olabileceği ihtimali de gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumda ilk kayıt Molla Bekir Câmî, iki ve üçüncü kayıt Abdullah Câmî, dört ve beşinci kayıt Derviş Mustafa Câmî şeklinde birbirinden ayrılacaktır. Bunların dışında diğer iki kayıtta ise hem isim ve tarihlerle hem de mahalle adı verilerek ikinci bir mahalle ve câmî olduğu kendini göstermektedir. Bânîleri ve câmîleri ayrı ayrı sayar ve kabul edersek köyde dört mahalle / câmî bulunduğu söylenebilir. Şayet yukarıda anlattığımız gibi birbirinin devamı nitelinde kabul edersek iki mahalle / câmî olmuş olur. Latum / Madenli'nin günümüzde çok sayıda mahalleden müteşekkil olduğu da

---

[340] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 93 no'lu kayıt*.
[341] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

İlk câmî ile ilgili *birinci* kayıtta 1720 yılında bânîsi Monla Bekir olduğu ifade edilen câmîye hatip olarak kendisinin atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1759 yılında yakınında câmî olmadığı için Abdullah isimli hayırsever tarafından minber yaptırılan câmîye yarım akça ücretle Mehmed Halîfe imam hatip olarak atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1761 yılında Mehmed vefat eder ve yerine kardeşi olan Osman Halîfe ölen kardeşinin beratıyla atanır. *Dördüncü* kayıtta 1801 yılında câmî kulanılamayacak duruma geldiği için çeşme taşı üzerine (muhtmelen düzgün kesimli taş bir yapı şeklinde) Derviş Mustafa isimli hayırsever tarafından yeniden yaptılır ve hasbi olarak imam hatiplik görevine atanır. *Beşinci* kayıtta 1818 yılında Derviş Mustafa vefat eder ve yerine Osman b. Ahmed imtihanla atanır. [342]

Latum (Madenli) köyü için hangi mahalle ve câmîye ait olduğu bilinmemekle beraber finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1200 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 180 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 10,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 169,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[343]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 134. Lâtûm (Madenli/Çayeli) Köyü-Monla Bekir, Abdullah ve Derviş Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
Monla Bekir Câmî		
1720-Atama, ?	Monla Bekir (Hatip)	?
Abdullah Câmî		
1759-Atama, 1761-vefat	Mehmed Halîfe (İmam+Hatip)	0,5 akça
1761-Atama, ?	Osman Halîfe (İmam+Hatip)	0,5 akça
Derviş Mustafa Câmî		
1801-Atama, 1818-vefat	Derviş Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, 1844, ?	Osman b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî

[342] *VGMAHD, 1157-100/188; 22. kayıt, 1135-108/210; 14 ve 17. kayıtlar, 562-57/121; 6. kayıt, 569-66/135; 15. kayıt*.

[343] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 115 no'lu kayıt*.

2.1.25. Lâtûm (Madenli/Çayeli)-Darğozlu/Dragozlu/Varğozlu Mah. Câmî (H.1220 / M.1805)

İkinci mahalle ve câmîsiyle ilgili *birinci* kayıtta Latum (Madenli) köyünde "Dârğôzlu / Vârğôzlu" mahallesinde bulunduğu, köylü tarafından binâ edildiği ifade edilmiştir. İki kayda ulaşılabilmiştir. *Birinci* kayıtta 1805 yılında hasbî imam hatip olarak Osman b. Ali atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1818 yılında Osman vefat edince mahalle sakinlerinden diğer Osman b. Hacı Ali (mahalleli veya kendi arzuhali ile) atanmıştır.[344] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 135. Latum (Madenli/Çayeli)-Darğozlu/Varğozlu Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1805-Atama, 1818-vefat	Osman b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, ?	Osman b. Hacı Ali	Hasbî

2.1.26. Katûr (?) mea Kabahôr (Gölyayla/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Câmî ve Mektebi (H.1133 / M.1721)

İki köy/câmînin beraber sayıldığı bu kayıtlarda Katur (?) isimli köyün neresi olduğu bilinmemekle beraber Kabahôr köyü İkizdere ilçesinin Gölyayla köyüdür. Her ne kadar iki köy adı verilse de görevli kayıtları verilen câmî ve mektep tek / aynı yapıdır. Rûznamçe (Hurûfat) Defterleri kayıtlarında toplamda on beş kayıt bulunmaktadır. *Birinci* kayıtta 1721 yılında banîsinin Hacı Osman olduğu belirtilen mektebe mualim olarak Mustafa Halîfe b. Sadık atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1723 yılında bânînin oğlu olan mütevellî Ahmed b. Osman'ın vefatı üzerine kız kardeşi Havva Hatun b. Osman mütevellîliğe atanır. *Üçüncü* kayıtta 1735 yılında mütevellî Havva Hatun'un şehirde ikamet ettiği ve muallimlerin ücretlerinin zamanında ödenmediği gibi gerekçelerle görevden alınıp tevliyet (mütevellîlik) Ömer b. Ali'ye verilir. *Dördüncü* kayıtta 1736 yılında (önceki kayıtta belirtilen) bu gerekçelerin doğru olmadığı anlaşılınca Ömer görevden alınır ve Havva Hatun mütevellîlik görevine iade

[344] *VGMAHD, 561-30/56; 7, 569-66/135; 17.*

edilir. *Beşinci* kayıtta 1736'da muallim Hamza'nın vefatı dolayısıyla oğlu Hafız Ömer muallim-i sıbyanlığa atandığı kaydedilmektedir. *Altıncı* kayıtta 1742/1743 yılında mütevellî Havva Hatun vefat ettiği için yerine yine kendisinden daha önce bu görevi alan Ömer gelir. Ancak vakfiyede vazife almak için vakfedenin evlatları(soyu)ndan olma şartına aykırı olduğu ve Havva'nın hayatta oğlu bulunduğu için Ömer 1744'de görevden yine alınır ve Mehmed b. Havva atanır ve bu *yedinci* kayıtla da 1746 yılında tasdik / teyit edilir. *Sekizinci* kayıtta 1750 yılında Mehmed b. Havva'ya imamlık görevi de verilir ve ücrete dair bir akça bilgisi göze çarpar. *Dokuzuncu* kayıtta 1750 yılında mektebin hocası(muallimi)nın işe istekli olmadığı / bıraktığı gerekçesiyle imamlık görevi Mehmed b. Havva'ya verilmiştir. *Onuncu* ve *on birinci* kayıtta 1751 ve 1752'de Mehmed'in, (Hafız) Ömer b. Hamza'nın yerine getirdiği muallimlik ve imamlık görevlerini terk etti denilerek onun yerine atandığı kayıtlara geçirilir. *On ikinci* kayıtta yine 1752 yılında görevi terk etmediği anlaşılan Ömer on ikinci kayıtta ve 1752'de görevine iade edilir. Kayıtlarda ilginç olan ve dikkatlerden kaçmayan husus şudur ki, son iki (on ve on birinci) kayıt, yakın çevreden bir görevli tarafında değil de Gönye (Batum/Gürcistan) kadısı tarafından arz edilmiştir. Yani her dönem geçerli olan bir ifadeyle "bir yolu bulunmuş" ve gerçekleştirilmiştir. *On üçüncü* kayıtta 1773'de Hafız Ömer'in vefat ettiği, yerine oğlu Abdullah'ın atandığı, *on dördüncü* kayıta 1780 yılında Abdullah'ın berâtının yenilendiği görülür. *On beşinci* kayıtta 1803 yılında Abdullah'ın vefat ettiği ve yerine oğlu Mehmed Halîfenin atanmasıyla atama kayıtları sona erer.[345]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Kurâ-yı Seb'a Nâhiyesi Kabahor Köyü" adıyla kayıtlı câmiye "İbiş oğlu Abbas b. Mustafa ve Abdurrahman oğlu İbrahim b. Osman ve Hüseyin oğlu Hafız İsmail Efendi ibn Ahmed"'in vakfettiği 1500 kuruş nakit paranın bulunduğu ve imam hatip maaşlarına tahsis edildiği ifade edilmektedir.[346]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[345] *VGMAHD, 1157-101/189; 7 ve 8. kayıtlar, 1145-136/264; 10, 12 ve 14. kayıtlar, 1148-102/190; 1, 11, 12, 16, 17, 18 ve 21. kayıtlar, 1150-37/63; 4. kayıt, 1154-45/88; 5. kayıt, 561-30/56; 4. kayıt.*

[346] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

Tablo 136. Katûr (?) mea Kabahôr (Gölyayla/İkizdere) Köyü-el-Hâc Osman Câmî ve Mektebi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1721-Atama, ?	Mustafa Halîfe b. Sadık (Muallim-i Sıbyan)	?
?, 1723-vefat	Ahmed b. Osman (Mütevellî)	?
1723-Atama, 1735-Alınma, 1736-iâde, 1743-vefat	Havva b. Osman (Mütevellî)	?
1735-Atama, 1736-Alınma, 1743-Atama, 1744-Alınma	Ömer b. Ali (Mütevellî)	?
?, 1736-vefat	Hamza (Muallim-i Sıbyan)	?
1736-Atama, 1750-terk, 1752-iâde, 1773-vefat	Hafız Ömer b. Hamza (Muallim+İmam)	?
1744-Atanma / alınma, 1746-iâde, 1750-Atama (2), 1751-alınma,	Mehmed b. Havva (Mütevellî+İmam+Muallim)	?, 1 akça
1773-Atama, 1780-yenileme, 1803-vefat	Abdullah b. Hafız Ömer (İmam+Muallim)	?
1803-Atama, ?	Mehmed Halîfe b. Abdullah (İmam+Muallim)	?

2.1.27. Mağlos/Mağloz(Camidağı/Rize) Köyü Câmî ve Mektebi (H.1133 / M.1721)

Aynı isimde hem Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde, hem de Rize kazâsı bünyesinde iki ayrı köy kayıtlarda geçmektedir. İlginç olan ise Mapavri köyleri arasında eski adı Mağlos olan bir köy bilinmemektedir. Mağlos / Mağloz ve Mağalos / Mağaloz isimli köylerin biri Rize'ye bağlı Camidağı köyü, diğeri Derepazarı'na bağlı Tersane köyüdür. Kayıtlarda aynı yıllarda farklı görevliler görev yaptıkları için tek bir köye ait olmadıkları veya şayet aynı köy ise farklı câmîleri ifade eden kayıtlar oldukları anlaşıldığı için birleştirmeden, ayrı ayrı verdik. Köylerin bulundukları ve idari olarak bağlı olabilecekleri konuma göre Mapavri bünyesindeki kayıtları Câmidağı / Rize olarak değerlendirerek kendi içinde, Rize bünyesindeki kayıtları da Tersane / Derepazarı olarak değerlendirerek kendi içinde verdik.

Mapavri (Çayeli) kazâsına bağlı olan köy ve câmîsiyle ilgili beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1721 yılında imam hatip lazım olduğu için Hüseyin'e bir akça karşılığında tevdî edilen görev, *ikinci* kayıtta 1733 yılında Hüseyin'in berâtinin yenilenmesiyle devam etmiş, *üçüncü* kayıtta 1768 yılında Hüseyin'in vefatıyla yerine Ahmet isimli görevlinin atanmıştır. Hüseyin'in ilk iki kayıtta birer akça ücret aldığı görülürken son vefat kaydında yarım akça ücret aldığı ifade edilmiştir. Aynı kaydın devamı Ahmet ile ilgili olduğu için Onun da yarım akça ile devam ettiği düşünülmektedir. *Dördüncü* kayıtta Ahmet'in 1772 yılında vefatı kayda geçerken imam hatipliğin yanında muallim-i sıbyanlık görevi de icra ettiği belirtilmiştir. 1772 yılında Ahmet'in vefatıyla göreve gelen Osman *beşinci* kayıtta 1818 yılına kadar

görevine hasbi olarak devam etmiş ve vefat edince yerine İbrahim b. Hüseyin hasbî olarak atanmıştır. [347]

Finansmanıyla ilgili vakf defterindeki kayıt Rize'ye bağlı Câmidağı köyü görevlileriyle isim olarak tutarlılık gösterdiği için oraya kaydedilmiştir. Bu câmîye ait ayrı bir finans kaydına da rastlanmamıştır.[348] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 137. Mağlos (Camidağı / Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî ve Mektebi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1721-Atama, 1733-yenileme, 1768-vefat	Hüseyin (İmam+Hatip)	1 / 0,5 akça
1768-Atama, 1772-vefat	Ahmed (İmam+Hatip+Muallim)	0,5 akça
1772-Atama, 1818-vefat	Osman (İmam+Hatip+Muallim)	Hasbî
1818-Atama, ?	İbrahim b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.28. Halacur/Holocur/Hodoçur (Sırakonak/İspir/Erzurum) Köyü-Molla Hasan Muallimhânesi (H.1134 / M.1722)

Mapavri (Çayeli) kazâsı içinde bu adda bir köy bulunmamaktadır. Ancak Erzurum/İspir/Sırakonak köyünün eski adı Hodoçur şeklindedir. Bu köy Mapavri'nin güney istikametinde kalmakta, kaydın yazıldığı tarihte Mapavri'ye (Çayeli) bağlı olduğu veya yazışması Mapavri kazâsı üzerinden gerçekleştiği için Mapavri bünyesinde kaydedilmiş olabilir.[349] Köy ile ilgili tek kayıtta Molla Hasan'ın binâ ettiği muallimhâneye yarım akça ile mütevellî olarak Bekir'in atandığı görülmektedir.[350] Mütevellî ataması olması vakfı olduğunu göstermektedir. Muallimhane ile birlikte cami olması da kuvvetle muhtemeldir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[347] *VGMAHD, 1157-101/189; 4. kayıt, 1145-136/264; 6. kayıt, 1156-57/106; 12. kayıt, 1150-37/63; 1. kayıt, 569-66/135; 16. kayıt.*

[348] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.89, 91 no'lu kayıt.*

[349] PeTRoTi, "Hodoçur-Sırakonaklar-İspir", *Wikiloc-Dünyanın Rotaları*, 05 Şubat 2026.

[350] *VGMAHD, 1157-101/189; 26. kayıt.*

Tablo 138. Halacur/Holocur (Hodoçur-Sırakonak/İspir/Erzurum) Köyü-Molla Hasan Muallimhânesi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1722-Atama, ?	Bekir (Mütevellî)	0,5 akça

2.1.29. Atyânôz/Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale/Rize) Köyü-Hacı İbrahim b. Mehmed, Hacı Ahmed, Mehmed b. Ahmed ve Osman b. Ali Câmî (H.1136 / M.1723)

Rûznamçe (Hurûfât) defterlerindeki kayıtlara göre Atyanoz ismiyle (farklı yazımları da dikkate alındığında) iki farklı köy bulunmaktadır. Bunlardan biri deniz kenarında olduğu ifade edilen ve Atyanoz Çikara olarak anılan Rize merkeze bağlı Bozkale / Bozukkale köyü ile Yenikale köylerinin birleşimidir. Diğeri ise yine Rize Merkeze bağlı Salarha bölgesinde Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar ve Melekköy köylerinin birleşimidir. Kayıtlardaki "*...sevâhil-i bahr'da...* / deniz sahil(ler)inde" ifadesinden hareketle ilgili kayıtları birbirinin devamı olacak şekilde ele alınca Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale) köyü ile ilgili bilgiler belirlenmiş olmaktadır. Diğer uyumlu kayıtlar da "deniz kenarında olmayan" Atyanoz'un (Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar ve Melekköy köylerinin) bilgilerini ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Bir başka ayırıcı nokta da "deniz kenarında" olan Atyanoz'un kayıtları Mapavri (Çayeli) kazâsına bağlıyken, "deniz kenarında olmayan" Atyanoz'un kayıtları Rize kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Bu iki Atyanoz'un dışında Atyânôz / İspinoz / İspânoz - Hôlce / Hôlca / Havlice adıyla kayıtlı bir köy daha bulunmaktadır ki bu köyün deniz kenarında bulunanın bir mahallesi mi, yoksa deniz kenarında olmayanın bir mahallesi mi ayrımını yapmak güçtür. Mapavri bünyesinde kaydedildiği için deniz kenarında olan Atyanoz'un hemen ardından işlenilmiştir.

Mapavri'ye (Çayeli) bağlı Atyanoz köyü ile ilgili toplamda on beş kayıt mevcuttur. Bunlardan on bir adedi kendi içinde uyumlu ve birbirinin devamı niteliğindedir. Diğer dördü ayrı bir câmi olabileceği gibi ikinci bir görevli ihtimalini de ifade edebileceği için art arda sayılmıştır.

Birinci kayıtta 1723 yılında câmînin banîsi Hacı İbrahim olarak ifade edilmektedir. Görevli olarak da İbrahim'in oğlu Mustafa Halîfe'nin adı geçmektedir.

İkinci kayıtta aynı yıl Mustafa'nın berâtının yenilendiği ifade edilmiştir.[351] *Üçüncü* kayıtta 1741 yılında yeniden yap(tır)ıldığı ifade edilen câmîye Ahmed Halîfe kendi arzuhali ile hasbî olarak atanmıştır. *Dördüncü* kayıtta 1754 yılına gelinceye kadar görevde bulunan Ahmed'in cahil olduğu ve dışarıda ticaretle uğraştığı ifade edilerek görevden alındığı ve yerine Osman Halîfe'nin atandığı kaydedilmektedir. Bu iddialar, kendisini hem mütevellî ve hem de Ahmed'in görevleri olan imam ve hatiplik cihetlerine atamasını yaptıran Osman tarafından kendisi lehinde ve Ahmed'in aleyhinde organize ettiği şahitler vasıtasıyla gerçekleştirildiğinin ifade edildiği sonraki kayıtlarda (8. kayıtta) geçmektedir. *Beşinci* kayıtta 1755 yılında Osman Halîfe kendisini epeyce uzak bir konumda bulunan Mâmervân (Narman / Erzurum) naibi arzıyla 1 akça ücretle mütevellî olarak atamasını yaptırmış ve adeta konumunu sağlamlaştır. Yine ilginç olan nokta şudur ki (şikâyet edilirek) görevden alınırken kazâ naibi, şikâyet edenin ataması yapılırken Mâmervân (Narman / Erzurum) naibi arzıyla işlem gerçekleşir. Yani klasik devlet büreokrasisinde çoğu zaman olduğu üzere "bir yolu bulunur" ve gerçekleşir. Ancak *altıncı* kayıtta aynı yıl içinde bir ay kadar sonra görevden alınan Ahmed "*mürâhale/müdâhale olunmamak* / değişiklik yapılmamak üzere" göreve iade edilmiştir. *Yedinci* kayıtta aynı yılın birkaç ay sonrasında Ahmed'in berâtı yenilenmiştir. *Sekizinci* kayıtta yine aynı yılda eşraftan Osman adlı kişinin muhalif şahitlerle ğadr (haksızlık) ederek görevi Ahmed'in elinden aldığı, görevin evvelki sahibinin ve vakfedicisinin yani Ahmed'in (muhtemelen sonradan yapılan şikâyetler ve bir yolunu bulma çabaları üzerine) olduğu teyit edilmiştir. *Dokuzuncu* kayıtta aynı yılın son ayında bu sefer Ahmed'in kayıkçı olduğu iddia edilerek ahâlî şahitliğiyle tekrar şikâyet edilmiş ve önceki gibi yerine Osman getirilmiştir. *Onuncu* kayıtta hayır sahibinin (câmîyi tamir edenin) Ahmed olduğu ifade edildikten sonra, 1757 yılında Ahmed ve Osman'ın akıbetleriyle ilgili bir bilgiden bahsedilmeksizin Mehmed Halîfe'nin hasbî imam hatip olarak göreve atandığı kaydedilmiştir. Sonraki kayıtlarda bu Mehmed Halîfe'nin Ahmed'in oğlu olduğu ve câmîyi tamir ettirdiği (minber koydurduğu) geçmektedir. *On birinci* kayıtta daha önce hasbî olarak görev yapmasına rağmen sonradan yarım akça ücret verildiği ifade edilen Mehmed'in 1769

[351] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 208. 326. Dipnot.

yılından vefat ettiği ve yerine (muhtemelen oğlu olan) Ali b. Hacı Mehmed atanmıştır.[352]

Bundan sonraki kayıtlarda bânî olarak sayılan isimler arasında önceki câmîyi tamir eden Ahmed'in isminin bulunmayışı, sonraki kayıtların ayrı bir câmi/mahalle olabileceği izlenimi uyandırmaktadır. Ancak sonraki kayıtlarda Mehmed b. Ahmed isimli şahıs bânî olarak sayılmakta, bu da iki önceki (onuncu) kayıtta câmîyi tamir eden Ahmed'in oğlu olabileceği ve o(ğlu)nun da câmîyi tamir etme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir durumda bundan sonraki kayıtlar ikinci bir mahalle / câmî değil, aynı câmîde ikinci bir görevli olma durumunu ifade edebilmektedir. Elbette bu bizim değerlendirmemizdir. Ayrı ayrı câmîleri de ifade etme olasılıkları mevcuttur.

Sonraki dört kayıttan *birincisinde* (on ikinci) 1764 yılında câmînin bânîleriyle ilgili *"Mapavri'de Atyânoz nâm karyede vâkî' ashâb-ı hayrâttan Mehmed bin Ahmed ve Osman bin Ali ve İbrahim bin Mehmed nâm sâhibü'l-hayrın müceddeden binâ eyledikleri câmi'i şerife…"* hatip gerekli olduğu için günlük yarım akça ile Ali b. Abdurrahman Halîfe kendi arzuhâli ile hatip olarak tayin edilmiştir. *İkinci* (on üçüncü) kayıtta 1772 yılında Ali b. Abdurrahman Halîfe'nin berâti zâyi olduğu (kaybolduğu veya zarar gördüğü) için yenilenmiştir. *Üçüncü* (on dördüncü) kayıtta 1793 yılında Ali b. Abdurrahman Halîfe görevini devam ettirecek erkek çocuksuz vefat etmiş ve yerine kardeşinin oğlu Mehmed yine yarım akça ücretle atanmıştır. *Dördüncü* (on beşinci) kayıtta ise 1827 yılında Mehmed vefat etmiş yerine oğlu Ahmed b. Mehmed yine yarım akça ile atanmıştır.[353]

Finansmanıyla ilgili *"Atyanoz me'a Çıkara"* adıyla kayıtlı vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1900 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 285 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk

---

[352] *VGMAHD, 1157-101/189; 15. kayıt,* 1119-?/213; ?. kayıt, *1145-137/265; 1. kayıt, 1148-102/190; 25. kayıt, 1135-108/210; 1-5. arası ve 8. kayıtlar, 1146-33/69; 3. kayıt*. Soru işaretiyle belirtilen ikinci görevliyle ilgili belgeyi temin edemediğimiz için sadece defter numarasını (Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 208. 326. Dipnot.)'dan naklediyoruz.

[353] *VGMAHD,* 1156-57/106; 3. kayıt, 1149-32/59; 1. kayıt, 558-144/287; 2. kayıt, 563-90/176; 9. kayıt..

gelmektedir. Bu masraflar 16,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 268,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[354]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre de 1902 yılında "Karadereci oğlu Arif Efendi ibn Yunus"'un vakfettiği 1000 kuruşluk nakit parası bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği ifade edilmektedir.[355] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 139. Atyânôz/Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale/Rize) Köyü-Hacı İbrahim b. Mehmed, Hacı Ahmed, Mehmed b. Ahmed ve Osman b. Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1723-Atama, 1724-Yenileme, ?	Mustafa Halîfe b. İbrahim (Hatip)	?
1741-Atama, 1754-Alınma, 1755-İade, 1755-Yenileme, 1755-Alınma, ?	Ahmed Halîfe (Hatip)	Hasbî, 1 akça
1754-Atama, 1755-Atama, 1755-Alınma, 1755-iade, ?	Osman Halîfe (İmam + Hatip + Mütevellî)	?, 1 akça
1757-Atama, 1769-vefat	Mehmed Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî, 0,5 akça
1769-Atama, ?	Ali b. Hacı Mehmed (Hatip)	0,5 akça
İkinci Kısım		
1764-Atama, 1772-yenileme, 1793-vefat	Ali b. Abdurrahman (Hatip)	0,5 akça
1793-Atama, 1827-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1827-Atama, ?	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça

2.1.30. Atyanoz/İspinoz/İspânôz Köyü Kulç/Hôlca/Havlice Mah. Câmî (H.1219 / M.1804)

Yazımlarında farklılık olsa da Atyanoz köyünün başka bir mahallesi izlenimi veren üç kayıt daha mevcuttur ancak mahalle ismi verilerek ayrılmıştır. Câmî ile ilgili kayıtlarda ismi İspinoz / İspânôz / Atyanoz isimli köyün Kulç / Hôlca / Havlice mahallesi şeklinde geçmektedir. Câmînin bânisi ahâlî yani köy halkı olarak ifade edilmekte ve görevlilerin ücret durumu da diğer mahalle / câmiden farklılık arzetmektedir. *Birinci* kayıtta 1804 yılında Ahmed b. Mehmed hasbî olarak imam hatip görevine atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1826/1827 yılında Ahmed b. Mehmed'in vefatı üzerine görevini devam ettirecek erkek çocuğu olmadığı için imtihanla Ali b. Ahmed yine hasbî olarak atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1830 yılında Ali b. Ahmed de vefat etmiş

[354] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.88, 79 no'lu kayıt*.
[355] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

ve yerine oğlu Mustafa b. Ali öncekilere benzer şekilde hasbî olarak atanmıştır. [356] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 140. İspinoz/İspânôz/Atyanoz Köyü Kulç/Hôlca/Havlice Mahallesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1804-Atama, 1826-vefat	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1826-Atama, 1830-vefat	Ali b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1830-Atama, ?	Mustafa b. Ali	Hasbî

2.1.31. Komika (Küçüktaşhâne/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1144 / M.1731)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili toplamda dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1731 yılında câmînin bânîsinin Hacı Ahmed olduğu bildirildikten sonra yarım akça ile hatip olarak atandığı ifade edilmiştir. *İkinci* kayıtta 1780 yılında yaklaşık 50 yıl görev yaptıktan sonra vefat eden Hacı Ahmed'in yerine Mustafa atanır. *Üçüncü* kayıtta 1808 yılında bir akça ile görev yaptığı ifade edilen Mustafa'nın vefatı üzerine İbrahim aynı ücretle atanır. *Dördüncü* kayıtta 1818 yılında İbrahim'in bizzat arzuhâli ile görevini devam ettirecek erkek çocuğu olmadan vefatından sonra Osman b. Mustafa'nın ataması yapılır. Bu atma köy halkından *"...Ali Alemdar bin Ömer ve Yusuf bin Osman ve Salih bin Ahmed..."* isimli üç şahsın şahitliği ve Kazaskerliğin denetim ve kontrolünden sonra bizzat *"...Anadolu Kazaskeri Mevlânâ Halil Paşazâde Mehmed Arif Efendi..."* onayıyla gerçekleşmiştir. [357]

Finansmanıyla ilgili Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Mapavri Nâhiyesi Komika köyü" adıyla kayıtlı Ahmed oğlu Akif Efendi ibn Mustafa'nın vakfettiği 1000 kurşluk nakit parası bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına kullanılması şart koşulmuştur.[358] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[356] *VGMAHD, 561-30/56; 5. kayıt, 563-90/176; 7. kayıt, 559-30/56; 5. kayıt.*
[357] *VGMAHD, 1145-136/264; 2. kayıt, 1151-77/169; 7. kayıt, 560-24/37; 2. kayıt, 569-66/135; 13. kayıt.*
[358] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

Tablo 141. Komika (Küçüktaşhâne/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1731-Atama, 1780-vefat	Hacı Ahmed (Hatip)	0,5 akça
1780-Atama, 1808-vefat	Mustafa (Hatip)	1 akça
1808-Atama, 1818-vefat	İbrahim (Hatip)	1 akça
1818-Atama, ?	Osman b. Mustafa (Hatip)	1 akça

2.1.32. Ayane (/Rize) Köyü-Mustafa b. Abdullah Ağa Câmî (H.1145 / M.1732)

Ayane köyü, zaman içinde Kândeva (Kırklartepesi / Rize) köyünden ayrılma bir köydür. Köy câmîsi ile ilgili üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1732 yılında Mustafa b. Abdullah Ağa'nın binâ ettiği mektebin mütevellîliğine günlük bir akça ücretle Ömer'in beratsız atandığı ifade edilmektedir. *İkinci* kayıt da aynı tarihte yazılmış ve (muhtemelen aynı) Ömer Halîfe'nin bir akça ile mektebe mu'allim-i sıbyan olarak atamasının kaydıdır. *Üçüncü* kayıt ise 1736 yılına ait olup bânî Mustafa'nın İstanbul'da ikâmet ettiğinden bahsedilmiş ve bahse konu mescid ve mektebin konumunun "Değirmen Düzü" denilen yer olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bânînin vakfettiği 300/1300 kuruş nakit paranın İstanbul'dan Ali isimli şahsa emanet edilerek gönderildiği, mütevellî Ömer'in vefatı dolaysıyla bânînin kızı Ayşe Hâtun'a yarım akça ücretle mütevellî tayin edilerek bırakıldığı ifade edilmektedir.[359]

Finansmanıyla ilgili kayıtların içinde açıkça vakfıyla ilgili bilgilere yer verildiği görülmekte, ancak vakf defterinde herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 142. Ayane (Rize) Köyü-Mustafa b. Abdullah Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1732-Atama, 1736-vefat	Ömer Halîfe (Mütevellî+Muallim-i Sıbyan)	1+1 akça
1736-Atama, ?	Ayşe b. Hacı Mustafa (Mütevellî)	0,5 akça

[359] *VGMAHD, 1145-136/264; 4, 5 ve 13. kayıtlar*.

2.1.33. Mirakaloz (Taşlıdere ve Hamidiye/Rize) Köyü-Ahmed Halîfe Câmî (H.1156/M.1743)

Köy ve câmîsi ile ilgili toplamda altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1743 yılında câmîyi binâ eden Ahmed Halîfe'ye hatiplik berâtinin yenilendiği görülür. Ücreti sonraki kayıtlarda yarım akça olarak görünse de bu kayıtta bir akça gibi okunmaktadır.

İkinci kayıtta 1767 yılında hatipliğin yanında imamlık görevini de icra ettiği ifade edilen Ahmed Halîfe vefat eder ve yerine oğlu Mehmed yarım akça ile hatip olarak atanır.

Üçüncü kayıtta 1800 yılında Mehmed vefat eder ve yerine yine yarım akça ile Mehmed b. Selim atanır.

Dördüncü kayıtta 1815 yılına gelindiğinde vefat eden Mehmed b. Selim'in yerine oğlu Ahmed günlük yarım akça ile atanır.

Beşinci kayıtta 1830 yılında Ahmed'in de vefat ettiği görülür ve yerine yarım akça ile Mehmed b. Ömer atanır.

Altıncı kayıt aynı yıla aittir ve beşinci kaydın denetimi mahiyetindedir. Bir önceki kayıtta vefat eden Ahmed'in yerine oğlu Mehmed'in atanması gerektiği ancak onun da yakın tarihlerde vefat ettiği (veya başka bir sebeple bulunmadığı) için yerine atanan Mehmed b. Ömer'in atamasının yerinde olduğu teyit edilir.[360]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[361]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[360] *VGMAHD, 1148-102/190; 5, 1156-57/106; 10, 562-57/121; 2, 569-66/135; 8, 559-30/56; 1 ve 3. kayıtlar.*

[361] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 78 no'lu kayıt.*

Tablo 143. Mirakaloz (Taşlıdere ve Hamidiye/Rize) Köyü-Ahmed Halîfe Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1743-yenileme, 1767-vefat	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	1 / 0,5 akça
1767-Atama, 1800-vefat	Mehmed b. Ahmed (Hatip)	0,5 akça
1800-Atama, 1815-vefat	Mehmed b. Selim (Hatip)	0,5 akça
1815-Atama, 1830-vefat	Ahmed b. Mehmed (Hatip)	0,5 akça
1830-Atama, ?	Mehmed b. Ömer (İmam)	¼ ya da 4 akça
1844	… Hasan oğlu Memiş (Hatip)	-
1844	Çapoğlu Hüseyin (Mütevellî)	-

2.1.34. Hazavit (Ulucami / Güneysu) Köyü Mescidi (H.1156 / M.1744)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyle ilgili iki kayıt mevcuttur. *Birincisi* 1743 yılında Ali halifenin atama kaydıdır. Kayıtta görevlinin berâtı ile ilgili "…*tecdîd* / yenileme" denilmesine rağmen öncesinde *"…imamı olmayup…"* ifadesinden atama kaydının ilk atama olabileceği gibi berât yenileme veya önceden görev yapmış fakat herhangi bir sebeple görevden ayrılmış Ali'nin tekrar görevlendirildiği anlamına da gelebilir. *İkinci* kayıt 1744 yılında Ali Halîfe'nin mescidin vakfedilmiş nakit parasına yarım akça ücretle mütevellî olarak da atandığını gösteren kayıttır.[362] Bu iki kaydın dışında 1848 yılına ait bir kayıt daha bulunduğu kaynaklarda ve arşivde tespit edilse de bazı çelişkiler barındırdığı için burada aktarmayacağız. Birkaç sayfadan oluşan bu belgenin etraflıca incelenerek değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.[363] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 144. Hazavit (Ulucami/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1743-Yenileme(atama), 1744-Atama, ?	Ali Halîfe (İmam+Mütevellî)	0,5 akça

2.1.35. Mamul/Mâ'mûl/Mâmûr (Kesmetaş/Çayeli) Köyü-Fatma Hâtun Câmî ve Muallimhanesi (H.1166 / M.1753)

Köyle ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde toplamda dokuz kayıt bulunmaktadır. Bunlardan *birincisinde* 1753 yılında banisinden bahsedilmeksizin

[362] *VGMAHD*, . 1148-102/190; 8. ve 9. kayıtlar

[363] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 219 (410 no'lu dipnot); *BOA,EV.BRT. (Evkâf Berat) 260.10*.

minber yaptırılmak için izin alındığını ve hatiplik görevinin hasbi olarak Mehmed'e verildiği ifade edilmektedir. *İkinci* kayıt 1756 yılına aittir ve câmînin Fatma Hatun isimli hayırsever tarafında yeniden yaptırıldığı ifade etmektedir. Aynı kayıtta imam hatiplik görevlerine kardeşi Ahmed Halîfe'nin, mütevellîliğe ise kendisinin atandığı ifade edilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1757 yılında câmîyi yenilen Fatma Hâtun'un muallimhâne de yaptırdığı ve muallim olarak Ali Halîfe'nin atandığı ücretini da vakfedilen nakit paranın gelirinden almak şartıyla görevlendirildiği kaydedilmektedir. Ücrete dair rakam belirtilmemekle beraber *"…vakf eylediği nukûd-ı mevkûfe mahsûlünden almak üzere…* (vakfedilmiş nakitin gelirinden almak üzere)*"* olduğu ifade edilmiştir. *Dördüncü* 1758 kayıtta Fatma Hatun'un berâtı yenilenmiştir. *Beşinci* kayıtta aynı yıl Ahmed Halife'nin de berâtı yenilenmiş ve imam hatipliğin yanında muallimlik görevi de burada belirtilmiştir. Daha önce bu görevi ifa eden Ali Halife vefat ettikten sonra mı yoksa ikinci bir görevli olarak mı atandığı net değildir. *Altıncı* ve *yedinci* kayıtlarda 1774 yılında sırasıyla Ahmed Halîfe ve Fatma Hatun'un berâtı ikinci defa yenilenmiştir. *Sekizinci* kayıtta 1779 yılında Ahmed Halîfe vefat etmiş yerine adından oğlu olduğu izlenmi veren Ali b. Ahmed atanmıştır. *Dokuzuncu* kayıtta 1808 yılında hasbî olarak görevini ifâ eden Ali b. Ahmed'in vefat ettiği ve yerine oğlu Molla Derviş b. Ali'nin atandığı görülmektedir.[364]

Finansmanıyla ilgili atama kayıtlarında nakit vakfının bulunduğundan bahsedilmiş ancak vakf defterinde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 145. Mâmûr/Mâ'mûl (Kesmetaş/Çayeli) Köyü-Fatma Hatun Câmî ve Muallimhânesi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1753-Atama, ?	Mehmed (Hatip)	Hasbî
1756-Atama, 1758-yenileme, 1774-yenileme,	Fatma Hatun (Mütevellî)	Hasbî
1756-Atama, 1758-yenileme, 1779-vefat	Ahmed Halîfe (İmam+Halîfe+Muallim)	Hasbî
1757-Atama, ?	Ali Halîfe (Muallim-i Sıbyân)	?
1779-Atama, 1808-vefat	Ali b. Ahmed (İmam+Halîfe+Muallim)	Hasbî
1808-Atama, ?	Molla Derviş bin Ali	Hasbî

[364] *VGMAHD, 1148-102/190; 23. kayıt, 1135-108/210; 6, 7, 10 ve 11 kayıtlar, 1154-45/88; 1 ve 2. kayıtlar, 1151-77/169; 6. kayıt, 560-24/37; 1. kayıt.*

2.1.36. Ahundoz/Ahincoz/Ahungöz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü Câmî (H.1172/M.1759)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde Mapavri kazâsı bünyesinde bulunan tek kaydı,[365] aynı isimle Rize kazâsında da geçen[366] köyle uyumlu olduğu için oraya kaydedilmiştir.

2.1.37. Hamalyoz (Balıkçılar/Rize) Köyü Câmî (H.1176 / M.1763)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy / câmî ile ilgili iki kayıt bulunmaktadır. *Birinci* kayıtta 1763 yılında câmîye imam hatip görevlerini yerine getirecek görevli ihtiyacı olduğu belirtilerek Mahmud Halîfe'nin hasbî olarak ataması kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1796 yılında Mahmud Halîfe vefât etmiş ve yerine Hasan b. Osman'ın atandığı görülmektedir.[367]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1440 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 200 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 12 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 188 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[368]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre de "Hamalyoz me'a Raşota köyü" adına kayıtlı 1909 tarihli "Hurdeşzade Yusuf Efendi ibn Ali Ağa"'nın vakfettiği 1500 kuruşluk nakit para bulunduğu, yine bunun da gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği aktarılmaktadır. Bu iki köyden hangisine ait tam olarak bilinmemektedir.[369] Ayrıca bu iki köy birbirine yakın konumda da değildir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[365] *VGMAHD, 1135-108/210; 13. kayıt.*
[366] *VGMAHD, 549-32/56; 5. kayıt.*
[367] *VGMAHD, 1156-57/106; 1. kayıt, 562-57/122; 4. kayıt.*
[368] *BOA.EV.d. 12206 Mapavri, s.94, 125 no'lu kayıt.*
[369] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

Tablo 146. Hamalyoz (Balıkçılar/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1763-Atama, 1796-vefat	Mahmud Halîfe (İmam+Halîfe)	Hasbî
1796-Atama, ?	Hasan b. Osman (İmam+Hatip)	?

2.1.38. Karnevâ/Kandeva (Kırklartepesi/Rize) Köyü Câmî (H.1177/ M.1763)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde tek kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtta 1763 yılında ahâlînin (köylünün) binâ ettiği câmîye imam hatiplik vazifesini yerine getirecek görevli ihtiyacından dolayı Hafız Ahmed Halîfe'nin atandığı kaydedilmiştir. Bu kayıtta ücrete dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.[370]

Finansmanıyla ilgili bilgiye rastlanamamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 147. Karnevâ (Kandeva/Kırklartepesi/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1763-Atama, ?	Hafız Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	?

2.1.39. Çilingir (/Çayeli) Köyü Câmî (H.1178 / M.1764)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1764 yılında köy halkı tarafından yeniden yapılan câmîye Ali Halîfe yarım akça ücretle imam ve hatip görevlerini yerine getirmek üzere atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1817 yılında yarım asırdan fazla görev yaptığı anlaşılan Ali Halîfe vefat etmiş yerine oğlu Ahmed aynı ücretle atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1824 yılında Ahmed'in de vefat etmesi üzerine oğlu Mustafa atanmıştır.[371]

Finansmanıyla ilgili bir bilgiye rastlanamamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[370] *VGMAHD, 1156-57/106; 2. kayıt.*
[371] *VGMAHD, 1156-57/106; 4. kayıt, 569-66/135; 10. kayıt, 563-90/176; 2. kayıt*.

Tablo 148. Çilingir (Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1764-Atama, 1817-vefat	Ali Halîfe (İmam+Hatip)	0,5 akça
1817-Atama, 1824-vefat	Ahmed b. Ali (İmam+Hatip)	0,5 akça
1824-Atama, ?	Mustafa b. Ahmed (İmam+Hatip)	0,5 akça

2.1.40. Kûrûlôz/Kuriloz (Adacami, Yenicami/Güneysu) Köyü-Kanburzâde Ömer Câmî (H.1180 / M.1766)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde dört kayıt mevcuttur. Her ne kadar ilk üç kayıt kendi içinde uyumlu (birbirinin devamı) değilse de, çelişki de arz etmedikleri için sırasıyla sayıldı. Bu kayıtlardan *Birinci* kayıtta 1796 yılında köyün ismi "Ada" şeklinde ifade edilmekte, bâni olarak da Kanbur-Kanberzâde Ömer zikredilmektedir. Aynı kayıtta imam hatiplik görevine hasbî olarak Mehmed b. İbrahim'in atandığı ifade edilmektedir. Akıbetiyle ilgili bilgiye rastlanmamıştır. *İkinci* kayıtta 1800 yılında isminden bânînin (Kanburzâde Ömer'in) oğlu olduğu izlenimini uyandıran Hasan b. Ömer yarım akça ile hatip olarak görevdeyken vefat ettiği, yerine amcaoğlu Kürt/Kurt Ali isimli şahsın atandığı kaydedilmektedir. Akıbetiyle ilgili bilgiye rastlanmamıştır. *Üçüncü* kayıtta 1819 yılında yine imam hatip lazım olduğu için Ömer isimli şahıs hasbî olarak atanır. 1824/1825 yıllarında Ömer vefat eder ve yerine oğlu Ahmed imtihanla hasbî olarak atanır. [372]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2350 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 350 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 21 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 329 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[373]

[372] *VGMAHD, 562-57/122; 3. kayıt, 562-57/121; 1. kayıt, 569-66/135; 21. kayıt, 563-90/176; 5. kayıt.*
[373] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.83, 43 no'lu kayıt.*

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Havla oğlu Şükrü Efendi b. Dursun Efendi'nin" vakfettiği 1000 kuruşluk nakit para vakfı bulunduğu, bu paranın gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği ifade edilmiştir.[374]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 149. Kûrûlôz/Kuriloz (Adacami, Yenicami/Güneysu) Köyü-Kanburzâde Ömer Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1796-Atama, ?	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1800-vefat	Hasan b. Ömer (İmam+Hatip)	0,5 akça
1800-Atama, ?	Ali (Hatip)	0,5 akça
1819-Atama, 1824-vefat	Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama, ?	Ahmed b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Öksüzoğlu Ahmed (Hatip)	-
1844	Yanukoğlu Yakup (Mütevellî)	-

2.1.41. Kuzandanoz/Kuzandinoz (Kurtuluş-Taşlık/Rize) Köyü Câmî (H.1181 / M.1768)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye 1768 yılında imam hatip lazım olduğu için yarım akça ile Osman atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1773 yılında Osman'ın vefat ettiği, yerine Ömer b. Hüseyin'in hatiplik göreviyle yine yarım akça ücretle atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1787 yılında hatip Ömer'in vefat ettiği, yerine yine yarım akça ile Ömer b. Şaban'ın atandığı ifade edilmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1789 yılında yaklaşık iki yıl görevden sonra Ömer b. Şaban'ın da vefat etmesi üzerine Hasan b. Ömer yine yarım akça ile hatip olarak atanmıştır. [375]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde muhtemelen okuma probleminden kaynaklı "Kuzinoz" şeklinde kaydedilmiş köye ve câmîsine ait zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde

[374] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106.

[375] *VGMAHD, 1156-57/106; 11. kayıt, 1150-37/63; 3. kayıt, 1155/1-56/108; 4. kayıt, 558-144/288; 2. kayıt.*

ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[376]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre "Safi oğlu Ömer Efendi b. Mahmut Efendi'nin" vakfettiği 1000 kuruşluk nakit para bulunduğu, gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği ifade edilmektedir.[377]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 150. Kuzandanoz/Kuzandinoz (Kurtuluş-Taşlık/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1768-Atama, 1773-vefat	Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1173-Atama, 1787-vefat	Ömer b. Hüseyin (Hatip)	0,5 akça
1787-Atama, 1789-vefat	Ömer b. Şaban (Hatip)	0,5 akça
1789-Atama, ?	Hasan b. Ömer (Hatip)	0,5 akça
1844	Mahmud b. Ömer (Hatip)	-
1844	Kösoğlu Ali (Mütevellî)	-

2.1.42. Aytoroz (Haytoroz/İncesırt/Çayeli) Köyü Câmî (H.1189 / M.1776)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1776 yılında bânîsi belirtilmeyen câmîye imam hatip olarak Ömer atanmıştır.

İkinci kayıtta hasbî görev yaptığı belirtilen Ömer'in 1804 yılında vefatı dolayısıyla yerine oğlu Mehmed Tahir'in atandığı gözlemlenmektedir. [378]

Finansanıyla ilgili bilgiye rastlanmamıştır.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[376] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.83, 46 no'lu kayıt.*
[377] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 107.
[378] *VGMAHD, 1151-77/169; 1. kayıt, 562-57/122; 1. kayıt.*

Tablo 151. Aytoroz (Haytoroz/İncesırt/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1776-Atama, 1804-vefat	Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1804-Atama, ?	Mehmed Tahir b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.43. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü- (I.) Câmî (H.1193 / M.1779)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda sekiz kayıt mevcuttur. Bunların üç tanesi Rize kazâsı bünyesinde, diğer dördü Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilmiştir. Köy zamanla iki mahalleye dönüşmesi neticesinde iki ayrı câmînin yapıldığı kanaatindeyiz. Aynı tarihlerde farklı görevlilerin görevde olması da bunu destekler mahiyettedir. Bu kayıtlardan Mapavri kazâsı bünyesinde kaydedilenleri burada, Rize kazâsı bünyesinde kaydedilenleri de Rize kazâsı içinde işlemekteyiz.

Mapavri (Çayeli) kazâsı bünyesinde kaydedilen câmî ile ilgili beş kayıttan *birincisinde* 1779 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatip olarak Mehmed b. Ömer atanır. *İkinci* kayıtta 1785 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Mehmed vefat eder ve Ali b. Mustafa atanır. *Üçüncü* kayıtta 1789 yılında hasbi görevde olduğu kayda geçen Ali vefat edince yerine Mustafa b. Mahmud atanır. *Dördüncü* kayıtta 1802 yılında hasbi imam hatip olduğu ifade edilen Mustafa ölünce yerine Ali b. Ömer atanır. Beşinci kayıtta 1818 yılında yine hasbî görevde olan Ali de vefat edince Hüseyin b. İbrahim atanır. [379]

Finansmanıyla ilgili köy içinde hangi câmîye ait olduğu bilinmemekle beraber vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1300 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 185 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 11,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 173,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[380]

[379] *VGMAHD, 1151-77/169; 4. kayıt, 1155/1-56/108; 1. kayıt, 558-144/288; 1. kayıt, 561-30/56; 2. kayıt, 569-66/135; 14. kayıt* .

[380] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.85, 57 no'lu kayıt*.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 152. Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü-(I.)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1779-Atama, 1785-vefat	Mehmed b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1785-Atama, 1789-vefat	Ali b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1789-Atama, 1802-vefat	Mustafa b. Mahmud (İmam+Hatip)	Hasbî
1802-Atama, 1818-vefat	Ali b. Ömer (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, ?	Hüseyin b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Mustafa (Hatip+Mütevellî)	-

2.1.44. Palodya (Beyazsu/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ömer Câmî (H.1201 / M.1787)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde dört kayıt bulunmaktadır. *Birinci* kayıtta câmînin bânisinin köylü olduğu ifade edilmektedir. 1787 yılında Mehmed hatiplik görevine hasbî olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1812 yılında Mehmed'in vefâtı üzerine câmînin bânîsi veya tamir edeni olan Mehmed b. Ömer hatiplik görevine yine hasbî olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1817 yılında Mehmed vefat eder ve yerine oğlu Ömer atanır. *Dördüncü* kayıtta 1819 yılında Ömer'in de vefatı üzerine imtihanla aynı köyden Osman b. Mehmed yine hasbî olarak atanmıştır.[381]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1800 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 270 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 16 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 254 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[382] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[381] *VGMAHD, 1155/1-56/108; 3. kayıt, 569-66/135; 1 ve 11. kayıt, 569-66/136; 1. kayıt*.
[382] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 117 no'lu kayıt*.

Tablo 153. Palodya (Beyazsu/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ömer Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1787-Atama, 1812-vefat	Mehmed (Hatip)	Hasbî
1812-Atama, 1817-vefat	Mehmed b. Ömer (Hatip)	Hasbî
1817-Atama, 1819-vefat	Ömer b. Mehmed (Hatip)	Hasbî
1819-Atama, ?	Osman b. Mehmed (Hatip)	Hasbî
1844	Yorgan Osman (Hatip)	-
1844	… oğlu Süleyman (Mütevellî)	-

2.1.45. Puluhoz/Pûlûhôz (/Pûlîhôz/Pilohoz/Dumankaya/Güneysu) Köyü Câmî (H.1204 / M.1790)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1790 yılında köylünün binâ ettirdiği ifade edilen câmîye hasbî imam ve hatip olarak Ahmed b. Uzun Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1809 yılında Ahmed'in vefat etmesi üzerine oğlu Hasan hasbî olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1817 yılında Hasan'ın da vefatı üzerine oğlu Memiş/Şemsi hasbî olarak atanır. *Dördüncü* kayıtta 1825 yılında Memiş/Şemsi görevini devam ettirecek erkek evladı olmadan vefat ettiği için yerine kardeşi Hasan hasbî olarak atanır.[383]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2600 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 390 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bunun dışında …oğlu Mehmed'in vakfettiği bir miktar arazinin ekilmesi için kiralanması *"...bir kıt'a arâzî imâret icâresi..."* neticesinde 50 kuruş toplamda 440 geliri bulunduğu ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 26,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 413,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[384] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[383] *VGMAHD, 558-144/288; 4. kayıt, 560-24/37; 3. kayıt, 569-66/135; 12. kayıt, 563-90/176; 4. kayıt.*
[384] *BOA.EV.d. 12206 Rize, s.86, 65 no'lu kayıt*.

Tablo 154. Puluhoz/Pulihoz (Dumankaya/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1790-Atama, 1809-vefat	Ahmed b. Uzun Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1809-Atama, 1817-vefat	Hasan b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, 1825-vefat	Memiş/Şemsi b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atama, ?	Hasan b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Burak oğlu Hasan (Hatip)	-
1844	Mustafa Beşe oğlu Hasan (Mütevellî)	-

2.1.46. Vilâ/Vila/Veyla (Veliköy/Çayeli) Köyü-Osman b. Hasan Câmî (H.1204 / M.1790)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1790 yılında câmiyi inşa edenin Osman b. Hasan olduğu ve ilk imam hatip olarak atandığı ifade edilmiştir. *İkinci* kayıtta 1794 tarihli Osman b. Hasan'ın vefatı ile yerine kardeşi Ahmed b. Hasan'ın köylülerden Ali b. Ali ve Ahmed b. Mehmed'in seçmesiyle / tercihleri ile atandığı, *üçüncü* kayıtta da 1814 tarihinde Ahmed' in vefatıyla oğlu Molla Ali b. Ahmed'in atandığı kaydedilmiştir. Ücret olarak üçünde de hasbî kaydı mevcuttur.[385]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 4500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 675 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 40,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 634,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[386] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 155. Vilâ (Veliköy/Çayeli) Köyü-Osman b. Hasan Câmi

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1790-Atama, 1794-vefat	Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1794-Atama, 1814-vefat	Ahmed b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Molla Ali b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	İbrahim b. Molla Ahmed (Hatip)	-
1844	Kopuz oğlu Mehmed Efendi (Mütevellî)	-

[385] *VGMAHD, 558-144/288; 5 ve 3. kayıtlar, 569-66/135; 7. kayıt.*
[386] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.87, 77 no'lu kayıt.*

2.1.47. Kâlihûrâf/Kaluharaf (Kiremitköy/Güneysu) Köyü Câmî (H.1228 / M.1802)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1802 yılında köylünün binâ ettirdiği ifade edilen câmîye imam hatiplik vazifesi için hasbî olarak Abdullah b. Mustafa'nın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1813 yılında Abdullah'ın vefatı üzerine Mehmed b. Yusuf'un hasbî olarak atandığı belirtilmektedir.[387]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1750 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 264 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 15,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 248,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[388] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 156. Kâlihûrâf/Kaluharaf (Kiremitköy/Güneysu) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1802-Atama, 1813-vefat	Abdullah b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, 1844, ?	Mehmed b. Yusuf (İmam+Hatip)	Hasbî

2.1.48. Çoncik/Côncik (Aktaş ve Taşpınar/Rize) Köyü Câmî (H.1221 / M.1806)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy/câmî ile ilgili ulaştığımız iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1806 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hatip lazım olduğu için hasbî olarak Molla Ahmed b. Ömer atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1814 yılında Molla Ahmed'in vefat ettiği, yerine Mustafa b. Ali'nin atandığı kaydedilmiştir.

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde

[387] *VGMAHD, 561-30/56; 1. kayıt, 569-66/135; 4. kayıt.*
[388] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.86, 68 no'lu kayıt.*

edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[389]

Kıvrım'ın belirttiğine göre köyün câmîsine 1881 yılında "Molla Ahmed oğlu Mehmed Efendi b. Reşid'in" vakfettiği 1000 kuruşluk nakit para bulunduğu, gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına kullanılmasının şart koşulduğu ifade edilmiştir.[390] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 157. Çoncik/Côncik (Aktaş ve Taşpınar/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1806-Atama, 1814-vefat	Molla Ahmed bin Ömer (Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Mustafa b. Ali (Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Ali (Hatip)	-
1844	Hacı Ali Hamza (Mütevellî)	-

2.1.49. Ğotoz (Pekmezli / Rize) Köyü Câmî (H.1235 / M.1820)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1820 yılında köylünün binâ ettirdiği ifade edilen câmî'ye hasbî hatip olarak Mustafa b. Ahmed atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1833 yılında Mustafa'nın vefatı üzerine imtihanla oğlu Mehmed atanmıştır. Her iki kayıtta ücrete dair *"ber-vech-i hasbî"* ifadesi kullanılmıştır. [391]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani

[389] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.88, 85 no'lu kayıt*.
[390] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 105.
[391] *VGMAHD, 569-66/136; 2. kayıt, 559-30/56; 9. kayıt*.

diğer masraflarıdır.[392] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 158. Ğotoz (Pekmezli/Rize) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1820-Atama, 1833-vefat	Mustafa b. Ahmed (Hatip)	Hasbî
1833-Atama, ?	Mehmed b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1844	Uzun Abdi oğlu Molla Yakup (Hatip)	-
1844	Uzun Abdi oğlu Molla Hasan (Mütevellî)	-

2.1.50. Çeçeva (Güzeltepe, Haremtepe, Yenitepe/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ali, Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer Câmî (H.1240 / M.1824)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1824 yılında bânileri Mehmed b. Ali ve Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer olan câmîye Derviş b. Mehmed hasbî imam hatip olarak atanır. Atama yazısında Rûznamçe kayıtlarından kimse üzerine olup olmadığı kontrol edildikten sonra atamasının kaydedilmesi/onaylanması özellikle belirtilir. *İkinci* kayıtta 1834 Derviş'in vefatı üzerine oğlu Haşim/Kasım Halîfe hasbî olarak atanır.[393]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[394] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 159. Çeçeva (Güzeltepe, Haremtepe, Yenitepe/Çayeli)-Mehmed b. Ali ve Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1824-Atama, 1834-vefat	Derviş b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1834-Atama, 1844, ?	Kasım b. Derviş (İmam+Hatip)	Hasbî

[392] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 53 no'lu kayıt.*
[393] *VGMAHD, 563-90/176; 3. kayıt, 559-30/56; 10. kayıt.*
[394] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.93, 116 no'lu kayıt.*

2.1.51. Aponcenoz (Ketenli/Rize)-Ahmed b. Hasan Câmî (H.1246/M.1830)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde tek kayıt bulunmaktadır. 1830 yılına ait bu kayıtta bânisinin Ahmed b. Hasan olduğu ifade edilen câmîye adından bânînin oğlu olduğu izlenimi veren Mustafa Halîfe b. Ahmed hasbî imam hatip olarak atanmıştır. Atama talebiyle ilgili kayıtta başkası üzerine olup olmadığının konrtol edilerek kaydedilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.[395]

Finansmanıyla ilgili köyde iki mahalle veya câmî olmamasına rağmen iki vakıf bulunduğu belgelerde geçmektedir. Vakıf defterinde önce "Apâncene"şeklinde, sonra "Apâncenôz"şeklinde kayıtlı iki farklı vakıf kaydı bulunmaktadır. Bunlarda yer alan bilgiler art arda şöyledir; zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1500 / 2000 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 225 / 300 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 13,5 / 18 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 211,5 / 282 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[396]

Kıvrım'ın verdiği bilgilerde de iki ayrı para vakfı bulunduğu ifade edilmektedir. Birincisi *"Karadere Nâhiyesi Apencene köyü"* olarak geçmekte ve 1909 yılında *"Hacı Osman oğlu Hafız Hasan Efendi b. Hacı Süleyman'ın*" vakfettiği 2000 kuruş nakit parası bulunduğu, bu paranın gelirinin yarısı imam hatip maaşlarına, diğer yarısının d atamir ve aydınlatmasına giderlerine tahsis edildiği ifade edilmektedir. İkincisinde *"Karadere Nâhiyesi Apencene köyü"* olarak geçmekte ve "Süleyman oğlu Yahya Efendi b. Memiş'in" vakfettiği 1500 kuruşluk bir nakit para bulunduğu, bunun gelirinin tamamının imam hatip maaşlarına tahsis edildiği ifade edilmektedir.[397] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[395] *VGMAHD, 559-30/56; 4. kayıt* .

[396] *BOA.EV.d. 12206, Rize, s.84, 54 no'lu kayıt, Mapavri, s.91, 107 no'lu kayıt*.

[397] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 106 (23 ve 29 numaralı kayıtlar).

Tablo 160. Aponcenoz/Apancenoz (Ketenli/Rize) Köyü-Ahmed b. Hasan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1830-Atama, ?	Mustafa Halîfe b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hatice oğlu Ahmed (Hatip) (ilk vakf kaydı)	-
1844	Mehmed b. Süleyman (Mütevellî)	-
1844	Garipoğlu Mustafa Efendi (Hatip)	-
1844	… oğlu Mustafa (Mütevellî) (ikinci vakf kaydı)	-

2.1.52. Asrifos (Âşıklar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1246 / M.1830)

Köyde bulunan câmî ile ilgili Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1766 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatip lazım olduğu için günlük bir akça ücretle Osman b. Hasan atanır. Birinci kayıttan soran uzunca bir süre ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır. *İkinci* kayıtta 1830 yılında yine bir kaça ücretle imam ve hatip olarak görev yapan Cafer b. Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed Halîfe b. Cafer'in babası berâtıyla, babasının vefatı ve onun da evladı olduğu kesin ise şartıyla atamasının yapılacağı ifade edilir.[398]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "Asirfôs / Esirfôs" adıyla kayıtlı zimemde (işletilmesi için emanet / borç bırakılmış) 1700 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, murâbaha (kar elde edeceği bir ticaret) ile işletilmesi neticesinde 255 kuruş gelir elde ettiği ifade edilmektedir. Bu miktar câmînin yıllık masrafına denk gelmektedir. Bu masraflar 15 kuruş *"harc-ı muhâsebe-i hazînesi"* (vergi), 240 kuruşu da *"mesârifât-ı sâiresi"* yani diğer masraflarıdır.[399] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 161. Asrifos (Âşıklar/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, ?	Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
?, 1830-vefat	Câfer b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1830-Atama, ?	Mehmed Halîfe b. Câfer (İmam+Hatip)	1 akça
1844	İbrahim b. Amed (Hatip)	-
1844	Eyyub oğlu Molla Muhammed (Mütevellî)	-

[398] *VGMAHD, 1156-57/106; 9. kayıt, 559-30/56; 6. kayıt.*
[399] *BOA.EV.d. 12206, Mapavri, s.94, 123 no'lu kayıt*.

2.2. Atina (Pazar) Kazâsında Dînî Kurumlar

Atina (Pazar/Rize) kazâsı, Trabzon'un fethiyle, Rize ve Mapavri (Çayeli) kazâları ile birlikte Mazahilit'e (Maçahel / Borçka / Artvin) kadar aşama aşama ele geçirilen yerlerdendir(1461-1479). Gönye Sancağı teşkil edilene kadar Trabzon sancağına bağlı, 1567 tarihi itibarıyla Gönye Sancağına bağlı olduğu ifade edilmektedir.[400] "Atina" adı İyonya ve Bizans / Pontus egemenliği dönemlerinde Antik Yunan tanrıçası "Athena" dan alınma olabileceği gibi eski çağlarda bu bölgede "Athenai" adında bir kadının burada hüküm sürmesi ve mezarının burada olması dolayısıyla da olabilir.[401]

Tez kapsamında incelediğimiz belgelerden tespit edebildiğimiz kadarıyla sınırı Mapavri'ye (Çayeli) bağlı Mâ'mûl (Kesmetaş) köyünün doğusundan, günümüzde Çayeli'ne bağlı ancak belgelerde Atinâ'ya (Pazar) bağlı kaydedilen Kemerköy'den başlamakta, *"Ğere kurâlarından* (Işıklı/Ardeşen köylerinden) *Meshorun Limanı"* şeklinde kaydedilmiş, kanaatimizce günümüzde Ardeşen ilçesi Şenyurt ve Yeniyol (Öce) köyleri arasında bulunan Yeniyol Deresi ve denizle buluştuğu yerde kurulmuş iskele olabilir. Buranın doğusunda kalan Yeniköy, Yenimahalle ve Sahil köylerinin *"Nefs-i Viçe ve Başva"* adıyla kaydedildiği ve Viçe (Fındıklı) kazâsına bağlı olduğu gözükmektedir. Kazâ merkezi Hemşin Deresinin denizle buluştuğu yerin batı kısmı, yenilenmiş haliye halen yaşatılan Hatuniye Câmînin yer aldığı Pazar ilçe merkezinin Pazar Mahallesidir.[402] Nehrin denizle buluştuğu kısmın doğu yakası Bû'leb-i Ulya (Zafer) ve Bû'leb-i Süflâ (Kirazlı) mahalleleri olarak kaydedilmekte ve iskele denilen yerde bir câmî olduğu ifade edilmektedir.

Belgelerde görevli kaydı olan câmiler ve bulundukları köyler aşağıdaki gibidir.

---

[400] Nursena Temur, *1564 Tarihli Tahrir Defterine Göre Atina, Arhavi ve Hemşin Kazalarında Sosyal ve İktisadî Hayat* (Marmara Ünv. Türkiyat Arş. Enst. Tarih Ana Bil. Dal., Yüksek Lisans Tezi, 2024), 1-2.

[401] Süleyman Demirci - Hüseyin Saraç, "XIX. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Birimi Olarak Atina/Pazar Kazâsı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (Aralık 2012), 2.

[402] Temur, *1564 Tarihli Tahrir Defterine Göre Atina, Arhavi ve Hemşin Kazalarında Sosyal ve İktisadî Hayat*, 6. Adı geçen eserde M. Hanefi Bostan, *Rize'nin Sosyal Tarihi*, s.123-124'e dayandırılan bilgiye göre Kazâ merkezinin Aranas / Aranaş köyü (veya yakınında) olduğu yönündeki tahmin doğru gözükmemektedir.

2.2.1. Pazaryeri/Sultanpazarı (Pazar Mah./Pazar)-Hâtûniye Câmî (H.1130 / M.1718)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde *"Atina kazâsında Pazaryerinde Merhûme Hâtûniye Câmî…"* ve *"Atina'da Pazaryerinde Sultân Selîm vâlidesi Câmî…"* şeklinde kaydedilen câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz yedi kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1718 yılında imam hatip olan Ali b. Ahmed'in vefat ettiği, yerine Osman b. Murtazâ'nın atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta câmînin Trabzon Sancak merkezinden taşrasına birçok noktada eseri olan Hatuniye vakfına bağlı olduğu (yani sadece yapım aşaması değil ilerleyen zamanda yaşatılması için de desteğin devam ettiği) ifade edilmektedir. 1722 yılında yine imam hatip Ali'nin vefatından dolayı yerine Mehmed isimli şahıs imam hatip olarak atandığı görükmektedir. İki ismin tek görevlinin vefatı üzerine atanması, ismlerden birinin imam, diğerinin hatip cihetine atandığı veya birden fazla görevli ataması olduğunu göstestermektedir. Bu iki kayıttan sonra yaklaşık elli yıllık dönemde kayda rastlanmamıştır. *Üçüncü* kayıtta 1764 yılında *"Atina'da Sultanpazarında…"* şeklinde ifade edilen câmide hatip olduğu bildirilen Süleyman vefat edince yerine kardeşi Ahmed Halîfe'nin atandığı yazılmıştır. Kaydın imlası diğerlerinden farklı olarak *"Adana / Atana"* benzeri yazıldığı için dikkatlerden kaçmaktatır. Kayıtların içeriği incelendiğinde ise Atina'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. *Dördüncü* kayıtta 1774 yılında imam hatip Ahmed isimli görevlinin vefatı üzerine Abdurrahman'ın atandığı görülmektedir. *Beşinci* kayıtta 1778 yılında günlük bir akça ücret aldığı ifade edilen Abdurrahman vefat eder ve yârine oğlu Mehmed atanır. *Altıncı* kayıtta 1806 yılında yine bir akça ücretle görev yapan Mehmed b. Abudurrahman vefat eder ve yerine oğlu Molla Ali atanır. *Yedinci* kayıtta 1818 yılına gelindiğinde günlük bir akça ücret aldığı ifade edilen Molla Ali vefat eder ve yerine oğlu Mehmed imtihanla ve babası berâtıyla atanır. Önceki kayıtlarda *"…bâ-mu'ayyen*e *ile…* / (vakfiyede) belirlendiği şekliyle" ifadesi atamanın belirli kimseler/aileler üzerinden devam ettiğini göstermektedir.[403]

Finansmanıyla ilgili, bağış tarihleri bulunmadığı için farklı tarihlerde câmîye vakfedildiğini düşündüğümüz ve vakıf defterinde kayıtlı dükkan, arsa ve tarla kira

[403] *VGMAHD, 1133-35/61; 3 ve 4. kayıtlar, 1070-76/149; 3. kayıt, 1059-64/121; 2. kayıt, 1066-77/173; 5. kayıt, 532-136/279; 7. kayıt, 535-114/225; 12. kayıt.*

(icâre) gelirleri bulunduğu ifade edilmektedir. Bunların yanında Pazaryeri esnafının ve cami cemaatinin kendi aralarında topladığı 125 para ve "*Cuma namazı gücüyle*" diye ifade edilen haftalık yardımların da câmînin finansman ihtiyaçlarına kullanıldığı görülmektedir.

Vakıf defterindeki kayıtların başlangıcında ikinci bâni sıfatıyla yer alan bilgilerde kazâ ayanlarından olduğu ifade edilen *"Paşa-zâde Mustafa Ağa ve zevcesi Âyşe Hâtûne'nin"* vakfettiği, sınırları belirtilen camiye bitişik arazinin kirası, ilk bilgiler arasındadır. Sonraki kayıtlarda sayılan isimlerin dükkan, arsa ve tarla kiralarından parasal miktarı belirtilmeksizin ayırdıkları paylar/oranlar kayıt sırasıyla şöyledir:

1- Yangun oğlu Muhammed'in, bir bab dükkan arsa kirası 1/4
2- Hurtolun oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
3- Kust/Kost oğlu Ali'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/4
4- Diğer Yângûn oğlu Mehmed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
5- Oskar/Usfur oğlu Osman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/4
6- Nuri oğlu Hacı … bir bab dükkan arsa kirası 1/4
7- Süleyman Yazıcızâde Mustafa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/3
8- Ôcîbâd oğlu Molla Yusuf'un bir bab dükkan arsa kirası 1/3
9- Kâsım Ağa oğlu Süleyman Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4
10- Kuyumcu banka zemînin bir bab dükkan arsa kirası 1/4
11- Hasan Ağa zâde Ali Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/3
12- Vezîrin bir bab dükkan arsa kirası 1/6
13- Kebç (Kebş/Koç) Ağazâde İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/3
14- Diğer Vezirin bir bab dükkan arsa kirası 1/5
15- İsmail Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/5
16- Kebç (Kebş/Koç) Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4
17- Diğer Vezîrin bir bab dükkan arsa kirası 1/6
18- Uzun Monla'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/5
19- Hâfız'ın birâderinin bir bab dükkan arsa kirası 1/5
20- Kost oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
21- Hacı Ali zâde'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/7
22- Derviş oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/6

23- Hasan Ağa zâde Mustafa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/5
24- Seyf oğlu Mehmed Habib'in bir bab dükkan arsa kirası 1/6
25- Seyf oğlu Ali Habib'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
26- Halid oğlu Ahmed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/6
27- Seyf oğlu Osman Habib'in bir bab dükkan arsa kirası 1/10
28- Serdar oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/1/6
29- Serdar oğlu Ahmed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/6
30- Nâib oğlu Hasan Bayrakdâr bir bab dükkan arsa kirası 1/5
31- Kaz oğlu Muhammed Çavuş'un bir bab dükkan arsa kirası 1/4
32- Hasan Ağa'nın Ali Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/5
33- Kalıpçı oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
34- Kaz oğlu Muhammed Çavuş'un bir bab dükkan arsa kirası 1/7
35- Köcek/Köçün Ahmed oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
36- Kömek/Kösun Osman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/5
37- Hacı/Hâmi oğlu Osman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/4
38- Hacı/Hâmî oğlu Memiş'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
39- Hasan Ağa oğlu Ali Ağa ve İbrahim Ağa ve Mustafa Ağa ortak bir bâb Furun arsa kirası 1/5
40- Seyf oğlu Osman'ın diğer bir bab dükkan arsa kirası 1/4
41- Feti (Fethi) oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/7
42- Hala(Aşağı Şimşirli/ Çamlıhemşin)'lı Hacının bir bab dükkan arsa kirası 1/5
43- Tahsin oğlu Ahmed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
44- Kalyoncu oğlu Molla Ömer'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
45- Hâni oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
46- Pûlihôzli (Dumankaya/Güneysu) Zekeriye'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/5
47- Paşa zâde İbrahim Ağa ve Telator zâde İbrahim Ağa Ali ortak bir bâb mülk Furun arsa kirası 1/4
48- Lala Şâd oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
49- Telator oğlu İbrahim Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4
50- Hurtolusi oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5
51- Lala Şâd oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/4
52- Bankô/Yankô oğlu Osman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/5

53- Lala Şâd oğlu Mustafa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4

54- Vezirin diğer iki Kepenklü bir bab dükkan arsa kirası 1/10

55- Vezîrin bir bâb mülk Kahvesinin arsa kirası 1/10

56- Hasan Ağa zâde Ali Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4

57- Davalı/Drali oğlu Molla Mustafa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4

58- Paşa zâde İbrahim Ağa'nın bir bâb mülk kahvesinin arsa kirası 1/4

59- Paşa zâde İbrahim Ağa'nın bir bâb mülk Furununun arsa kirası 1/5

60- Hacı Ali Ağa'nın oğlu Mehmed Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/3

61- Telator oğlu İbrahim Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/4

62- Hasan Ağa zâde Ali Ağa'nın Furuna müstakil olan bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

63- Dolkır oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/7

64- Hurtolusi oğlu Osman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/7

65- Seyf oğluOsman Habib'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5

66- Furunci Hacı Ömer/Azmi'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5

67- Lala Şâd İbrahim'in diğer bir bab dükkan arsa kirası 1/4

68- Seyf oğlu Muhammed Habib'in bir bab dükkan arsa kirası 1/5

69- Vezîrin yedinde olan bir kıt'a bağçe/bahçe icâresi (kirası) 1/5

70- Feti/Fethi/Kani oğlu Muhammed yedinde olan bir kıt'a bağçe icâresi kirası 1/5

71- Câmî'i Şerîfenin mütevellîsi Hüseyin bin İbrahim Ağa'nın mârifetiyle bâ-defter nukûd-ı mevkûfeleri. Ashâb-ı Hayrâtın nukûd-ı mevkûfeleri: 1000, Bir Senede Neması: 150

72- Câmî'i Şerîfenin karşusunda etrafı mâlûmu'l-hudûd bir kıt'a tarlası senevî yedi buçuk ğuruş icâre ile mutasarrıf olan Paşa zâde İbrahim Ağa ibn Mustafa Ağa'nın senevi câmî-i şerîfe vire geldüği mukâtâsı yeküni yedi buçuk ğuruş. 7,5

73- *Başköy Nâhiyesinde* dağ köylerinden Câvbatâ (Cabat / Gürgöze / Pazar) ve Zâğnât (Derinsu / Pazar) ve Patra Nikola (Başköy) karyesi ve Kanlı nâm-ı diğer Yakutlu (yanlış yazım-doğrusu Yanukli, aşağıda düzeltiliyor) karyesi iş bu dört adet karyelerin bedel-i mahsûli olarak senevi Hatûniye câmî şerîfi vakfına zekerâtı veçhile verildükleri mahsul bedelleri beyân.

Şâ (?) …

35	29	Zâğnât (Derinsu) Karyesi … bâ-defter-i esâmî	239
35	48	Petra Nikola (Başköy) Karyesi … bâ-defter-i esâmî	391
10	36	Câvbatâ (Gürgöze) Karyesi … bâ-defter-i esâmî	290
20	12	Kanlı nâm-ı diğer Yanukli (Başköy) Karyesi … bâ-defter-i esâmî	100

Atina Kasabasında Kavak yanında olan Çarşu Dükkânları Arsa-yı Vakf-ı

74- Havâce (Hoca) oğlu Mehmed Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

75- Uzun Ali oğlu Çapulanın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

76- Kusan/Kosan oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

77- Poyraz Memiş'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

78- Kalyoncu oğlu Molla Ömer'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

79- Ôpsimad oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

80- Paşa zâde İbrahim Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

81- Haşil oğlunun bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

82- Hurtolusi oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

83- Mûtî Hasan'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

84- Hasan Ağa oğlu Ali Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

85- Nebî oğlunun bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

86- Lala Şâd oğlu İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

87- Çakır oğlu Mustafa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

88- Balta zâde İsmail Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

89- Balta zâde Diğer İsmail Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

90- Müftînin oğlu Şerif'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

91- Kâni oğlu Molla'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

92- Cihan oğlunun bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

93- Câncâ Hüseyinîn bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

94- Câncâ Ahmed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

95- Abaza Topal İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

96- Abaza Topal Ali'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

97- Hamik oğlunun bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

98- Abaza Alemdârın oğlu Süleyman'ın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

99- Seyf oğlu Osman Çebi'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

100- Balta zâde Abdurahman Ağa'nın bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

101- Sıçan oğlu Hüseyin'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

102- Ârdeşenli Nûri oğlunun bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

103- Boh oğlu Muhammed'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

104- Müftî İbrahîm Efendi'nin bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

105- Kaz oğlu Mehmed Çavuş'un bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

106- Süleyman Yazıcızâde İbrahim'in bir bab dükkan arsa kirası 1/2,5

Görüldüğü üzere câmîye ait epeyce bir vakf akarı (gelir kaynağı) bulunmaktadır. Ancak parasal değer ifade edilmediği için herhangi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 162. Pazaryeri/Sultanpazarı (Pazar Mah./Pazar)-Sultân Selîm Vâlidesi Gülbahar Sultan Câmî (İkinci Bânî (1816): Paşazâde Mustafa Ağa ve eşi Âyşe Hâtûne)

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1718-vefat	Ali b. Ahmed (İmam+Hatip)	?
1718-Atama, ?	Osman b. Murtazâ (İmam+Hatip)	?
1722-Atama, ?	Mehmed (İmam+Hatip)	?
?, 1764-vefat	Süleyman (Hatip)	?
1764-Atama, 1774-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	?
1774-Atama	Abdurrahman (İmam+Hatip)	1 akça
1778-Atama, 1806-vefat	Mehmed b. Abdurrahman (İmam+Hatip)	1 akça
1806-Atama, 1828-vefat	Molla Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1828-Atama, 1844, ?	Mehmed b. Molla Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1816-1844	İbrahim b. Mustafa/Ayşe (Mütevellî)	?
1844	Hüseyin b. İbrahim (Mütevellî)	?
1844	Kebeç (Kebş/Koç) Ali Ağa (Nâzır)	?

2.2.2. Zelek (Balıkçı/Pazar) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1125 / M.1713)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1713 yılında bânîsinin Hacı Ahmed olduğu ifade edilen câmîde yarım akça ücretle imam hatip olan Hüseyin'in vefatı dolayısıyla yerine Mustafa'nın ataması görülmektedir.[404]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"...Zelek köyü adına vakfedilmiş nakit para bulunmadığı, hatibi Ali b. İbrahim'in ber vech-i hasbî..."* görev yaptığı ifade

[404] *VGMAHD1133-35/61; 1. kayıt*.

edilmektedir.[405] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 163. Zelek (Balıkçı/Pazar) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1713-vefat	Hüseyin (İmam+Hatip)	0,5 akça
1713-Atama, ?	Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Ali b. İbrahim (Hatip)	Hasbî

2.2.3. Kuzukolu/Kuzudolu/Kuzudölü (?/?) Köyü-Fatma Hâtûn Câmî (H.1125 / M.1713)

Köy adının doğru okunması ve günümüzdeki yerinin tespiti tam olarak mümkün olmamıştır. Ardeşen ilçesi Deremezra köyünün eski adı Oğvare / Ğvare "kuzukulağı" anlamına geldiği aktarılmaktadır.[406] Kuzukulağı denilen bitkinin yetişmesine uygun sulak bir alan olmasından dolayısıyla bu adı aldığı yerel halk tarafından ifade edilmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta bânîsinin Fatma Hâtun olduğu olduğu ifade edilen câmîde imam hatip olan Halil'in görevini terk ettiği gerekçesiyle yerine Hacı Ahmed isimli kişinin atandığı kaydedilmektedir.[407]

Başta da ifade edildiği gibi köy ismi tespit edilememiş, ancak bânî üzerinden yakın çevreye bakıldığında Mapavri'ye bağlı Mâ'mûl (Kesmetaş) köyünde Fatma Hâtun isimli kişinin yaptırdığı ve Mapavri içinde ayrıntısıyla kayıtlarının işlendiği bir câmî bulunmaktadır.[408] Bahsi geçen kişiler aynı kişi midir bilinmemektedir. Ancak Atina kazâsı bünyesindeki kayıt yaklaşık kırk yıl öncesine aittir. Mapavri bünyesindeki kayıtta ise Fatma Hâtun'un bâni olduğu dönemde kardeşi görevde olduğu için her iki kayıttaki kişilerin aynı kişiler olmaları mümkün gözükmemektedir. Ayrıca ücret bilgileri de uyuşmamaktadır.

---

[405] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.104, 4 no'lu kayıt*.

[406] Yerel halktan edindiğimiz bilgilere göre adı geçen köy kuzu kulağı bitkisinin bolca yetişebildiği sulak bir alan olması hasebiyle bu adla anılmıştır.

[407] *VGMAHD, 1133-35/61; 2. kayıt*.

[408] *VGMAHD, 1135-108/210; 6. kayıt*.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 164. Kuzukolu/Kuzudolu/Kuzudölü (?/?) Köyü-Fatma Hâtûn Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1713-terk	Halil (İmam+Hatip)	?
1713-Atama, ?	Hacı Ahmed (İmam+Hatip)	?

2.2.4. Kospilavur/Kospilaver İskelesinde[409]-Beşpâre (/Ardeşen) Köyleri Câmî (H.1176 / M.1762)

Yerel halk tarafından bölgede bulunan en eski tarihli câminin Köprüköy/Ardeşen(Timisvat)'de bulunduğu ifade edilmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerindeki kayıtta "*Atina'da Kospilaver İskelesinde Beşpâre kuraları kurbunda…"* şeklinde geçen köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz *dört kayıt* mevcuttur. "Beşpâre Kurâları(köyleri)" ile hangi köylerin kastedildiği bilinmemektedir.[410] Ancak aynı kullanım farklı yörelerdeki beş köyü ifade etmek için de kullanılabileceğinden Atina (Pazar) bölgesinde de kullanılmıştır. Pazar (Atina) ilesinin Kostanivat / Koskenevat (Dernek / Pazar) eski adıyla bir köyü mevcuttur. Kospilavur'dan dönüşme olasılığı sözkonusu olabilir. Günümüzde Kostanivat (Dernek / Pazar) köyü ve kuzeyinde denize yakın kısmında Hamidiye (Eski Trabzon) köyü ile birlikte düşünüldüğünde iskele bu bölgede (Hamidiye / Pazar'da) olabilir. İskelenin adı verilerek tarif edilen bu beş köy kanaatimizce günümüzde Fırtına deresinin batı kısmında yer almasına rağmen bir hariç Pazar (Atina) ilçesine değil de Ardeşen ilçesi tapu sınırları içinde kalan köylerdir. Bunlar (1) Kvançarer (Elmalık/Ardeşen), (2) Bakoz (Çıraklar), Beyazkaya (Hemşen Bakozi)+ Yamaçdere (Laz Bakozi)/Ardeşen, (3) Pelergivat (Akkaya/Ardeşen), (4) Timisvat/Ğulivat

[409] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 272.'de burasının Bakoz(Yamaçdere)'un sahil kesimi olan Kvançarer (Elmalık / Ardeşen) olduğunu ifade eder fakat bahsedilen köy sahil kenarında değildir. Ancak kayıtlarda ifade edilen câminin konumuna uygun düşerek "Beşpâre köyleri"nin orta kesimine denk gelmektedir. Yani Kospilaver denilen iskele Hamidiye / Pazar'da, câmî ise iskelenin bulunduğu yerden Fırtına deresinden yukarı istikamette beş köyün ortak camisi olabilir.

[410] "Beşpâre köyleri" Artvin merkezinin karşısında kalan beş köyü ifade eden genel isimdir. Bahar Palaşoğlu - Özgür Minaoğlu, "Beşpare Köyleri (Artvin-Türkiye) Halk Ilaçları", *Turkish Journal of Biodiversity* 5/1 (31 Mart 2022), 1-16.

(Köprüköy+Hoşdere) ve (5) Tolikçet (Şehitlik+Duygulu/Ardeşen) köyleri olup toplamda beş köydür. Sadece Köprüköy'ün Fırtına deresinin iki tarafında da arazisi bulunmaktadır. Bu köylerden yukarısı Çamlıhemşin ilçesine bağlıdır.

Kayıtlardan *birincisinde* 1762 yılında imam hatiplik konusunda yetkilendirilip (henüz) berâtsız bulunan Hasan'a berat verilme kaydıdır. Akıbeti ile ilgili bilgi mevcut değildir. *İkinci* kayıtta 1778 yılında imam hatiplik görevine Ahmed b. Mustafa getirilir. Yine aynı kayıtta köylünün bânî olduğu bilgisi de yer almaktadır. *Üçüncü* kayıtta 1809 yılında Ahmed vefat eder ve yerine oğlu Murtazâ atanır. *Dördüncü* kayıtta 1831 yılında Murtazâ'nın da vefat ettiğinde yerine amcaoğlu Hasan babası berâtıyla atanır.[411]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 300 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 45 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 1,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 0,5 kuruş, toplamda 2 kuruş (açıkça belirtilmese de 43 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[412] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 165. Kospilavur İskelesinde (?/?) Beşpâre Köyleri Câmî-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1762-Atama, 1778-vefat	Hasan (b. Mustafa) (İmam+Hatip)	?
1178-Atama, 1809-vefat	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	?
1809-Atama, 1831-vefat	Murtazâ b. Ahmed (İmam+Hatip)	?
1831-Atama, ?	Hasan (Hatip)	?
1844 (H.1257)	Ahmed Halîfe (Hatip)	Hasbî

2.2.5. Mekâliskirit (Dikkaya/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1176 / M.1762)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1762 yılında köyün yakınında câmî bulunmadığı için inşa edildiği ve bânîsinin köylü olduğu ifade edilmekte, hasbî imam hatip olarak da Molla Osman Halîfe'nin atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1808

[411] *VGMAHD, 1070-76/149; 1. kayıt, 1066-77/173; 4. kayıt, 533-126/252; 2. kayıt, 536-97/192; 3. kayıt.*
[412] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 33 no'lu kayıt*.

yılında Osman'ın vefat ettiği, yerine oğlu İslam'ın yine hasbî olarak atandığı görülür. *Üçüncü* kayıtta 1834 yılında İslam b. Osman'ın vefat ettiği, yerine oğlu İsmail'in hak talebiyle arzuhal yazdığı ve oğlu olduğu ve babasının ölümünün gerçekleşmiş olması şartıyla atamasının yapıldığı kayıtlara geçmiştir. Dikkatlere çarpan bir husus ise arzuhalin ölmeden önce babası tarafından yazıldığı *"...imâm ve hatîb olan İslam bin Osman fevt mahlûlünden oğlu İsmail (bin İslam) kendüye tevcih olunmak bâbında istid'â-yı 'inâyet itmekle fevti ve sâhib-i 'arzuhâlin oğlu olduğu vâkî' ise şartıyla tevcih olunmak deyû..."* şeklinde ifadelere yansımıştır.[413]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 150 kuruş, bir senelik nemasının (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 22,5 kuruş olduğu, "muhâsebesi" (vergi) için 1 kuruş (açıkça belirtilmese de 21,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[414] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 166. Mekâliskirit (Dikkaya/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1762-Atama, 1808-vefat	Molla Osman Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1808-Atama, 1834-vefat	İslam b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1834-Atama, ?	İsmail b. İslam (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Kûz oğlu Mustafa (Mütevellî)	?
1844 (19 Recep 1257)	Mustafa b. Osman (Hatip)	Hasbî

2.2.6. Kemer (Kemerköy/Çayeli) Köyü-Mehmed b. İbrahim Câmî (H.1183 / M.1769)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1769 yılında bânîsinin Mehmed b. İbrahim olduğu ifade edilen câmîye hayrı yapan (vâkıf) aynı zamanda görevli olarak da atanır ve hasbî olarak imam ve hatip olur. *İkinci* kayıtta 1793 yılında vefat Mehmed'in görevini devam ettirecek erkek evladı olmadan vefat ettiği için Hasan b.

[413] *VGMAHD, 1070-76/149; 2. kayıt, 532-136/279; 11. kayıt, 536-97/192; 8. kayıt* .
[414] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 43 no'lu kayıt*.

Ali'nin atandığı kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1817 yılında hasbî imam hatip olan Hasan b. Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedilmiştir.[415]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1300 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 195 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 10 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2 kuruş, toplamda 12 kuruş (açıkça belirtilmese de 183 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[416] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 167. Kemer (Kemerköy/Çayeli) Köyü-Mehmed b. İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1769-Atama, 1793-vefat	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1793-Atama, 1817-vefat	Hasan b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, ?	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Arif b. Hasan (Hatip)	?

2.2.7. Apso (Suçatı/Pazar) Köyü Câmî (H.1185 / M.1771)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1771 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye günlük bir akça ücretle imam ve hatip olarak Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1786 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Ahmed'in babası berâtıyla atandığı ifade edilmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1834 yılında yine bir akça ücretle görev yaptığı bildirilen imam hatip Ahmed'in de vefat ettiği ve yerine oğlu Mehmed'in arzuhal ve babası berâtıyla atama istediği kaydedilir. Kazaskerlik de Ahmed'in ölümü gerçek ve arzuhali yazan kişi (Mehmed), görevli Ahmed'in oğlu ise diyerek teyit edilmesi şartıyla ferman çıkar ve şartlar yerine geldiği takdirde atamasının yapıldığı kaydedilmiştir. [417]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 160 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 24,5 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen

[415] *VGMAHD, 1072-74/161; 1. kayıt, 530-147/279; 9. kayıt, 534-155/320; 10. kayıt.*
[416] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.104, 2 no'lu kayıt*.
[417] *VGMAHD, 1058-74/144; 1. kayıt, 1060-117/238; 4. kayıt, 536-97/192; 7. kayıt*.

ve aydınlatmasına) 12 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2 kuruş, toplamda 14 kuruş (açıkça belirtilmese de 10,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[418] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 168. Apso (Suçatı/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1771-Atama, 1786-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1786-Atama, 1834-vefat	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1834-Atama, ?	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Topaloğlu İbrahim (Mütevellîsi)	?

2.2.8. Ğere Nâhiyesi-Ziğem Köyü (Aşağıdurak/Ardeşen) Câmî (H.1186/ M.1772)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmîler ile ilgili ulaşabildiğimiz sekiz kayıt mevcuttur. Bunlardan kendi içinde uyumlu ve birbirinin devamı olacak şekilde kayıtları gruplandırdığımızda dört tanesi sadece Ziğem(-i Süflâ) adıyla kayıtlı, sonraki üçü Ziğem-i Ulya (Yukarı Ziğem) şeklinde kayıtlı, son bir kayıtta yine Ziğem şeklinde kayıtlı olmakla beraber aynı köy içinde diğerlerinden farklı bir câmîye ait olduğu görünmektedir.

Sırasıyla sayacak olursak Ziğem[-i Süflâ (Aşağı Durak)] Köyü ile ilgili dört kayıttan *birincisi* 1772 yılına ait olup bânîsi belirtilmeksizin câmîde imam olan Ömer'in vefat ettiği için yerine Hasan b. Osman'ın atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1794 yılında önceki kayıtta geçen Ömer'in hasbî görev yaptığı ifade edildikten sonra Hüseyin adında oğlu olduğu halde Hasan isimli kişinin kendi lehine berât ettirmekle Hüseyin'in hakkını ihlal ettiğinin anlaşıldığını, bu sebeple görevden alındığı ve yerine hak sahibi Hüseyin b. Ömer'in atandığı kaydedilmektedir. Üçüncü kayıtta 1803 yılında hasbî görev yağtığı ifade edilen Hüseyin'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın arzuhâli (dilekçesi) ile atandığı görülmektedir. Dördüncü kayıtta

[418] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 21 no'lu kayıt*.

1825 yılında Mustafa'nın da vefat ettiği, yerine imtihanla kardeşi Hasan b. Hüseyin'in atandığı kayıtlara geçmiştir.[419]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 500 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 75 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 3,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 4,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 70,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[420] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 169. Ziğem-i Süflâ (Aşağıdurak/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1772-vefat	Ömer (İmam)	Hasbî
1772-Atama, 1794-alınma	Hasan b. Osman (İmam)	Hasbî
1794-Atanma, 1803-vefat	Hüseyin b. Ömer (İmam)	Hasbî
1803-Atanma, 1825-vefat	Mustafa b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atanma, ?	Hasan b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… Molla Salih (Mütevellî)	?

2.2.9. Ğere Nâhiyesi-Ziğem-i Ulyâ (Yukarıdurak/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1201/M.1787)

Ziğem-i Ulyâ (Yukarı Durak) ile ilgili üç kayıttan *Birincisinde* 1787 yılında hasbî hatip olarak görev yaptığı ifade edilen Mehmed'in vefatıyla yerine İbrahim b. Hüseyin'in atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1792 yılında yine hasbî hatip olarak görev yapan İbrahim vefat edince yerine oğlu Mustafa'nın hatip olarak atanma kaydıdır. *Üçüncü* kayıtta 1806 yılında yine hasbî görev yapan Mustafa vefat eder ve yerine oğlu İbrahim atanır.[421]

[419] *VGMAHD, 1059-64/121; 1. kayıt, 530-147/279; 14. kayıt, 532-136/279; 1. kayıt, 535-114/225; 6. kayıt.*

[420] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 41 no'lu kayıt.*

[421] *VGMAHD, 1060-117/238; 8. kayıt, 530-147/279; 4. kayıt, 532-136/279; 9. kayıt.*

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 271 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 49 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) ?? kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 2,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 46,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[422] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 170. Ziğem-i Ulya (Yukarı Durak) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1787-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1787-Atama, 1792-vefat	İbrahim b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1792-Atama, 1806-vefat	Mustafa b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1806-Atama, 1844(19 R.Ev 1255), ?	İbrahim b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1844	Sûfî oğlu İbrahim (Mütevellî)	?

2.2.10. Ğere Nâhiyesi-Ziğem (?/Ardeşen)-III. Câmî (H.1219/M.1804)

Ziğem köyü, Ulya (Yukarıdurak) ve Süflâ (Aşağıdurak) şeklinde ikiye ayrılmakla beraber Kaçkar, Manganez, Önder mahalleleri de bu köylerden ayrılmadır. Câmînin hangisinde bulunduğu tespit edilememiştir.

Ziğem Köyü diye kayıtlı olup diğer iki câmîden farklı olan üçüncü câmî ile ilgili tek kayıtta köyde bulunan mescit/câmînin zamanla harap olması sebebiyle Hâfız Mehmed b. Ali tarafında tamir ettirilir ve görevli hatip olarak da atndığının kaydıdır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 171. Ğere Nâhiyesi-Ziğem (?/Ardeşen)-(III. Câmî)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) ve Hâfız Mehmed bin Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1804-Atama, ?	Hâfız Mehmed bin Ali (İmam+Hatip)	Hasbî

[422] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 39 no'lu kayıt*.

2.2.11. Ğere Nâhiyesi-Salunin/Salinköy (Armağan, Serindere), Siyad (Baş, Cami, Kahveciler, Kuzey), Zürhat/Zürğe (Kurtuluş/Ardeşen) Köyleri Câmî (H.1190 / M.1776)

Yerel halk tarafından câmînin bu köylerin orta noktasında olan Siyad (Baş) mahallesinde bulunduğu ifade edilmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1776 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam ve hatip olarak Ahmed b. Osman'ın atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1786 yılında Ahmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in yine hasbî olarak atandığı kaydedilmektedir. *Üçüncü* kayıtta ise 1813 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın atandığı kayıtlara geçmiştir.[423]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde *"Sâlinköy"* adıyla kayıtlı köy vakfına ait 800 kuruş *"asl-ı mal-ı nukûd-ı vakfiyesi"* bulunduğu, *"bir senede nemasının"* (artıcı özellikte değerinin getirisi) 120 kuruş olduğu, bundan *"tertibine"* (düzen ve aydınlatmasınasına) 6 kuruş, *"muhâsebesine"* (vegisine) 1 kuruş olmak üzere toplamda 7 kuruş (kalan 113 kuruş açıkça belirtilmese de muhtemel personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[424]

Yine vakıf defterinde *"Siyat"* köyü adıyla kayıtlı köy câmîye ait hayır sahiplerinin vakfettiği 595,5 kuruş, *"Musa'nın oğlu Molla İbrahim'in"* vakfettiği 300 kuruş, toplamda 895,5 kuruş nakit para aslı malı bulunduğu, *"bir senede nemasının"* (artıcı özellikte değerinin getirisi) 139 kuruş olduğu, bundan *"tertibine"* (düzen ve aydınlatmasınasına) 6 kuruş, *"muhâsebesine"* (vegisine) 1,5 kuruş olmak üzere toplamda 7,5 kuruş (kalanı 131,5 kuruş açıkça belirtilmese de muhtemel personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[425] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[423] *VGMAHD, 1066-77/173; 1 ve 7. kayıtlar, 534-155/320; 2. kayıt.*
[424] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 52 no'lu kayıt.*
[425] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 49 no'lu kayıt.*

Tablo 172. Salunin/Salinköy (Armağan, Serindere), Siyad (Baş, Cami, Kahveciler, Kuzey), Zürhat/Zürğe (Kurtuluş/Ardeşen) Köyleri-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1776-Atama, 1786-vvefat	Ahmed b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1786-Atama, 1813-vefat	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, 1844, ?	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	Hasbî
1844	Sarı Ahmed oğlu Memiş (Mütevellî-Salinköy)	?

2.2.12. Ğere Nâhiyesi-Okordule-i Ardâşin/Çukluvât/Çokilvât/Çukalavat (Yayla/Ardeşen) ve Ardaşin (Merkez/Ardeşen) Köyü (H.1191 / M.1777)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde ulaşabildiğimiz kayıtları incelediğimizde iki ayrı köye ait gibi duran ancak bânî ismi ve tarih yönüyle birbiriyle uyumlu ve birbirinin devamı niteliğinde oldukları anlaşılan kayıtları birleştirdik ve toplamda altı kayda ulaştık. Bu altı kaydın dışında (öncesine ait) iki kayıt daha bulunduğu da aktarılmaktadır.[426] Ancak incelediğimizde bu kayıtlarla uyumsuz oldukları ve içeriklerine vakıf olamadığıız için burada saymadık. Ulaşabildiğimiz kayıtlardan birincisinde "Okordule-i Ardâşen" köyü ismi, diğer beşinde "Çukluvât köyü"[427] ismi geçmektedir. Okordile köyü Ardeşen ilçesi Yayla mahallesinin eski adıdır. Ardeşin ismi ise bugünkü Ardeşen (Deniz, Fırtına, Düz mah.) merkezini ifade etmektedir. Bahsi geçen köyün tam olarak neresi olduğuyla ilgi net bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir. Ardeşen'in doğu kısmında Ekşioğlu adıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yeniden yapılmış bir câmî bulunmaktadır ancak konumunun doruluğuyla ilgili net bir şey söylememiz mümkün gözükmemektedir.

Birinci kayıtta 1777 yılında bânîsinin ismi söylenmeden sadece "Ekşioğlu" namıyla belirtildiği câmîye imam hatiplik görevleri için hasbî olarak Mehmed b. Osman'ın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1785 yılında bânînin adının Ekşioğlu Hacı Mustafa b. Mehmed olduğu net bir şekilde ifade edilmiş, vefat eden Mehmed'in yerine Ali b. Hasan'ın atandığı kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1786 yılında Ali b.

[426] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 270. Sayfa altında yer alan 777-778 nolu dipnotlar. VGMAHD, 1062 nolu defter içerisinde kaçıncı kayıt olduklarına ulaşamadığımız için belirtemiyoruz. Ancak aktarılan bilgiler değerlendirildiğinde birtakım uyuşmazlıkların olduğu farkedilmektedir. Bundan dolayı belirtilen isimleri kayıtlara dahil etmedik.

[427] Çukulit (Ciğulit/Çukuliti) köyü ise Fındıklı ilçesine bağlı Aslandere köyüdür, ancak isim benzerliğinden ibarettir.

Hasan'ın da vefat ettiği, yerine diğer Ali b. Hasan'ın atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1792 yılında üçüncü kayıtta geçen "Ali b. Hasan'ın yerine atanan diğer Ali b. Hasan'ın" aslında yalan beyan ile kendi üzerine berât edinmesidir. Bu durum her ne kadar hemen değil de yaklaşık altı yıl kadar sonra ortaya çıksa da, hak yerini bulur ve vefat etti denilen Ali b. Hasan'ın hayatta olduğu anlaşılmış ve görevine iade edilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1808 yılında Ali b. Hasan görvden fergat eder (çekilir) ve yerine oğlu Mehmed b. Ali imam hatip olarak atanır. *Altıncı* kayıtta 1825 yılına gelindiğinde Mehemd b. Ali de vefat eder ve yerine imtihanla kardeşi Ahmed b. Ali görevlendirilir. [428]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "Çuklavât" adıyla kayıtlı köy ve câmîye ait, hayır sahiplerinin vakfettiği 725 kuruş, yine *"...karyeli nehr itmekle su icâresi..."* yani köylünün kanal yaparak diğer köylere su ulaştırması neticesinde *"su kirası"* olarak 100 kuruş, toplamda 825 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senede nemasının"* (artıcı özellikte değerinin getirisi) 123 kuruş olduğu, câmînin *"tertibine"* (düzen ve aydınlatmasınasına) 6 kuruş, *"muhâsebesine"* (vegisine) 1 kuruş olmak üzere toplamda 7 kuruş (kalan 116 kuruş açıkça belirtilmese de personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[429]

Ardaşîn adıyla ayrı bir köy ve câmî gibi kayıtlı olan ancak nakit para vakfı bulunmadığı belirtilen bir kayıt daha hemen sonrasında mevcuttur.[430] Çuklavat (Yayla Mah / Ardeşen) köyünün hatîbi Ahmed b. Ali aynı zamanda Rûznâmçe (Hurûfât)'deki Okordile-i Ardâşîn adlı köyün görevlisidir. Bu da iki mahallenin / köyün aslında aynı (tek câmîsi) olduğunu göstermektedir.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[428] *VGMAHD, 1066-77/173; 3. kayıt, 1060-117/238; 2 ve 6. kayıtlar, 530-147/279; 3. kayıt, 533-126/252; 1. kayıt, 535-114/225; 5. kayıt.*

[429] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 50 no'lu kayıt.*

[430] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 51 no'lu kayıt.*

Tablo 173. Ğere Nâhiyesi–Okordule-i Ardâşen/Çukluvât/Çokilvât (?) Köyü-Ekşi Hacı Mustafa b. Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1777-Atama, 1785 vefat	Mehmedb. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1785-Atama, 1786-vefat iddiası, 1792-iade, 1808-çekilme	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	?
1786-Atama, 1792-Alınma	Ali b. Hasan (Diğer) (İmam+Hatip)	?
1808-Atama, 1825-vefat	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	?
1825-Atama, 1844, ?	Ahmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Memiş ve …oğlu Salih (Mütevellî)	?

2.2.13. Ğere Nâhiyesi-Melmanastas (Işıklı/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1199 / M.1785)

Köy adının imlası ve hangi köyü ifade ettiği net olarak tespit edilememiştir. Günümüzde Pazar ilçesi Akbucak köyünün eski adı Malmanat / Melmanat olarak bilinmektedir. Ancak güzergah olarak uygun görünmemektedir. Finansmanıyla ilgili kayıtta mütellî görünen isim Rûznamçedeki son görevliye benzediği için Işıklı / Ardeşen merkezinin eski adı veya ikinci bir adı olabileceği kanaatindeyiz.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1785 yılında bânîsini köylü olduğu ifae edilen câmîye imam ve hatip görevleri için hasbî olarak Mustafa isimli görevli atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1789 yılında Mustafa görevinden çekilerek yerine oğlu Mehmed Emîn atanır.[431]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"Baş Ğere"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 877 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 131,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 6 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplam 7 kuruş (açıkça belirtilmese de 124,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[432] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[431] *VGMAHD, 1060-117/238; 1. kayıt, 530-147/279; 1. kayıt.*
[432] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 53 no'lu kayıt*.

Tablo 174. Ğere Nâhiyesi-Melmanastas/Selmanastas (Işıklı/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1785-Atama, 1789-çekilme	Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1789-Atama, ?	Mehmed Emîn b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Emîn Efendizâde Mehmed Efendi (Mütevellî)	?

2.2.14. Ğere Nâhiyesi-Baş Ğere-Mûtâfî (Gündoğan/Ardeşen) Köyü-Hacı Mustafa Câmî (H.1209 / M.1794)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde *"Atina kazâsı muzâfâtından Ğere (Işıklı / Ardeşen) nâhiyesine tâbî' Baş Ğere'de Mûtâfî (Gündoğan / Ardeşen) ve karşusu Ortaköy (Ortaalan / Ardeşen) nâm karyelerinden Mûtâfî karyesinde…"* şeklinde ifade edilen köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1794 yılında bânîsinin Hacı Mustafa olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Mehmed b. İbrahim'in atandığı görülür. *İkinci* kayıtta ise 1816 yılında Mehmed'in vefat ettiği yerine Molla Ali, Molla Mustafa ve Molla Emîn isimli üç oğlu (muhtemelen müşterek/ortak bir şekilde) atanır.[433]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde "Mutafi" adıyla kayıtlı köy ve câmîsinin *"asl-ı mal nukûd-ı mevkûfesi"* ifadesiyle 140 kuruş vakfedilmiş nakit parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* 21,5 kuruş olduğu, bu paradan *"muhâsebesi"* ifadesiyle (vergi) için 1 kuruş alındığı ifade edilmektedir. (Açıkça belirtilmese de 21,5-1=20,5 kuruşun muhtemel personel gideri olabileceği kanaatindeyiz.) Yine vakıf defterinde "Ortaköy" adıyla kayıtlı (aynı mı, farklı mı bilinmeksizin) köy ve câmîsine ait *"asl-ı mal nukûd-ı mevkûfesi"* ifadesiyle 2000 kuruş parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinden kaynaklı getirisinin) 300 kuruş olduğu, câmînin *"tertibine"* (düzeni ve aydınlatmasınası) için 15 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş, toplamda 18 kuruş masrafının bulunduğu ifade edilmiştir. (300-18=282 kuruşun personel maaş gideri olabileceği kanaatindeyiz.)[434] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[433] *VGMAHD, 530-147/279; 13. kayıt, 534-155/320; 9. kayıt.*
[434] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 54 ve 55 no'lu kayıtlar.*

Tablo 175. Ğere Nâhiyesi-Mûtâfî (Gündoğan/Ardeşen) Köyü-Hacı Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1794-Atama, 1816-vefat	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1816-Atama, ?	Molla Ali, Mustafa ve Emîn b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… Osman oğlu Emîn (Mütevellî / Mutafi)	?
1844	Molla Ahmed b. Mehmed (Hatip)	Hasbî
1844	Bayram Ali (Mütevellî / Ortaköy)	?

2.2.15. Ğere Nâhiyesi-Şângûl/Şangul (Doğanay ve Yeşiltepe/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1214 / M.1799)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmî ile ilgili üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1799 yılında köylünün binâ ettiği câmîye hasbî imam hatip olarak el-Hâc İbrahimzâde Ali atanır. *İkinci* kayıtta 1817 yılında el-Hâc İbrahimzâde berâtını kaybettiği veya zarar gördüğü için yenilediği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta ise 1821 yılında vefat eder ve oğulları babalarının görevine isteksiz oldukları için imtihanla aynı köy sakinlerinden İbrahim b. Mehmed atanır.[435]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 158 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 23,5 kuruş olduğu, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş (açıkça belirtilmese de 22,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[436] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 176. Şângûl (Doğanay ve Yeşiltepe/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1799-Atama, 1817-Yenileme, 1821-vefat	el-Hâc İbrahimzâde Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1821-Atama, 1844, ?	İbrahim b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Mısırlızâde Ali (Mütevellî)	?

[435] *VGMAHD, 531-129/273; 6. kayıt, 532-131/269; 3. kayıt, 535-114/225; 1. kayıt .*
[436] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 44 no'lu kayıt*.

2.2.16. Ğere Nâhiyesi-Meshorun Limanı (?/?[437]) Mevkii Câmî (H.1235 / M.1820)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde *"Atina kazâsında Ğere kurâlarından Meshorun limânı dimekle mâ'rûf bahr-ı siyah canibinde nehr-i kebîr kurbunda…"* denilerek konumu ifade edilen câmî ile ilgili iki kayıt mevcuttur. Fındıklı/Kıyıcık köyünün eski adı Moshore,[438] Çayeli/Kaptanpaşa köyü Mesahor/Moshore olarak bilinmektedir. Bu isim benzerlikleri kaptanlık/denizcilik mesleğiyle uğraşılmasından veya bu meslekle uğraşan bir kişinin adından alınmış olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir.

Bahsi geçen kayıtlardan *birincisinde* câmînin Karadeniz'in kenarında ve büyük ırmağın yakınında bulunduğu ve bânîsinin köylü olduğu ifade edilmektedir. 1820 yılında Selim b. Ahmed'in imam hatiplik görevine hasbî olarak atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1826 yılında Selim'in vefat ettiği, yerine Ahmed b. Hasan'ın atandığı görülmektedir.[439] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 177. Meshorun Limanı (?/?) Mevkii-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1820-Atama, 1826-vefat	Selim b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1826-Atama, ?	Ahmed b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî

[437] Şenyurt (Ardeşen) köyü ile Yeniyol (Ardeşen) köyü arasındaki dere veya Ardeşen ile Pazar arasındaki Fırtına nehrinin denize döküldüğü noktanın doğu kısmı olabilir. Ğere Nâhiyesi bu bölge ve civarıdır.

[438] İsim benzerliğinden burası olduğunu düşündürse de Fındıklı'nın doğusunda, Arhavi'nin batısında (Viçe ile Arhavi) arasında kaldığı ve kayıtta da Ğere (Işıklı) köylerinden biri denilerek tarif edildiği için Kıyıcık köyü olması mümkün gözükmemektedir. Kaydın tarihinden çok öncesinde Viçe (Fındıklı) kazâ olarak mevcuttur, dolayısıyla bu köy olsa Viçe bünyesinde kaydedilmesi gerekirdi. Aradaki kazâ atlanarak deniz kenarındaki bir câmînin Ğere (Işıklı / Ardeşen)'ye bağlanması uygun gözükmemektedir.

[439] *VGMAHD, 534-155/320; 16. kayıt, 535-114/225; 10. kayıt*.

2.2.17. Dutha (Tunca/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1191 / M.1777)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. Ulaşamıdığımız iki kayıt daha bulunmaktadır.[440] *Birinci* kayıtta 1777 yılında bânîsi ifade edilmeyen câmîde imam hatip olarak günlük bir akça ücretle görev yapan İbrahim'in vefat ettiği, yerine oğlu Osman'ın atandığı kayıtlara geçmiştir. *İkinci* kayıtta 1778 yılında Osman'ın vefat ettiği, yerine ığulları Salih ve Mehmed kardeşlerin atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1817 bu iki kardeşin vefatından dolayı yerlerine yarım akça ile yine kardeşleri olduğu ifade edilen Ahmed b. Salih atandığından bahsetmekle birlikte sonraki kayıtlardan sadece Salih isimli kardeşin vefat ettiği ve atandığı ifade edilen Ahmed'in yanlış yazıldığı (şayet kardeş olsa Ahmed b. Osman olması gerekirdi) ve Mehmed Emin b. Salih olduğu anlaşılmaktadır(Ahmed ismi beşinci kayıtta da geçtiği için isimlerde yanlışlık yoksa da bir karıştırma durumu söz konusudur). Ücret bilgisinden ve sonraki kayıtlardan yine sadece babası beratı hakkınca yarım akça ücret tahsis edilmiştir. *Dördüncü* kayıtta Salih ve Mehmed Emîn b. Osman kardeşlerin bir akça ücretle ortaklaşa berât sahibi oldukları ifade edilmekte, Salih'in vefatı üzerine (Salih'in yarım hisselik kısmı) oğlu Mehmed Emîn b. Salih'e verildiği kaydedilmektedir. *Beşinci* kayıtta 1833 Mehmed b. Osman ve Ahmed b. Salih ayrı ayrı beratle görevde iken ikisinin de erkek çocuksuz vefat ettiği için Mehmed'in akrabalarından Ahmed ve Mustafa isimli kişilerin hak iddia ederek görev talep ettikleri ve ifade edilmektedir. Bu durumun bildirildiği arzuhalde ve defterdeki kayıtta durumun ve isimlerin kontrol edildikten sonra bahsi geçenlerin erkek çocuksuz vefat ettikleri gerçek ise atamalarının yapılabileceğini ifade etmektedir.[441]

Finansmanı ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 300 kuruş nakit parası olduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 45 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 2 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 0,5 kuruş, toplamda 2,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 42,5 kuruş personel

---

[440] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 271. Belirtilen eserin 783 ve 784 no'lu dipnotlarında belirtildiğine göre VGMAHD, 1703-153/303 ve 1602-169/331 defterlerde bulundukları belirtilmektedir.

[441] *VGMAHD, 1066-77/173; 2 ve 6. kayıtlar, 534-155/320; 1. kayıt, 532-131/269; 2. kayıt, 536-97/192; 4. kayıt.*

maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[442] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 178. Dutha (Tunca/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1777-vefat	İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1777-Atama, 1778-vefat	Osman b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1778-Atama, 1812- (Salih) vefat, 1833-(Mehmed) vefat	Mehmed ve Salih b. Osman (İmam+Hatip)	0,5 + 0,5 akça
1812-Atama, 1817-Teyit, 1833-vefat	Mehmed Emîn b. Salih (İmam+Hatip)	0,5 akça
1833-Atama, 1844, ?	Ahmed ve Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 x 2 / 1 akça
1844	Sûfîzâde Ali Ağa (Mütevellî)	?

2.2.18. Aranas/Aranaş (Darılı/Pazar) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tek kayda rastlamış bulunmaktayız. Bunun dışında bir kayıt da Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivinde yer aldığı fade edilmektedir.[443] Rûznamçe'deki tek kayıtta yer alan bilgiye göre 1778 yılında köy içinde "Selvi Düzü" denilen mahallede yer alan mescidin cemaatinin çoğaldığı gerekçesiyle minber yaptırıldığından ve imam hatiplik görevine Kâsım Halîfe'nin atandığından bahsetmektedir. Ücretine dair bir bilgi yoktur.[444] Devlet arşivlerinde bulunan belgedeki bilgilere göre de 1836 yılında Kâsım Halîfenin vefatı üzerine imam hatip olarak büyük oğlu Ali *"vech-i meşrûta* / (vakfiyede belirlendiği) şart yönüyle" atanmıştır. Belgedeki bu ve diğer bazı ifadelerden câmînin vakfının da bulunduğu anlaşılmaktadır. Ve *"...bilâ-nezâret* / denetime gerek olmaksızın…" mülhak vakflardan olduğundan, Evkâf-ı Hümâyuna ilhakından bahsedilmektedir.[445]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1100 kuruş nakit parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 165 kuruş, …dan 50, yine … tarafından 50 kuruş olmak üzere toplamda 265 kuruş gelirinin olduğu, caminin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 12,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 15 kuruş (açıkça belirtilmese de 250 kuruş personel

[442] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 45 no'lu kayıt*.
[443] Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 268.
[444] *VGMAHD, 1066-77/173; 10.*
[445] *BOA C:EV.556/28097-1836 tarihli.*

maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[446] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 179. Aranas/Aranaş (Darılı/Pazar) Köyü Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1778-Atama, 1836-vefat	Kâsım Halîfe (İmam+Hatip)	?
1836-Atama, ?	Ali Halîfe b. Kâsım Halîfe (İmam+Hatip)	?
1844	Hacı Hasan (Mütevellî)	?
1844	Kâsım b. Kâsım (Hatip)	Hasbî

2.2.19. Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin) ve Tavalvat (Tütüncüler/ Pazar) Köyü (H.1192 / M.1778)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde ve câmîsiyle ilgili ulaşabildiğimiz önce tek kayıt olarak belirginleşen ancak görevlileri incelenince Tavalvat / Tütüncüler / Pazar köyüne ait diğer üç kayıtla beraber toplamda dört kayıt olduğu anlaşılmıştır. *İlk kayıtta* köyün ve câmînin bulunduğu konum *" Atina kazâsı kurâlarından Dâğdât / Dâğvât (?*[447]*) kolunda Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin) karyesinde…"* şeklinde geçmekte, câmînin bânîsinin köylü olduğu ifade edilmektedir. 1778 yılında Mehmed b. Mustafa'nın imam hatip olarak atandığı kaydedilmektedir. Bu kayıtta ücrete dair bir bilgi yoktur. *İkinci* kayıtta köy adı Tavalvat şeklinde geçmekte, yine bânîsinin köylü olduğu ifade edildikten sonra 1793 yılında Mehmed b. Mustafa'nın hasbî hatip olarak atandığı ifade edilir. *Üçüncü* kayıtta 1801 yılında Mehmed vefat eder ve Osman b. Hasan yine hasbî olarak atanır. *Dördüncü* kayıtta 1815 yılında Osman b. Hasan görevini devam ettirecek erkek çocuksuz vefat ettiği için amcasının oğlu Hasan b.

[446] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 14 no'lu kayıt*.

[447] "Dâğdât / Dâğvât kolu" denilen yerin Duthuvat / Güzelyalı / Pazar'dan Modaçar deresi boyunca Irmakköy'den Dadivat / Handağı / Pazar'a doğru nehir güzergâhı kastedildiği kanaatindeyiz. Böylelikle her iki köyü de içine almaktadır. Yerel halktan edindiğimiz bilgilere göre köy bir kısım halkın eski yerleşim yeri ilk kayıtta belirtilen Ğuvand (Çayırdüzü / Çamlıhemşin) köyü iken daha sonra Tavalvat / Tütüncüler / Pazar köyüne yerleşim sağlanmıştır. Kayıtlar da bunu doğrular niteliktedir. Görevlinin aynı olması yerleşimin yazlık-kışlık veya köy-yayla şeklinde kullanımından da kaynaklı olabilir. Elbette ilk görevli isiminin aynı olması dolayısıyla "aynı köye ait" şeklinde yanlış bir değerlendirme olasılığımız da mümkündür.

Osman arzuhalle hak iddiasında bulununca talebin *"...Rû'sü Hümâyûn'dan der-kenâr (kontrol) edilerek"* gereğinin yerine getirilebileciği kaydedilmiştir.[448]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"Ğvand"* köyü adıyla *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 280 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 51 kuruş olduğu, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 48,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir. Yine vakf defterinde *"Tavalvat"* köyü adıyla*"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1000 kuruş nakit parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 150 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasınasına) 7,5 kuruş, vakfın *"muhâsebesine"* (vergisi) için 1,5 kuruş, toplamda 9 kuruş (açıkça belirtilmese de 141 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir. [449]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 180. Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin), Tavalvat (Tütüncüler/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1778, Atama, 1793-Atama, 1801-vefat	Mehmed b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1801-Atama, 1815-vefat	Osman b. Hasan (Hatip)	Hasbî
1815-Atama, 1844, ?	Hasan b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Kusatoğlu İbrahim (Mütevellî-Tavalvat)	
1844	Salih b. Ahmed (Mütevellî-Ğuvand)	?
1844 (19 R. Ev. 1255)	İsmail b. Hasan (Hatip)	Hasbî

2.2.20. Temurçivat (Mamakivat/Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/ Pazar) Köyü Câmî (H.1192 / M.1778)

Köy adı okunma probleminden dolayı net bir şekilde tespit edilememiştir. İlgili kayıtlarda *"...Dâğdât / Dâğvât (Duthuvat*/Güzelyalı/Pazar'dan *Dadivat*/Handağı/ Pazar'a nehir istikameti) *kolu karyelerinden..."* şeklinde geçmekte "…*Temurçivat (Mamakivat, Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/Pazar) karyesi..."* olabileceği kanaatindeyiz.

[448] *VGMAHD, 1066-77/173; 8. kayıt, 530-147/279; 8. kayıt, 531-129/273; 7. kayıt, 534-155/320; 6. kayıt.*

[449] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 40 no'lu kayıt ve s.106, 18 no'lu kayıt.*

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* bânîsi ismen zikredilmese de *"...ashâbü'l-hayrın binâsı câmî'i şerîfde..."* şeklinde hayırsever bir kişinin yaptığı câmî diye nitelenmektedir. 1778 yılında günlük bir akça ücretle hatip olan Yahya b. Hüseyin'in vefat ettiği ve yerine Ali b. Salih'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1826 yılında günlük bir akça ücretle görev yapan Ali'nin vefat ettiği, görevini devam ettirecek erkek çocuğu yoksa şartıyla Mustafa b. Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir.[450] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 181. Temurçivat (Mamakivat, Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1778-vefat	Yahya b. Hüseyin (İmam+Hatip)	1 akça
1778-Atama, 1826-vefat	Ali b. Salih (İmam+Hatip)	1 akça
1826-Atama, ?	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça

2.2.21. Mâmâkcât (Mamakivat/Mamaçivat) Köyü-Köprübaşı (Ortaırmak /Pazar) Mah.-Tuhal oğlu Mustafa Câmî (H.1232 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşılan tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta bânîsinin *"...Tuhal oğlu Mustafa bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâsı câmî'ine..."* şeklinde ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak Bayram Ali oğlu Molla Hasan atanır.[451] Bu köyü "Temurçivat" adlı köyle aynı isimde belirtsek de günümüzde köy iki farklı mahalle şekşindedir. Bu câmînin de kaydı geç dönemde olduğu ve bânîsi de belirgin olduğu için sonradan yapıldığı kanaatindeyiz.

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 600 kuruş, *"Tuhal oğlu Mustafa'nın"* vakfettiği 457 kuruş, toplamda 1057 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 157,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7,5 kuruş, *"muhâsebesi"*

[450] *VGMAHD, 1066-77/173; 9. kayıt, 535-114/225; 9. kayıt.*
[451] *VGMAHD, 534-155/320; 12. kayıt.*

(vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 9 kuruş (açıkça belirtilmese de 148,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[452] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 182. Mâmâkcât (Mamakivat/Mamaçivat)-Köprübaşı (Ortaırmak/Pazar) Mahallesi-Tuhal oğlu Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1817-Atama, 1844(1233), ?	Molla Hasan b. Bayram Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Tuhal oğlu İbrahim (Mütevellî)	?

2.2.22. Zânû (Sânô/Çanô/Topluca/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1179/ M.1778)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1765 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîde imam hatip olan İsmail'in vefatı üzerine oğlu Ali Halîfe'nin atandığı ifade edilmektedir. *İkinci* kayıtta 1778 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ali'nin vefat ettiği Süleyman b. Mehmed'in imam hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1792 yılında Süleyman'ın berâtı yenilenmiş, *dördüncü* kayıtta 1798 yılında da hasbî görev yaptığı ve vefat ettiği kaydedilmiştir. Yerine de amcazâdesi Mehmed atanmıştır. *Beşinci* kayıtta 1823 yılında hasbi Mehmed'in hasbî imam hatip iken vefat ettiği, yerine aynı köyden Osman b. Ahmed'in atandığı ifade edilmiştir.[453]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 500 kuruş, köylünün verdiği *"ahâlîsisnin vakf eylediği mum parası"* 50 kuruş, toplamda 550 kuruş nakit parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 82,5 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 4 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 5 kuruş (açıkça belirtilmese de 77,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[454] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[452] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 29 no'lu kayıt*.

[453] *VGMAHD, 1070-76/149; 4. kayıt, 1066-77/173; 7. kayıt, 530-147/279; 5. kayıt, 531-129/273; 4. kayıt, 535-114/225; 3. kayıt*.

[454] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 42 no'lu kayıt*.

Tablo 183. Zânû (Sânô/Çanô/Topluca/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1765-vefat	İsmail (İmam+Hatip)	?
1765-Atama, 1778-vefat	Ali Halîfe b. İsmail (İmam+Hatip)	Hasbî
1778-Atama, 1792-yenileme, 1798-vefat	Süleyman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1798-Atama, 1823-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1823-Atama, ?	Osman b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Osman b. Halil (Mütevellî)	?

2.2.23. Amokdan/Amokta (Şenköy/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1200 / M.1786)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1786 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hatiplik görevi için hasbî olarak Mustafa b. Ali'nin atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1804 yılında Mustafa'nın vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir. [455] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 184. Amokdan (Amokta/Şenköy/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1786-Atama, 1804-vefat	Mustafa b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1804-Atama, ?	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

2.2.24. Hodri (Hotri/Kocaköprü/Pazar) Köyü-Osman b. Hasan Câmî (H.1200 / M.1786)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta câmînin konum bilgisi verilirken Başköy kolunda diye tarif edilmektedir. Bânîsinin Osman b. Hasan olduğu ifade edilen câmîye 1786 yılında hayır sahibi Osman b. Hasan hasbî imam hatip olarak atanır. [456]

[455] *VGMAHD, 1060-117/238; 5. kayıt, 532-136/279; 4. kayıt.*
[456] *VGMAHD, 1060-117/238; 3. kayıt.*

Finansman ile ilgili vakf defterinde Hodri (Hotri / Kocaköprü / Pazar) köyünün diğer bir adı olan *"Abdioğlu / Abdoğlu"* köyü adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 750 kuruş nakit parası olduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 112,5 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 5,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 6,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 106,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[457] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 185. Hodri (/Hotri/Abdioğlu/Abdoğlu/Kocaköprü/Pazar) Köyü-Osman b. Hasan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1786-Atama, ?	Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hüseyin b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1844	Geredeli / Kerdali (Mütevellî)	-

2.2.25. Avramit/Emuramîd (Güneyköy/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî (H.1201 / M.1787)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1787 yılında bânîsinin Ali b. İbrahim olduğu ifade edilen câmîye hayır sahibi ve ilk görevli hatip olarak bizzat kendisi atanır. *İkincisinde* hasbî görev yaptığı ifade edilen Ali'nin hatipliğin yanında imamlık da yaptığından ve 1820 yılında vefat ettiğinden bahsedilmekte, yerine oğlu Mehmed Arif'in atandığı kaydedilmektedir.[458]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1500 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 225 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) …??? kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için …??? kuruş, toplamda ….???? kuruş (açıkça belirtilmese de 215 kuruş civarı personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[459]

[457] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 30 no'lu kayıt*.
[458] *VGMAHD, 1060-117/238; 9. kayıt, 534-155/320; 17. kayıt*.
[459] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 7 no'lu kayıt*.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 186. Emuramîd (Avramit/Güneyköy/Pazar)Köyü-Ali b. İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1787-Atama, 1820-vefat	Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1820-Atama, ?	Mehmed Arif b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî

2.2.26. Kukulata (İkiztepe/Pazar) Köyü-el-Hâc İbrâhim b. Hacı Ali Câmî (H.1203 / M.1788)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1788 yılında el-Hâc İbrahim b. Hacı Ali'nin bânîsi olduğu câmîde hasbî olarak imâmet ve hitâbet hizmetlerini de yerine getirdiği kaydedilmektedir.[460]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 600 kuruş, *"Hacı İbrahim Tîrâhi ... Mustafa'nın"* vakfettiği 60 kuruş, toplamda 660 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 99 kuruş olduğu, bunlara ilave olarak …'dan 6 kuruş, *"Dutha Tunca* (Ardeşen) *karyeli Odabaşı oğlu Mahmud'un"* vakfettiği 6 kuruş, toplamda 111 kuruş yıllık gelirinden câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 6 kuruş (açıkça belirtilmese de 105 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[461] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 187. Kukulata (İkiztepe/Pazar) Köyü-el-Hâc İbrâhim bin Hacı Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1788-Atama, ?	el-Hâc İbrâhim bin Hacı Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	İbrahim b. Talib (Mütevellî)	?

[460] *VGMAHD, 1060-117/238; 10. kayıt.*
[461] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 13 no'lu kayıt*.

2.2.27. Kale/Tordivat (Sivrikale/Pazar) Köyü-Hacı İbrahimzâde Ali Câmî (H.1206 / M.1791)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kayıt kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1791 yılında …oğlu Hacı İbrahimzâde Ali'nin bânîsi olduğu câmîde hasbî olarak imamet ve hitabet görevlerini de yerine getirdiği kaydedilmektedir.[462]

Finansmanıyla ile ilgili vakf defterinde köyün farklı eski adlarından biri olan *"Tôrdîvât / Tordivat / Sivrikale / Pazar"* adıyla kayıtlı köye ait *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1900 kuruş nakit parası bulunduğu, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 290 kuruş olduğu, ayrıca …?'dan gelen 30 kuruşu daha bulunduğu, toplamda 320 kuruş gelirinin olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 15,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş toplamda (18,5 olması gerekirken) 18 kuruş (açıkça belirtilmese de 302 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[463] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 188. Kale (Sivrikale/Pazar) Köyü-İbrahimzade Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1791-Atama, ?	…oğlu İbrahimzâde Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Beşioğlu Muhammed (Mütevellî)	(?)
1844 (15 Şâbân 1253)	Molla Osman b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî[464]

2.2.28. Belergivat/Pelergivat (Akkaya/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1207/ M.1793)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1793 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatiplik gövleri için hasbî olarak İbrahim b. Osman'ın

[462] *VGMAHD, 530-147/279; 2. kayıt.*

[463] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 9 no'lu kayıt*.

[464] Hasbî denilmesine/olmasına rağmen vakf kaydında "Ğâzî Mustafa Câmî vakfından almak üzere ber-vech-i hasbî" kaydı düşülmüştür ki bu da "ber-vech-i hasbî" ifadesinin tamamen ücretsiz, karşılıksız, gönüllü anlamında değil "ücret/para hesabı açıkça yapılmaksızın kendisine tahsis edilen vakf geliri" karşılığında bu görevi icra etmektir. Bu, dükkan kirası, tarla mahsulü, mahsul bedeli veya değirmen ğallesi/geliri, vb. şeklinde olabilmektedir.

atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1815 yılında İbrahim vefat eder ve yerine oğlu Molla Osman arzuhâli ile atanır.[465]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1107 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 166 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplam 9 kuruş (açıkça belirtilmese de 157 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[466] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 189. Belergivat/Pelergivat (Akkaya/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1793-Atama, 1815-vefat	İbrahim b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1815-Atama, 1844, ?	Molla Osman b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Şatızâde Mehmed Efendi (Mütevellî)	?

2.2.29. Hâkô/Hako (Şehitlik/Pazar) Köyü Câmî (H.1207 / M.1793)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1793 yılında köylünün bina ettirdiği ifade edilen câmiye hasbî imam hatip olarak Derviş Mehmed b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1806 yılında Derviş Mehmed vefat eder ve yerine oğlu Mustafa yine hasbî olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1827 yılında Mustafa da vefat eder ve yerine oğlu Ahmed babasının berâtı ile "çocuğu olduğu gerçek ise" şartıyla atanır.[467]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 571 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 85,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 3 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 4 kuruş (açıkça belirtilmese de 81,5 kuruş

[465] *VGMAHD, 530-147/279; 6. kayıt, 534-155/320; 4. kayıt.*
[466] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 36 no'lu kayıt*.
[467] *VGMAHD, 530-147/279; 7. kayıt, 532-136/279; 10. kayıt, 535-114/225; 11. kayıt.*

personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[468] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 190. Hâkô (Şehitlik/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1793-Atama, 1806-vefat	Derviş Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1806-Atama, 1827-vefat	Mustafa b. Derviş Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1827-Atama, 1844, ?	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Molla Osman b. Halil (Mütevellî)	?

2.2.30. Lango/Lânkô/Lânkû/Lâmğô (Yücehisar/Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1793)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta köylünün bina ettiği ifade edilen câmîye Ali b. Hacı Murad'ın hasbî imam hatip olarak atandığı görülmektedir.[469]

Finansman ile ilgili vakf defterinde*"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 670 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 100,5 kuruş olduğu, "*Ustur oğlu bağ(h)çesi ...'dan"* gelen 6 kuruş, toplamda 106,5 kuruş geliri bulunduğu, bundan câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 6 kuruş (açıkça belirtilmese de 100,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[470] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 191. Lango/Lânkô/Lânkû/Lâmğô (Yücehisar/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1793-Atama, 1844, ?	Molla Ali b. Hacı Murad (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	İbrahim b. Mehmed (Mütevellî)	?

[468] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 35 no'lu kayıt*.
[469] *VGMAHD, 530-147/279; 10. kayıt*.
[470] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 31 no'lu kayıt*.

2.2.31. Başköy[471] (Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1794)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1794 yılında bânîsini kim olduğu belirtilmeksizin köy câmînde hasbî imam hatip olduğu ifade edilen Hacı İsmail b. Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta ise 1825 yılında yine hasbî imam hatip olan Ali'nin vefat ettiği ve yerine oğlu Mehmed'in atandığından bahsedilmektedir.[472]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 180 kuruş nakit parası bulunudğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 26 kuruş olduğu, bundan *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş (açıkça belirtilmese de 25 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[473] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 192. Başköy (Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1794-vefat	Hacı İsmail b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1794-Atama, 1825-vefat	Ali b. Hacı İsmail (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atama, ?	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî

2.2.32. Ciğetore (Boğazlı/Pazar) Köyü Câmî (H.1208 / M.1794)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köy ve câmînin konumu tarif edilirken *"Atina'da Müslimât (Mesemiti/Topluca/Pazar) ve Ciğetore (Boğazlı/Pazar) nâm mahalle başlarında Ciğetore nâm mevzi'de…"* ifadeleri kullanılmaktadır. Buradaki köy adlarından ilki "Müslimât" yereldeki eski adıyla Mesemiti (Topluca / Pazar) köyü olduğu kanatindeyiz. Bahsi geçen mevkide bulunan câmî ile ilgili iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1794 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imama hatip

[471] Köyün eski ismi Petra Nikola olarak bilinmekte ancak kayıtlarda Başköy şeklinde geçtiği için aynı şekilde kaydettik.

[472] *VGMAHD, 530-147/279; 12. kayıt, 535-114/225; 7. kayıt*.

[473] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.107, 28 no'lu kayıt*.

olarak Belâlızâde Mustafa Memiş isimli kişi hasbî olarak atanır. *İkinci* kayıtta 1806 yılında Belâlızâde Mustafa'nın ölümüyle yerine oğlu İsmail yine hasbî olarak atanır.[474]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 775 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 136 kuruş olduğu, ayrıca "Hacı Ali merhûmun" vakfettiği 40 kuruş, toplamda 176 kuruş geliri *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 9 kuruş (açıkça belirtilmese de 167 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[475] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 193. Ciğetore (Boğazlı/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1794-Atama, 1806-vefat	Belâlızâde Mustafa b. Memiş (İmam+Hatip)	Hasbî
1806-Atama, 1844, ?	İsmail b. Belâlızâde Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

2.2.33. Mûhlabs/Nohlapso (Hasköy ve Yavuzköy/Pazar) Köyü-Mehmed Emin ve İbrahim Câmî (H.1210 / M.1795)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1795 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Hasan b. Musa'nın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1833 yılında câmînin ırmak kenarında olduğu, sel basması sonucu tamir olmayacak derecede hasar aldığı için *"...ashâb-ı hayrâttan ahâlî-yi karyeden Mehmed Emin ve İbrahim ve sâir ashâb-ı hayrâtın i'âneleriyle...*(hayır sahiplerinden ve köylülerden ismi belirtilenlerin ve diğer hayır sahiplerinin yardımlarıyla)*"* yeniden yapılmış ve minber de yaptırılmıştır. İmam hatip olardak da imtihanla baba ve oğul iki hayır sahibinden oğul Mehmed Emin b. İbrahim hasbi olarak atanmıştır.[476]

[474] *VGMAHD, 530-147/279; 11. kayıt, 532-136/279; 6. kayıt.*
[475] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 22 no'lu kayıt.*
[476] *VGMAHD, 531-129/273; 1. kayıt, 536-97/192; 5. kayıt.*

Finansmanıyla ilgili *"mütevellîsi Musa oğlu İbrahim ve ber-vech-i hasbî hatîbi Mehmed b. Halîfe İbrahim vakıf parası bulunmadığını…"* ifade etmiştir.[477] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 194. Mûhlabs (Nohlapso/Hasköy ve Yavuzköy/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) / Mehmed Emin ve İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1795-Atama, ?	Hasan b. Musa (İmam+Hatip)	Hasbî
1833-Atama, 1844, ?	Mehmed Emin b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	İbrahim b. Musa (Mütevellî)	?

2.2.34. Zâğnat (Derinsu/Pazar) Köyü-Mustafa Câmî (H.1211 / M.1796)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ualaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1796 yılında câmînin bulunduğu konum tarif edilerek Başköy'e tâbî köylerden biri olduğu, Zağnat ve Mâlvât köyleri civarında, Hokene/Hokita isimli mahalde bulunduğu ifade edilmiştir. Mustafa isimli şahsın *"…izn-i hümâyûnla…"* zaman içinde harap olan câmîyi tamir ettiği ve minber yaptırdığı ifade edilmekte, imam hatiplik görevi için hasbi olarak Mehmed b. Süleyman'ın atandığı görülmektedir.

İkinci kayıtta ise 1803 yılında Mustafa b. Süleyman'ın atandığı görülmektedir. Açıkça kayıtta yer almasa da isim üzerinden görevin kardeşi Mustafa'ya geçtiği, Mehmed'in de vefat ettiği anlaşılmaktadır.[478]

Finansman ile ilgili *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 200 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 30 kuruş olduğu, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 28,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[479]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[477] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 13 no'lu kayıt*.
[478] *VGMAHD, 531-129/273; 2. kayıt, 532-136/279; 2. kayıt.*
[479] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 17 no'lu kayıt*.

Tablo 195. Zâğnat (Derinsu/Pazar) Köyü-Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1796-Atama, 1803-ayrılış/vefat	Mehmed b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî
1803-Atama, 1844, ?	Mustafa b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hacı Fazlı oğlu Mustafa (Mütevellî)	?

2.2.35. Lâros/Laroz (İkiztepe/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî (H.1211 / M.1796)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1796 yılında bânîsinin Ali b. İbrahim olduğu ifade edilen câmînin imam hatipliğine hasbî olarak bânîsi Ali b. İbrahîm'in atandığı görülmektedir.

İkinci kayıtta 1804 yılında İbrahim'in berâtı yenilenmiş, *üçüncü* kayıtta da 1817 yılında Ali'nin göevini devam ettirecek erkek evladı olmadan vefat ettiği için kardeşi Mustafa b. İbrahim hak talebiyle göreve gelme isteğini bildiren kayıttır. Kardeş Mustafa'nın imam hatiplik görevine ehil olduğuyla ilgili köylülerden Mustafa b. Ali ve Ebû Bekir b. Hasan'ın şahitlikleriyle ve *"...Anadolu Kâdıaskerî ... fazîletlû Yâsîncizâde Seyyid Abdülvehhâb Efendi Hazretleri î'lâm itmeleriyle î'lâmı mûacebince tevcih olunmak deyû 23 Şâ'bân, (1)232 sene tarih(li) müverrah ve musahhah fermân-ı âlî sâdır olunmakla, sâdır olan fermân-ı âlî mûacebince merkûma tevcih buyruldu."* denilerek ataması gerçekleştirilmiştir.[480]

Finansman ile ilgili vakf defterinde köy câmînin *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1000 kuruş, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 150 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 9 kuruş (açıkça belirtilmese de 141 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[481]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[480] *VGMAHD, 531-129/273; 3. kayıt, 532-136/279; 3. kayıt, 534-155/320; 13. kayıt.*
[481] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.104, 6 no'lu kayıt*.

Tablo 196. Lâros/Laroz (İkiztepe/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1796-Atama, 1804-yenileme, 1817-vefat	Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, ?	Mustafa b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Yamakoğlu Ahmed (Mütevellî)	?
1844	Ahmed b. Mustafa (Hatip)	?

2.2.36. Hançkûn (Alçılı/Pazar) Köyü-Ahmed Ağa Câmî (H.1214 / M.1799)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1799 yılında bânîsinin Ahmed Ağa olduğu ifade edilen câmîye hasbî hatip olarak (Muhtemelen oğlu) Molla Ahmed oğlu Mustafa'nın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1817 yılında Mustafa vefat eder ve yerine amcazâdesi Molla Ahmed b. Süleyman atanır.[482]

Finansman kaydına rastlanmamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 197. Hançkûn (Alçılı / Pazar) Köyü-Ahmed Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1799-Atama, 1817-vefat	Mustafa b. Molla Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, ?	Molla Ahmed b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî

2.2.37. Kûzîka/Kuzika (Elmalık/Pazar) Köyü Câmî (H.1221 / M.1806)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1806 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu talebiyle hasbî olarak Ali Halîfe atanır.[483]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 696,5 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 104 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 6 kuruş (açıkça belirtilmese de 98 kuruş

[482] *VGMAHD, 531-129/273; 5. kayıt, 534-155/320; 15. kayıt.*
[483] *VGMAHD, 532-136/279; 8. kayıt.*

personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[484] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 198. Kûzîka (Elmalık/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1806-Atama, ?	Ali Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Ali (Mütevellî)	-

2.2.38. Yânvad (Yanivat/Bayırcık/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1224/M.1809)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1809 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Mustafa b. Osman'ın atandığı görülmektedir.[485]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 150 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 22,5 kuruş olduğu, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, (açıkça belirtilmese de 21,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[486] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 199. Yanvad (Yanivat/Bayırcık/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1809-Atama, ?	Mustafa b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Molla Ali (Mütevellî)	?

2.2.39. Bûleb İskelesi (Kirazlık ve Zafer/ Pazar) Câmî (H.1229 / M.1814)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1814 yılında Bûleb denilen iskelede

[484] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 25 no'lu kayıt*.
[485] *VGMAHD, 533-126/252; 3. kayıt.*
[486] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 46 no'lu kayıt*.

ırmak taşmasıyla zarar gören câmî, eskisinin bitişiğine yeniden yapılır ve imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak İsmail b. Ali atanır.[487]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"Bû'leb-i Suflâ ve Bû'leb-i Ulya"* adlarıyla kayıtlı iki vakıf mevcuttur ve sırasıyla *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1289 / 890 kuruş, *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 193 / 134 kuruş olduğu, *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 9 / 6 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2 / 1 kuruş toplamda 11 / 7 kuruş (açıkça belirtilmese de kalan 182 / 127 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[488] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 200. Buleb İskelesi (Kirazlık ve Zafer/Pazar)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1814-Atama, 1844, ?	İsmail b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hanca oğlu Ahmed (Mütevellî)	?

2.2.40. Hudisina/Hudista/Hudisa (Kesikköprü/Pazar) Köyü Câmî (H.1230 / M.1815)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşılan iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1815 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak Mehmed b. Osman atanır. *İkinci* kayıtta ise 1834 yılında Mehmed'in hayatta görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadan vefat ettiği için Ali b. Hasan atandığı ifade edilir.[489]

Finansman ile ilgili vakf defterinde "Hudisi" adıyla kayıtlı köy câmîsine ait *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1200 kuruş, *"Acemoğlu oğlu Durumuş zimmetinde câmî akçası"* 600 kuruş, yine aynı kişi zimmetinde 180 kuruş, toplamda 1980 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 297 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 15 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş, toplamda 18 kuruş (açıkça belirtilmese de 279

[487] *VGMAHD, 534-155/320; 3. kayıt.*
[488] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 24 ve 26 no'lu kayıtlar.*
[489] *VGMAHD, 534-155/320; 5. kayıt, 536-97/192; 6. kayıt.*

kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[490] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 201. Hudisina/Hudista/Hudisa (Kesikköprü/Pazar)-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1815-Atama, 1834-vefat	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1834-Atama, ?	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Temurci (Demirci) oğlu Yusuf (Mütevellî)	?

2.2.41. Tûlûkcet/Tolikçet (Duygulu ve Şehitlik/Ardeşen) Köyü Câmî (H.1231 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşılan iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1816 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Ali b. Musa'nın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta ise 1823 yılında Ali'nin vefatıyla mahalles İbrahim b. Salih'in atandığı ifade edilmektedir.[491]

Finansmanıyla ilgili *"... oğlu Molla Osman yed(el)iyle nukûd-ı mevkufesi..."* (vakfedilmiş nakit parası) olmadığı ifade edilmektedir.[492] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 202. Tûlûkcet/Tolikçet (Duygulu ve Şehitlik/Ardeşen) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, 1823-vefat	Ali b. Musa (İmam+Hatip)	Hasbî
1823-Atama, ?	İbrahim b. Salih (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu Molla Osman (Mütevellî)	?

2.2.42. Mâlâtya (Melyat/Merdivenli/Pazar) Köyü Câmî (1231 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşılan iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1816 yılında köy halkı tafından yapıldığı ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak Mahmud b. Mehmed atanır. *İkinci*

[490] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.106, 19 no'lu kayıt*.
[491] *VGMAHD, 532-131/269; 1. kayıt, 535-114/225; 2. kayıt.*
[492] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.108, 37 no'lu kayıt*.

kayıtta 1817 yılında Mahmud'un vefat ettiği, oğlu Mustafa b. Mahmud'un berâtı ve arzuhâli ile atandığı görülür.[493]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 900 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 135 kuruş olduğu, câmîni *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 6 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 7,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 127,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[494] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 203. Mâlâtya (Melyat/Merdivenli/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, 1817-vefat	Mahmud b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, 1844, ?	Molla Mustafa b. Mahmud (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Babalık oğlu Mustafa (Mütevellî)	Hasbî

2.2.43. Kitat (Aktepe/Pazar) Köyü-Molla Hasan b. Ahmed Câmî (H.1231 / M.1816)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1816 yılında Molla Hasan b. Ahmed izin alarak bina ve minber yaptırdığı câmîye oğlu İbrahim'in atandığı ifade edilir.[495]

Finansman ile ilgili vakf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 700 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 105 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 8 kuruş (açıkça belirtilmese de 97 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[496] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[493] *VGMAHD, 534-155/320; 7 ve 11. kayıtlar.*
[494] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.104, 5 no'lu kayıt*.
[495] *BOA, 534-155/320; 8. kayıt* .
[496] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 16 no'lu kayıt*.

Tablo 204. Kitat (Aktepe / Pazar) Köyü-Molla Hasan b. Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1816-Atama, ?	İbrahim b. Molla Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Telator oğlu İbrahim (Mütevellî+Hatip)	Hasbî

2.2.44. Ğaner/Ğatr (?/?[497]) Köyü Câmî (H.1232 / M.1817)

Köy adının mevcut yazımıyla günümüzde neresi olduğu tespit edilememiştir. Lazca, Rumca ve Hemşince dillerinde Ğ/H harfleri okumada ve yazmada birbirlerinin yerine kullanıldıkları için en yakın görünen Hunar (Aktaş / Pazar) köyünün olabileceği kanaatindeyiz.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1817 yılında köy halkının binâ ettiği ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak Ali b. Mustafa atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1824 yılında Ali vefat edince yerine Mustafa b. Ahmed atanır. *Üçüncü* kayıtta 1829 yılında Mustafa'nın da vefatı üzerine cemaatin seçmiş olduğu ve vefat eden Mustafa'nın berâtının elinde olduğu (muhtemelen akrabalık dolayısıyla) İsmail Halîfe b. Hasan atanır.[498]

Finansman ile ilgili vak defterinde *"Hunar"* adıyla kayıtlı köy ve câmîsiyle iligli*"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1435 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 251 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 12,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 15 kuruş (açıkça belirtilmese de 236 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[499] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 205. Ğaner/Ğatr (?-Hunar-Aktaş/Pazar olabilir) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1817-Atama, 1824-vefat	Ali b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1824-Atama, 1829-vefat	Mustafa b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1829-Atama, ?	İsmail Halîfe b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	… oğlu İbrahim (Mütevellî)	?

[497] Hunar (Aktaş / Pazar) olabilir.

[498] *VGMAHD, 534-155/320; 14. kayıt, 535-114/225; 4. kayıt, 536-97/192; 1. kayıt*.

[499] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.105, 15 no'lu kayıt*.

2.2.45. Apicho/Apişho/Apicko/İbişho (Köprübaşı/Çamlıhemşin) Köyü-Musa b. Ahmed Câmî (H.1236 / M.1820)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1820 yılında bânîsinin Musa b. Ahmed olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak hayır sahibi Musa b. Ahmed atanır. Kayıtta ilginç olan durum camî ile ilgili ilk atama olmasına ve atanan kişinin hayır sahibi olmasına rağmen yine de *"...imâmet ve hitâbeti bânî-yi mezbûr Musa bin Ahmed'e kimesne üzerinde olmadığı aklâmdan (Anadolu Muhasebesi Aklâm-ı sâire / yani askeriyenin dışında devlet kademelerinin kayıtlarından) bâ'de'd-der-kenâr, bâ-'arzuhâl merkûma tevcih buyruldu."* ifadeleriyle denetlenerek atamasının yapılmış olmasıdır. *İkinci* kayıtta 1830 yılında Musa'nın vefatıyla yerine oğlu İbrahim babası berâtı ile evladı olduğu denetlendikten sonra atanır.[500]

Finansmanıyla ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 300 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikte değerinin getirisi) 45 kuruş olduğu, câmînin *"tertibi"* (düzen ve aydınlatmasına için) 2 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergisi) 0,5 kuruş, toplamda 2,5 kuruş (kalan 42,5 kuruş açıkça belirtilmese de personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[501] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 206. Apicho (Apicko/Köprübaşı/Çamlıhemşin) Köyü-Musa b. Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1820-Atama, 1830-vefat	Musa b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1830-Atama, ?	İbrahim b. Musa (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Kap oğlu Ali (Mütevellî)	?

[500] *VGMAHD, 534-155/320; 18. kayıt, 536-97/192; 2. kayıt.*
[501] *BOA.EV.d. 12206, Atina, s.109, 48 no'lu kayıt*.

2.3. Hemşin Kazâsında Dînî Kurumlar

Hemşin denildiği zaman (aşağıda sayılacak olan camiler ve bulundukları köylerle birlikte değerlendirerek) cumhuriyet döneminde ayrılan Çamlıhemşin ilçesi ile birlikte değerlendirilmelidir. Tez kapsamında incelediğimiz belgelere göre batıda İkizdere'nin doğu köylerinden başlayıp, Çamlıhemşin ilçesi köyleri de dahil sahil kazâları köylerinin güney kesiminin hemen hemen tamamını içine alacak genişliktedir.

Hemşin adı ve Hemşinlilerin hikayesi ile ilgili anlatılardan en meşhuru "Amad-uni (Hamedan'lı) Prensi olan Hamam, Shapuh ve Neffe'nin oğulları ve kaynaklara göre Gürcü prensi olan Vashtian Bey'in yeğeni idi. Amad-uni / Hamedan'dan göçerken adamlarını 620 yılı civarında Kaçkar Dağları'nın altındaki bölgeye götürmüş olan ve virane haldeki Dampur / Tambur denilen yeri yeniden inşa ettiği söylenen kişidir. Bu yer (Dampur), kendisini bayındır eden prensin adına atfen Hamam-a-şen olmuştur."[502] Bu ve benzeri bir çok tarihçe hikayesinde ve halk arasında Hemşinlilerin geçmişinin[503] Ermenilere dayandırılmasının temelinde o bölgede yaşayan fakat Hemşinlilerle etnik bağı olmayan bazı Ermeni köylerinin ve Gregoryan kilisesinin Yakovid adlı[504] Ermenileştirme politikasının etkisi vardır. Bunlara ilave olarak Pontus Rum İmparatorluğu'nun baskı, sıkı denetim ve kuzeyden sürekli baskınları sonucu Hemşinlilerin kapalı bir hayat yaşamaları Hemşin bölgesinde İslam'ın daha erken dönemlerden itibaren kabulünü sağlamıştır. Bunun bir göstergesi mahiyetinde 1523 yılındaki Kanuni Çağı ilk tahririnde *"Müslüman-ı Kadim"* yani 1461 öncesi Müslümanları olarak belirtilmişlerdir.[505] Bir başka teze göre Hemşin adının Farsça kökenli *"Hem"* birleştirici edatı ile *"oturulan yer, şenlik olan yer"* anlamındaki *"Nişin"* sözcüğünün kaynaşmasından oluştuğunu önerme yapan yerli tarihçiler de

---

[502] Talin Büyükkürkciyan, *Hemşinlilerde Unutarak ve Gizlenerek Var Olmak* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 10.

[503] Tuba Aslan, "Doğu Karadeniz'in Sosyal Yapısından Bir Kesit ve Etniklik Zorlaması", *İstanbul Sosyolojik Çalışmalar Dergisi* 30 (Ağustos 2011), s.5-11 (57-63).

[504] Tuba Aslan, *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 46.

[505] Aslan, *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*, 41-58.

mevcuttur.[506] Hemedan kökenli olmaları ve daha bir çok özellikleri dolayısıyla Türk oldukları ifade edilmiştir.[507]

1486 tarihli Tahrir Defterinde Hemşin Zâim'inden bahsedilmesi, 1515 tarihli defterde Hemşin Zâimi ve Seraskeri ve Kale-i Bâlâ görevlilerinin zikredilmesi, bu tarihlerde Hemşin'in kazâ statüsünde olduğunu göstermektedir.[508] 1566 tarihi itibarıyla Gönye Sancağına bağlı olduğu ifade edilmektedir.[509] Yine tez özelinde incelenen belgelerde satır aralarında *"Erzurum"* yazısından, yazışmalarının Erzurum Beylerbeyliği/Sancağı üzerinden iletildiği izlenimini uyandırmaktadır. Hemşin, Karahemşin ve Eksanos nahiyelerinden müteşekkildir.

Hemşin kazası köyleri/câmileri ile ilgili diğer kazalardaki câmilerin finans bilgilerine ulaştığımız vakf defterinde herhangi bir bilgi bulunmmaktadır.

2.3.1. Orta (Zuğa Ortaköy/Hemşin) Köyü Câmî (H.1103/M.1692)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. Köy adı *"Hemşin'de Orta nâm karyesi…"* şeklinde ifade edilmektedir. *Birinci* kayıtta 1692 ylında imam hatip olarak Derviş Hasan'ın görev yaptığı kaydedilmekte, bânî ve ücrete dair bir bilgi bulunmamaktadır. *İkinci* kayıtta 1716 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Derviş(Hasan')in ölümüyle yerine oğlu Mustafa'nın atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1731 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Mustafa'nın görevden çekilmesiyle yerin Mehmed b. el-Hâc Derviş'in (büyük olasılıkla kardeşi) atandığı kayıtlara geçmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1766 yılında Mehmed de vefat eder ve Ahmed isimli kişi atanır. Beşinci kayıtta 1842 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ahmed'in görevini devam ettirecek erkek çocuğu olmadığı için imtihanla Said b. Hüseyin atanmıştır. Görevli Ahmed ile ilgili iki kayıt arasındaki zaman farkına (76 yıl) bakılacak olursa bir kişinin bu kadar uzun

---

[506] Ebru Sarıahmet, *Rize Çamlıhemşin Ağzı* (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 20.

[507] Aslan, *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*, 41-79; Sarıahmet, *Rize Çamlıhemşin Ağzı*, 19-23; Temur, *1564 Tarihli Tahrir Defterine Göre Atina, Arhavi ve Hemşin Kazalarında Sosyal ve İktisadî Hayat*, 69-72.

[508] M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat* (Ankara: Marmara Ünv. Türkiyat Arş. Enst. Tarih Ana Bil. Dal., Doktora Tezi, 2002), 187-188.

[509] Temur, *1564 Tarihli Tahrir Defterine Göre Atina, Arhavi ve Hemşin Kazalarında Sosyal ve İktisadî Hayat*, 2.

yıl görev yapamayacağı, dolayısıyla kaydın başka köye/câmîye ait olabileceği izlenimi uyandırsa da isim ve ücret bilgisi önceki kayıtlarla aynı olduğu için ve yakın çevrede aynı isimde, kayıtları uygun başka bir köy blunmadığı için birbirinin devamı/tek câmî olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 207. Orta (Zuğa Ortaköy/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1692-Atama, 1716-vefat	Derviş Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1716-Atama, 1731-çekilme	Mustafa b. Derviş Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1731-Atama, 1766-vefat	Mehmed bin el-Hâc Derviş (İmam+Hatip)	Hasbî
1766-Atama, 1842-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1842-Atama, ?	Said b. Hüseyin	Hasbî

2.3.2. Zuğa/Tôğô (Çamlıtepe), Bataravat/Badara (Bahar), Tepan (Bilenköy), Sağırlı (Hilal), Hubiyar (?)/(Hemşin) Köyleri Ahâlî ve el-Hâc İbrahim Câmî (H.1183 / M.1769)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. Bunlardan bir çoğunda köy farklı isimle kayıt edilse de görevlilerin isim ve kayıt tarihlerinden zor da olsa tespit edebildiğimiz kanaatindeyiz. *İlk kayıtta* köyün adı Tûğu / Tôğô / Zûğû (Nefs-i Zuğa / Çamlıtepe / Hemşin) şeklinde yazılmıştır. 1769 yılında köylünün binâ ettirdiği ifade edilen câmîye Selim adlı görevli hasbî imam hatip olarak atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1779 yılında köyün adı Badaravat / Badara (Bahar / Hemşin), görevlinin adı Hacı Selim b. İbrahim şeklinde ifade edildikten sonra yeni atama gibi kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1802 yılında aynı kişiye tekrar atama köydı gözükmektedir ki bunlar muhtemeldir ki berât yenileme kayıtlarıdır. *Dördüncü* kayıtta 1805 yılında *"...Sûğa köyü, Tepan, Sağırlı ve ... mahallede"* ifadeleriyle câmînin konumu daha da ayrıntılı ifade edilmiş ve babası Selimin vefatından bahsetmeksizin oğlu Mehmed b. Selimin hasbî imam hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1830 yılında el-Hâc İbrahim bânî olarak ifade edilmekte, görevli Mehmed vefat ettiği, yerine oğlu Halid b. Mehmed'in atama için arzedildiği, *"...Askeri Rûznamçesinden ve hilâfına dahî bir kayıd bulunmadığı Anadolu Muhâsebesi ve Aklâm-ı Sâire ve Nişân-ı Hümâyûndan bâ'de'd-der-kenâr..."* kontrol edilerek ataması yapılmıştır. *Altıncı* kayıtta 1833 yılında Halid'in vefat ettiği yerine oğulları Reşid, Osman ve İbrahim kardeşlerin ortaklaşa atandığı

görülmektedir.[510] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 208. Zuğa/Tôğô (Çamlıtepe), Bataravat/Badara (Bahar), Tepan (Bilenköy), Sağırlı (Hilal), Hubiyâr (?) / (Hemşin) Köyleri-Ahâlî ve el-Hâc İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1769-Atama, 1779-Atama, 1802-Atama, 1805-vefat	Selim b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1805-Atama, 1830-vefat	Mehmed b. Selim (İmam+Hatip)	Hasbî
1830-Atama, 1833-vefat	Halid b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1833-Atama, ?	Reşid, Osman ve İbrahim b. Halid (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.3. Arılı (?/?) Köyü-Hacı Ahmed Câmî (H.1134 / M.1721)

Köy adı Arılı veya Araplı şeklinde okunması mümkündür. Eski adı Arılı olan bir köy Hemşin civarında bilinmemektedir. Pazar (Atina) ilçesinin Gazi mahallesinin eski adı tam olarak aynı olmamakla beraber Arap mahallesi şeklindedir ancak Hemşin'e uzak, Pazar(Atina)'a yakın bir konumdadır ve bu köy olma olasılığı mümkün gözükmemektedir. İsim benzerliği olan diğer bir köy ise Fındıklı ilçesine bağlı, eski adı "Pishala-i Süfla" olan Arılı köyüdür ve yine Hemşin'e uzak bir noktada bulunmaktadır. Üçüncü bir köy de Ardeşen ilçesine bağlı eski adı "Caboiti / Caboyit" olan Arıcılar köyüdür. Konum olarak Hemşin'e en yakın gözükmektedir ancak eski adı belgede geçenden faklıdır. Sözün özü günümüzde hangi köy olduğu net bir şekilde tespit edilememiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta köyün konumu tarif edilirken *"...dört cânibe gâlip mevzîde..."* şeklinde tarif edilmektedir. 1721 yılında Hacı Ahmed'in binâ ettiği ifade edilen câmîye günlük bir akça ile oğlu İbrahim'in atandığı kayıtlara geçmiştir. *İkinci* kayıtta 1731 yılında köyün konumu yine aynı şekilde tarif edildikten sonra ücret bilgisi de tekrarlanıp İbrahim'in berâtının yenilendiği ifade edilmektedir. [511] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[510] *VGMAHD, 1146-54/117; 3. kayıt, 1151-111/243; 6. kayıt, 562-86/184; 15. kayıt, 561-82/170; 2. kayıt, 559-65/128; 3 ve 13. kayıt.*

[511] *VGMAHD, 1131-92/174; 2. kayıt, 1145-167/326; 1. kayıt.*

Tablo 209. Arılı/Araplı (?/?) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1721-Atama, 1731-Yenileme, ?	İbrahim b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.4. Ğumna/Ğumno (Yaltkaya/Hemşin) Köyü-Ali Çelebi ve Hacı Mehmed b. Arslan Câmî (H.1144 / M.1732)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz yedi kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1732 yılında bânîsinin Ali Çelebi olduğu ifade edilen câmîye imam gerekli olduğu talebiyle bir akça ücretle Süleyman Halîfe'nin atandığı görülür. *İkinci* kayıtta Süleyman Halîife aynı tarihte iki akça ücretle hatip olarak da atanır. *Üçüncü* kayıtta 1732 yılında yani göreve başladıktan 8-9 ay kadar sonra vefat ettiği ve yerine cemaatin seçtiği Ahmed Halîfe'nin atandığı kaydedilir. Bu kayıtta dikkat çeken önemli bir nokta şudur ki bu kayıtta arzuhâli devletin üst kademelerine arz eden Hemşin Mutasarrıfıdır. Yani genel kabulün aksine kazâların yönetimi Kadı tarafından değil Mutasarrıf tarafından deruhte edilir. Ancak kadılar birçok görev ve yetki sebebiyle daha ön plan çıkmış gözükmektedirler. Önceki kayıtla arasında kırk yıldan fazla bir zaman farkı bulunsa da *dördüncü* kayıtta 1775 yılında bir akça ile imam, iki akça ile hatip olarak Hüseyin Halîfe'nin görevde olduğu görülmektedir. *Beşinci* kayıtta 1790 yılında Hüseyin'in görevinden çekildiği ve yerine oğlu Mehmed'in atandığı köaydedilmektedir. *Altıncı* kayıtta 1793 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Bilal'in atandığı görünmektedir. *Yedinci* kayıtta 1830 yılında Arslan oğlu Hacı Mehmed'in câmîyi tamir ettirdiği veya yeniden yaptırdığı girevli Bilal'in de bu tarihlerde vefat etmesi üzerine yerine kardeşinin oğlu Ali b. İbrahim'in atanması için arzuhal ile arzedilir. Ancak Bilal'in Arslan oğlu Hacı Mehmed câmîinde görevli olduğu görünmektedir ve vefat kaydı bulunamamıştır. Bundan dolayı Bilal'in görevde olduğu gerekçesiyle ataması yapılmamışken, araştırma, denetim ve tahkikatler neticesinde bu iki câmînin aslında aynı câmî (Ali Çelebi Câmî iken Arslan oğlu Hacı Mehmed Câmii) olduğu anlaşılmış ve atama işlemi Ali b. İbrahim üzerine gerçekleşmiştir.[512]

[512] *VGMAHD, 1145-167/326; 3, 4 ve 6 kayıtlar, 1154-66/135; 9. kayıt, 564-26/51; 2 ve 9. kayıtlar, 559-65/128; 4. kayıt.*

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 210. Ğumna (Yaltkaya/Hemşin) Köyü-Ali Çelebi/Hacı Mehmed b. Arslan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1732-Atama(2), 1732-vefat	Süleyman Halîfe (İmam+Hatip)	1+2 akça
1732-Atama, ?	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	1+2 akça
1775-Atama, 1790-çekilme	Hüseyin Halîfe (İmam+Hatip)	1+2 akça
1790-Atama, 1793-vefat	Mehmed b. Hüseyin (İmam+Hatip)	1+2 akça
1793-Atama, 1830-vefat	Bilal b. Mehmed (İmam+Hatip)	1+2 akça
1830-Atama, ?	Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	1+2 akça

2.3.5. Molevints (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Köyü-el-Hâc Ali ve oğlu Abdullah Câmî (H.1145 / M.1732)

Köy birkaç mahalleden müteşekkildir. Sırasıyla sayılacak olursa (1) Mollaveyis Merkez de Hacı Ali ve oğlu Abdullah'ın bina ettikleri câmî, (2) Mezmûn mahallesinde Halid b. Mehmed'in inşa ettiği câmî ve (3) yine Mezmûn mahallesi içinde Ali b. Osman'ın bina ettiği, mahallelerin ortasında bulunan câmî.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birincisinde* bânîsinin el-Hâc Ali isimli kişi olduğu ifade edilen câmîye 1732 yılında köy sâkinlerinden Osman Halîfe'nin atandığı görülmektedir. bu ilk kayıtta köy adı Çingit (Uğrak/Pazar) köyü olarak görünse de diğer kayıtlarla bânî adı ve diğer bilgiler uygunluk göstermemektedir. Katiplerin yazı veya dalgınlıktan kaynaklı hatalarından kaynaklanmış olabileceği kanaatindeyiz. *İkinci* kayıtta 1739 yılında sonraki kayıtlarda bânî Ali'nin oğlu olduğu ifade edilecek olan Abdullah'ın imam hatip olarak atandığı görülmektedir. bu kayıtta ücrete dair bilgi net okunamamakla beraber *"yarım / yirmi beş/ yevmi beş akça…"* gibi okunabilmektedir. Bu da ya günlük yarım veya bir akça ya da aylık yirmi beş akça gibi düşünülebilir. İlerleyen kayıtlarda da görüleceği üzere görevlilere bir akça ücret verildiği, bu kayıtta yazma / okuma hatası yapılmış olabilir. *Üçüncü* kayıtta 1774 yılında Abdullah'ın da babası Ali gibi bânî olduğu bildirilen câmîye Abdullah'ın vefat tarihi belirtilmesizin yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1792 yılında (günlük) bir akça ücretle görev yaptığı ifade edilen Ali'nin vefat ettiği yerine kardeşi Osman b. Abdullah'ın atandığı görülmektedir. *Beşinci* kayıtta 1800

yılında Osman'ın görevinden ferâgat ettiği (çekildiği), yerine Mustafa b. Hacı Ali'nin atandığı kayıtlara yansımıştır. *Altıncı* kayıtta 1809 yılına gelindiğinde günlük bir akça ücretle görev yapan Mustafa'nın berâtını kaybettiği veya zarar gördüğü için yenileme talebi kaydedilmiştir.[513] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 211. Molevints (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Köyü-Hacı Ali ve oğlu Abdullah Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1732-Atama, ?	Osman Halîfe (İmam+Hatip)	?
1739-Atama, 1774-vefat	Abdullah b. Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1774-Atama, 1792-vefat	Ali b. Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1792-Atama, 1800-Çekilme	Osman b. Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1800-Atama, 1809-yenileme, ?	Mustafa b. Ali (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.6. Mezmûn (Mollaveys–Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Köyü-Halid b. Mehmed Câmî (H.1229 / M.1814)

Köy adı günümüzde müstakil bir mahalle değil Mollaveyis / Çanlıhemşin köyünün Ülkü denilen mahallesidir. Bazı yerlerde Mollaveyis yerine Ülkü adı kullanılsa da Ülkü denilen yer Mollaveyis köyünün bir mahallesidir. Mollaveyis (Molevints) köyünün bulunduğu noktada Fırtına Deresinin doğu ve batı kısmını içine alan köyün genel adıdır. Doğu kısmı Üsküp / Üskürt mahallesi, Batı (alt / dereye yakın) kısmı Ülkü (biraz daha geniş kısmı kapsayan adı Doğancı) mahallesi, üst / dereye uzak kısmı Câmî mahallesi şeklinde anılmaktadır. Vank yada Haçıvanak adıyla da bu köylerden yukarı kısımda kalan ve mezra ya da yayla olarak ifade edilen yer bulunmaktadır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1814 yılında bânîsinin Halid b. Mehmed olduğu ifade edilen câmîye hatip lazım oldğu için hasbi olarak bânîsi yanî Halid b. Mehmed atanır. *İkinci* kayıtta aynı tarihte aynı kişinin imamet cihetine

[513] *VGMAHD, 1145-167/326; 7. kayıt, 1145-167/326; 11. kayıt, 1150-65/121; 6. kayıt, 564-26/51; 6. kayıt, 562-86/184; 12. kayıt, 560-79/179; 1. kayıt .*

(görevine) de atanma kaydıdır.[514] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 212. Mezmûn (Mollaveys–Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Köyü-Halid b. Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1814-Atama(2), ?	Halid bin Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.7. Mezmûn (Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Mah. Arasında-Ali b. Osman Câmî (H.1246 / M.1830)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta câmînin konumu *"...Molevints deresinde vâkî Mezmûn nâm karyeler beyninde (arasında)..."* şeklinde ifade edilmektedir. 1830 yılında Ali b. Osman tarafından yapıldığı ve bânîsi olmasına rağmen imtihanla atandığı kayıtta geçmektedir. Hasbî görev yaptığı ve ataması yapılırken görevli ve câmî adının *"...kimesne üzerinde olmadığı Anadolu Muhâsebesi ve Aklâm-ı Sâire'den bâ'de'd-der-kenâr..."* kontrol edilerek onaylandığı ifade edilmektedir.[515] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 213. Ülkü ve Câmî (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Mahalleleri Arasındaki-Ali b. Osman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1830-Atama, ?	Ali b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.8. Başhemşin (Ortaklar / Çamlıhemşin) Köyü-Alaybeyzâde Ömer Ağa Câmî (H.1145 / M.1732)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1732 yılında bânîsinin Alaybeyzâde Ömer Ağa olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için

[514] *VGMAHD, 569-104/214; 6 ve 7. kayıtlar*.
[515] *VGMAHD, 559-65/128; 8. kayıt*.

mahallelinin haber vermesiyle İbrahim Halîfe günlük bir akça ücretle atanır. *İkinci* kayıtta 1768 yılında İbrahim vefat edince yerine Ali isimli kişi günlük yarım akça ücret ile atanır. *Üçüncü* kayıtta 1783 yılında on beş yıl geçtikten sonra bu Ali isimli şahsın İbrahim'in oğlu olmadığı, onun adını kullanarak hakkını gasp ettiği, aynı köyde görevli, mektep/medresede *"...Dersi'âm Abdullah bin Ebû Bekir ve Ahmed bin Mehmed ve İbrahim bin Osman nâm kimesneler şehadetiyle..."* bildirilerek görevden alınır ve İbrahim'in oğlu Ali günlük bir akça ücretle atanır.[516] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 214. Başhemşin (Ortaklar/Çamlıhemşin) Köyü-Alaybeyzâde Ömer Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1732-Atama, 1768-vefat	İbrahim Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
1768-Atama, 1783-Alınma	Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1783-Atama, ?	Ali b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.9. Başhemşin-Aşağıköy/Mahall-i Vustâ (Ortayayla ve Sıraköy/ Çamlıhemşin) Köyü- Molla oğlu Halid b. Hasan Câmî (H.1246 / M.1830)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. Birincisinde 1830 yılında bânîsinin Molla oğlu Halid ibn Hasan olduğu ifade edilen câmîye ilk imam olarak da kendisi atanır. İkinci kayıt yine aynı tarihli hatiplik görevi için Osman b. Habib Halîfe'nin atama kaydıdır. Her ikisi de hasbî olarak görev yapmaktadırlar. Atamları yapılırken câmînin ve görevlerin başkası üzerine olup olmadığının denetlendiği kayıtlarda ifade edilmektedir.[517]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[516] *VGMAHD, 1145-167/326; 5. kayıt, 1146-54/117; 1. kayıt, 1151-111/243; 13. kayıt.*
[517] *VGMAHD, 559-65/128; 5 ve 6. kayıtlar .*

Tablo 215. Başhemşin-Aşağıköy/Mahalli Vustâ (Ortayayla, Sıraköy / Çamlıhemşin) Köyü-Molla oğlu Halid b. Hasan Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1830-Atama, ?	Molla oğlu Halid b. Hasan (İmam)	Hasbî
1830-Atama, ?	Osman bin Habib Halîfe (Hatip)	Hasbî

2.3.10. Kal'a-yı Bâlâ (Kale ve Yazlık/Çamlıhemşin) Köyü-Hacı Kâmil ve Mataracızâde İbrahim Ağa Câmî (H.1149 / M1736)

Günümüzde Çamlıhemşin ilçesine bağlı Kale ve Yazlık köyleridir. Kal'a-yı Bâlâ, Yukarı Kale anlamına gelmektedir. zımnen ifade etmek gerekirse Aşağı Kale denilen yer de Zilkale (Kale-i Zîr / Koluna) veya tarihi ve adı çok daha eski olan Hala (Aşağı/Yukarı Şimşirli) ve Holco (Ayder/Kaplıca) köyleri birleşim noktasıdır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde köyde bulunan câmîler ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. Bunlardan ilk iki kayıtta bânî Hacı Kâmil, diğer dört kayıtta Mataracızâde İbrahim Ağa görünmektedir. İki ayrı câmî gibi dursa da tek câmî olduğu ve sonradan tamir edenin adıyla anıldığı anlaşılmaktadır. Câmî ile ilgili kayıtlardan *birincisinde* 1736 yılında imam hatip olmadığı bildirilir ve Halil Halîfe günlük bir akça ile göreve atanır. *İkinci* kayıtta 1766 yılında daha okunaklı bir şekilde bânînin Hacı Kamil olduğu ve görevlinin Halil olduğu, yine bir akça ücret aldığı ifade edildikten sonra berâtının yenilendiği kaydedilmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1769 yılında bânîsinin Mataracızâde İbrahim Ağa olduğu ifade edilir ki bu da câmînin bu tarihlerde tâmir edildiğini göstermektedir. Bu kayıtta hasbî imam hatip olarak yine Halil'in atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1774 yılında isimleri net okunamadığı için veremesek de köyün *"Kal'a ve ... ve ... karyesinde..."* ifadeleriyle üç ayrı bölümden / mahalleden oluştuğu, caminin bu üç mahalleye hizmet verecek konumda bulunduğu belirtilirken görevli Halil'in berâtının yenilendiği ifade edilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1781 yılında Halil görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadan vefat eder ve yerine kardeşinin oğlu Mehmed b. Ömer atanır. *Altıncı* kayıtta 1815 yılında Mahmud görevden çekilir ve yerine amcazâdesi Ali b. Abdullah'ın atandığı görünür. [518]

[518] *VGMAHD,* 1145-167/326; 8. kayıt, 1152-29/48; 12. kayıt, *1146-54/117; 2. kayıt, 1154-66/135; 7. kayıt, 1151-111/243; 11. kayıt, 569-104/214; 11. kayıt.*

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 216. Kal'a-yı Bâlâ (Kale/Çamlıhemşin) Köyü-Mataracızâde İbrahim Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1736-Atama, 1766-Yenileme,1769-Atama, 1774-yenileme, 1781-vefat	Halil (İmam+Hatip)	1 akça / Hasbî
1781-Atama, 1815-çekilme	Mahmud b. Ömer (İmam+Hatip)	?
1815-Atama, ?	Ali b. Abdullah (İmam+Hatip)	?

2.3.11. Kôdince/Kûdince/Kôdence (?/?) Köyü Câmî (H.1150 / M.1737)

Köyün günümüze neresi olduğu tespit edilememiştir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1737 yılında köyde câmî bulunmadığı ve yeni yapıldığı, bir akça ücretle … b. Murtazâ Halîfe'nin imam hatip olarak atandığı kaydedilmiştir. Kayıtta ya yazı hatası olduğu ya da yanlışlıkla Hemşin'e kaydedildiği kanaatindeyiz.[519] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 217. Kôdince/Kûdince/Kôdence (?/?)Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1737-Atama, ?	… b. Murtazâ (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.12. Bodul ve Pârmaksız (Mutlu/Hemşin) Köyü-Yeniköprübaşı Mevkî-Balta Hacı Mehmed Câmî (H.1152 / M.1739)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. Bu kayıtların birinde köyün adı tek başına Parmaksız köyü olarak ifade edilirken diğerlerinde Bodul, Parmaksız(Mutlu), Çoço(Levent), İncirlik (?) ve Bagenli (Yeni) /Hemşin köyleri ortasında denilerek tarif edilmiştir. Günümüzde bu iki mahalle (Bodul ve Parmaksız) Hemşin ilçesi Mutlu köyünün iki ayrı mahallesidir. İlk kayıt ile sonrakiler arasında zaman farkı çok olduğu için aynı câmî mi yoksa ayrı mahallelerde ayrı câmîler mi netleştirmek mümkün

[519] *VGMAHD, 1145-167/326; 9. kayıt.*

gözükmemektedir. Kayıtların *birincisinde* 1739 yılında köyde bir câmîye ihtiyaç duyulduğu için izin talep edilir ve izinle beraber Ahmed Halîfe'nin imam ve hatip olarak atandığı kaydedilir. Ücrete dair bilgi bu kayıtta yoktur. *İkinci* kayıtta 1793 yılında bânînin (veya tamir edenin) Hacı Mehmed olduğu, oğlu İbrahim bin Mehmed'in atamasının *"...vâkî' ise 'inâyet."* şartıyla yapıldığı kaydedilmiştir. Bu ifade diğer bir çok atama kaydında da görüleceği üzere yerine atandığı kişinin ölümünün gerçekliği ve yeni atanan kişinin yerine atandığı kişinin evlâdı olduğunun gerçekliği *"vâkî ise/doğru ise/olmuş ise"* anlamında kullanılmaktadır. Bu bilgilerden kendisinden önce hayır sahibi olarak babasının görevde olduğu anlaşılabilir. Ancak herhangi bir kayıtta net olarak bânînin görev yaptığına dair bilgi olmadığı için görevliler arasında sayılmayacaktır. Yine aynı kayıtta câmînin konumuyla ilgili olarak diğer kayıtlarda arapça ifadelerle yer alan *"...cisr-i cedîd..."* ifadesi *"Yeniköprübaşı"* şeklinde Türkçe ve açıkça yazılmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1794 yılında bânînin lakabı olarak "Balta" ifadesine yer verilmekte ve İbrahim'in imam hatip olarak atandığını ifade etmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1796 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen İbrahim'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1827 yılında Mustafa b. İbrahim'in görevini devam ettirecek erkek evladı olmadan vefat ettiği için yerine kardeşi Mehmed b. İbrahim hak talebi arzuhali ile ve denetimi neticesinde atanmıştır.[520] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 218. Pârmaksız ve Bodul (Mutlu/Hemşin) Köyü-Yeniköprübaşı Mevkî-Balta Hacı Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1739-Atama, ?	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	?
1793-Atama, 1794-Atama, 1796-vefat	İbrahim b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1796-Atama, 1827-vefat	Mustafa b. İbrahim (İmam+Hatip)	?
1827-Atama, ?	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	?

[520] *VGMAHD, 1145-167/326; 10. kayıt, 564-26/51; 7 ve 11. kayıtlar, 562-86/184; 4. kayıt, 563-77/155; 5. kayıt.*

2.3.13. İncirli (?[521]/Hemşin) Köyü Câmî (H.1197 / M.1783)

Köyün konumu tespit edilememekle beraber ikinci kaydında Bagenli (Yeniköy / Hemşin) köyü ile birlikte zikredildiği için yakın olabileceği kanaatindeyiz. Bir önceki câmî ile ilgili kayıtların ayrıntısında da ismen sayılmaktadır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta bânîsinin köylü olduğ ifade edilen câmîye 1783 yılında imam ve hatip olarak Ali b. Mustafa'nın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1798 yılında köyün/câmînin konumuyla ilgili Bagenli mahallesinin de adı zikredilmektedir. Hasbî imam hatip olduğu ifade edilen Ali b. Mustafa'nın vefat ettiği yerine kardeşi Hüseyin'in atandığı kaydedilmiştir.[522] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 219. İncirli (?/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1783-Atama, 1798-vefat	Ali b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1798-Atama, ?	Hüseyin b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.14. Mîlmenât/Melmânây (Melmenat/Akbucâk/Pazar) Köyü Câmî (H.1154 / M.1741)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1741 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîde imam hatip olmadığı için talep edilmiş ve Ahmed Halîfe atanmıştır. *İkinci* kayıt önceki kayıttan 33 yıl sonrasına aittir. 1774 yılında günlük bir akça ile görevde olan Hasan'ın berâtını yenilediği kaydedilmiştir.[523] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[521] Yaltkaya köyü olduğu ifade edilse de teyit edilememiştir. Bakınız: Kul, *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*, 254. Kalkandere'ye bağlı Hüseyinhoca köyünün eski adlarından biri de İncirli olarak bilinse de konum olarak mümkün gözükmemektedir.

[522] *VGMAHD, 1151-111/243; 14. kayıt, 562-86/184; 10. kayıt.*

[523] *VGMAHD, 1145-167/326; 12. kayıt, 1154-66/135; 1. kayıt.*

Tablo 220. Mîlmenât/Melmânây (Melmenat/Akbucâk/Pazar) Köyü-Ahâlî-yi karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1741-Atama, ?	Ahmed Halîfe (İmam+Hatip)	?
?, 1774-Yenileme, ?	Hasan (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.15. Hâlâ Köylerinden[524]-Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) Köyü-Ömer Ağa Câmî (H.1154 / M.1741)

Câmînin konumu ifade edilirken ilk iki kayıtta Hala (Aşağı/Yukarı Şimşirli'nin birleştiği kısım) köylerinden Dobira (Conottobira / Aşağışimşirli / Çamlıhemşin) köyünde olduğu ifade edilmektedir. Sonraki üç kayıtta Dobira (Aşağışimşirli), Holco (Kaplıca / Ayder) ve Melinvor (Yukarışimşirli) köylerinin üçü sayılmakta ve adeta üç köyün birleşiminde olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır. Ancak konumu ve bânîsi ilk iki kayıtta nettir ve Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) dır. Sayılan bu diğer iki köyle ilgili ayrı camî/görevli kayıtları da mevcuttur ve gelecektir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birincisinde* bânisinin Ömer Ağa olduğu ifade edilen câmîye 1741 yılında imam hatibe gerek duyulduğu için Abdullah Halîfe'nin bir günlük bir akça ücretle atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1761 yılında Abudllah'ın berâtının yenilendiği kaydedilir. İlk iki kayıtta bânî Ömer Ağa görülürken sonraki kayıtlarda köylünün bina ettirdiği câmî oalrak anılır. Ancak görevlilerin atamaları uyumlu şekilde devam eder. *Üçüncü* kayıtta 1784 yılında Abdullah'ın vefat ettiği, yerine oğlu Ahmed'in atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1814 yılında Ahmed'in görevinin devam ettirecek erkek evladı bulunmadan vefat ettiği için yerine köy sakinlerinden Halil b. Mehmed atanır. *Beşinci* kayıtta 1831 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Halil'in görevinden çekilerek Ahmed b. İbrahim'in atandığı kaydedilmiştir.[525] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[524] Hala/Ğhala (Kale) köyü Çamlıhemşin ilçesi Aşağışimşirli (Dobira / Conottobira), Yukarı Şimşirli (Melivor), Güroluk (Livik / Livik Tamôn), Kaplıca / Ayder (Holco) köylerini kapsadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.

[525] *VGMAHD, 1145-167/326; 13. kayıt, 1152-29/48; 3. kayıt, 1151-111/244; 2. kayıt, 569-104/214; 8. kayıt, 559-65/128; 2. kayıt.*

Tablo 221. Hala Köylerinden-Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) Köyü-Ömer Ağa / Ahâlî Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1741-Atama, 1761-yenileme, 1784-vefat	Abdullah Halîfe (İmam+Hatip)	1 akça
1784-Atama, 1814-vefat	Ahmed b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, 1831-çekilme	Halil b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1831-Atama, ?	Ahmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	?

2.3.16. Hâlâ Köylerinden-Livik (Güroluk/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159 / M.1746)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1746 yılında câmînin/köyün konumu Hala (Aşağı / Yukarı Şimşirli / Çamlıhemşin) deresinde Livik (Güroluk) köyü şeklinde geçmekte sonraki kayıtarda çevresindeki iki yerleşim daha sayılmaktadır. bu kayıtta hasbî imam olarak Osman'ın atandığı göze çarpmaktadır. *İkinci* kayıtta 1762 yılında imam hatip olduğu ifade edilen Osman b. Mustafa'nın vefat ettiği, yerine (muhtemelen kardeşi) Abdullah Halîfe b. Mustafa'nın atandığını görmekteyiz. Bu kayıtta köyün Livik olan adına Tamôn isminin de eklendiği ve Livik Tamôn şeklinde yazıldığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta köy adı ve görevli ismi doğru yazılmasına rağmen görevlinin baba adı Hüseyin olarak yazıldığı görülmektedir. Katip/yazıcı hatası olabileceği kanaatini taşımaktayız. Bu kayıtta hasbî imam hatip olan Abdullah b. Hüseyin(değil Mustafa olması gerek)'in göreve başladığı 1762 yılında anı ay içinde berâtının yenilendiği kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1796 yılında Abdullah'ın vefat ettiği, birâderzâdesi (kardeşinin oğlu) Yusuf b. Nasuh'un atandığı kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1810 yılında Yusuf'un berâtını kaybetmesi veya zarar görmesi sebebiyle yenileme talebi kaydedilir.[526]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[526] *VGMAHD, 1148-134/254; 1. kayıt, 1152-29/48; 4. kayıt, 1154-66/135; 5. kayıt, 562-86/184; 5. kayıt, 560-79/179; 2. kayıt.*

Tablo 222. Hâlâ Köylerinden-Livik (Güroluk/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1746-Atama, 1762-vefat	Osman b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1762-Atama ve yenileme (2), 1796-vefat	Abdullah b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî
1796-Atama, 1810-yenileme, ?	Yusuf b. Nasuh (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.17. Hâlâ-Hôlca (Holco/Kaplıca/Ayder/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1188 / M.1764)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta köyün Hala (Aşağı/Yukarı Şimşirli) köylerinden olduğu ifade edildikten sonra bânîsinin hayır sahibi biri olduğu ifade edilmekle beraber ismi zikredilmemiştir. 1774 yılında imam hatiplik görevine Hüseyin b. Ali'nin atandığı görünmektedir. *İkinci* kayıtta hasbî görev yaptığı ifade edilen Hüseyin'in berâtını kaybetmesi veya zarar görmesi (zâyî olması) sebebiyle yenilediği ifade edilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1808 yılında câmînin köylü tarafından izinle Cuma ve bayram kılınmak üzere yenilendiği ifade edildikten sonra hasbî olarak Mehmed Memiş b. Hasan'ın atandığı görülür.[527] Her üç kayıtta da câmî yeni yapılmış ve sanki görevli ilk defa atanıyormuş gibi ifadeler kullanıldığı için atama ve görev değişim tarihleri konusunda net bilgiler vermek mümkün gözükmemektedir. Son kayıtta geçen Mehmed Memiş'in babası Hasan şeklinde okunmakta, şayet Hüseyin ise ve önceki kayıttaki görevli ise ölüm tarihi netleştirilebilir. Mehmed Memiş'in de Hüseyin'in oğlu olduğu ifade edilebilir. Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 223. Hala Köylerinden Holco (Kaplıca/Ayder/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1774-Atama, 1796-yenileme, ?	Hüseyin b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1808-Atama, ?	Mehmed Memiş b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî

[527] *VGMAHD, 1150-65/121; 4. kayıt, 562-86/184; 3. kayıt, 561-82/170; 8. kayıt.*

2.3.18. Mikrônkavâk (Kavak/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159/M.1746)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1746 yılında mescid olarak ifade edilen ibadethaneye hatip olara Mehmed b. Hüseyinin atandığı kaydedilmiştir. Normalde mescidlere, izin neticesinde minber yapılır, aynı taleple birlikte görevli hatip ataması da istenir ancak bu kayıtta ifadelere dikkat edilmeden yazıldığı anlaşılmaktadır. *İkinci* kayıtta 1774 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Mehmed'in berâtının yenilendiği göze çarpar. *Üçüncü* kayıtta 1806 yılında Mehmed'in vefat ettiği, Osman b. Ahmed isimli şahsın göreve başladığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1812 yılında Mehmed b. Hüseyin'in torunu olan Osman b. Hüseyin berâtle göreve daha layık ve öncelikli hak sahibi iken isim benzerliğinden yararlanan Osman b. Ahmed onun hakkını gasp etmiş, haksızlık etmiş dedesi ve babası kanalıyla kendisine geçen haktan mahrum bırakıldığı ifade edilmiştir. Neticede yaklaşık altı yıldan sonra hak sahibini bulmuş ve Osman b. Ahmed görevden alınarak Mehmed b. Hüseyin'in torunu Osman b. Hüseyin hasbî hatip olarak atanmıştır.[528] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 224. Mikrônkavâk (Kavak/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1746-Atama, 1774-yenileme, 1806-vefat	Mehmed b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1806-Atama, 1812-Alınma	Osman b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1812-Atama, ?	Osman b. Hüseyin	Hasbî

2.3.19. Vîze ve Vîroz/Vervize, Verviçe (Yukarı/Aşağı Viçe/Çamlıca/ Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1159 / M.1746)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda dokuz kayıt mevcuttur. Dört ve beşinci kayıtlarda Verviçe, diğer kayıtlarda Vize ve beraberinde Viroz / Vervize şeklinde yazılmıştır. *Birinci*

[528] *VGMAHD, 1148-134/254; 2. kayıt, 1154-66/135; 2. kayıt, 561-82/170; 3. kayıt, 569-104/214; 2. kayıt.*

kayıtta 1746 yılında iki köyün birleşerek cemaatin toplanmasına ihtiyaç duydukları için Vize denilen köyün mescidine köylü tarafından minber yaptırılarak câmi statüsüne kavuşturulur ve imam hatip olarak Osman b. Mehmed Halîfe'nin atandığı görülmektedir. *İkinci* ve *üçüncü* kayıtta sırasıyla 1761 ve 1774 yıllarında Osman'ın berâtını yenilediği görülür. *Dördüncü* kayıtta 1774 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam olarak Osman b. Mustafa'nın atandığı gözükmektedir. *Beşinci* kayıtta 1777 yılında Osman görevde iken bulunmadığı bir zamanda isim benzerliğinden yararlanarak başka bir Osman b. Mustafa isimli şahıs, görev berâtını kendi üzerine yazdırır. Bunun anlaşılması neticesinde görevden alınır ve cemaatin seçtiği Halil imam olarak atanır. *Altıncı* kayıt da aynı yılda bir ay kadar sonrasına aittir. Muhtemelen atama yazısının gecikmesi dolayısıyla imam hatibi bulunmayan câmîye imam hatip talebi için yazılan arzuhale verilen ikinci cevaptır ve Halil isimli kişin imam hatip olarak atandığı ifade / teyit edilir. *Yedinci* kayıtta 1796 yılında hasbi görev yapan Osman b. Mehmed'in vefatına atıf yapılarak, yerine Osman b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir. Burada ya yazışmalarda, ya kurumda ya da adı geçen kişilerin görev yaptıkları yerlerde bir karışıklık sözkonusu olduğu kendini göstermektedir. *Sekizinci* kayıtta 1808 yılında Osman b. Mustafa görevden çekilir ve oğlu Mehmed Emin hatip olarak atanır. *Dokuzuncu* kayıtta 1825 yılında Mehmed Emin b. Osman vefat edince yerine kardeşinin oğlu İbrahim b. Mustafa'nın hasbî olarak atandığı görülür.[529] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 225. Vîze ve Vîroz/Vervize, Verviçe (Yukarı/Aşağı Viçe/Çamlıca /Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1746-Atama, 1761 / 1774-yenileme, 1796-vefat	Osman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1774-Atama, 1777-bulunmama, 1796-Atama, 1808-çekilme	Osman b. Mustafa (imam+Hatip)	Hasbî
1777-Atama, 1777-Yenileme, ?	Halil (İmam+Hatip)	-
1808-Atama, 1825-vefat	Mehmed Emin b. Mustafa (Hatip)	Hasbî
1825-Atama, ?	İbrahim b. Mustafa (Hatip)	Hasbî

[529] *VGMAHD, 1148-134/254; 3. kayıt, 1152-29/48; 1. kayıt, 1154-66/135; 4. kayıt, 1150-65/121; 7. kayıt, 1151-111/243; 3 ve 4. kayıtlar, 562-86/184; 1. kayıt, 561-82/170; 7. kayıt, 563-77/155; 1. kayıt.*

2.3.20. Senoz/İksenoz Deresi-Berâstân/Birastan (Perâştân/Piraştan/ Uzundere/Çayeli) Köyü-Hacı Osman ve Hacı Mehmed Ağa Câmî (H.1159 / M.1746)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1754 yılında köyün iki mahalleden oluştuğu *"Hemşîn'e tâbî' Pâlâhôr (Yenice / Çayeli) ve Berâstân (Uzundere / Çayeli) karyelerinde…"* ifadeleriyle dile getirilmiştir. Câmîde imam ihtiyacı olduğu için hasbî olarak Mehmed (b.) el-Hâc Osman isimli kişinin atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1766 yılında beş vakit ve Cuma namazlarında müezzin gerekli olduğu talebiyle Mustafa b. İbrahim Alemdar günlük bir akça ücret ile atanmıştır. *Üçüncü* ve *dördüncü* kayıtlarda 1772 yılında imam hatip Mehmed'in aynı ay içinde beratını yenilediği ve vefat ettiği kaydı göze çarpmaktadır. Ayrıca dördüncü kayıtta câmînin bânîlerinin Hacı Osman ve (muhtemelen oğlu) Hacı Mehmed Ağa oldukları ifade edilmiştir. Mehmed b. Osman'ın 1772 yılında vefatıyla yerine Hacı Abdi oğlu Mehmed atanmıştır. *Beşinci* kayıtta 1821 yılında Mehmed b. Hacı Abdi'nin vefat ettiği, yerine oğlu Mahmud b. Mehmed'e imamlık görevinin hasbî olarak verildiği görülmektedir. *Altıncı* kayıtta altı kadar sonra 1827 yılında Mahmud'a hatiplik görevinin de yine hasbî olarak ve imtihanla verildiği kaydedilmiştir.[530] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 226. Berâstân/Birastan (Perâştân/Piraştan/Uzundere/Çayeli) Köyü-Hacı Osman ve Hacı Mehmed Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1754-Atama, 1772-yenileme / vefat (2)	Mehmed b. El-Hâc Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1766-Atama, ?	Mustafa b. İbrahim Alemdar (Müezzin)	1 akça
1772-Atama, 1821-vefat	Mehmed b. Hacı Abdi (İmam+Hatip)	Hasbî
1821-Atama, 1827-Atama, ?	Mahmud b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî

[530] *VGMAHD, 1148-134/254; 4. kayıt, 1152-29/48; 8. kayıt, 1150-65/121; 1 ve 2. kayıtlar, 569-104/214; 18. kayıt, 563-77/155; 6. kayıt*.

2.3.21. Senoz/İksenoz Deresi-Pâlâhôr/Balâhôr (Yenice/Çayeli) Köyü Câmî (H.1212 / M.1797)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. Bir önceki köyde de belirtildiği üzere bu iki mahalle aslında bir köyden ibaretti, zamanla iki ayrı mahalle ve câmîye dönüşmüştür. *"Hemşîn'e tâbî' Pâlâhôr (Yenice/Çayeli) ve Berâstân (Uzundere/Çayeli) karyelerinde..."*[531] ifadelerinden de anlaşıldığı üzere önce Berâstân/Piraştan/Perâştân (Uzundere/Çayeli) köyünde, ardından da ihtiyaca binan bu mahallede de câmi yapılmıştır. Kayıtlardan *birincisinde* 1797 yılında câmînin hatipliğine hasbî olarak Ali b. Eyyub'un atandığı ifade edilir. *İkinci* kayıtta 1817 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîde Ali b. Eyyub'un vefat etmesi üzerine kardeşi Mehmed b. Eyyub hasbî imam hatip olarak atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1832 yılında Mehmed'in de vefatı üzerine oğlu Yusuf göreve atanmıştır.[532] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 227. Senoz/İksenoz Deresi-Bilâhôr/Pilâhôr (Pâlâhôr/Yenice/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1797-Atama, 1817-vefat	Ali b. Eyyub (İmam+Hatip)	Hasbî
1817-Atama, 1832	Mehmed b. Eyyub (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama, ?	Yusuf b. Mehmed	Hasbî

2.3.22. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü Câmî (H.1176 / M.1763)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz sekiz kayıt mevcuttur. Bunlardan beş tanesi bânîsi köylü olan birinci câmîye, kalan üç tanesi de bânîsi Abdullah Hoca olan ikinci câmîye aittir. Köylünün yaptığı câmi ile ilgili *birinci* kayıtta 1763 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu talebiyle günlük bir akça ücretle Osman Halîfe b. Hüseyin atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1772 yılında Osman Halîfe'nin vefatıyla yerine

[531] *VGMAHD, 1148-134/254; 4. kayıt.*
[532] *VGMAHD, 562-86/184; 7. kayıt, 569-104/214; 14. kayıt, 559-65/128; 10. kayıt .*

amcasının oğlu Eyyub b. Feyzullah imam hatip olarak atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1806 yılında bir akça ücret aldığı ifade edilen Eyyub vefat edince yerine kardeşinin oğlu Osman b. Mustafa *"...fevti vâkî ise...* / yerine atandığı kişinin ölümü gerçek ise şartıyla" atanır. *Dördüncü* kayıtta 1825 yılında günlük bir akça ücret aldığı ifade edilen Osman görevini devam ettircek erkek çocuksuz vefat ettiği için yerine cemaatin seçtiği kardeşi Musa b. Mustafa imam hatip olarak atanır. Beşinci kayıtta 1830 yılında Musa'nın da çocuksuz vefat etmesi üzerine köy sakinlerinden Mehmed Halîfe b. İbrahim atanmıştır.[533] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 228. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1763-Atama, 1772-vefat	Osman Halîfe b. Hüseyin (İmam+Hatip)	1 akça
1772-Atama, 1806-vefat	Eyyub b. Feyzullah (İmam+Hatip)	1 akça
1806-Atama, 1825-vefat	Osman b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1825-Atama, 1830-vefat	Musa b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1830-Atama, ?	Mehmed Halîfe b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.23. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü–Hâce Abdullah Câmî (H.1204 / M.1789)

Bânîsi Abdullah Hoca olan câmî ile ilgili üç kayıttan *birincisinde* 1789 yılında bânîsinin Abdullah Hoca olduğu ifade edilen câmîye hayır/vakıf sahibi olarak ilk görevli kendisi atanır. *İkinci* kayıtta hasbî görev yaptığı ifade edilen Abdullah hoca 1813 yılında görevinden çekilir ve yerine oğlu İsmail atanır. *Üçüncü* kayıtta 1834 yılında İsmail vefat edince yerine iki oğlu Mehmed ve Abdi kendi arzuhalleri ile evlatları olduğu gerçek ise şartıyla ve "…*ber-vech-i iştirâken*… / ortaklaşa / müşterek bir şekilde atanır.[534] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[533] *VGMAHD, 1152-29/48; 5. kayıt, 1149-46/88; 1. kayıt, 561-82/170; 5. kayıt, 563-77/155; 3. kayıt, 559-65/128; 7. kayıt.*

[534] *VGMAHD, 564-26/51; 1. kayıt, 569-104/214; 3. kayıt, 559-65/128; 15. kayıt.*

Tablo 229. Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü-Hâce Abdullah Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1789-Atama, 1813-çekilme	Hâce Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, 1834-vefat	İsmail b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1834-Atama, ?	Mehmed ve Abdi b. İsmail (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.24. Senoz-Hâhûnç (Çataldere/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî (H.1194 / M1780)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta *"Hemşin kazâsı kurâlarından Eksînôz (/ İksenôz / Senoz) deresinde (Madenli'den İncesu'ya kadar) Hâhûnç (/ Çataldere / Çayeli) karyesinde Mustafa binâsı câmî'nde…"* ifadeleriyle köy ve câmînin konumu ve bânîsi dile getirilmiştir. Bu kayıtta 1780 yılında Halil isimli imam hatibin vefat ettiği, yerine oğlu Hasan'ın atandığı kayıtlara geçmiştir. *İkinci* kayıtta bir akça ücretle görev yaptığı ifade edilen Hasan 1793 yılında görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadan vefat ettiği için yerine Mustafa b. Mehmed atanmıştır. *Üçünücü* kayıtta Mehmed'in de bir akça ile görev yaptığı bildirildikten sonra 1816 yılında vefat ettiği, yerine Memed b. Salih'in atandığı görülmektedir. *Dördünücü* kayıtta 1825 yılında yine bir akça ile imam hatip olduğu ifade edilen Mehmed çocuksuz vefat ettiği için yerine imtihanla Molla Ali b. Abdullah atanmıştır. Beşinci kayıtta 1829 yılında Molla Ali'nin de çocuksuz vefat etmesi üzerine köy sakinlerinden Molla Ahmed b. Mahmud'un atandığı görülmektedir.[535] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 230. Hâhûnç (Çataldere / Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1780-vefat	Halil (İmam+Hatip)	1 akça
1780-Atama, 1793-vefat	Hasan b. Halil (İmam+Hatip)	1 akça
1793-Atama, 1816-vefat	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1816-Atama, 1825-vefat	Mehmed b. Salih (İmam+Hatip)	1 akça
1825-Atama, 1829-vefat	Molla ali b. Abdullah (İmam+Hatip)	1 akça
1829-Atama, ?	Molla Ahmed b. Mahmud (İmam+Hatip)	1 akça

[535] *VGMAHD, 1151-111/243; 8. kayıt, 564-26/51; 8. kayıt, 569-104/214; 12. kayıt, 563-77/155; 4 ve 7. kayıtlar.*

2.3.25. Senoz-Bâbik/Babik/Babek (Çukurluhoca/Çayeli) Köyü Şâhinzâde Osman Câmî (H.1212 / M.1797)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1797 yılında bânîsinin Şâhinzâde Osman olduğu ifade edilen câmîye hayır / vakıf sahibi olarak ilk görevli imam hatip ünvanıyla hasbî kendi atanır. *İkinci* kayıtta 1813 yılında bânî ve ilk görevli Şâhinzâde Osman'ın vefat etmesiyle yerine Ali b. Mahmud'un atandığını görmekteyiz. *Üçüncü* kayıtta 1821 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ali'nin vefat ettiği yeine Mustafa b. İbrahim'in atandığı görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta hasbî imam hatip olan Mustafa görevini devam ettirecek erkek çocuksuz vefat ettiği için yerine cemaatin seçtiği Ali b. Halil atanır.[536]

Kıvrım'ın verdiği bilgilere göre *"Mapavri Nâhiyesi Babik Köyünde"* kayıtlı 1901 yılında Zülfarlıoğlu Ali Efendi b. Osman'ın vakfettiği 2000 kuruş nakit para bulunduğu tamamının müderris maaşlarına tahsis edildiği aktarılmaktadır.[537] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 231. Senoz-Bâbik (Çukurluhoca/Çayeli) Köyü-Şâhinzâde Osman Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1797-Atama, 1813-vefat	Şâhinzâde Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, 1821-vefat	Ali b. Mahmud (İmam+Hatip)	Hasbî
1821-Atama, 1832-vefat	Mustafa b. İbrhaim (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama, ?	Ali b. Halil (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.26. Senoz-Tôlanîç/Tûlanîç (Yeşiltepe/Çayeli) Köyü-el-Hâc Abdi Ağa Câmî (H.1213 / M.1798)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1798 yılında el-Hâc Abdi Ağa'nın binâ ettiği ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak İbrahim b. Mehmed'in atandığı kaydedilmştir. *İkinci* kayıtta 1818 yılında İbrahim'in vefatı üzerine oğlu Süleyman'ın

[536] *VGMAHD, 562-86/184; 8. kayıtlar, 569-104/214; 5 ve 19. kayıtlar, 559-65/128; 11. kayıtlar.*
[537] Kıvrım, "Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları", 108.

arzuhâli ve babası berâtı ile onun yerine atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1835 yılında hasbi görev yaptığı ifade edilen Süleyman'ın görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadan vefatı neticesinde kardeşinin çocukları İbrahim, Ali, Mustafa ve Osman kardeşler ortaklaşa olarak atanırlar.[538] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 232. Senoz-Tôlanîç/Tûlanîç (Yeşiltepe/Çayeli) Köyü-el-Hâc Abdi Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1798-Atama, 1818-vefat	İbrahim b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, 1835-vefat	Süleyman b. İbrahim (İmam+Hatip)	Hasbî
1835-Atama, ?	İbrahim, Ali, Mustafa ve İsmail b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.27. Mîsâhôr/Mesahor(Kaptanpaşa/Çayeli) Köyü-Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa Câmî (H.1176 / M.1762)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1762 yılında bânîlerinin Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa (adlı muhtemelen kardeş olan kişiler) olduğu ifade edilen câmîye imam hatip olarak Ahmed b. Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir. *İkinci* kayıtta 1764 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Ahmed Halîfe, Mehmed Halîfe lehine kendi gönül rızasıyla görevinden çekilir ve yerine Mehmed Halîfe imam hatip olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1777 yılında yaklaşık on üç yıl görevden sonra Mehmed de görevinden çekilir ve oğulları Süleyman ve Osman kardeşler atanır. *Dördüncü* kayıtta 1780 yılında bu iki kardeş görevliden Osman'ın çocuksuz vefat ettiği, Süleyman'ın ise cemaatin ihbarı ile göreve yeterliliğinin bulunmadığı (nâ-ehl olduğu), ayrıca bilgisiz/cahiller(echel)den olduğu, farklı zamanlarda eşkıyalık yaptığı, hatta eşkıyanın önderlerinden olduğu, alenen adam yaraladığı ve öldürdüğü için, başka yerde yaşamak zorunda kaldığı ve burada görev yapması mümkün olamayacağı için köylünün talebiyle Süleyman'ın görevden alındığı cemaatin seçtiği Mehmed b. Osman'ın imam hatip olarak atandığı kaydedilmektdir. *Beşinci* kayıtta 1795 yılında hasbî görev yaptığı bildirilen Mehmed b. Osman'ın vefatı üzerine oğlu İbrahim göreve atanır. Atanırken denetim aşamasında "İbrahim'in

[538] *VGMAHD, 562-86/184; 11. kayıt, 569-104/214; 15. kayıt, 559-66/129; 1. kayıt*.

Mehmed'in oğlu olduğu ve babasının ölümü gerçekse, köy sakinlerinden olduğu, göreve ehliyetinin bulunduğu" gibi pek çok şartla atamanın yapıldığı belirtilmektedir. *Altıncı* kayıtta 1819 yılında İbrahim'in görevini devam ettirecek çocuğu bulunmadığı için Mustafa b. Süleyman'ın hak talebiyle arzuhal yazdığı ve büyük dedelerinin câmînin bânileri olduğu (hayır verdikleri) gerekçesiyle görevin kendisine verilmesini ister. Durumun tahkîkâtı neticesinde dönemin Kazaskeri Seyyid Mehmed Efendi'nin fermânı ile Mustafa b. Süleyman imam hatip olarak atanır.[539] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 233. Mîsâhôr/Mesahor (Kaptanpaşa/Çayeli) Köyü-Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1762-Atama, 1764-çekilme	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1764-Atama, 1777-çekilme	Mehmed Halîfe (İmam+Hatip)	Hasbî
1777-Atama, 1780-vefat/alınma	Osman ve Süleyman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1780-Atama, 1795-vefat	Mehmed b. Osman	Hasbî
1795-Atama, 1819-vefat	İbrahim b. Mehmed	Hasbî
1819-Atama, ?	Mustafa b. Süleyman	Hasbî

2.3.28. Makrevis (Konaklar/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1178 / M.1764)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. Bânîsi ile ilgili kayıtlarda bilgi bulunmadığı için köylünün inşa ettiği kanaati kuvvetli gözükmektedir. *Birinci* kayıtta 1764 yılında hasbî imam hatip olarak görev yapan İsmail'in görevini devam ettirecek erkek çocuğu bulunmadığı için Ali isimli kişini atandığı kayıtlarda yer almaktadır. *İkinci* kayıtta 1774 yılında Ali'nin berâtını yenilediği görünmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1808 yılında Ali'nin görevinden çekildiği ve yerine oğlu İbrahim'in atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1814 yılında İbrahim b. Ali'nin de çocuksuz vefatı üzerine köy sakinlerinden Hüseyin b. Süleyman hasbî imam hatip olarak atanır.[540] Tespit

[539] *VGMAHD, 1152-29/48; 2 ve 7. kayıtlar, 1151-111/243; 5 ve 10. kayıtlar, 564-26/51; 13. kayıt, 569-104/214; 17. kayıt*.

[540] *VGMAHD, 1152-29/48; 6. kayıt, 1154-66/135; 3. kayıt, 561-82/170; 6. kayıt, 569-104/214; 10. kayıt*.

edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 234. Makrevis (Konaklar/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1764-vefat	İsmail (İmam+Hatip)	Hasbî
1764-Atama, 1774-yenileme, 1808-çekilme	Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1808-Atama, 1814-vefat	İbrahim b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Hüseyin b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.29. Ortan (Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1180 / M.1766)

Köy halen kayıtta geçtiği ismiyle anılmaktadır. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1766 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye Mahmud b. Süleyman'ın günlük bir akça ücretle atandığı kaydedilmiştir. Hatiplik ciheti (ünvanı) bulunması, ibadethanenin câmî olduğunu göstermekte, dolayısıyla evveliyatının bulunduğu anlamına gelmektedir.[541] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 235. Ortan (Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, ?	Mahmud b. Süleyman (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.30. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Nûmân b. Hüseyin Câmî (H.1180/ M.1766)

Köy halen kayıtta geçtiği ismiyle anılmaktadır. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda beş kayıt mevcuttur. Bunlardan üç tanesi Nûmân b. Hüseyin isimli hayırseverin binâ ettirdiği câmî ile ilgili kayıtlardır. Diğer iki kayıt ise Habib b. Mahmud isimli bânînin vakfettiği ve Çât Düzü denilen mahallede / mevkîde bulunan câmî ile ilgilidir.

[541] *VGMAHD, 1152-29/48; 10. kayıt.*

Köylünün binâ ettirdiği câmî ile ilgili *birinci* kayıtta 1766 yılında bânîsinin Nûmân b. Hüseyin olduğu ifade edilen câmîye vakıf sahibi ve ilk görevli imam hatiplik olarak hasbî bir şekilde kendisi atanır. *İkinci* kayıtta 1774 yılında câmînin bânîsi köylü olarak değişikliğe uğradığı görülse de görevlisi aynen devam etmektedir. İfadelerde tecdîd/yenileme kelimesi geçmese de Numan b. Hüseyin'in berâtını yenilediği anlaşılmaktadır. Tadilat ve tamirat için köylü desteğinden dolayı bu şekle dönüşmüş olabileceği gibi yazım esnasında katiplerin gözünden kaçan bir ayrıntı da olabilir. Bir başka husus da bu ikinci kayıtta da şimdi gelecek üçüncü kayıtta da köyün/câmînin konumu belirtilirken*"...Elevid (Yaylaköy / Çamlıhemşin), Meydan (Çamlıhemşin) ve Çat (Çamlıhemşin) nâm karyede..."* şeklinde üç ayrı köy ifade edilmektedir. Bu üç köyün orta noktası Çat köyüdür. Yani Çat köyü Meydan köyü ile Yayla köyü arasında bir konumdadır. *Üçüncü* kayıtta 1818 yılında hasbî görevde olan Nûmân vefat eder ve yerine oğlu Emin b. Nûmân arzuhâli ile atanır.[542] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 236. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Nûmân b. Hüseyin Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1766-Atama, 1774-yenileme, 1818-vefat	Nûmân b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1818-Atama, ?	Mehmed Emin b. Nûmân (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.31. Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Çat Düzü Mevkî-Habib b. Mahmud Câmî (H.1227 / M.1812)

Çat köyünün Elevid ve Meydan köyleri ortasında bulunduğu bilgisi bir önceki câmînin kayıtları arasında verilmişti. Câmînin bu köy dışında sayılan diğer iki köyden biri olması durumunda kayıtlarda belirtildiği gibi açıkça belirtilebilirdi. Muhtemeldir ki mevcut câmîye yakın bir konumda insanların daha fazla ihtiyaç duyduğu bir noktada inşa edilmişti. Bulunduğu konumla ilgili verilen isim köy içinde bir mahalle / mevkî olduğu izlenimini kuvvetlendirmektedir.[543] Çat Düzü denilen bu mahalle / mevkideki câmî ile ilgili iki kayıttan *birincisinde* 1812 yılında bânîsinin ve ilk görevli imam

[542] *VGMAHD, 1152-29/48; 11. kayıt, 1150-65/121; 5. kayıt, 569-104/214; 16. kayıt.*

[543] Yakın çevre halkından edindiğimiz bilgiler neticesinde Çat Düzü denilen mevkînin günümüzde Çat köy merkezi olarak bilinen yerin aşağısında bir noktada yer alan düzlüğü ifade ettiği söylenmektedir. Muhtemeldir ki câmî bu konumda idi.

hatibinin hasbî olarak Habib bin Mahmud olduğu ifade edilmektedir. *İkinci* kayıtta 1813 yılında bânî ve görevli Habib vefat eder ve yerine oğlu Mustafa b. Habib yine hasbî olarak atanır.[544] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 237. Çât Köyü–Çat Düzü/Mevkî-Habib b. Mahmud Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1812-Atama, 1813-vefat	Habib b. Mahmud (İmam+Hatip)	Hasbî
1813-Atama, ?	Mustafa b. Habib (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.32. Tezinâ (Akyamaç/Hemşin) Köyü Câmî (H.1182 / M.1768)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1768 yılında bânisinin köy halkı olduğu ifade edilen câmînin imam hatibe ihtiyacı olduğu bildirilerek günlük yarım akça ücretle Mustafa b. Musli'nin atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1786 yılında ücretinin bir akçaya çıktığı ifade edilen Mustafa'nın berâtının yenilendiği görülür. *Üçüncü* kayıtta 1797 yılında Mustafa'nın vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in atandığı görülür. *Dördüncü* kayıtta 1833 yılında bir akça ile görev yaptığı ifade edilen Mehmed'in de vefat ettiği, yerine oğlu Molla Ali'nin atandığı görülmektedir.[545] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 238. Tezinâ (Akyamaç/Hemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1768-Atama, 1786-yenileme, 1797-vefat	Mustafa b. Musli (İmam+Hatip)	0,5/1 akça
1797-Atama, 1833-vefat	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1833-Atama, ?	Molla Ali	1 akça

[544] *VGMAHD, 569-104/214; 1 ve 4. kayıtlar*.

[545] *VGMAHD, 1152-29/48; 14. kayıt, 1154-66/135; 10. kayıt, 562-86/188; 9. kayıt, 559-65/128; 14. kayıt*.

2.3.33. Keşüve/Küşüve/Kuşova/Kuşiva (Yolkıyı/Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1182 / M.1768)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz beş kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1768 yılında câmîde imam hatip olan Mehmed isimli görevlinin berâtının yenilenme kaydıdır. Bu tarihten önce göreve başladığı anlaşılmakla beraber net bir tarih vermek eldeki kayıtlardan mümkün gözükmemektedir. *İkinci* kayıtta 1774 yılında günlü bir akça ücret aldığı ifade edilen Mehmed'in yine berâtını yenilediği görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1784 yılında Mehmed'in vefatıyla yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedişmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1796 yılında günlük bir akça ücretle görev yaptığı ifade edilen Ali'nin de vefat ettiği, yerine amca oğlu Mehmed b. İsmail'in atandığı görülmektedir. *Beşinci* kayıtta 1830 yılında günlük bir akça ücret aldığı ifade edilen Mehmed b. İsmail'in vefat ettiği, yerine Mehmed Memiş ve Ahmed isimli oğullarının "…*ber-vech-i iştirâken*… / ortaklaşa" atandığı kaydedilmiştir.[546]

Tablo 239. Keşüve/Küşüve/Kuşova/Kuşiva (Yolkıyı/Çamlıhemşin) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1768/1774-yenileme, 1784-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1784-Atama, 1796-vefat	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1796-Atama, 1830-vefat	Mehmed b. İsmail (İmam+Hatip)	1 akça
1830-Atama, ?	Mehmed Memiş ve Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.34. Sırt (Çamlıhemşin) Köyü Câmî (H.1188 / M.1774)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1774 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen mescide minber yaptırılarak câmîye dönüştürldüğü ve günlük bir akça ile Mehmed b. Osman'ın atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1792 görevli Mehmed'in vefat ettiği, yerine kardeşi Ahmed b. Osman'ın atandığı görülmektedir.[547] Tespit

[546] *VGMAHD, 1152-29/48; 13. kayıt, 1154-66/135; 6. kayıt, 1151-111/244; 1. kayıt, 562-86/184; 6. kayıt, 559-65/128; 1. kayıt.*

[547] *VGMAHD, 1150-65/121; 3. kayıt, 564-26/51; 5. kayıt.*

edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 240. Sırt (Çamlıhemşin Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1774-Atama, 1792-vefat	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1792-Atama, ?	Ahmed b. Osman (İmam+Hatip)	1 akça

2.3.35. Çingit (Uğrak/Pazar) Köyü-Hacı Osman ve Hacı İbrahim Câmî (H.1189 / M.1775)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, ulaşabildiğimiz kayıtlar içinde Çingit köyü ile ilgili altı kayıt olmasına rağmen bunlardan yalnızca beşi bu köye ait câmî ile ilgilidir. Bir kayıtta katip (okuma/yazma) hatası olduğu kanaatindeyiz.[548] Bu köy ve câmîsi ile ilgili beş kayıttan *birincisinde* 1775 yılında câmînin bânîlerinin Hacı Osman ve Hacı İbrahim adında iki hayır sahipleri oldukları ifade edilmiştir. Bu kayıtta günlük bir akça ile imam hatiplik görevinin Mehmed isimli kişiye verildiği kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1790 yılında Mehmed'in berâtını kaybettiği veya zarar gördüğü için yenilediği görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1794 yılında Mehmed b. Hasan'ın baba adı da verilerek yine berât yenilediği görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1804 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu İsmail'in atandığı kaydedilmiştir. *Beşinici* kayıtta 1831 yılında günlük bir akça ücretle görev yapan İsmail b. Mehmed'in görevini devam ettirecek çocuğu yokken vefat ettiği, yerine (çok net okunamasa da) amcası Ömer/Mehmed b. İbrahim'in atandığı kaydedilmektedir.[549] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 241. Çingit (Uğrak/Pazar) Köyü-Hacı Osman ve Hacı İbrahim Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1775-Atama, 1790 / 1794-yenileme, 1804 vefat	Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1804-Atama, 1831-vefat	İsmail b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1831-Atama	Ömer/Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça

[548] *VGMAHD, 1145-167/326; 7. kayıt*. Bu kayıt Molevints (Mollaveyis / Çamlıhemşin) köyü ile ilgilidir ve orada işlenmiştir.

[549] *VGMAHD, 1154-66/135; 8. kayıt, 564-26/51; 4 ve 10. kayıtlar, 561-82/170; 1. kayıt, 559-65/128; 9. kayıt*.

2.3.36. Makribûdâm/Mağribûdâm (İncesu/Çayeli) Köyü Câmî (H.1190/ M.1766)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1776 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmînin imamet ve hitabet görevine hasbî olarak Ali b. Abdullah'ın atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta aynı yılı içinde Ali'nin berâtını yenilediği kaydeilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1835 yılında Alin'nin görevini devam etirecek çocuksuz vefat ettiği, yerine amcaoğlu Ali b. Ahmed'in atandığı görülmektedir.[550] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 242. Makribûdâm/Mağribûdâm (İncesu/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1776- Atama ve yenileme, 1835-vefat	Ali b. Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1835-Atama, ?	Ali b. Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.37. Kâmanôz (Buzlupınar/Çayeli) Köyü Câmî (H.1194 / M.1780)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Câmînin konumu tarif edilirken *"Hemşin kazâsı kurâlarından Kâmanôz (Buzlupınar / Çayeli), ve Kûrâmôz (?), Biberoz (Gürpınar / Çayeli) ve Sasten (Seslidere / Çayeli) ve Kelâsu (?) karyelerin beynlerinde (aralarında) edâ-yı salât olunmayûb Kâmanôz (Buzlupınar / Çayeli) karyede bâ-izn-i hümâyûn binâ eyledikleri…"* ifadeleri kullanılmış beş ayrı yerleşim yerinin arasında bulunan konumda bina edildiği vurgulanmıştır. 1780 yılında hatip olarak Mehmed b. İbrahim köylünün talebiyle atanmıştır. Ücrete dair bir bilgi yer almamaktadır.[551] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[550] *VGMAHD, 1151-111/243; 1 ve 2. kayıtlar, 559-66/129; 2. kayıt .*
[551] *VGMAHD, 1151-111/243; 9. kayıt.*

Tablo 243. Kâmanôz (Buzlupınar/Çayeli) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1780-Atama, ?	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	?

2.3.38. Cimîl(-i Ulyâ/Cimilbaşköy/Başköy/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Ağa Câmî (H.1195 / M.1781)

Cimil köyü Cimil-i ulya / Yukarı Cimil / Başköy, Cimil-i Vasat / Orta / Sağîr / Küçük / Paşaköy / Ortaköy ve Cimil-i Suflâ / Aşağı Cimil / Yetimhoca / Güvenköy şeklinde üç ayrı bölümdür. Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köy ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. Bunlardan iki tanesi Ortaköy denilerek köyün kalanından ayrılan bir mahallesini ifade etmektedir ki Cimilortaköy mahallesi / câmî olarak ikinci sırada sayılacaktır.

Cimil (Başköy/İkizdere) köyü ile ilgili iki kayıttan *birincisinde* 1781 yılında bânîsinin Hacı Osman olduğu ifade edilen câmîde günlük yarım akça ile imam olan (muhtemelen bânîsi) Osman vefat ettiği için oğlu Mustafa'nın atandığı görünmektedir. *İkinci* kayıtta 1794 yılında Mustafa b. Osman'ın vefat etmesi üzerine oğlu Süleyman günlük yarım akça ile imam hatip olarak atanır.[552] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 244. Cimîl(-i Ulyâ/Cimilbaşköy/Başköy/İkizdere) Köyü Hacı Osman Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1781-vefat	Osman (İmam)	0,5 akça
1781-Atama, 1794-vefat	Mustafa b. Osman (İmam+Hatip)	0,5 akça
1794-Atama, ?	Süleyman b. Mustafa (İmam+Hatip)	0,5 akça

2.3.39. Cimîlortaköy (Cimil-i Vasat/Paşaköy/Ortaköy/İkizdere) Köyü Câmî (H.1217 / M.1802)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinicisinde* 1802 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam ve hatip olarak Osman b. Ali'nin atandığı

[552] *VGMAHD, 1151-111/243; 12. kayıt, 564-26/51; 12. kayıt*.

kaydedilmiştir. İkinci kayıtta 1833 yılında Osman b. Ali'nin vefatı üzerine imtihanla oğlu Ahmed'in atandığı görülmektedir.[553] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 245. Cimîlortaköy (Cimil-i Vasat/Paşaköy/Ortaköy/İkizdere) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1802-Atama, 1833-vefat	Osman b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1833-Atama, ?	Ahmed b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.40. Sânova (Çaneva/Nurluca/Hemşin) Köyü-Hasan b. Hüseyin Câmî (H.1204 / M.1790)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1790 yılında Hasan b. Hüseyin isimli hayırseverin minber yaptırdığı ifade edilen câmînin imam hatiplik görevi de vakıf sahibi olarak hasbî bir şekilde kendisine verilmiştir.[554] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 246. Sânova (Çaneva/Nurluca/Hemşin) Köyü-Hasan b. Hüseyin Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1790-Atama, ?	Hasan b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî

2.3.41. Cinçû (Çinçiva/Şenyuva/Çamlıhemşin) Köyü-Şeyh Hüseyin Efendi Câmî (H.1211 / M1796)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1796 yılında bânîsini Şeyh Hüseyin Efendi olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olaraka hayır sahibinin oğlu Mustafa atanır. *İkinci* kayıtta 1800 yılında Mustafa görevinden çekilir ve yerine kardeşinin oğlu Mehmed Memiş b. Osman yine hasbî olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1814 yılında Mehmed Memiş'in de görevinden çekilmesi üzerine Molla Osman ve

[553] *VGMAHD, 562-86/184; 14. kayıt, 559-65/128; 12. kayıt.*
[554] *VGMAHD, 564-26/51; 3. kayıt*.

Molla Halil ortaklaşa imam hatip olarak hasbî bir şekilde atanırlar.[555] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 247. Cinçû (Çinçiva/Şenyuva/Çamlıhemşin) Köyü-Şeyh Hüseyin Efendi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1796-Atama, 1800-çekilme	Mustafa b. Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1800-Atama, 1814-çekilme	Mehmed Memiş b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Molla Osman ve Molla Halil b. Mehmed Memiş (İmam+Hatip)	Habî

2.3.42. Kôlûna (Zilkale/Çamlıhemşin) Köyü-Mehmed Câmî (H.1221/ 1806)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta 1806 yılında Mehmed isimli hayırseverin vakfetmesiyle yapılan câmîye ilk imam hatip olarak da kendisi atandığı kaydedilmektedir. Ücrete dair bilgi verilmemiştir.[556] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 248. Kôlûna (Zilkale/Çamlıhemşin) Köyü-Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1806-Atama, ?	Mehmed (İmam+Hatip)	?

2.4. Viçe (Fındıklı) Kazâsında Dînî Kurumlar

Genel tarihi doğu karadeniz / Rize ve sahil ilçeleri tarihiyle benzerdir. 1071 yılı Malazgirt zaferi sonrası Alparslan'ın bölgeye Tanrı dağlarından çok sayıda yaylacı göçer (yörük) yerleştirdiği, her ne kdar bu tarihten sonra bölge Pontus egemenliğinde olsa da yerel halk yüksek kesimde yaşadıkları için kültür ve kimliklerini tamamen kaybetmemişlerdir. Bölgenin etnik kimlik yapısı ve tarihi serüveni Hemşin ve Hemşinlilerin tarihiyle paraleldir.

[555] *VGMAHD, 562-86/184; 2 ve 13. kayıtlar, 569-104/214; 9. kayıt.*
[556] *VGMAHD, 561-82/170; 4. kayıt.*

Viçe'nin (Fındıklı) tarihiyle ilgili bilgi veren kaynaklarda genelde kazâ değil de "Bağobit[557] / Yakovit" adıyla nahiye olduğundan bahsedilir ve 1486-1680 aralığında Arhavi'ye bağlı olduğu ifade edilir. Bu kazâ; nahiye, zeâmet, vilayet, kale olarak bir çok bölümlere ayrılmış ve bazen bunlar birbirine tedahül etmiş gibidir.[558] Arhavi kazâsının da sırasıyla Trabzon'a bağlı olduğu, daha sonra sancak merkezinin Gönye'ye, ardından da her biri kazâ statüsüyle Viçe, Arhavi ve Gönye kazâları olarak Batuma bağlandığı ifade edilmektedir.[559] Tez kapsamındaki belgelerde de tespit edebildiğimiz kadarıyla 1692 yılında Viçe, kazâ olarak kaydedilmektedir.[560]

Kazâ sınırları batıda Atina (Pazar) kazâsına bağlı *"Ğere kurâlarından* (Işıklı / Ardeşen köylerinden) *Meshorun Limanı"* şeklinde kaydedilmiş, kanaatimizce günümüzde Ardeşen ilçesi Şenyurt ve Yeniyol (Öce) köyleri arasında bulunan Yeniyol Deresinin doğusundan (*"Nefs-i Viçe ve Başva"* adıyla belgelerde kaydedilen ve Viçe kazâsına bağlı gözüken Yeniköy, Yenimahalle ve Sahil köylerinden) başlayıp, doğuda Kapsara (Kale, Güngören, Yemişlik, Yolgeçen / Arhavi) köyü dahiline kadar gitmektedir.

2.4.1. Nefs-i Viçe (Merkez/Fındıklı)-Çavuşzâde el-Hâc Ahmed Ağa Câmî (H.1104 / M.1692)

Kayıtlarda geçen "Nefs-i Viçe" ifadesinden câmînin kazâ merkezinde olduğu anlaşılmaktadır.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz on iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1692 yılında mescidin câmî olduğundan bahsetmekte ve imam hatip olan Muhammed'in görevden alındığı, yerine diğer Muhammed'in atandığı belirtilir. *İkinci* kayıtta câmî ve bânî adının Çavuşzâde el-Hâc Ahmed Ağa câmî olduğu ifade edilmiştir. Yine bu kayıtta 1699 yılında müezzin olan Mehmed'in

---

[557] Bağobit şeklinde okunmuş olsa da doğrusu Yakovit'tir ve Ermeni bir papazın ismidir. Bölge halkı Laz ve Hemşinlileri baskıcı bir şekilde Ermenileştirme polikatısının öncüsüdür. Bakınız: Aslan, *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*, 46.

[558] Tuba Aslan, "Doğu Karadeniz'in Sosyal Yapısından Bir Kesit ve Etniklik Zorlaması", *İstanbul Sosyolojik Çalışmalar Dergisi* 30 (Ağustos 2011), s.3 (55).

[559] Kenan Aydin, "Arhavi Kazasında İskân ve Nüfus: (1583-1681/1682)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)* 34 (19 Mayıs 2021), 197-225.

[560] *VGMAHD, 1141-91/174; 5.*

vefat ettiği, yerine Ebû Bekir'in uygun olduğu için atandığı kayıtlara geçmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1709 yılında müezzin Ebû Bekir'in berâtını yenilediği görülmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1719 yılı Mehmed'in berâtını yenilendiğini ifade eder. *Beşinci* kayıtta aynı yıl imam hatip olan Mehmed'in vefat ettiği, yerine Hasan b. Mustafa'nın atandığı kaydedilmiştir. Ancak bu iki kayıt arzuhal kaydedilirken tarihsel sıralama hatası yapıldığı veya bizim kayıtları tasnif ederken gözümüzden kaçan Viçe İskelesi denilen yerde Merkez'in dışında başka bir câmî daha bulunması söz konusu olabilir. *Altıncı* kayıt her ne kadar câmî ile ilgili olmasa da, câmî imam hatîbi Hasan'la ilgilidir. 1719 yılında Hacı Şâhin isimli hayırseverin Hane ve Avârız (bir çeşit vergi) için vakfettiği paranın imam hatip Hasan'a bırakıldığı ve tasarruf yetkisi olmadığı için berat verildiğinin kaydedilmesidir. *Yedinci* kayıtta 1730 yılında imam hatip Hasan vefat eder ve yerine amcası Mustafa Halîfe yarım akça ücretle atanır. *Sekizinci* kayıtta 1835 yılında Mustafa Halîfe'nin ücretinin bir kçaya çıktığı ve vefat ettiği kaydedilir. Yerine oğlu Hasan'ın atandığı ifade edilir. *Dokuzuncu* kayıtta 1772 yılında bir akça ücretle görev yapan Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa'nın atandığı görülmektedir. *Onuncu* kayıtta 1783 yılında bir akça ücret alan Mustafa'nın da vefat ettiği, oğlu Mehmed'in göreve geldiği görülür. *On birinci* kayıtta 1789 yılında bir akça ile görevde olan Mehmed b. Mustafa'nın da vefat ettiği, yerine kardeşi Ahmed'in atandığı görülür. *On ikinci* kayıtta 1803 yılında bir akça ile görev yapan Ahmed b. Mustafa da vefat eder ve yerine oğlu Mustafa b. Ahmed atanır.[561]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1750 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 262,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 12,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 15 kuruş (açıkça belirtilmese de 247,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[562]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[561] *VGMAHD, 1141-91/174; 5 ve 1. kayıt, 1131-91/171; 2, 6, 7, 8. kayıtlar, 1145-166/324; 1 ve 11. kayıtlar, 1149-43/82; 3. kayıt, 1151-108/237; 7. kayıt, 564-22/43; 3. kayıt, 561-86/178; 1. kayıt.*

[562] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.111, 2 no'lu kayıt.*

Tablo 249. Nefs-i Viçe/Viçe (Fındıklı) Merkez-Çavuşzâde Ahmed Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1692-Alınma	Muhammed (İmam+Hatip)	?
1692-Atama, 1719-yenileme ve vefat	Muhammed/Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1699-vefat	Mehmed (Müezzin)	?
1699-Atama, 1709-yenileme,	Ebû Bekir (Müezzin)	?
1719-Atama(2), 1730-vefat	Hasan b. Mustafa (İmam+Hatip)	?
1730-Atama, 1735-vefat	Mustafa Halîfe (İmam+Hatip)	0,5/1 akça
1735-Atama, 1772-vefat	Hasan b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1772-Atama, 1783-vefat	Mustafa b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1783-Atama, 1789-vefat	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1789-Atama, 1803-vefat	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 alça
1803-Atama, 1844, ?	Mustafa b. Ahmed (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça

2.4.2. Nefs-i Viçe'de Kûsûpî İskelesi/Zuğu (Hürriyet, Tatlısu/Fındıklı) Mah. Câmî (H.1201 / M.1786)

Kûsûbî / Kusupi (tepesi) denilen yer, ayrıntılı harita incelemelerinde Hürriyet ve Tatlısu (Fındıklı) mahallelerinin birleşim noktasında kalan tepenin adı olarak görünmektedir.[563] Câmînin konumu *"Kûsûbî İskelesi"* olarak geçmekte, finansman kaydında da Nefs-i Viçe'de olduğu ifade edilen bir köy aynı isimle görülmektedir. Ancak atama kayıtlarında yer alan Zûğû ifadesi yer almamaktadır. İskelenin konumu Fındıklı'nın doğu kısmında ve Abû iskelesinin ve Abû (Çağlayan) deresinin batı kısmında günümüzde Fındıklı Merkez mahallesi(nin doğu kısmı) olarak geçen konumda yer almaktadır.[564]

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köy ve câmîsi ile ilgili ulaşabildiğimiz toplamda üç kayıt mevcuttur. Bunlardan iki tanesinde mahalle adı *"Zûğû mahallesinde Kusubi İskelesinde"* şeklinde, bir tanesinde Kacubi şeklinde kaydedilmiştir. *Birinci* kayıtta 1786 yılında câmînin bânîsinin köylü olduğu ifade edilmekte ve konumuyla ilgili *"Kûsûpî / Kûsûbî İskelesinde"* olduğu ifade edildikten sonra hasbî imam hatip olarak Mehmed b. Osman atandığı kaydedilmiştir.

[563] https://parselsorgu.tkgm.gov.tr adresinde Rize / Fındıklı / Merkez, Hürriyet veya Tatlısu köylerinden biri işaretlenir. Sayfanın sağ kısmından "HGM Etiket" ve "Yandex" öğeleri işaretlenmeli, kesişim noktasında istenilen yer bulunmaya çalışılmalıdır.

[564] Ayrıca Fındıklı'da eski adı Zuğa-i Süflâ ve Ulyâ (Doğanay ve Sulak) olan köyler bulunmakla birlikte İskele denilen noktaya çok uzak bir konumdadırlar.

İkinci kayıtta 1810 yılında Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Mustafa b. Mehmed'in atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta köylünün yaptırdığı ifade edilen câmîye 1814 yılında cemaatin seçtiği Osman b. Mehmed'in hasbî hatip olarak atandığı kaydedilir.[565]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Nefs-i Viçe Kasabasında Kûsûbî İskelesinde"* adıyla kayıtlı câmîye ait vakfın *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1530 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 229,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 11,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2 kuruş, toplamda 13,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 216 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir. [566]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Zûğû karyesi"* adıyla kayıtlı köy ve câmîsine ait vakfın *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1100 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 165 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 8 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 9,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 155,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[567]

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 250. Nefs-i Viçe/Zûğû/Kûsûbî/Kûsûpî Mahallesi/İskelesi- Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1786-Atama, 1810-vefat	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	Hasbî
1810-Atama, ?	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1814-Atama, ?	Osman b. Mehmed (Hatip)	Hasbî
1844	Manavoğlu Mustafa (Mütevellî) (Kûsûbî)	-
1844	Şişmanoğlu Mustafa (Mütevellî) (Zûğû)	-

[565] *VGMAHD, 1155/1-78/153; 2. kayıt, 560-51/114; 1. kayıt, 569-99/203; 2. kayıt .*
[566] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.111, 1 no'lu kayıt.*
[567] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.111, 3 no'lu kayıt.*

2.4.3. Nefs-i Viçe-Baçva (Yenimahalle/Fındıklı) Köyü-Hacı Mustafa ve Şâhinzâde Osman Ağa Câmî (H.1181 / M.1767)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz altı kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1767 yılında bânîlerinin Hacı Mustafa ve Şahinzâde Osman Ağa olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hasbî olarak hayır sahibi (Şahinzâde) Osman'ın atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta ücreti bir akça olduğu ifade edilen Osman'ın 1776 yılında vefatıyla yerine oğlu Mustafa atanır. *Üçüncü* kayıtta 1789 yılında sel basması zarar gördüğü için, eski bânîlerden biri olduğu anlaşılan ve halen imam hatiplik görevinde bulunan Şahinzâde Mustafa Ağa câmîyi yeniden tamir ettirir ve bir akça ücret ile yeni imam hatip olarak Hacı Ömer'in atandığı görülür. Bu durumda hem bânîlerden biri ve hem de görevli Mustafa görevinden ferâgat etmiş gözükmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1799 yılında Ömer b. Mustafa'nın vefat ettiği ve yerine oğlu Osman'ın atandığı görülür. *Beşinci* kayıtta 1804 yılında (öncesinde) câmîde yangın meydana geldiği, köylünün oluşan zarardan dolayı câmîyi tamir ettirdiği, yeniden minber yaptırdığı ve eski görevli Osman'ın bir akça ücretle yeniden atanması için arzuhalde bulunduğu kaydedilmiştir. *Altıncı* kayıtta 1830 yılında bir önceki kayıtta geçen yangın olayı tekrar bildirildikten sonra Osman'ın görevinden ferâgat ettiği ve yerine oğlunun oğlu Hasan b. Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir. Kayıtta berâtın direk büyük babasından torunu üzerine geçtiği dikkat çeken bir husustur.[568]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 960 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 146,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 8,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 138 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[569] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

---

[568] *VGMAHD, 1152-27/44; 2. kayıt, 1151-108/237; 2. kayıt, 564-22/43; 4. kayıt, 562-85/182; 3. kayıt, 561-86/178; 3. kayıt, 559-63/122; 2. kayıt.*

[569] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.111, 9 no'lu kayıt.*

Tablo 251. Nefs-i Viçe ve Bâçva (Yenimahalle/Fındıklı) Köyü-Hacı Mustafa ve Şâhinzâde Osman Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1767-Atama, 1776-vefat	Şâhinzâde Osman Ağa (İmam+Hatip)	1 akça
1776-Atama, 1789-vefat	Şahinzâde Mustafa b. Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1789-Atama, 1799-vefat	Hacı Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1799-Atama, 1804-Atama, 1830-çekilme	Osman b. Hacı Ömer (İmam+Hatip)	1 akça
1830-Atama, ?	Hasan b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Hafız oğlu Hasan (Mütevellî)	?

2.4.4. Kapsara İskelesi (Yalı ve Kale/Arhavi)-Hâtûniye ve el-Hâc Kara Ali Ağa Câmî (H.1117 / M.1704)

Kapsara mahallesinin günümüzde Kale, Güngören, Yemişlik, Yolgeçen / Arhavi mahallerini kapsadığı düşünülmektedir. Her ne kadar günümüzde Arhavi'ye bağlı olsalar da kayıtların geçtiği dönem için iki kazâ arası sınır olduğu söylenebilir. İskele ifadesi câmînin konumunun deniz / sahil kenarı olduğunu göstermektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dokuz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1704 yılında *"Hâtûniye câmîsi"* olarak ifade edilen câmîde hatip olan Osman'ın berâtının yenilendiği kaydedilir. Bu kayıttan sonra yaklaşık elli yıllık bir boşluk döenmi olduğu görülmektedir.

İkinci kayıtta 1752 yılında daha önce câmî olduğu ifade edilen yerde nehir kenarı olduğu için sel nedeniyle zarar gördüğü, el-Hâc Karaali Ağa tarafından tamir ve minber yaptırılması için izin talebini gösteren kayıttır. Bu kayıtta herhangi bir atam kaydı bilgisi yoktur.

Üçüncü kayıtta 1767 yılında hasbî imam hatip olan Mehmed'in vefat ettiği, yerine Hasan'ın atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1772 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1789 yılında önceki görevli olan Ali mi yoksa farklı biri mi olduğu net anlaşılmamakla beraber bânî olduğu ifade edilen Ali'nin hasbî olarak imam ve hatip olduğu ifade edilmiştir. *Altıncı* kayıtta aynı tarihli ve Ali'nin berâtını yenilediği kaydedilmiştir. *Yedinci* kayıtta 1797 yılında Ali'nin vefat ettiği oğlu Hasan'ın hasbî imam hatip olarak atandığı görülmektedir. *Sekizinci* kayıtta 1822 yılında câmînin iki yılı aşkın bir süredir bakımsız ve terk edilmiş vaziyetinin idareye arz edildiği, Hasan b. Mehmed'in atanması için müracaat edildiği kaydedilmiştir. Rûznamçe-i askerî'den

(günlük kayıt defterinden) kontrol edildiğinde ise eski görevli Hasan b. Ali'nin adına rastlandığı, ancak yapılan tamir ve yazılan arzuhal neticesinde Hasan b. Mehmed'in atandığı anlaşılmaktadır. *Dokuzuncu* kayıtta 1825 yılında terk edilmiş ve harabe olan câmî tamir ettiren ve hasbî imam hatip olan Hasan b. Mehmed'in vefat ettiği, yerine oğlu Hafız Osman'ın atandığı kaydedilmiştir. Kayıtta oğlu olduğu gerçek ise şartı dikkat çekmektedir.[570]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Nefs-i Kapsara Yâlû mahallesi"* adıyla kayıtlı Kale / Arhavi olduğunu düşündüğümüz mahalle ve câmîsine ait vakf kaydında *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 954 kuruş, ilave olarak *"mekteb-i mezbûrun vakfiyesi"* 1000 kuruş, toplamda 1954 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 276 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 14 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 16,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 259,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[571] Kayıttan anlaşıldığı üzere câmînin vakfına bağlı bir de mekteb olduğu anlaşılmaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 252. Kapsara (Yalı/Kale/Arhavi) İskelesi-Hâtûniye ve el-Hâc Kara Ali Ağa Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1704-yenileme, ?	Osman (Hatip)	-
1752-Atama, 1767-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1767-Atama, 1772-vefat	Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1772-Atama, 1789-Atama, yenileme, 1797-vefat	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1797-Atama, 1820-çekilme	Hasan b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1822-Atama, 1825-vefat	Hasan b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1825-Atama, ?	Hafız Osman b. Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Muzurcuoğlu Hasan (Mütevellî)	?

[570] *VGMAHD, 1141-91/174; 3. kayıt, 1148-133/253; 4. kayıt, 1152-27/44; 3. kayıt, 1150-62/115; 1. kayıt, 564-22/43; 1 ve 2. kayıtlar, 562-85/182; 2. kayıt, 569-99/203; 6. kayıt, 563-76/152; 1. kayıt.*

[571] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.113, 24 no'lu kayıt.*

2.4.5. Kapsara (Güngören ve/ya Yemişlik/Arhavi) Köyü-İslâm Reis Câmî (H.1117 / M.1705)

Kapsara köyünün günümüzde Kale, Güngören, Yemişlik, Yolgeçen / Arhavi mahallerini kapsadığı düşünülmektedir. Bir önceki câmî aynı mahallenin iskele kısmında Yalı / Kale idi. Bu câmî ise biraz daha iç kesimde diğer mahallerin de belki ortasına denk gelen bir konumda olması kuvvetle muhtemeldir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz yedi kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1705 yılında bânîsi ile ilgili bilgi verilmeyen câmîye imam hatip olarak günlük yarım akça ücretle Süleyman'ın atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1708 yılında câmînin bânîsinin İslam Reis olduğu ifade edildikten sonra Süleyman'ın berâtını yenilediği kaydedilmiştir. *Üçüncü* kayıtta 1714 yılında hasbî görev yaptığı ifade edilen Süleyman'nın vefat ettiği, yerine oğlu Ömer'in atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1719 yılında hasbî görevli olduğu ifade edilen Ömer'in vefatı üzerine oğlu Ahmed göreve gelir. *Beşinci* kayıtta 1720 yılında yarım akça ücretle görey yaptığı söylenen Ahmed'in görevini terk ettiği için görevden alındığı, yerine Mehmed b. Hamza'nın atandığı görülür. *Altıncı* kayıtta 1733 yılında Ömer'in vefatından sonra Mehmed Halife'nin ilk atama yapılır gibi ifadelerle yeniden atandığı (ancak aslında berâtını yenilediği) görülmektedir. *Yedinci* kayıtta 1740 yılında hasbî hatip olduğu ifade edilen Mehmed'in yine berâtını yenilediği kaydedilmitir.[572]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Hadarî / Hazarî / Güngören / Arhavi"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1200 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 180 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 9 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 10,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 169,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[573]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Yemişlik köyü"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1140 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 180 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve

---

[572] *VGMAHD, 1141-91/174; 4. kayıt, 1131-91/171; 1, 3, 5, 9. kayıtlar, 1139-193/380; 2. kayıt, 1145-166/324; 13. kayıt.*

[573] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.113, 20 no'lu kayıt.*

aydınlatmasına) 9 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 10,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 169,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[574] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 253. Kapsara (Kale, Güngören, Yemişlik, Yolgeçen/Arhavi) Köyü-İslâm Reis Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1705-Atama, 1708-yenileme, 1714-vefat	Süleyman (İmam+Hatip)	0,5 / 1 / Hasbî
1714-Atama, 1719-vefat	Ömer b. Süleyman (İmam+Hatip)	Hasbî
1719-Atama, 1720-alınma	Ahmed b. Ömer (İmam+Hatip)	0,5 akça
1720-Atama, 1733, 1740-yenileme, ?	Mehmed b. Hamza (İmam+Hatip)	Hasbî
1844 (Hazarî/Güngören köyü vakfı)	Şişmanzâde Ahmed Yazıcı (Mütevellî)	?
1844 (Yemişlik köyü vakfı)	Suret oğlu Abdurrahman (Mütevellî)	?

2.4.6. Kapsara-Lûm/Lum/Luma (Yolgeçen/Arhavi) Köyü Câmî (H.1187/ M.1773)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1773 yılında bânîsinin kim olduğu net anlaşılamamakla beraber köylünün mescide minber yaptırtığı ifade edilerek imam hatiplik görevine hasbî, olarak Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1780 yılında Mehmed'in vefat ettiği, oğlu Hüseyin'in atandığı ifade edilmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1805 yılında Hüseyin'in vefat ettiği, yerine Osman b. Mehmed'in atandığı kaydedilmiştedir.[575]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Luma köyü"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 950 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 142 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 7,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 8,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 133,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[576] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

[574] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.113, 26 no'lu kayıt.*
[575] *VGMAHD, 1150-62/115; 3. kayıt, 1151-108/237; 3. kayıt, 561-86/178; 4. kayıt.*
[576] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.113, 25 no'lu kayıt.*

Tablo 254. Kapsara–Luma (Yolgeçen/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1773-Atama, 1780-vefat	Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1780-Atama, 1805-vefat	Hüseyin b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1805-Atama, ?	Osman b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Hatibin torunu Ali (Mütevellî)	?

2.4.7. Môshora (Kıyıcık/Fındıklı) Köyü-Mehmed/Hacı Muhammed/Hacı Hasan ve Hacı Mehmed Câmî (H.1131 / M.1719)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz sekiz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1719 yılında bânîsinin Mehmed isimli hayırsever olduğu ifade edilen câmîye imam hatip olarak Ali'nin atandığı kaydedilmişti. Kayıtta geçen "*müceddeden*/yeniden" ifadesi câmîde herhangi bir tamirat sonrası atama olabileceği gibi yeni ilk atama da olabilir. *İkinci* kayıtta hasbî görev yaptığı belirtilen Ali'nin berâtını yenilediği kaydedili. *Üçüncü* kayıtta 1736 yılında câmînin bânî Hacı Muhammed olarak ifade edilmiş ve Ali'nin görevi terkettiği belirtilerek görevden alınıp yerine el-Hâc Muahmmed'in atandığı kaydedilmiştir. Muhtemelen câmî bakımsız kaldığı, tamir edilip yenilendiği için ve eski görevli de ilgilenmediği için yeni bânî aynı zamanda görevli olarak atanmıştır. *Dördüncü* kayıtta 1754 yılında önceki kayıtta göreve gelen Hacı Mehmed'in akıbetinden bahsedilmeksizin Hüseyin'in hasbî imam hatip olarak görevdeyken vefat ettiği ve yerine Ahmed b. Mustafa'nın atandığından bahsedilir. *Beşinci* kayıtta 1770 yılında bir akça ücret aldığı bildirilen Ahmed'in görevini devam ettirecek çocuğu bulunmadan vefat ettiği, yerine Osman'ın atandığı ifade edilir. *Altıncı* kayıtta 1784 yılında günlük bir akça ücret aldığı ifade ediilen Osman'ın berâtını yenilediği görülür. *Yedinci* kayıtta 1811 yılında Osman'ın vefatı üzerine eskî banilerden birinin akrabası olan Mahmud b. İbrahim görev konusunda büyüklerinin berâtını göstererek ve Mustafa b. Ahmed ve Mustafa b. Eyyub'un şahitlikleri hak talebinde bulur. Bu talebi incelenir önceki hakklarının bâkî olduğu kararı verilerek imam ve hatip olarak atanır. Sekizinci kayıtta

1829 yılında bir akça ücretle görev yaptığı belirtilen Mahmud b. İbrahim'in oğlu Mehmed'in lehine görevden çekildiği kaydedilir.[577]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Meshôra köyü"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 400 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 60 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 2,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 0,5 kuruş, toplamda 3 kuruş (açıkça belirtilmese de 57 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[578] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 255. Môshore/Meshôra (Kıyıcık/Fındıklı) Köyü-Mehmed/Hacı Muhammed/Hacı Hasan ve Hacı Mehmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1719-Atama, 1732-yenileme, 1736-terk	Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1736-Atama, ?	El-Hâc Muhammed (İmam+Hatip)	0,5 akça
?, 1754-vefat	Hüseyin (İmam+Hatip)	Hasbî
1754-Atama, 1770-vefat	Ahmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	1 akça
1770-Atama, 1784-yenileme, 1811-vefat	Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1811-Atama, 1829-çekilme	Mahmud b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1829-Atama, ?	Mehmed b. Mahmud (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Dâvâlıyân oğlu Molla Mustafa (Mütevellî)	

2.4.8. Yakût/Yâkôvît (Kavakköy/Arhavi) Köyü Câmî (H.1134 / M.1722)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz sekiz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1722 yılında bânisi ile ilgili bilgi verilmeyen câmîde bir akça ücretle imam hatip olan Muhammed'in vefat üzerine İbrahm'in atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1731 yılında bir akça ücretle görevde bulunan İbrahim'in vefat ettiği, yerine Ahmed Halîfe'nin atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1747 yılında yarım akça ücret aldığı belirtilen Ahmed'in de vefat ettiği, yerine İsmail Halîfen'nin atandığı kaydedilmiştir. *Dördüncü* kayıtta 1766 yılında İsmail'in akıbeti bilinmeksizin yarım akça ile görevde olan Ali'nin vefat ettiği kaydedilmiş, yernine oğlu Mehmed'in atndığı belirtilmiştir. *Beşinci* kayıtta 1781

[577] *VGMAHD, 1131-91/171; 4. kayıt, 1145-166/324; 10 ve 12. kayıt, 1148-133/253; 5. kayıt, 1149-43/82; 1. kayıt, 1154-65/131; 2. kayıt, 560-51/114; 3. kayıt, 559-63/122; 1. kayıt.*

[578] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.116, 50 no'lu kayıt.*

yılında yarım akça ile görevde olan Mehmed de vefat edince, yerine akrabasından Mehemd b. İbrahim atandığı ifade edilir. *Altıncı* kayıtta 1809 yılında Mehmed b. İbrahim de vefat eder ve oğlu Ali b. Mehemd onun yerine atanır. *Yedinci* kayıtta 1811 yılında Ali görevinden ferâgat eder ve yerine Şeyh Mehmed b. Mehmed atanır. *Sekizinci* kayıtta 1822 yılında yarım akça ücretle görevde olan Mehmed çocuksuz vefat ettiği için cemaatin seçtiği kardeşi Ahmed b. Mehmed atanır.[579]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Yâkovit köyü"* adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 2200 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 330 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 16,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş, toplamda 19,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 310,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[580] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 256. Yakût (Kavakköy/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1766-vefat	Ali (İmam+Hatip)	0,5 akça
1766-Atama, 1781-vefat	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	0,5 akça
1781-Atama, 1809-vefat	Mehmed b. İbrahim (İmam+Hatip)	0,5 akça
1809-Atama, 1811-çekilme	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1811-Atama, 1822-vefat	Şeyh Mehmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	0,5 akça
1822-Atama, ?	Ahmed b. Mehmed(İmam+Hatip)	0,5 akça
1844	Nebi oğlu Ahmed (Mütevellî)	?

2.4.9. Abû (Aksu ve Çağlayan/Fındıklı) Köyü-Hacı Ali Câmî (H.1137 / M.1725)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz yedi kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1725 yılında bânîsinin Hacı Ali olduğu ifade edilen câmîye imam hatip gerekli olduğu için hayır / vakıf sahibi Hacı Ali atanır. *İkinci* kayıtta 1731 yılında bir akça ücret aldığı ifade edilen Ali'nin berâtını yenilediği kaydedilir. *Üçüncü* kayıtta 1740 yılında Hacı Ali vefat eder, yerine oğlu

[579] *VGMAHD, 1131-91/171; 10. kayıt, 1145-166/324; 5. kayıt, 1148-133/253; 2. kayıt, 1151-108/237; 1 ve 4. kayıtlar, 560-51/114; 2 ve 4. kayıtlar, 569-99/203; 5. kayıtlar.*

[580] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.113, 27 no'lu kayıt.*

Hasan Halîfe imam hatip olarak atanır. *Dördüncü* kayıtta 1745 yılında bir akçayla görev yapan Hasan'ın (sebebi belirtilmeksizin) bulunmayışı dolayısıyla yerine oğlu Ali'nin atandığı kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1783 yılındabir akça ile görev yaptığı ifade edilen Ali vefat etmiş, yerine oğlu Hasan atanır. *Altıncı* kayıtta 1808 yılında Hasan'ın berâtını yenilediği görülür yedinci kayıtta 1832 yılında Hasan b. Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu el-Hâc Mehmed b. Hasan'ın talebi neticesinde "oğlu olduğu gerçekse" şartıyla atandığı kaydedilmektedir.[581]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1500 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 225 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 11 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 13,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 211,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[582] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 257. Abû/Abu (Aksu ve Çağlayan/Fındıklı) Köyü-Hacı Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1725-Atama, 1731-Yenileme, 1740-vefat	Hacı Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1740-Atama, 1745-?	Hasan b. Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1745-Atama, 1783-vefat	Ali b. Hasan (İmam+Hatip)	1 akça
1783-Atama, 1808-yenileme, 1832-vefat	Hasan b. Ali (İmam+Hatip)	1 akça
1832-Atama, 1844, ?	El-Hâc Mehmed b. Hasan (İmam+Hatip+Mütevellî)	1 akça

2.4.10. Abû Köyü (Aksu/Fındıklı) İskelesi Câmî (H.1143 / M.1731)

Câmînin konumu her ne kadar Abû İskelesi / Aksu (Fndıklı) mahallesi olsa da aynı konumda Sûmle (Sümer) köyü bünyesinde kayıtlı Hacı Yahya câmîsi bulunmaktadır. Bu da Abû köyü içinde yine İskele denilen mevkide, Hacı Yahya câmînden başka bir konumda, Abu İskelesi diye kaydedilen câmî olduğunu ya da kayıtların birtakım karmaşalar barındırdığını göstermektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz dört kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1731 yılında bânîsi ile ilgili bilgi

[581] *VGMAHD, 1091-161/325; 1. kayıt, 1145-166/324; 4 ve 16. kayıtlar, 1148-133/253; 1. kayıt, 1151-108/237; 6. kayıt, 561-86/178; 7. kayıt, 559-63/122; 5. kayıt.*

[582] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 14 no'lu kayıt.*

verilmeyen câmîde bir akça ücretle hatip olan Hacı İbrahim'in berâtının yenilendiği kaydedilmiştir. Göreve başlangıç tarihi ile ilgili bu kayıtta bilgi mevcut değildir. *İkinci* kayıtta 1752 yılında İbrahim'in vefat ettiği, oğlu Osman'ın atandığı görülmektedir. *Üçüncü* kayıtta 1767 yılında günlük bir akç ücretle görev yaptığı ifade edilen Osman b. İbrahim'in berâtını yenilendiği görülür. *Dördüncü* kayıtta 1772 yılında Osman'ın vefat ettiği, yerine büyük oğlu Mehmed'in atandığı kaydedilmiştir.[583]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Âbû İskelesi"* adıyla kayıtlı köye/câmîsine ait kayıtta *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1550 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 232,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 11 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 2,5 kuruş, toplamda 13,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 119 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[584] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 258. Abû (Aksu/Fındıklı) Köyü İskelesi-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1731-yenileme, 1752vefat	Hacı İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1752-Atama, 1767-yenileme, 1772-vefat	Osman b. İbrahim (İmam+Hatip)	1 akça
1772-Atama, ?	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Hasan b. Ali (Mütevellî)	?

2.4.11. Sûmle/Sümlâ (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hacı Hasan b. Hacı Ahmed Câmî (H.1138 / M.1726)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, Sümlâ köyü ile ilgili ulaşabildiğimiz üç farklı câmi kaydı mevcuttur. Bunlardan erken tarihli olanı Hacı Hasan Câmî, ikincisi Hasan Çelebi Câmî, üçüncüsü ise Hacı Yahya Câmîleridir.

Hacı Hasan Câmî ile ilgili on kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1726 yılında köyde bulunan câmîye el-Hâc Hasan'ın imam gerekli olduğu için hasbî olarak atanma kaydıdır. *İkinci* kayıtta aynı tarihli olup câmînin bânîsinin birinci kayıtta imam olarak atanan Hacı Hasan olduğu ifade edildikten sonra hitabet ciheti(görevi)nin günlük

[583] *VGMAHD, 1145-166/324; 3. kayıt, 1148-133/253; 3. kayıt, 1152-27/44; 4. kayıt, 1149-43/82; 2. kayıt.*

[584] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 13 no'lu kayıt.*

yarım akça ücretle Ömer Halîfe adlı kişiye verildiğini kaydetmektedir. *Üçüncü* kayıt doğrudan câmî ile ilgili olmasa da görevlisi ve bânisiyle ilgilididir. Bu kayıtta 1729 yılında Hacı Eyyub isimi şahsın avârız için yüz kuruş nakit para vakfettiği, yarım akça ile mütevellîliğinin câmînin vâkıfı, mütevellîsi ve imamı olan Hacı Hasan b. Hacı Ahmed'in atandığı kaydedilmektedir. *Dördüncü* kayıtta 1732 yılında bânî ve imam olan Hacı Hasan'ın yarım akça ücretle mütevellî de olduğu ve berâtını yenilediği ifade edilmektedir. *Beşinci* kayıtta 1732 yılında câmînin imam ve mütevellisi olan Hasan'ın, Hacı Eyyub'un avarız (bir çeşit vergi) için vakfettiği nakit paraya da yarım akça ücretle mütevellî beratının yenilendiği ifade edilir. *Altıncı* kayıtta 1732 yılında Hacı Hasan'ın (birinci kayıtta da) vurgulandığı üzere imamlığı hasbî olarak icra ettiği bilgisi tekrarlanmış, ancak bir akça ile berâtını yenilediği ifade edilmiştir. *Yedinci* kayıtta 1740 yılında imam ve mütevellî olan Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Ahmed'in mütevellî olarak atandığı kaydedilir. *Sekizinci* kayıtta yine 1740 yılında hasbî imam Hasan'ın vefat ettiği, yerine oğlu Ahmed Halîfe'nin imam olarak atandığı kaydedilir. *Dokuzuncu* kayıtta yine 1740 yılında Hacı Eyyub isimli hayırseverin avarız için vakfettiği paranın mütevellîlik görevi câmînin bânîsi, imam ve mütevellîsi Hasan b. el-Hâc Ahmed vefat ettiği için Mustafa b. Ali isimli kişiye devredildiği kaydedilir. *Onuncu* kayıtta hasbî imam ve hatip olduğu ifade edilen Hasan vefat ettiği için yerine kardeşi Ali'nin atandığını ifade eder ki muhtemelen kastedilen hatiplik cihetidir. Çünkü imamlık ve mütevellîlik görevlerine oğlu Ahmed atanmıştı. Hatiplik görevi atamasına ise ikinci kayıttan sonra raslanmamıştır. Yani son kayıt ya sadece hatiplik ile ilgilidir veya bânînin oğlu Ahmed b. Hasan da vefat ettiği içindir. Ancak ikinci durumda yaş problemi karşımıza çıkar ki 1726-1740 arası bânî Hasan, sonra 1740-1772 arası oğlu Ahmed, sonra da bânînin kardeşinin yaşama ve göreve gelme olasılığı bu pek mümkün gözükmemektedir.[585]

Camînin finansman ile ilgili vakıf defterinde *"...Sümlâ karyesi Câfer Ağa mahallesi..."*şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Bu mahallede günümüzde "Câfer Ağa" adıyla bir câmî bulunmaktadır. Bânî ismi ya sonradan değiştirildi veya belgelerde geçen bu camiden başka bir câmi daha yaptırılmıştır. Ancak dikkat edilirse parasal

[585] *VGMAHD, 1091-161/325; 2 ve 3. kayıtlar, 1139-193/380; 1. kayıt, 1145-166/324; 7, 8, 9, 14, 15 ve 17. kayıtlar, 1150-62/115; 2 kayıt.*

kaydın içeriğinde *"Câfer Ağâ Câmîsi değil Mahallesi"* ifadesi geçmektedir. Bundan dolayı bu adla kayıtlı vakf paranın mütevellisinin, câmînin son görevlisiyle isim benzerliği de dikkate alınarak Hacı Hasan b. Hacı Ahmed câmîne ait, sonradan Cafer Ağa Camisi adıyla anıldığı kanaatindeyiz. İlgili vakfın *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1167 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 174 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 9 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 10,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 163,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[586] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 259. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hacı Hasan b. Hacı Ahmed Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1726-Atama, 1732-yenileme/atama, 1740-vefat	Hacı Hasan b. Ahmed (İmam+Mütevellî)	Hasbî/0,5 akça
1726-Atama, ?	Ömer Halîfe (Hatip)	0,5 akça
1740-Atama, ?	Ahmed b. Hasan (İmam+Mütevellî)	Hasbî/0,5 akça
1772-Atama, ?	Ali b. Ahmed	Hasbî
1844	Karaali Ağa oğlu Mehmed (Mütevellî)	?

2.4.12. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hasan Çelebi Câmî (H.1139 / M.1727)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz sekiz kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1727 yılında câmînin bânîsinin Hasan Çelebi isimli hayırsever olduğu ifade edilmiş, vakfettiği nakit paraya ve câmîye mütevellî olarak soyundan gelenlerin görev almasını şart koşmuştur. Bu kayıtta Hasan Çelebi kızı Fatma Hatun'un bir akça ücretle câmîye ve nakit parasına mütevellî ve nâzıre (denetleyici) olarak atandığı kaydedilmiştir. *İkinci* kayıtta 1727 yılında câmîye hatip gerekli olduğu için bir akça ücretle Hacı Osman isimli kişi atanmıştır. *Üçüncü* kayıtta 1727 yılında câmîde mütevellî olmadığı için yarım akça ücretle el-Hâc Hasan'ın atandığı kaydedilir. Ancak ilk kayıtta geçen ve aynı tarihli bânînin kızı Fatma Hatun'un akıbetinden bahsetmez. Arzuhaller farklı tarihlerde yazılıp geldiği fakat

[586] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 18 no'lu kayıt.*

Rûznamçeye kaydedilirken aynı tarihle kaydediliği için mi böyle çelişkili bilgilere rastlanıyor, başka bir sebeple mi bilinmemektedir. Arzuhaller aynı tarihte yazılsa ve gelse iki isimden ve göreve gelip gitme sebebinden bahsetmesi gerekir.? *Dördüncü* kayıtta 1731 yılında bânînin baba adı da *"...Hacı Osman oğlu Hasan Çelebi..."* şeklinde ifade edilir. Yine bir akça ile imam olan Osman'ın berâtını yenilediği kaydedilir. *Beşinci* kayıtta 1783 yılında Osman'ın vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in atandığı kaydedilir. *Altıncı* kayıtta 1787 yılında yine bir akça ücret aldığı ifade edilen Mehmed'in de vefat ettiği, yerine kardeşinin oğlu Mehmed b. Ahmed'in atandığı belirtilir. *Yedinci* kayıtta 1814 yılında aynı şekilde bir akça ücret alan Mehmed b. Ahmed vefat eder ve oğlu Ali göreve gelir. *Sekizinci* kayıtta 1818 yılında bir akça ücretle imam hatip olan Ali b. Mehmed vafet eder ve kardeşi Şeyh Mehmed b. Mehmed atanır.[587]

Câminin Sümer köyü içindeki konumu bilinemediği için, finansmanıyla ilgili vakıf defterinde yer alan görevli isimlerinden benzer olanıyla eşleştirilmiştir. Vakf defterinde yer alan köy ve câmîye ait kayıtta*"...Sümlâ karyesi Yâlû Mahallesi..."* adıyla geçemkte, *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 2133 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 320 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 15,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş, toplamda 18,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 301,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[588] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 260. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-(II. Câmî)-Hasan Çelebi Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1727-Atama, ?	Fatma b. Hasan Çelebi (Mütevellîye ve Nâzıre)	1 akça
1727-Atama, 1731-yenileme, 1783-vefat	Hacı Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1727-Atama, ?	El-Hâc Hasan (Mütevellî)	1 akça
1783-Atama, 1787-vefat	Mehmed b. Osman (İmam+Hatip)	1 akça
1787-Atama, 1814-vefat	Mehmed b. Ahmed (İmam+Hatip)	1 akça
1814-Atama, 1818-vefat	Ali b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1818-Atama, ?	Şeyh Mehmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	1 akça
1844	Mehmed Ağa oğlu Osman (Mütevellî)	?

[587] *VGMAHD, 1128-144/280; 1, 2 ve 3. kayıtlar, 1145-166/324; 6. kayıt, 1151-108/237; 5. kayıt, 1155/1-78/153; 3. kayıt, 569-99/203; 1 ve 4. kayıtlar.*

[588] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 17 no'lu kayıt.*

2.4.13. Sûmle (Aksu/Fındıklı) Köyü–Hacı Yahya Câmî (H.1180 / M.1766)

Hacı Yahya Câmî kayıtlarda Sûmle (Sümer) köyü bünyesinde kaydedilmekte, ancak günümüzde Aksu (Ab-ı Süflâ) köyü sınırları içinde bir câmî olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Finans kayıtlarının yer aldığı vakf defterinde yer alan bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla câmînin yapıldığı araziyi vakf eden Hacı Yahya ve ailesi Abû Hanedânı olarak ifade edilmektedir. Atama kayıtları Sûmle köyü bünyesinde olsa da, câmî Aksu (Âb-ı Süflâ / Aşağı Su) mahallesindedir. Bu da Abû köyü içinde yine İskele denilen mevkide, Hacı Yahya câmînden farklı bir konumda, Abu İskelesi diye kaydedilen bir câmî olduğunu ya da kayıtların birtakım karmaşalar barındırdığını göstermektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1766 yılında bânîsinin Hacı Yahya olduğu ifade edilen câmîde hasbî imam hatip Ahmed'in vefat ettiği, Hasan isimli kişinin atandığı kaydedilir. *İkinci* kayıtta 1785 yılında hasbî imam hatip olduğu ifade edilen Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Mehmed'in atandığından bahseder. İlk kayıttaki Hasan'ın vefat tarihi ve Ali'nin göreve başlangıç tarihi belirsizdir. Ulaşamadığımız bir kayıtta mevcut olsa gerektir. *Üçüncü* kayıtta 1827 yılında imam hatip Mehmed görevini devam ettirecek çocuğu hayatta kalmadığı için torunu Ahmed b. Ali'nin atandığı kaydedilir.[589]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Abu İskelesi Câmî Şerîfi"* diyerek adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 2133 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 320 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 15,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 3 kuruş, toplamda 18,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 301,5 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[590]

Her ne kadar finansman kaydında "Abû İskelesi" denilse de kaydın öncesindeki zeyl'de yer alan biligilere göre "Abû İskelesi Câmî" olarak bilinen câmînin yeri "Hacı Yahya" adlı kişinin ve hanedânının vakfıdır. Harabe olması neticesinde Abû İskelesi Câmî yerine muhtemelen Hacı Yahya Câmîsi yapılmıştır.

---

[589] *VGMAHD, 1152-27/44; 1. kayıt, 1155/1-78/153; 1. kayıt, 563-76/152; 2. kayıt .*
[590] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 13 no'lu kayıt.*

Yine her ne kadar görevli ve atama kayıtları uyuşmasa da birbirinin devamı olma olasılığı yüksek iki câmîdir. Yerelde özel araştırılması ve yeni belgelerle desteklenmesi gereken (karmaşık) bir durumdur.

Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 261. Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-(III. Câmî)- Hacı Yahya Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
?, 1766-vefat	Ahmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1766-Atama, ?	Hasan (İmam+Hatip)	Hasbî
?, 1785-vefat	Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1785-Atama, 1827-vefat	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1827-Atama, ?	Ahmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî

2.4.14. Pishala/Peshâla/Pichala/Başköy (Arılı ve Gürsu/Fındıklı) Köyü Câmî (H.1183 / M.1769)

Pishala-i Süflâ eski adıyla bilinen köy Arılı / Fındıklı, Pishala-i Ulyâ / Başköy / Çakadoni eski adıyla bilinen köy de Gürsu / Fındıklı köyüdür. Rûznamçe'de bir ayrım yapılmaksızın sadece Pishala şeklinde tek köy olarak geçmektedir.

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1769 yılında bânîsinin köylü olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak Ali b. Eyyub'un atandığı görülmektedir. *İkinci* kayıtta 1774 yılında Ali b. Eyyub'un berâtını yenilediği kaydedilmiştir.[591]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"Bîchala / Pishala"* köyü adıyla kayıtlı *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1090 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 163,5 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 8 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 9,5 kuruş (açıkça belirtilmese de 154 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[592]

[591] *VGMAHD, 1146-53/115; 1. kayıt, 1154-65/131; 1. kayıt.*
[592] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 11 no'lu kayıt.*

Finansman ile ilgili vakıf defterinde Gürsu/Fındıklı'nın eski adları olan Pishala-i Ulyâ ve Çakadoni'nin bir başka ismi olan *"Başköy"* adıyla kayıtlı köy ve câmîsine ait *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 807 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 120 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 6 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1 kuruş, toplamda 7 kuruş (açıkça belirtilmese de 113 kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[593] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 262. Pishala/Peshâla (Arılı ve Gürsu/Fındıklı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1769-Atama, 1774-yenileme, ?	Ali b. Eyyub (İmam+Hatip)	Hasbî
1844 (Başköy vakfı)	Molla Mustafa (Mütevellî)	?
1844 (Pichala / Pishala vakfı)	Sarı Ahmed oğlu Mustafa (Mütevellî)	?

2.4.15. Kürtuma/Kurtume (Ilıca/Fındıklı) Köyü-Abdullah Câmî (H.1211 / M.1796)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1796 yılında bânîsinin Abdullah isimli hayrısever olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak vakıf sahibi bizzat kendisi atanmıştır. *İkinci* kayıtta 1807 yılında Abdullah'ın vefatı üzerine torunu Mustafa'nın atandığı kaydedilmektedir.[594] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 263. Kürtuma (Ilıca/Fındıklı) Köyü-Abdullah Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1796-Atama, 1807-vefat	Abdullah (İmam+Hatip)	Hasbî
1807-Atama, ?	Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

[593] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 12 no'lu kayıt.*
[594] *VGMAHD, 562-85/182; 1.kayıt, 561-86/178; 6. kayıt.*

2.4.16. Bibilasakdon/Bâsîlâsâkdôn (?/?) Köyü-Mehmed b. Ali Câmî (H.1216 / M.1801)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz üç kayıt mevcuttur. *Birincisinde* 1801 yılında bânîsinin Mehmed b. Ali olduğu ifade edilen câmîye hasbî imam hatip olarak vakıf sahibi atanır. *İkinci* kayıtta 1804 yılında Mehmed b. Ali görevden çekilir sonraki kayıttan da, isminden de oğlu olduğu anlaşılan Mustafa b. Mehmed, babası gibi hasbî olarak atanır. *Üçüncü* kayıtta 1832 yılında Mustafa görevinden çekilip oğlu Mehmed'in atanmasını istediğinde, arzuhalin kaleme alındığı görevlilerin huzurunda, bir takım karşı çıkanlar olsa da belli şartlarla atamasının yapıldığı, şartların yerine getirilmemesi halinde görevin kendisinden alınıp Mehmed Halîfe'ye geçeceği kaydedilmiştir.[595] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 264. Bibilasakdon/Besîlâsâkdon (?/?) Köyü-Mehmed b. Ali Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1801-Atama, 1804-çekilme	Mehmed b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1804-Atama, 1832-çekilme	Mustafa b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama, ?	Mehmed b. Mustafa (İmam+Hatip)	Hasbî

2.4.17. Zebilit (Tepecik / Fındıklı) Köyü Câmî (H.1220/M.1805)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz iki kayıt mevcuttur. *Birinci* kayıtta 1805 yılında köylü tarafından yapıldığı ifade edilen câmîye imam hatip olarak Ali b. Yahya'nın hasbî olarak atandığı görülür. *İkinci* kayıtta 1832 yılında Ali'nin vefat ettiği, yerine oğlu Osman'ın atandığı görülür.[596]

Finansman ile ilgili vakıf defterinde *"asl-ı mal nukûd-ı vakfiyesi"* 1200 kuruş nakit parası bulunduğu, bunun *"bir senelik nemasının"* (artıcı özellikteki değerinin getirisi) 180 kuruş olduğu, câmînin *"tertîbine"* (düzen ve aydınlatmasına) 8,5 kuruş, *"muhâsebesi"* (vergi) için 1,5 kuruş, toplamda 10 kuruş (açıkça belirtilmese de 170

[595] *VGMAHD, 562-85/182; 4. kayıt, 561-86/178; 2. kayıt, 559-63/122; 4. kayıt.*
[596] *VGMAHD, 561-86/178; 5. kayıt, 559-63/122; 3. kayıt.*

kuruş personel maaş) masrafı olduğu ifade edilmektedir.[597] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 265. Zebilit (Tepecik/Fındıklı) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1805-Atama, 1832-vefat	Ali b. Yahya (İmam+Hatip)	Hasbî
1832-Atama, ?	Osman b. Ali (İmam+Hatip)	Hasbî
1844	Satur oğlu Mehmed Yacızı (Mütevellî)	-

2.4.18. Podocur (Potocur/Dülgerli ve Soğucak/Arhavi) Köyü Câmî (H.1229 / M.1814)

Rûznamçe (Hurûfât) Defterlerinde, köyde bulunan câmî ile ilgili ulaşabildiğimiz tek kayıt mevcuttur. Bu kayıtta köylünün binâ ettirdiği ve minber yaptırdığı câmî olarak ifade edilir ve 1814 yılında Ahmed b. Mehmed'in hasbî hatip olarak atandığı kaydedilir.[598] Tespit edilebildiği kadarıyla câmînin görevlileri tarihsel sırasıyla aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir:

Tablo 266. Podocur (Potocur/Dülgerli ve Soğucak/Arhavi) Köyü-Ahâlî-yi Karye (Köy Halkı) Câmî

Kayıt Tarihi ve Sebebi	Görevli ve Görevi	Ücret
1814-Atama, ?	Ahmed b. Mehmed (İmam+Hatip)	Hasbî

2.5.Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe Kazalarında Dinî Kurumların İdare, Denetim ve Finansmanına Dair Değerlendirmeler

İkinci Bölümde ele alınan Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ait kayıtlar, dinî kurumların kaza merkezlerinin yanı sıra köy ve mahallelere yayılan bir yapı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte burada tespit edilen kurumların sayısı ve çeşitliliği değerlendirilirken kullanılan kaynakların mahiyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Hurûfât Defterleri kurumları esas itibarıyla görev tevcihleri ve

[597] *BOA.EV.d. 12206, Arhova, s.112, 10 no'lu kayıt.*
[598] *VGMAHD, 569-99/203; 3. kayıt.*

bunlara bağlı idarî işlemler üzerinden görünür hâle getirdiğinden, kayıtlarda yer almayan bir cami, mescit veya eğitim kurumunun ilgili dönemde mevcut olmadığı sonucuna varmak mümkün değildir. Nitekim Mapavri kazasında cami ve mescitlerin yanı sıra mektep ve muallimhânelere ilişkin daha fazla kayda rastlanırken, Hemşin'de müstakil bir mektep veya muallimhâne kaydı tespit edilememiş; buna karşılık dersiam olarak zikredilen görevlilere rastlanmıştır. Bu farklılığı doğrudan kazaların eğitim imkânları arasındaki bir gelişmişlik farkı olarak yorumlamak yerine, mevcut kayıtların görünür kıldığı kurumsal çeşitlilik çerçevesinde değerlendirmek daha uygundur.

Kayıtlarda cami ve mescitlerin ortaya çıkışı veya mevcut yapıların işlevlerinin genişlemesinde köy ahalisi ile yerel hayır sahiplerinin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bazı kurumların bânîsi belirli bir şahıs olarak kaydedilirken, bazıları doğrudan köy ahalisi tarafından yaptırılmıştır. Mescitlere minber konularak cuma namazı kılınabilecek camilere dönüştürülmesi de bazı yerleşimlerde karşılaşılan uygulamalardan biridir. Bu tür örneklerde mahallî ihtiyaç ve girişimin belirgin olduğu görülmekle birlikte, dinî hizmetlerin sürekliliği imam, hatip veya diğer görevlilerin tevcihi ve berat işlemleriyle idarî bir çerçeveye bağlanmıştır. Dolayısıyla bu dört kazada da yapıların inşası ile bunlara bağlı görevlerin sürdürülmesi aynı sürecin farklı yönleri olarak görünmektedir.

Dinî kurumlarda görevli kadronun ağırlığını imamet ve hitabet oluşturmaktadır. Bunlara müezzinlik, tevliyet ve bazı kayıtlarda nezaret, muallimlik ve ferraşlık gibi görevler eşlik etmektedir. Görevlerin dağılımında sabit bir uygulamadan söz etmek mümkün değildir. İmamet ve hitabet birçok örnekte aynı kişide birleşirken, bazı görevlilerin tevliyeti de üstlendiği; başka örneklerde ise aynı kurumun farklı cihetlerinin ayrı kişilere verildiği görülmektedir. Bu durum özellikle görev intikallerinde daha açık biçimde takip edilebilmektedir. Bir kişinin vefatından sonra onun yürüttüğü görevlerin tamamının yeni görevliye geçmesi zorunlu olmamış, daha önce aynı kişide birleşen cihetler farklı şahıslar arasında paylaştırılabilmiştir. Bazı Atina kayıtlarında nâzır unvanıyla görevlilerin bulunması da vakıf idaresinin yalnız mütevelli üzerinden yürütülmediğini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Görev intikallerinde aile ilişkileri İkinci Bölümde incelenen kazalarda da sık karşılaşılan bir durumdur. Babadan oğula, bazı örneklerde kardeşe, toruna veya diğer akrabalara gerçekleşen tevcihler, belirli kurumlarda görevlerin aynı aile çevresinde

uzun süre devam edebildiğini göstermektedir. Ancak aile mensubiyetinin görevin kendiliğinden intikali anlamına gelmediği de kayıtlardan anlaşılmaktadır. Görevlinin erkek evlat bırakmadan vefatı, adayın göreve ehil görülmemesi, görevden çekilme veya cemaatin başka bir kişi lehine müracaatı bu devamlılığı kesintiye uğratabilmiştir. Çûtins köyünde Abdullah Hoca'dan oğlu İsmail'e geçen imamet ve hitabetin, İsmail'in vefatından sonra iki oğluna "ber-vech-i iştirâken" tevcih edilmesi, aile içindeki devamlılığın müşterek tevcih biçiminde de gerçekleşebildiğini göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu tayinde kişilerin gerçekten önceki görevlinin evlatları olup olmadığının doğrulanmasının şart koşulması, nesep bağının idarî işlemden bağımsız bir hak olarak görülmediğine işaret etmektedir.

Göreve ehliyet ve cemaatin sürece katılımı bazı kayıtların daha ayrıntılı takip edilebildiği alanlardan biridir. Özellikle görevlinin hizmeti yerine getiremeyecek durumda bulunması veya hakkında şikâyette bulunulması hâlinde cemaatin müdahil olabildiği görülmektedir. Mîsâhôr köyüne ait kayıtta Süleyman'ın "nâ-ehl" olduğu, görev mahallinde bulunmadığı ve hakkında çeşitli isnatların bulunduğu cemaatin ihbarı çerçevesinde kayda yansımış; bunun ardından görevden alınarak cemaatin tercih ettiği Mehmed b. Osman tayin edilmiştir. Daha sonraki bir tevcihte ise adayın önceki görevlinin oğlu olduğunun, babasının vefatının ve göreve ehliyetinin doğrulanması şartları zikredilmiştir. Bu kayıtlar, cemaatin görevli seçiminde veya görevliye yönelik itirazlarda etkili olabildiğini göstermekle birlikte, nihai işlemin yine tevcih ve berat süreci içerisinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Görevlerin denetimi bakımından ölüm, feragat, refʿ, ibkā, tecdîd, terk-i hizmet ve şikâyet üzerine yapılan işlemler farklı kazalardaki kayıtlarda takip edilebilmektedir. Bununla beraber bu işlemlerin tamamını günümüzdeki anlamıyla düzenli ve sürekli bir teftiş mekanizması şeklinde değerlendirmek doğru değildir. Belgelerin gösterdiği daha çok, bir cihetin boşalması, görevlinin ehliyetine yönelik itiraz, hizmetin terk edilmesi veya tevcih üzerinde bir ihtilaf ortaya çıkması hâlinde idarî müdahalenin mümkün olduğudur. Görevlinin "nâ-ehl" olarak nitelendirilmesi, hizmeti terk etmesi veya görevden uzaklaştırıldıktan sonra ibkā edilmesi gibi durumlar, görevlerin yalnız ilk tayinle sınırlı olmayan bir idarî sürece konu olabildiğini göstermektedir. Kaynaklarda refʿ, ibkā ve tecdîd gibi işlemlerin yanında, XIX. yüzyılda imtihana ilişkin ifadelerin de görülmesi bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Her iki bölümde de karşılaşılan "hasbî" ve "ber-vech-i hasbî" ifadeleri, kurumların idarî ve mali yapısı değerlendirilirken dikkat gerektirmektedir. Bazı görevlilerin hasbî olarak zikredilmesi, ilgili kurumun herhangi bir gelirinin bulunmadığını veya kişinin camiyle bağlantılı bütün görevlerini karşılıksız yerine getirdiğini tek başına göstermemektedir. Bunun yanında mali defterde nakit vakıf bulunmadığı açıkça belirtilen örnekler de vardır. Atina kazasına bağlı Zelek köyünde 1844 tarihli kaydın köy adına vakfedilmiş nakit para bulunmadığını ve hatibin "ber-vech-i hasbî" görev yaptığını ayrıca belirtmesi, hasbîlik ile kurumun mali yapısının her kayıt özelinde birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Finansmana ilişkin daha düzenli bilgiler, Rize kazasında olduğu gibi, esas olarak 1260/1844 tarihli EV.d. 12206 numaralı defterden elde edilmektedir. Mapavri ve Atina'ya ait kayıtlarda nakit vakıf sermayelerinin yaygın biçimde kullanıldığı ve birçok örnekte yıllık nemânın anaparanın yaklaşık yüzde 15'ine karşılık geldiği görülmektedir. Mapavri'ye bağlı Asrifos köyünde 1.700 kuruşluk nakit vakıf sermayesinden 255 kuruş yıllık gelir elde edilmesi bu uygulamanın örneklerinden biridir. Bununla birlikte nakit vakıflar tek finansman biçimi değildir. Mapavri'deki Çonkar köyü örneğinde cami veya mekteple ilişkili üç değirmenin kaydedilmiş olması, bazı kurumların gayrimenkul veya üretime dayalı gelir kaynaklarından da yararlandığını göstermektedir. Bu sebeple ikinci bölümdeki mali yapı yalnız nakit sermaye üzerinden değerlendirilmemeli; mevcut olduğu ölçüde değirmen, arazi ve benzeri gelir getirici unsurlar da vakıf ekonomisinin parçaları olarak dikkate alınmalıdır.

Atina kayıtları mali bakımdan aynı zamanda farklı uygulamaların bir arada bulunabildiğini göstermektedir. Bazı kurumların belirli miktarlarda nakit vakıf sermayesine sahip olduğu görülürken, bazı yerleşimlerde nakit vakfın bulunmadığı açıkça belirtilmiştir. Zânû köyünde 500 kuruşluk vakıf sermayesine köy ahalisinin vakfettiği 50 kuruş "mum parası"nın eklenmesi ve toplam 550 kuruştan 82,5 kuruş yıllık nemâ elde edilmesi, mahallî katkının kurumun mali yapısına doğrudan dâhil olabildiğini gösteren örneklerden biridir. Bununla birlikte mali kayıtlarda yer alan "harc-ı muhâsebe-i hazîne" ve "mesârifât-ı sâire" gibi kalemlerin mahiyeti açıkça belirtilmediği durumlarda bunları doğrudan vergi veya personel maaşı şeklinde karşılamak ihtiyat gerektirmektedir.

Hemşin kazası finansman bakımından diğer üç kazadan farklı bir kaynak durumuna sahiptir. Bu kazaya ait kurumlar Hurûfât Defterleri üzerinden takip edilebilmekle birlikte, çalışmada kullanılan 1844 tarihli mali defterde Hemşin camilerine ilişkin kayıt tespit edilmemiştir. Bu yokluk, Hemşin'deki dinî kurumların vakıf gelirlerine veya başka finansman kaynaklarına sahip olmadığı anlamına gelmez. Aynı şekilde mali defterde Hemşin'e ilişkin kayıt bulunmamasının sebebini yalnız bu veriden hareketle kazanın belirli bir idarî merkeze bağlılığıyla açıklamak da mümkün değildir. Burada söylenebilecek husus, kullanılan iki temel kaynak grubunun Hemşin bakımından aynı ölçüde birbirini tamamlamadığı ve bu nedenle kazanın mali yapısı hakkında diğer kazalar kadar ayrıntılı değerlendirme yapılamadığıdır.

Hemşin kayıtlarında dikkat çeken başka bir husus, bazı idarî aktörlerin Hurûfât kayıtlarına yansımasıdır. Ğumna köyüne ait 1732 tarihli bir tevcihte arzuhâlin Hemşin mutasarrıfı tarafından üst makamlara sunulduğu görülmektedir. Ancak tek başına bu kayıt, kazanın bütünüyle mutasarrıf tarafından yönetildiğini veya Hemşin'in diğer kazalara göre merkezî idare nezdinde daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu göstermeye yeterli değildir. Kayıt daha sınırlı biçimde, en azından söz konusu tevcih işleminde mutasarrıfın sürece katılan idarî aktörlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Hemşin'de dersiamların kayıtlara geçmiş olması, eğitim faaliyetlerine ilişkin önemli bir işaret olmakla birlikte, sırf bu görevlerden hareketle kayıtlara yansımayan mektep veya muallimhânelerin varlığını kesin biçimde ileri sürmek mümkün değildir.

Viçe kazasına ait kayıtlar ise cami ve mescitlerin yanında farklı vakıf türleri ve sahil yerleşimleriyle ilişkili unsurları da görünür hâle getirmektedir. Bölümde Viçe merkezi ve Sümlâ köyünde iki "Hâne ve Âvârız Vakfı" tespit edilmiş, Kapsara İskelesi civarındaki bir caminin Hâtûniye vakfıyla ilişkili olduğu belirlenmiştir. İskele ve liman adlarının kayıtlarda yer alması ise bunların doğrudan dinî kurum olarak değerlendirilmesini gerektirmez; bu unsurlar ancak ilgili vakıf veya kurumun yerleşim ve ekonomik çevresinin anlaşılmasına katkıda bulundukları ölçüde değerlendirilmelidir. Viçe merkezindeki Çavuşzâde el-Hâc Ahmed Ağa Camii kayıtlarında imamet, hitabet ve müezzinlik gibi görevlerin yanı sıra berat yenilemelerinin ve görev değişikliklerinin uzun bir zaman aralığında takip edilebilmesi, kazadaki bazı kurumların idarî devamlılığını izlemeye imkân

vermektedir. Bununla birlikte aynı kayıtlarda görülen kronolojik ve mekânsal belirsizlikler, farklı kayıtların tek bir camiye ait olduğunun her durumda kesin kabul edilmemesi gerektiğini de göstermektedir.

İkinci Bölümün tamamında karşılaşılan önemli meselelerden biri de tarihî coğrafya ve kurum eşleştirmeleridir. Köy adlarının farklı imlalarla kaydedilmesi, aynı veya benzer adların farklı yerleşimler için kullanılması ve kaza sınırlarının zaman içerisinde değişebilmesi, özellikle Hurûfât kayıtları ile 1844 tarihli mali kayıtların eşleştirilmesini güçleştirmektedir. Nitekim bazı kayıtların hangi kazaya veya günümüzdeki hangi yerleşime ait olduğunun kesin olarak belirlenemediği görülmektedir. Tezde Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ait olup günümüzdeki konumu tespit edilemeyen köy ve kurum kayıtlarının bulunması da bu sınırlılığı göstermektedir. Bu nedenle yalnız yer adındaki benzerlik üzerinden kurumsal devamlılık tesis etmek yerine bânî, görevli silsilesi, idarî aidiyet, kronoloji ve varsa mali bilgilerin birlikte değerlendirilmesi daha güvenilir görünmektedir.

Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ait kayıtlar birlikte ele alındığında, tek tek kurum anlatıları içerisinde dağınık kalan bazı hususlar daha açık biçimde görülebilmektedir. Görevlerin zaman zaman aynı aile içerisinde devam etmesi fakat bu devamlılığın mutlak olmaması, cemaatin bazı tayin ve şikâyet süreçlerine katılması, berat ve tevcih işlemlerinin görevlerin sürdürülmesindeki yeri, görevlerin aynı kişide birleşebilmesi veya farklı kişiler arasında paylaştırılabilmesi ve Mapavri ile Atina'da 1844 tarihli kayıtlardan izlenebilen nakit vakıf uygulamaları bunlar arasında yer almaktadır. Buna karşılık dört kazanın kaynakları aynı yoğunlukta değildir; özellikle Hemşin bakımından mali verinin bulunmaması ve bazı yerleşimlerin tarihî coğrafyasındaki belirsizlikler, kazalar arasında doğrudan ve sayısal karşılaştırma yapılırken ihtiyatlı olunmasını gerektirmektedir.

3. SONUÇ

Rize, Mapavri, Atina, Hemşin ve Viçe kazalarına ait kayıtlar, XVII. yüzyılın sonlarından XIX. yüzyıla uzanan dönemde cami ve mescitlerin kaza merkezleriyle sınırlı kalmayarak köy ve mahallelere kadar yayıldığını göstermektedir. Hurûfât Defterlerinde Rize'de 114, Mapavri'de 52, Atina'da 44, Hemşin'de 42 ve Viçe'de 18 cami veya mescide ilişkin kayda ulaşılmış; bunların yanında mektep, muallimhâne, türbe ve farklı vakıf unsurları da tespit edilmiştir. Ancak bu rakamlar kazalardaki bütün dinî kurumların tam sayısını değil, kullanılan kaynakların görünür kıldığı yapıları ifade etmektedir. Belgelerde açıkça inşa veya kuruluş bilgisi verilmediği sürece kurumlar için belirlenen tarihler de kuruluş tarihi değil, ulaşılabilen en erken kayıt olarak değerlendirilmelidir.

Kayıtların ortaya koyduğu belirgin hususlardan biri, dinî kurumların teşekkülü ve işleyişinde mahallî girişim ile idarî sürecin iç içe bulunmasıdır. Köy ahalisi ve hayır sahipleri cami ve mescitlerin inşasında, mevcut mescitlere minber konulmasında ve kimi zaman görevli taleplerinde etkili olmuş; cemaatin artması veya çevrede cuma namazı kılınabilecek başka bir caminin bulunmaması gibi gerekçeler de belgelere yansımıştır. Buna karşılık bu taleplerin görev tevcihi ve berat işlemleriyle tamamlanması, mahallî girişimin idarî usullerden bağımsız işlemediğini göstermektedir. Dolayısıyla incelenen kurumları yalnız merkezî idarenin taşradaki yapıları veya yalnız yereldeki cemaatin meydana getirdiği kurumlar şeklinde değerlendirmek yeterli görünmemektedir.

Kurumların idarî işleyişinde imamet ve hitabet başta olmak üzere müezzinlik, tevliyet, nezaret, muallimlik, ferraşlık, dersiamlık ve türbedarlık gibi farklı cihetlere rastlanmaktadır. İmamet ve hitabetin aynı kişide birleşmesi yaygın olmakla birlikte bütün kurumlarda değişmeden uygulanan tek tip bir görev dağılımı bulunmamaktadır. Bir kişinin uhdesinde toplanmış cihetlerin daha sonra farklı kişilere tevcih edilmesi veya mevcut görevlere yenilerinin eklenmesi, görevli yapısının kurum ve döneme göre değişebildiğini göstermektedir.

Görevlerin aile içerisinde devam etmesi çalışma sahasının hemen bütününde karşılaşılan bir uygulamadır. Bir görevlinin ardından oğlunun, kardeşinin, torununun veya başka bir yakınının aynı cihete getirildiği, bazı görevlerin birkaç nesil boyunca aynı aile çevresinde kaldığı örnekler bulunmaktadır. Bununla beraber bu devamlılık

otomatik bir veraset şeklinde işlememiştir. Adayın küçük veya göreve ehil olmaması, erkek evladın bulunmaması, feragat, hizmetin yerine getirilememesi yahut başka bir adayın tercih edilmesi aile içindeki görev zincirini kesintiye uğratabilmiştir. Önceki görevlinin gerçekten vefat ettiğinin veya adayın onun evladı olduğunun doğrulanmasının şart koşulduğu kayıtlar da akrabalığın tek başına cihet üzerinde yeterli bir hak doğurmadığını düşündürmektedir.

Ehliyet meselesi de tevcih ve görev değişikliklerinde dikkate alınan hususlar arasındadır. Belgelerde geçen "nâ-ehl", "sabî" ve "terk-i hizmet" gibi ifadeler, görevlilerin hizmeti yerine getirme durumlarının zaman zaman tartışma ve müdahale konusu olabildiğini göstermektedir. XIX. yüzyıla ait bazı kayıtlarda adayların imtihan edildiğinin açıkça belirtilmesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Ancak bu örnekler bütün dönem boyunca düzenli ve standart bir imtihan sisteminin varlığını göstermeye yeterli değildir. Daha ihtiyatlı biçimde, göreve ehliyet meselesinin XIX. yüzyıl kayıtlarında daha açık şekilde görünür hâle geldiği söylenebilir.

Denetim kapsamında değerlendirilebilecek işlemler de müstakil bir teftiş faaliyetinden ibaret değildir. Ref', ibkā, tecdîd, feragat ve kasr-ı yed işlemleri, görev ihtilaflarının incelenmesi, eski berat ve kayıtların kontrolü ile şikâyet üzerine yapılan müdahaleler, cihetler üzerindeki idarî gözetimin farklı biçimlerini ortaya koymaktadır. Özellikle ihtilaf hâlinde önceki berat ve tasarrufların yeniden dikkate alınabilmesi, tevcihlerin yalnız fiilî kullanım veya mahallî kabule dayanmadığını göstermektedir. Bununla birlikte sebebi belirtilmeyen her görev değişikliğini bir azil veya denetim işlemi olarak yorumlamak mümkün değildir.

Cemaatin de bu süreçte tamamen edilgen olmadığı anlaşılmaktadır. Görevlinin ehliyeti veya hizmeti hakkındaki şikâyetler bazı tevcihlerin yeniden ele alınmasına yol açabilmiş, kimi örneklerde köy halkının uygun gördüğü kişiler görev için teklif edilmiştir. Ancak mahallî tercih tek başına cihet üzerinde hak meydana getirmemiş; tayinin idarî usuller çerçevesinde tamamlanması gerekmiştir. Belgelerde taraflar hakkında kullanılan "hîle", "gadr", "hilâf-ı inhâ" ve benzeri nitelemeler ise tarihçinin hükmü olarak değil, uyuşmazlığın belgeye yansıyan dili içerisinde değerlendirilmelidir.

Bazı kayıtlarda geçen "…bir tarik ile…" ifadesi, olağan tevcih sürecinin dışında farklı idarî girişimlere başvurulabildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte

bu örneklerden bürokratik mekanizmaların kolaylıkla aşılabildiği veya kişilerin istedikleri sonucu sistematik biçimde elde edebildikleri şeklinde genel bir hükme varılamaz. Daha sınırlı olarak, belirli görev ihtilaflarında tarafların farklı idarî kanalları kullanmaya çalışabildikleri söylenebilir.

Hurûfât Defterlerinde sıkça geçen "hasbî" ve "ber-vech-i hasbî" ifadeleri de mali durum hakkında tek başına kesin bir sonuca götürmemektedir. Bir görevin hasbî olarak kaydedilmesi, ilgili kurumun hiçbir gelir kaynağının bulunmadığını veya görevlinin cami ve vakıfla ilgili bütün hizmetleri karşılıksız yürüttüğünü göstermeyebilir. Aynı şekilde bir cihete ücret tahsis edilmiş olması da müstakil bir vakıf veya akarın varlığını kendiliğinden kanıtlamaz. Bu sebeple hasbîlik ve ücret bilgileri, ilgili kurumun diğer idarî ve mali kayıtlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Finansmana ilişkin en ayrıntılı veriler 1260/1844 tarihli EV.d. 12206 numaralı defterde yer almaktadır. Özellikle Rize, Mapavri ve Atina kayıtlarında nakit vakıf sermayesinin yaygın biçimde kullanıldığı, birçok örnekte yıllık nemânın anaparanın yaklaşık yüzde 15'i civarında gerçekleştiği görülmektedir. Bununla birlikte bu oran bütün kurumlara ve daha erken dönemlere uygulanabilecek sabit bir mali esas değildir. Nakit vakıfların yanında değirmen, dükkân, arazi ve benzeri gelir getirici unsurların bulunması da dinî hizmetlerin farklı kaynaklarla desteklenebildiğini göstermektedir. Bunların dinî kurumdan ziyade vakıf ekonomisinin gelir unsurları olduğu ayrıca dikkate alınmalıdır.

Mali kayıtların gider kalemleri de aynı ihtiyatla değerlendirilmelidir. "Harc-ı muhâsebe-i hazîne"yi doğrudan vergi olarak nitelendirmek yerine vakıf hesabıyla ilgili bir mali kesinti veya hesap gideri şeklinde karşılamak daha güvenli görünmektedir. "Mesârifât-ı sâire"nin hangi harcamaları kapsadığı açıklanmadığında ise ilgili meblağı doğrudan görevli ücretleriyle ilişkilendirmek mümkün değildir. Dolayısıyla 1844 tarihli defter XIX. yüzyıl ortalarındaki mali yapıya ilişkin önemli veriler sağlamakla birlikte, kaydın açıklamadığı gelir ve gider kalemleri hakkında kesin hüküm vermeye elverişli değildir.

Kazalar arasında kaynakların sağladığı bilgi yoğunluğu aynı değildir. Mapavri'de mektep ve muallimhâne kayıtlarının daha fazla görünür olması, tek başına kazanın diğerlerinden daha gelişmiş bir eğitim yapısına sahip olduğunu göstermez. Hemşin'de müstakil mektep veya muallimhâne kayıtlarının bulunmamasına karşılık

dersiamlara rastlanması da kayıtlara yansımayan eğitim kurumlarının varlığını kesinleştirmez. Benzer biçimde Hemşin'e ait Hurûfât kayıtları bulunmasına rağmen 1844 tarihli mali defterde bu kazaya ilişkin finansman verisinin tespit edilememesi, kazalar arasında doğrudan mali karşılaştırma yapılmasını sınırlamaktadır. Bu yokluğun Hemşin'deki kurumların gelir kaynaklarına sahip olmadığı veya belirli bir idarî bağlılık sebebiyle deftere girmediği anlamına geldiği mevcut verilerle söylenemez.

Tarihî coğrafya da kayıtların birlikte değerlendirilmesini güçleştiren başlıca meselelerden biridir. Yerleşim adlarının farklı imlalarla kaydedilmesi, benzer isimlerin birden fazla yerde bulunması ve bazı köylerin idarî bağlılıklarının zaman içinde değişmesi, farklı tarihli kayıtların aynı kuruma ait olup olmadığının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle Rize ile Mapavri arasındaki bazı yerleşimler, modern idarî sınırların geçmişe doğrudan taşınamayacağını göstermektedir. Bu sebeple kurum eşleştirmelerinde yer adının yanı sıra bânî adı, görevli silsilesi, kronoloji, ücret ve mali bilgiler birlikte dikkate alınmalı; bunların yeterli olmadığı durumlarda kesinlik iddiasından kaçınılmalıdır.

Rize ve çevresine ait kayıtlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dinî kurumların devamlılığının yalnız yapıların fizikî varlığıyla açıklanamayacağı anlaşılmaktadır. Görevlerin tevcihi ve yenilenmesi, aile içindeki veya dışındaki intikaller, cemaatin talep ve şikâyetleri, ehliyet meselesi, berat ve kayıtların kontrolü ile vakıf gelirlerinin kullanımı aynı kurumsal işleyişin farklı yönlerini oluşturmaktadır. Bu bakımdan idare, denetim ve finansmanı birbirinden tamamen ayrı alanlar olarak değil, kurumların faaliyetlerini sürdürmeleri sırasında birbiriyle temas eden süreçler olarak değerlendirmek daha açıklayıcı görünmektedir.

Bununla birlikte bu görünümün kaynakların kronolojik ve içerik bakımından taşıdığı sınırlar içerisinde değerlendirilmesi gerekir. Hurûfât Defterleri kurumların daha erken tarihini bütünüyle aydınlatmadığı gibi, 1844 tarihli mali veriler de XVII. ve XVIII. yüzyıllara aynen taşınamaz. Görev silsilelerindeki kayıt boşlukları hizmetin sona erdiğini, bir kurumun defterlerde görülmemesi de onun mevcut olmadığını kendiliğinden göstermez. Bu nedenle çalışma sahasında tespit edilen idarî ve mali uygulamalardan hareketle bütün Osmanlı taşrasına teşmil edilebilecek genel bir model

önermek yerine, Rize ve çevresindeki dinî kurumların işleyişini mevcut kayıtların imkân verdiği sınırlar içerisinde değerlendirmek daha isabetlidir.

Rize ve çevresinde kayıtlı olan dinî kurumların, günümüzde bağlı oldukları il ve ilçelere göre alfabetik sıralanışı:

Rize-Merkez

Akrotir (Câmiönü/Rize) Mah.-Çolak Hacı Ahmed Mescidi

Babik (Tophane/Rize) Mah.-Attâr Hacı Osman Câmî

Çarşı yakını-Başçılar Câmî

Çarşı/Pîrî Çelebi Mah.-Dizdâr/Mataracızâde Hüseyin Ağa/Şeyh Câmî

Çarşı-Kaptan Ali Paşa Câmî ve Çelebi Hacı Feyzullah Efendi Muallimhânesi

Çarşı-Tuzcuzâde es-Seyyid Hacı Mehmed (Memiş) Câmî

Hâldôz (Bağdatlı ve Portakallık/Rize) Mah.-Bağdatlı Hacı Osman Câmî

Humrik (İslampaşa/Rize) Mah.-Büyük Bey Türbesi

İmade/Humrik/Hamzabey (/İslampaşa/Rize) Mah.-İslam Paşa/El-Hâc Ahmed Câmî

İmâde/Mandil (Müftü/Rize) Mah.-Müfti Mehmed Efendi Câmî

İskelmene/Uskulmanoz/Uskulin (Hurtoz/Fener/Rize) Mah. Câmî

Kale (/Rize)-Halil Ağa Mescidi

Kankalanoz (Yağlıtaş/Rize) Mahallesi Câmî

Kâtô Kânbôz (Atmeydanı/Rize) ve Paşayân (Çarşı/Rize) Mah.-Müftî Mehmed Efendi ve Habibzâde Mustafa Câmî

Kuvaroz (Gülbahar/Rize) Mah.-El-Hâc Süleyman Câmî

Rize'de (?) - Osman/Mehmed b. Osman/Malkoçoğlu Hacı Hasan b. Hacı Osman Câmî

Rize'de (?) - Âyşe binti İslâm Paşa Câmî

Rize'de (?) - El-Hâc Abdülbâkî Câmî

Rize'de (?) -Kasım Paşa Evkâfı

Rôşî (Reşâdiye/Rize) Mah.-Hacı Mâ'den/el-Hâc Ahmed b. Mâ'den Câmî

Yaka (Eminettin/Rize) Mah.-Pîr Hacı Ahmed Câmî

Köyler

Ahundoz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü-Ahmed, Mehmed b. Abdullah ve Ahmed b. Mustafa Câmî

Ahundoz/Ahincoz/Ahungöz (Yiğitler/Tekke/Rize) Köyü Câmî

Âpuncenoz/Aponcenoz (Ketenli/Rize)-Ahmed b. Hasan Câmî

Arkôlâhôz/Arkulikoz (Ekmekçiler/Rize) Köyü-Zaroz (?/?) Mah. Câmî

Askoroz (Engindere, Taşlıdere/Rize) Köyü Câmî

Atyânôz (Kasarcılar, Yenikasarcılar, Sırtkasarcılar, Melekköy/Rize) Köyü-İsmail oğlu Mehmed Câmî

Atyânôz/Atyanoz Çikara (Boz(uk)kale ve Yenikale/Rize) Köyü- Hacı İbrahim b. Mehmed, Hacı Ahmed, Mehmed b. Ahmed ve Osman b. Ali Câmî

Atyanoz/İspinoz/İspânôz Köyü-Kulç/Hôlca/Havlice (?/Rize) Mah. Câmî

Ayane (/Rize) Köyü-Mustafa b. Abdullah Ağa Câmî

Çoncik/Côncik (Aktaş ve Taşpınar/Rize) Köyü Câmî

Filârgôz/Filârğôz/Filargoz (Topkaya/Rize) Köyü Câmî

Fôsa/Forsa (Kocatepe ve Köprülü/Rize) Köyü-Molla Mustafa Câmî

Ğâlôs (Ğoloz/Kendirli; Düz, Asmalık, Sırt, Halaslar, Orta/Rize) Köyü Câmî

Ğotoz (Pekmezli / Rize) Köyü Câmî

Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü- (I.) Câmî

Ğozri/Ğodri (Dağınıksu/Rize) Köyü-II. Câmî

Hamalyoz (Balıkçılar/Rize) Köyü Câmî

Harvel (Güzelköy ve Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî

Harvel (Güzelköy/Yenigüzelköy/Rize) Köyü Câmî

Hûr/Sâhûr/İsâhûr (Düzköy/Rize) Köyü-Hacı Ali Câmî

Kaçarân (Salarha Kaçaran/Elmalı/Rize veya Zincirliköprü/Rize) Köyü Câmî

Kalamoz (Akpınar / Rize) Köyü Câmî

Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü-II. Câmî

Kalanboz/Kalamoz (Akpınar/Rize) Köyü Câmî

Kâmenet/Kaminet (Kavaklı/Rize) Köyü Câmî

Karasu (/Rize) Köyü Câmî

Karnevâ/Kandeva (Kırklartepesi/Rize) Köyü Câmî

Kuzandanoz/Kuzandinoz (Kurtuluş-Taşlık/Rize) Köyü Câmî

Lestenkoz Anbarlık (Ambarlık/Rize) Köyü Câmî

Mağlos/Mağloz(Camidağı/Rize) Köyü Câmî ve Mektebi

Mağloz/Mâğlôz/Mağlos (Câmidağı/Rize) Köyü-Ahmed Câmî

Mahanca (Tuğlalı/Rize) Köyü-İsmail Câmî

Mirakaloz (Taşlıdere ve Hamidiye/Rize) Köyü-Ahmed Halîfe Câmî

Pindoz (Değirmendere/Rize) Köyü Câmî

Rômânôz/Ramanoz (Hayrat ya da Hamzabey / Rize) Köyü Câmî

Ruspa/Rûsba İstanko/Lestenkoz (Muradiye ve Taşköprü/Rize) Köyü Câmî

Salarha (Çaykent/Rize) Köyü Câmî

Salarha-Andon (Küçükçayır/Rize) Köyü Câmî

Salarha-İveroz/İveros (Müderrisler/Rize) Mah. Câmî

Serândenôz/Sarandinoz (Yemişlik/Rize) Köyü-Hacı Mehmed Câmî

Sevaloz (Alipaşa/Rize) Köyü Câmî

Sıkrık (Azaklıhoca/Rize) Köyü Câmî

Tohli/Uma (Ortapazar/Rize) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî

Üçkayalı (Üçkaya/Rize) Köyü-Hacı Bekir ve Uzun Süleyman Câmî

Ardeşen

Belergivat/Pelergivat (Akkaya/Ardeşen) Köyü Câmî

Dutha (Tunca/Ardeşen) Köyü Câmî

Ğere Nâhiyesi-Baş Ğere-Mûtâfî (Gündoğan/Ardeşen) Köyü-Hacı Mustafa Câmî

Ğere Nâhiyesi-Melmanastas (Işıklı/Ardeşen) Köyü Câmî

Ğere Nâhiyesi-Meshorun Limanı (?/?)

Ğere Nâhiyesi-Okordule-i Ardâşin/Çukluvât/Çokilvât/Çukalavat (Yayla/Ardeşen) ve Ardaşin (Merkez/Ardeşen) Köyü

Ğere Nâhiyesi-Salunin/Salinköy (Armağan, Serindere), Siyad (Baş, Cami, Kahveciler, Kuzey), Zürhat/Zürğe (Kurtuluş/Ardeşen) Köyleri Câmî

Ğere Nâhiyesi-Şângûl/Şangul (Doğanay ve Yeşiltepe/Ardeşen) Köyü Câmî

Ğere Nâhiyesi-Ziğem Köyü (Aşağıdurak/Ardeşen) Câmî

Ğere Nâhiyesi-Ziğem-i Ulyâ (Yukarıdurak/Ardeşen) Köyü Câmî

Ğere Nâhiyesi-Ziğem (?/Ardeşen)-III. Câmî

Kospilavur/Kospilaver İskelesinde-Beşpâre Köyleri (/Ardeşen) Câmî

Tûlûkcet/Tolikçet (Duygulu ve Şehitlik/Ardeşen) Köyü Câmî

Yânvad (Yanivat/Bayırcık/Ardeşen) Köyü Câmî

Çamlıhemşin

Amokdan/Amokta (Şenköy/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Apicho/Apişho/İbişho (Köprübaşı/Çamlıhemşin) Köyü-Musa b. Ahmed Câmî

Başhemşin (Ortaklar/Çamlıhemşin) Köyü-Alaybeyzâde Ömer Ağa Câmî

Başhemşin-Aşağıköy/Mahall-i Vustâ (Ortayayla ve Sıraköy/Çamlıhemşin) Köyü-Molla oğlu Halid b. Hasan Câmî

Cinçû (Çinçiva/Şenyuva/Çamlıhemşin) Köyü-Şeyh Hüseyin Efendi Câmî

Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Nûmân b. Hüseyin Câmî

Çât (Çamlıhemşin) Köyü-Çat Düzü Mah./Mevkî-Habib b. Mahmud Câmî

Ğuvand (Çayırdüzü/Çamlıhemşin) ve Tavalvat (Tütüncüler / Pazar) Köyü

Hâlâ Köylerinden-Dobira (Aşağışimşirli/Çamlıhemşin) Köyü-Ömer Ağa Câmî

Hâlâ Köylerinden-Livik (Güroluk/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Hâlâ-Hôlca (Holco/Kaplıca/Ayder/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Kal'a-yı Bâlâ (Kale ve Yazlık/Çamlıhemşin) Köyü-Hacı Kâmil ve Mataracızâde İbrahim Ağa Câmî

Keşüve/Küşüve/Kuşova/Kuşiva (Yolkıyı/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Kôlûna (Zilkale/Çamlıhemşin) Köyü-Mehmed Câmî

Makrevis (Konaklar/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Mekâliskirit (Dikkaya/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Mezmûn (Mollaveys–Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Köyü-Halid b. Mehmed Câmî

Mezmûn (Ülkü ve Câmî/Çamlıhemşin) Mah. Arasında-Ali b. Osman Câmî

Mikrônkavâk (Kavak/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Molevints (Mollaveyis/Çamlıhemşin) Köyü-el-Hâc Ali ve oğlu Abdullah Câmî

Ortan (Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Sırt (Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Vîze ve Vîroz/Vervize, Verviçe (Yukarı/Aşağı Viçe/Çamlıca/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Zânû (Sânô/Çanô/Topluca/Çamlıhemşin) Köyü Câmî

Çayeli

Ahûyôz/Ahîyôz (Armud Ahiyoz/Armutlu/Büyükköy/Çayeli) Köyü Câmî

Asrifos (Âşıklar/Çayeli) Köyü Câmî

Aytoroz (Haytoroz/İncesırt/Çayeli) Köyü Câmî

Baş/Bâyezid/Çenkâr Pâlmir (?/Çayeli) Mah.-Sûfîzâde Hacı Mehmed Mescid ve Mektebi

Çeçeva (Güzeltepe, Haremtepe, Yenitepe/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ali, Emîn b. Mehmed ve Mehmed b. Ömer Câmî

Çilingir (/Çayeli) Köyü Câmî

Çonkâr/Çangâr (Büyük Câfer Paşa/Çayeli) Köyü-Câfer Paşa Câmî ve Cennet/Cinâne Hâtun Muallimhanesi

Hârvân/Hârvânî/Hâvreyn/Hâvrânâ/Mervâne (Yanıkdağ/Çayeli) Köyü Câmî

Havye Köylerinden-Yeniköy (Erdemli, Sırtköy/Çayeli) Mah. Câmî

Hôlô/Holonte/Holotene/Pazaryeri (Eskipazar/Çayeli)-Hacı Hasan Câmî

Kâmanôz (Buzlupınar/Çayeli) Köyü Câmî

Kemer (Kemerköy/Çayeli) Köyü- Mehmed b. İbrahim Câmî

Komika (Küçüktaşhâne/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Lâtûm (Madenli/Çayeli) Köyü- Monla Bekir, Abdullah ve Derviş Mustafa Câmî

Lâtûm (Madenli/Çayeli)-Darğozlu/Dragozlu/Varğozlu Mah. Câmî

Leroz/Leros Kalandôs/Kanator (Büyükköy/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî

Makribûdâm/Mağribûdâm (İncesu/Çayeli) Köyü Câmî

Mamul (Kesmetaş/Çayeli) Köyü-Fatma Hâtun Câmî ve Muallimhanesi

Mapavri'de-Hacı Ömer ve Mehmed Efendi Câmî

Mîsâhôr/Mesahor(Kaptanpaşa/Çayeli) Köyü-Süleyman, Mehmed, İbrahim ve Mustafa b. Mustafa Câmî

Murçiva (Yenipazar/Çayeli) Köyü Câmî

Mûsa/Arpik/Arpik Makraş (Musadağı, Şirinköy/Çayeli) Köyü Câmî

Palodya (Beyazsu/Çayeli) Köyü-Mehmed b. Ömer Câmî

Perkâm/Perhâm (Demirhisar ve Yenihisar/Çayeli) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü (I.) Câmî ve Mektep

Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(II.) Câmî

Râşôd/Râşôt (Çeşmeli, Karaağaç, Yıldızeli/Çayeli) Köyü-(III.) Câmî

Senoz/İksenoz Deresi-Berâstân/Birastan (Perâştân/Piraştan/ Uzundere/Çayeli) Köyü-Hacı Osman ve Hacı Mehmed Ağa Câmî

Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü Câmî

Senoz/İksenoz Deresi-Çûtins/Çûtnis (Ormancık/Çayeli) Köyü–Hâce Abdullah Câmî

Senoz/İksenoz Deresi-Pâlâhôr/Balâhôr (Yenice/Çayeli) Köyü Câmî

Senoz-Bâbik/Babik (Çukurluhoca/Çayeli) Köyü Şâhinzâde Osman Câmî

Senoz-Hâhûnç (Çataldere/Çayeli) Köyü-Mustafa Câmî

Senoz-Tôlanîç/Tûlanîç (Yeşiltepe/Çayeli) Köyü-el-Hâc Abdi Ağa Câmî

Vilâ/Vila/Veyla (Veliköy/Çayeli) Köyü-Osman b. Hasan Câmî

Derepazarı

Arğôlâvûz (Yanıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî

Çaklı (Çukurlu/Derepazarı) Köyü Câmî

Filândôz (Merkez/Derepazarı) Mah. Câmî

Hâma (Bahattinpaşa/Derepazarı) Köyü Câmî

Hâncî/Hânzî (Sandıktaş/Derepazarı) Köyü Câmî

Hôç/Hôs (Maltepe/Derepazarı) Köyü Câmî

Hôç-Şimadiyoz (Esentepe ve Kirazdağı/Derepazarı) Köyü-Bıyıklızâde Mustafa Câmî

Kôliçe (Subaşı/Derepazarı) Köyü Câmî

Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(I. Câmî) Mescid-i Cedîd

Mâlpend/Malpet (Eriklimanı/Derepazarı) Köyü-(II. Câmî)

Mûskâs (Çeşmeköy/Derepazarı) Köyü Câmî

Pelâymânôz (Çakmakçılar/Derepazarı) Köyü Câmî

Ruspa (Uzunkaya/Derepazarı) Köyü-Hacı Mehmed ve Mustafa Çelebi Câmî

Vîrânkôz/Varankoz (Fıçıcılar/Derepazarı) Köyü Câmî

Fındıklı

Abû (Aksu ve Çağlayan/Fındıklı) Köyü-Hacı Ali Câmî

Abû Köyü (Aksu/Fındıklı) İskelesi Câmî

Kürtuma/Kurtume (Ilıca/Fındıklı) Köyü-Abdullah Câmî

Môshora (Kıyıcık/Fındıklı) Köyü-Mehmed/Hacı Muhammed/Hacı Hasan ve Hacı Mehmed Câmî

Nefs-i Viçe(Merkez/Fındıklı)-Çavuşzâde el-Hâc Ahmed Ağa Câmî

Nefs-i Viçe'de Kûsûpî İskelesi/Zuğu (Hürriyet, Tatlısu/Fındıklı) Mah. Câmî

Nefs-i Viçe-Baçva (Yenimahalle/Fındıklı) Köyü-Hacı Mustafa ve Şâhinzâde Osman Ağa Câmî

Pishala/Peshâla/Pichala/Başköy (Arılı ve Gürsu/Fındıklı) Köyü Câmî

Sûmle (Aksu/Fındıklı) Köyü–Hacı Yahya Câmî

Sûmle (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hasan Çelebi Câmî

Sûmle/Sümlâ (Sümer/Fındıklı) Köyü-Hacı Hasan b. Hacı Ahmed Câmî

Zebilit (Tepecik / Fındıklı) Köyü Câmî

Güneysu

Hazavit (Ulucami / Güneysu) Köyü Mescidi

Kâlihûrâf/Kaluharaf (Kiremitköy/Güneysu) Köyü Câmî

Kanbôz (İslahiye ve Selamet/Güneysu) Köyü Câmî

Kûrûlôz/Kuriloz (Adacami, Yenicami/Güneysu) Köyü-Kanburzâde Ömer Câmî

Pôtâmya (Merkez/Güneysu) Deresi/Köyü-Müftî Mehmed Efendi Câmî

Pôtâmya-Gûrgân (Gürgen ve Başköy/Güneysu) Köyü-Hüseyin Câmî

Puluhoz/Pûlûhôz (/Pûlîhôz/Pilohoz/Dumankaya/Güneysu) Köyü Câmî

Hemşin

Bodul ve Pârmaksız (Mutlu/Hemşin) Köyü-Yeniköprübaşı Mevkî-Balta Hacı Mehmed Câmî

Ğumna/Ğumno (Yaltkaya/Hemşin) Köyü-Ali Çelebi ve Hacı Mehmed b. Arslan Câmî

İncirli (?/Hemşin) Köyü Câmî

Orta (Zuğa Ortaköy/Hemşin) Köyü Câmî

Sânova (Çaneva/Nurluca/Hemşin) Köyü-Hasan b. Hüseyin Câmî

Tezinâ (Akyamaç/Hemşin) Köyü Câmî

Zuğa/Tôğô (Çamlıtepe), Bataravat/Badara (Bahar), Tepan (Bilenköy), Sağırlı (Hilal), Hubiyar (?)/(Hemşin) Köyleri Câmî

İkizdere

Cimîl(-i Ulyâ/Cimilbaşköy/Başköy/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Ağa Câmî

Cimîlortaköy (Cimil-i Vasat/Paşaköy/Ortaköy/İkizdere) Köyü Câmî

Ğônôr (?/?) mea Varda (Güneyce/İkizdere) Köyü

Hômôsa/Homoze (Demirkapı/İkizdere) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Kafka/Kafkame (Çağrankaya, Zafer, Çarşı/İkizdere) Köyü-Uzun Ahmed Câmî

Kafkame-Mize (Rüzgârlı/İkizdere) Köyü-Süleyman Câmî

Kafkame-Pilâkorim(n)/Bilakorim (Cevizlik/İkizdere) Köyü Câmî

Kafkame-Velkü (Dereköy/İkizdere) Köyü-Ekşizâde Mustafa Ağa Câmî

Kapse (Ayvalık ve Ihlamur/İkizdere) Köyü Câmî

Katûr (?) mea Kabahôr (Gölyayla/İkizdere) Köyü-Hacı Osman Câmî ve Mektebi

Kômsâ/Kûmsâ/Kômes/Komes (Şimşirli/İkizdere) Köyü Câmî

Mâhôr/Mâhûr (Tozköy/İkizdere) Mah.-Şimşirân Hâtûn Muallimhanesi/Hacı Ali Vakfı

Mânle/Manle (Güney, Kirazlı, Yeşilyurt/İkizdere) Köyü Câmî

Ohta / Ethone (Gürdere/İkizdere) Köyü-Hacı Mahmud b. İsmail Câmî

Petrân/Petran(Kama ve Meşeköy/İkizdere) Köyü Câmî

Vane (Gündoğdu ve Ilıcaköy/İkizdere) Köyü-Ali Câmî

İyidere

Aspet/Asbet (Fethiye/İyidere) Köyü-Kurt/Kürt oğlu İdris Câmî

Ğôncivânya/Ğoncivânoz (Denizgören/İyidere) Köyü Câmî

Kayluklar/Kâlûklar (Çanakçeşme/İyidere) Köyü Câmî

Liparit/Liparid (Yalıköy/İyidere) Mah. Câmî

Mâsî/Hazar/Masihazar(Hazar/İyidere) Köyü-Seyyid Hasan Halîfe Câmî

Mâvrând/Mâvrânt (Kalecik/İyidere) Köyü Câmî

Petros/Betroz/Betrôs/Betrôz (Fıçıtaşı/İyidere) Köyü Câmî

Saklınâr/Çiklenâr (Sarayköy/İyidere) Köyü Câmî

Sâlandôz (Taşhane ve Yapraklar/İyidere) Köyü Câmî

Vârôta/Varatlar (Köşklü/İyidere) Köyü-Hüseyin, Mehmed ve Hacı Mehmed Câmî

Zavendik (Çiftlikköy/İyidere) Köyü Câmî

Kalkandere

Andra (Esentepe, Hurmalık, Kayabaşı/Kalkandere) Köyü Câmî

Besâlet (Aksu, Aşağı/Yukarı Tatlısu/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Mahmud Câmî

Besâlet-Mandulli (?/Kalkandere) Mah. Câmî

Çiler/Çeler (Kuruköy/Kalkandere) Köyü-el-Hâc Ahmed Câmî

İncû (İnciköy/Kalkandere) Köyü-Mehmed Câmî

İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (I.) Câmî

İsteftâr/İsdefdâr/Seftâr/Sefdâr (Yolbaşı/Kalkandere) Köyü (II.) Câmî

Kapnes (Dağdibi/Kalkandere) Köyü Câmî

Mâşî/Mâşer (Dülgerli/Kalkandere) Köyü Câmî

Sîlyân(-ı Ahya/Yokuşlu/Kalkandere) Köyü Câmî

Sîlyân-ı Ayanos (Çayırlı/Kalkandere) Köyü Câmî

Sîlyân-ı Valarid/Valarit (Fındıklı/Kalkandere) Köyü Câmî

Tûlûn/Tôlôn/Tôlûn (Taşçılar/Kalkandere) Köyü-Ali b. İsmail Câmî

Tûrânôz/Tûrânöz/Tivranoz (Geçitli/Kalkandere) Köyü Câmî

Vandri (Çağlayan/Kalkandere) Köyü-Hâfız Hasan Ağa Câmî

Yereakar/Sivârne (Hüseyinhoca/Kalkandere) Köyü-Hüseyin Efendi Câmî

Pazar

Apso (Suçatı/Pazar) Köyü Câmî

Aranas/Aranaş (Darılı/Pazar) Köyü Câmî

Avramit/Emuramîd (Güneyköy/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî

Başköy (Pazar) Köyü Câmî

Bûleb İskelesi (Kirazlık ve Zafer/Pazar) Câmî

Ciğetore (Boğazlı/Pazar) Köyü Câmî

Çingit (Uğrak/Pazar) Köyü-Hacı Osman ve Hacı İbrahim Câmî

Hâkô/Hako (Şehitlik/Pazar) Köyü Câmî

Hançkûn (Alçılı/Pazar) Köyü-Ahmed Ağa Câmî

Hodri (Hotri/Kocaköprü/Pazar) Köyü-Osman b. Hasan Câmî

Hudisina/Hudista/Hudisa (Kesikköprü/Pazar) Köyü Câmî

Kal'a/Kale (Sivrikale/Tordivat/Pazar) Köyü-Hacı İbrahimzâde Ali Câmî

Kitat (Aktepe/Pazar) Köyü-Molla Hasan b. Ahmed Câmî

Kukulata (İkiztepe/Pazar) Köyü-el-Hâc İbrâhim b. Hacı Ali Câmî

Kûzîka/Kuzika (Elmalık/Pazar) Köyü Câmî

Lango/Lânkô/Lânkû/Lâmğô (Yücehisar/Pazar) Köyü Câmî

Lâros/Laroz (İkiztepe/Pazar) Köyü-Ali b. İbrahim Câmî

Mâlâtya (Melyat/Merdivenli/Pazar) Köyü Câmî

Mâmâkcât (Mamakivat) Köyü-Köprübaşı (Ortaırmak/Pazar) Mah.-Tuhal oğlu Mustafa Câmî

Mîlmenât/Melmânây (Melmenat/Akbucâk/Pazar) Köyü

Mûhlabs/Nohlapso (Hasköy ve Yavuzköy/Pazar) Köyü-Mehmed Emin ve İbrahim Câmî

Pazaryeri/Sultanpazarı (Pazar Mah./Pazar)-Hâtûniye Câmî

Temurçivat (Mamakivat/Mamaçivat/Irmakköy, Ortaırmak/Pazar) Köyü Câmî

Zâğnat (Derinsu/Pazar) Köyü-Mustafa Câmî

Zelek (Balıkçı/Pazar) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Artvin-Arhavi

Kapsara (Güngören ve/ya Yemişlik/Arhavi) Köyü-İslâm Reis Câmî

Kapsara İskelesi (Yalı ve Kale/Arhavi)-Hâtûniye ve el-Hâc Kara Ali Ağa Câmî

Kapsara-Lûm/Lum/Luma (Yolgeçen/Arhavi) Köyü Câmî

Podocur (Potocur/Dülgerli ve Soğucak/Arhavi) Köyü Câmî

Yakût/Yâkôvît (Kavakköy/Arhavi) Köyü Câmî

Erzurum-Oltu ve İspir

Halacur/Holocur/Hodoçur (Sırakonak/İspir/Erzurum) Köyü-Molla Hasan Muallimhânesi

Pers/Peres/Pirkes (Güryaprak/Oltu/Erzurum) Köyü-Pîr Hacı Ahmed Câmî

Konumu Tespit Edilemeyenler

Rize kazâsı-Göl (?/?) Köyü Mescidi

Rize kazâsı-Çavri (?/?) Köyü Mescidi

Rize kazâsı-Bâdiye/Bâdya/Bâviye (?/?) Köyü-Seyyid Ömer Türbesi

Rize kazâsı-Baskird/Yaskird (?/?) Köyü Câmî

Rize kazâsı-Vâlârende (?/?) Köyü Câmî

Rize kazâsı-Kulâd (?/?) Köyü-Ekşizâde İbrahim Ağa b. Hacı Mehmed Câmî

Rize kazâsı-Secar (?/?) Mah.-Mehmed Mescidi

Rize kazâsı-Kozluca (?/?) Köyü Câmî

Mapavri kazâsı-Cüzdî (?/?) Köyü Câmî

Mapavri kazâsı-Diyet/Dînle/Dînek/Dinet/Vînet (?/?) Köyü Câmi

Mapavri kazâsı-Taşözü (?/?) Köyü Câmî

Mapavri kazâsı- Martova/Merdâne/Kadı Nûh (?/?) Köyü-Müftî Hacı Mehmed Efendi Câmî

Atina kazâsı- Ğaner/Ğatr (?/?) Köyü Câmî

Atina kazâsı-Kuzukolu/Kuzudolu/Kuzudölü (?/?) Köyü-Fatma Hâtûn Câmî

Hemşin kazâsı-Arılı (?/?) Köyü-Hacı Ahmed Câmî

Hemşin kazâsı-Kôdince / Kûdince / Kôdence (?/?) Köyü Câmî

Viçe Kazâsı- Bibilasakdon/Bâsîlâsâkdôn (?/?) Köyü-Mehmed b. Ali Câmî

KAYNAKÇA

Akgündüz, Ahmet. *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Aslan, Tuba. "Doğu Karadeniz'in Sosyal Yapısından Bir Kesit ve Etniklik Zorlaması". *İstanbul Sosyolojik Çalışmalar Dergisi* 30 (Ağustos 2011), 53-93.

Aslan, Tuba. *Hemşinlilerde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Aydın, Mustafa. "Faş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (2.). Ek-1/443-445. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Aydin, Kenan. "Arhavi Kazasında İskân ve Nüfus: (1583-1681/1682)". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)* 34 (19 Mayıs 2021), 197-225.

Baltacı, Câhid. "Kâdî-asker Rûz-nâmçeleri'nin Tarihi ve Kültürel Ehemmiyeti". *İslam Medeniyeti Dergisi* 4/37 (15 Temmuz 1979), 55-100.

Bay, Abdullah. "Anlatılar ve Gerçekler Arasında: Rize'de Osmanlı Dönemi Eserlerinden İslam Paşa (Kurşunlu) ve Gülbahar Hatun Camilerinin Banisi Kim? (1600'ler)". *Rize Defteri*. 5/9-23. İstanbul: Revak (Rize Araştırmaları Vakfı), 1. Baskı., 2021.

Bay, Abdullah - Turan, Resul. *19. Yüzyıldan Cumhuriyete Rize*. Ankara: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2021.

Baykara, Tuncer. *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş-1 Anadolunun İdârî Taksimâtı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1. Baskı., 1988.

Baykara, Tuncer. *Osmanlı Taşra Teşkilâtında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1990.

Beyazıt, Yasemin. "Hurufat Defterlerinde Şehir Tarihi Araştırmalarındaki Yeri". *History Studıes International Journal Of History* 5/1 (2013), 36-69.

Beydilli, Kemal. *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2018.

Bostan, İdris. "Rize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/147-151. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Bostan, M. Hanefi. *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağı'nda Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: Marmara Ünv. Türkiyat Arş. Enst. Tarih Ana Bil. Dal., Doktora Tezi, 2002.

Büyükkürkciyan, Talin. *Hemşinlilerde Unutarak ve Gizlenerek Var Olmak*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Çam, Mevlüt vd. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2020.

Demirci, Süleyman - Saraç, Hüseyin. "XIX. Yüzyılda Trabzon Eyâleti'nin İdarî Birimi Olarak Atina/Pazar Kazâsı". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (Aralık 2012), 1-14.

Demirtaş, Hasan. "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurûfât Defterleri: 'Kangırı Örneği'". *Vakıflar Dergisi* 37 (Haziran 2012), 47-92.

Doğan, Hasan. "Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Sisteminde Vakıfların Teftişi ve Evkâf-ı Haremeyn Müfettişliği". *Vakıflar Dergisi* 61 (2024), 10-25.

Erünsal, İsmail. "Nuruosmaniye Kütüphânesinde Bulunan Bazı Kazasker Ruznamçeleri". *İslam Medeniyeti Dergisi* 4/32 (1980), 19-32.

Erünsal, İsmail E. "Kasım Paşa, Cezerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/545-546. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Genca, Elif. "Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkâf-ı Hümayun Nezareti)". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi M.* 72/1 (2014), 531-554.

Genç. "Nâzır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/449-450. İstanbul: TDV Yayınları, 2006. https://islamansiklopedisi.org.tr/nazir#2-osmanlilarda

Gündoğdu, İsmail. "Osmanlı Tarihi Kaynaklarından Kazaskerlik Rûznâmçe Defterleri Ve Önemi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6/2 (2009), 697-722.

Güvelioğlu, İshak Güven. *Rize'nin Tarihe Gömülen Vakıf Eserleri*. İstanbul: Rize Araştırmaları İktisadi İşletmesi Yayınları, 2017.

Kazdal, Mehmet. "Mapavri (Çayeli) Nahiyesinin Nüfus Yapısı (1835-1846)". *Kalemnâme* 7/14 (Aralık 2022), 517-538.

Keskin, Özkan Özer. *Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Kıvrım, İsmail. "Osmanlı Dönemi'nde Rize ve Çevresinde Kurulan Para Vakıfları (1859-1913)". *Vakıflar Dergisi* 46 (Aralık 2016), 97-116.

Kul, Eyüp. *Osmanlı Döneminde Rize (Fetihten 19. Yüzyıla)*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 1., 2020.

Kul, Eyüp. "Osmanlı Fethinin Akabinde Trabzon Sancağı'na Bağlı Rize'nin Kurulduğu Yer Neresidir?" *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Trabzon-1*. 650. Trabzon: Trabzon Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2023.

Kul, Eyüp. “Rize Kalesi”. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 15/58 (2018), 26-49.

Oğuzoğlu, Yusuf. “Dizdâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/480-481. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Özcan, Abdülkadir. “Kapıcı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/345-347. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

Özcan, Abdülkadir. “Kılıç Alayı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara). 22/107-410. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Öztürk, Nazif. “Mütevelli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/217-220. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Palaşoğlu, Bahar - Minaoğlu, Özgür. “Beşpare Köyleri (Artvin-Türkiye) Halk Ilaçları”. *Turkish Journal of Biodiversity* 5/1 (31 Mart 2022), 1-16.

Pehlevan, Arzu. *1495 Numarali Şer‘iyye Sicili Defterine Göre Rize’nin Ekonomik Ve Sosyal Hayati*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

PeTRoTi. “Hodoçur-Sırakonaklar-İspir”. *Wikiloc-Dünyanın Rotaları*, 05 Şubat 2026. https://tr.wikiloc.com/araba-rotalari/hodocur-sirakonaklar-ispir-50996982

Saraç, Hüseyin. *Osmanlı İdaresinde Atina (Pazar) Kazâsı (1875-1920)*. Ankara: Pazar Kaymakamlığı, 1. Baskı-2015., 2015.

Sarıahmet, Ebru. *Rize Çamlıhemşin Ağzı*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. 6 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996.

Temur, Nursena. *1564 Tarihli Tahrir Defterine Göre Atina, Arhavi ve Hemşin Kazalarında Sosyal ve İktisadî Hayat*. Marmara Ünv. Türkiyat Arş. Enst. Tarih Ana Bil. Dal., Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Tomar, Cengiz. “Nâzır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/449. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Ünal, Emine. *Çayeli’nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Vardar, Kadriye Figen. “Tarihsel Süreçte Cezeri Kasım Paşa Caminin Mimari ve Süsleme Özelliklerinin Değerlendirilmesi”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 10 (2017), 349-373.

Yıldırım, Hacı Osman vd. *Osmanlı Arşiv Rehberi*. İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2. Basım, 2000.

Yılmaz, Fatma. *Osmanlı Öncesi Dönemde Rize Ve Çevresinde Türklük İzleri*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Ev. d. (Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri) 12206;
AE.SMST.III.(Ali Emiri, Sultan Mustafa III.), 77.5703.1.1.;
AE.SSLM.(Ali Emiri, Sultan Selim), 419.24010.1.1;
AE.SSLM.III.(Ali Emiri, Sultan Selim III.), 419.24010.2.1.;
C.EV.(Cevdet, Evkâf), 556/28097; 243.12230.1.1; 252/12786;
EV.BRT.(Evkâf Berat)260.10.;
İ.DH. (İrade-Dahiliye) 634-44084;
TS.MA.d. (*Topkapı Sarayı, Müze Arşivi, Defterleri) 7088*.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Hurûfât (Vakıf Rûznamçe) Defterleri (VGMAHD):

Rize kazâsı; 1140-165/314; 1160-53/141; 1160-52/140; 1119-48/91; 1091-16/27; 1128-9/13; 1139-29/53; 1088-35/63; 1088-36/64; 1090-72/134; 1090-73/135; 1117-27/42; 1117-28/43; 1087-17/26; 1093-47/91; 1084-56/102; 1084-56/103; 1158-134/264; 1096-126/262; 1096-126/263; 1095-81/164; 1095-82/165; 548-47/95; 548-47/96; 565-103/210; 565-104/213; 565-103/211; 545-29/51; 545-30/52; 536-5/193 ve 541-101/193 (aynı); 568-119/240; 568-119/241, 568-120/242; 549-32/56; 550-30/51; 1142-54/100.

Mapavri(Çayeli) kazâsı; 1160-54/146; 1140-370/720; 1157-100/188; 1157-101/189; 1091-136/273; 1139-176/347; 1145-136/264; 1145-137/265; 1148-102/190; 1135-108/210; 1156-57/106; 1146-33/69; 1149-32/59; 1150-37/63; 1151-77/169; 1154-45/88; 1155/1-56/108; 558-144/288; 558-144/287; 562-57/122; 562-57/121; 561-30/56; 560-24/37; 569-66/135; 569-66/136; 563-90/176; 559-30/56.

Atina (Pazar) Kazâsı; 1133-35/61; 1070-76/149; 1072-74/161; 1058-74/144; 1059-64/121; 1066-77/173; 1060-117/238; 530-147/279; 531-129/273; 532-136/279; 533-126/252; 534-155/320; 532-131/269; 535-114/225; 536-97/192.

Hemşin Kazâsı; 1160-51/138; 1131-92/174; 1145-167/326; 1148-134/254; 1152-29/48; 1146-54/117; 1149-46/88; 1150-65/121; 1154-66/135; 1151-111/243; 1151-111/244; 564-26/51; 562-86/188; 561-82/170; 560-79/179; 569-104/214; 563-77/155; 559-65/128; 559-66/129.

Viçe (Fındıklı) Kazâsı; 1141-91/174; 1131-91/171; 1091-161/325; 1139-193/380; 1145-166/324; 1148-133/253; 1152-27/44; 1146-53/115; 1149-43/82; 1150-62/115; 1154-65/131; 1151-108/237; 1155/1-78/153; 564-22/43; 562-85/182; 561-86/178; 560-51/114; 569-99/203; 1128-144/280; 559-63/122; 563-76/152.